

Schweitzer András

AZ ÁTALAKULÓ IZRAEL/PALESZTINA-KONFLIKTUS
ÉS A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK TANSZÉK

Témavezető:

Dr. Rostoványi Zsolt

Bíráló Bizottság:

Budapesti Corvinus Egyetem

„Nemzetközi Kapcsolatok” Multidiszciplinális Doktori Iskola

**Az átalakuló Izrael/Palesztina-konfliktus
és a Jeruzsálem-kérdés**

Ph.D. Értekezés

Schweitzer András Pál

Budapest, 2006

TARTALOM

BEVEZETÉS	9
A KUTATÁS HIPOTÉZISEI ÉS MÓDSZEREI	12
1. RÉSZ: JERUZSÁLEM STÁTUSZA ÉS SZEREPE AZ ÁTALAKULÓ IZRAEL/PALESZTINA-KONFLIKTUSBAN	15
1.1.: AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS ELSŐ SZAKASZA (1881–1920)	18
1.1.1. <i>Gyengülő oszmán birodalom, erősödő európai befolyás Palesztinában, arab elit vs. cionisták</i>	19
1.1.2. <i>Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus első szakaszában</i>	24
1.1.3. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus első szakaszának kompromisszumos megoldása</i>	27
1.1.4. <i>Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus első megoldása alapján</i> ...	29
1.2.: AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS MÁSODIK SZAKASZA (1920 – 1948).....	30
1.2.1. <i>Brit uralom Palesztinában, palesztinai arabok versus jisuv</i>	31
1.2.2. <i>Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszában</i>	33
1.2.3. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszának kompromisszumos megoldása</i>	36
1.2.4. <i>Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus második megoldása alapján</i>	41
1.3. AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS HARMADIK SZAKASZA (1948 – 1988)	43
1.3.1. <i>Bipoláris világrend, arab államok versus Izrael</i>	44
1.3.2. <i>Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakaszában</i>	45
1.3.3. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakaszának kompromisszumos megoldása</i>	50
1.3.4. <i>Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik megoldása alapján</i>	55
1.4. AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS NEGYEDIK SZAKASZA (1988-?).....	57
1.4.1. <i>Amerikai hegemonia, Izrael versus palesztin nemzeti mozgalom</i>	58
1.4.2. <i>Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik szakaszában</i>	61
1.4.3. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik szakaszának kompromisszumos megoldása</i>	63
1.4.4. <i>Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik megoldása alapján</i>	65
1.5. ISZLÁM VERSUS IZRAEL: AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS ÖTÖDIK (HUNTINGTONI) SZAKASZA?	70
2. RÉSZ: A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK TÖRTÉNETI, DEMOGRÁFIAI ÉS VALLÁSI ALAPJA ÉS A VÁROS NEMZETKÖZI JOGI STÁTUSZA	79
2.1. A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK TÖRTÉNETI ALAPJAI	79
2.1.1. <i>A zsidó/cionista/izraeli történeti érvek</i>	80
2.1.2. <i>A muszlim/arab/palesztin történeti érvek</i>	81

2.1.3. <i>A történeti érvek mérlegelése</i>	82
2.2. A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK DEMOGRÁFIAI ALAPJA	84
2.2.1. <i>Jeruzsálem lakosságának összetétele 1948 előtt</i>	84
2.2.2. <i>Jeruzsálem lakosságának összetétele 1948 után</i>	86
2.2.3. <i>Összefoglalás: a demográfiai érvek</i>	88
2.3. A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK VALLÁSI MEGALAPOZÁSA	89
2.3.1. <i>Jeruzsálem jelentősége a zsidó vallásban</i>	89
2.3.2. <i>Jeruzsálem jelentősége a kereszténység számára</i>	91
2.3.3. <i>Jeruzsálem jelentősége az iszlám számára</i>	95
2.3.4. <i>A Jeruzsálem-vita vallási aspektusa</i>	96
2.4. JERUZSÁLEM NEMZETKÖZI JOGI STÁTUSZÁRA VONATKOZÓ DEKLARÁCIÓK, TÖRVÉNYEK ÉS HATÁROZATOK, ILLETVE EZEK RELEVANCIAJA	101
2.4.1. <i>Az első világháborús brit ígéret</i>	101
2.4.2. <i>Az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én meghozott 181(II)-es határozata</i>	104
2.4.3. <i>Jeruzsálem-annexiók: Izrael anektálja Nyugat-Jeruzsálemet, Jordánia anektálja Kelet- Jeruzsálemet, valamint az izraeli Jeruzsálem törvény</i>	105
2.4.4. <i>Az ENSZ Biztonsági Tanács 242-es határozata 1967-ben, illetve a Jeruzsálem státuszára vonatkozó további BT határozatok</i>	107
2.4.5. <i>A Palesztin Függetlenségi Nyilatkozat, illetve Husszein király bejelentése Ciszjordánia és Jordánia különválásáról</i>	110
2.4.6. <i>Az Elvi Nyilatkozat és az oslói békefolyamat</i>	111
2.4.7. <i>Jeruzsálem nemzetközi jogi státuszára vonatkozó elemzések eredményei</i>	112
2.5. JERUZSÁLEM STÁTUSZÁRA VONATKOZÓ POLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSOK	115
2.5.1. <i>Az ENSZ állásfoglalásai</i>	115
2.5.2. <i>Az Egyesült Államok állásfoglalásai</i>	116
2.5.3. <i>Európai álláspontok</i>	119
2.5.4. <i>Islám országok és szervezetek álláspontja</i>	121
2.5.5. <i>A PFSZ, illetve a Palesztin Nemzeti Hatóság tárgyaló-delegációjának hivatalos álláspontja</i>	122
2.5.6. <i>Az izraeli hivatalos álláspont</i>	124
2.5.7. <i>Összefoglalás: A nemzetközi közösség és Jeruzsálem státusza</i>	127

3. RÉSZ: AZ IZRAEL/PALESZTINA KONFLIKTUS ÉS A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS POLITIKAI RENDEZÉSE A HUSZONEGYEDIK SZÁZADBAN 130

3.1. AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS ÉS A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS REALISTA/NEOREALISTA, LIBERÁLIS/INSTITUCIONALISTA, ILLETVE IDEALISTA/KONSTRUKTIVISTA MEGKÖZELÍTÉSBEN.....	130
3.1.1. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés realista/neorealista megközelítésben .....</i>	131
3.1.2. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés liberális/institucionalista megközelítésben</i>	133

3.1.3. <i>Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés idealista megközelítésben</i>	135
3.1.4. <i>A nemzetközi kapcsolatok alapvető elméleteinek tanulságai</i>	137
3.2. AZ OSLÓI BÉKEFOLYAMAT KUDARCÁNAK OKAI ÉS TANULSÁGAI	138
3.2.1. <i>A biztonsági garanciák, illetve a politikai lépések elsőbbségének kérdése</i>	139
3.2.2. <i>A végső státusz tárgyalások időzítésének kérdése</i>	141
3.2.3. <i>Az izraeli (és amerikai) gyengeség (misz)percepciója</i>	144
3.2.4. <i>A palesztin, illetve izraeli rugalmasság miszpercepciója, illetve a rosszhiszeműség szerepe</i>	146
3.2.5. <i>A nagyhatalmak szerepe</i>	148
3.2.6. <i>A vallási tényező</i>	151
3.2.7. <i>A régióbeli diktatórikus rezsimek szerepe</i>	154
3.2.8. <i>Szervezési, tárgyalástechnikai és egyéb tényezők</i>	157
3.3. JERUZSÁLEM VÉGSŐ STÁTUSZÁNAK MEGHATÁROZÁSA.....	160
3.3.1. <i>Status quo, condominium, corpus separatum vagy partitio?</i>	161
3.3.2. <i>Útiterv és úti cél: Az Izrael/Palesztin-konfliktus kompromisszumos megoldásának és Jeruzsálem-kérdés rendezésének feltételei</i>	167
4. A KUTATÁS EREDMÉNYEI: A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATÁNAK	
EREDMÉNYEKÉNT FELÁLLÍTOTT FŐBB TÉZISEK.....	174
4.1. <i>NAGYHATALMI POLITIKA ÉS AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS – AZ ELSŐ TÉZIS</i>	174
4.2. <i>A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS FONTOSSÁGA A KONFLIKTUS TÖRTÉNETÉBEN – A MÁSODIK TÉZIS</i> ...	179
4.3. <i>A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK TÖRTÉNETI, DEMOGRÁFIAI ÉS VALLÁSI ALAPJAI – A HARMADIK</i> <i>TÉZIS</i>	181
4.4. <i>JERUZSÁLEM NEMZETKÖZI JOGI STÁTUSZA – A NEGYEDIK TÉZIS</i>	183
4.5. <i>AZ IZRAEL/PALESZTIN-KONFLIKTUS ÉS A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS KOMPROMISSZUMOS RENDEZÉSE</i> <i>– AZ ÖTÖDIK TÉZIS</i>	187
FÜGGELÉK.....	190
I. DOKUMENTUMOK	190
1. <i>A bázeli cionista program 1897</i>	190
2. <i>A Balfour-deklaráció</i>	190
3. <i>Részlet az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatából, 1947. november 29.</i>	191
4. <i>Az ENSZ Biztonsági Tanács 242-es határozata</i>	193
5. <i>Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1968. május 21.-én elfogadott 252-es határozata</i>	194
6. <i>Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1980. március 1.-én hozott 465-ös határozata</i>	195
7. <i>Az 1980 július 30-án elfogadott „Jeruzsálem Izrael fővárosa” című alaptörvény</i>	198
8. <i>ENSZ Biztonsági Tanács 1980. augusztus 20-án elfogadott 478-as számú határozata</i>	199
9. <i>Az 1993 Szeptember 13-án aláírt Elvi Egyezség az átmeneti kormányzásról V. cikkelye</i>	200
10. <i>A Palesztin Felszabadítási Szervezet Tárgyalási Osztályának (Negotiations Affairs</i> <i>Department) hivatalos álláspontja Jeruzsálem végső státuszának kérdésében</i>	201

11. A Camp David-i csúcstalálkozón az Egyesült Államok, Izrael és a Palesztin Hatóság által elfogadott közös nyilatkozat.....	202
12. A tabai tárgyalásokat követő 2001. január 27.-ei izraeli-palesztin közös nyilatkozat.....	203
13. A genfi egyezmény (Geneva Accord) hatodik (Jeruzsálemre vonatkozó) cikkelye.....	204
II. TÁBLÁZATOK	213
1. Az Izrael/Palesztin-konfliktus szakaszai	213
2. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XVI. században.....	214
3. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XIX. században és a XX. század elején.....	214
4. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XIX. században.....	215
5. Jeruzsálem és a környező falvak lakosságának összetétele a XIX-XX. század fordulóján....	215
6. Egyesített Jeruzsálem lakosságának összetétele 1967 óta.....	215
7. Izraeli válaszadók véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról.....	216
8. Palesztin válaszadók véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról.....	216
9. Palesztin válaszadók szerint az izraeliek véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról	217
10. Izraeli válaszadók szerint a palesztinok véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról	217
III. TÉRKÉPEK	218
1. Jeruzsálem határai az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata szerint.....	218
2. Az Izrael által megszállt Jeruzsálem kiterjesztett határai.....	219
3. A ciszjordániai „biztonsági kerítés” nyomvonala	220
FELHASZNÁLT IRODALOM	221
A SZERZŐ A TÉMÁBAN MEGJELENT MUNKÁI.....	229
Folyóiratcikkek.....	229
Műhelytanulmányok.....	229
Újságcikkek:.....	229

BEVEZETÉS

Az alábbi dolgozat témája – Jeruzsálem szerepe az Izrael/Palesztin-konfliktusban – a nemzetközi politika egyik időszerű kérdése. Ezen értekezés szerzője a témával 1993-ban kezdett foglalkozni (még hozzá a konfliktus szempontjából is érdekes helyszínen: az 1967 előtt különleges státuszú Scopus-hegyen működő Jeruzsálemi Héber Egyetemen), s azóta nemigen lehetett olyan évet találni, melyre ne lett volna igaz, hogy a közel-keleti térségben (közvetlen témánkat illetően is) drámai változások zajlottak.

Mindeme változások azonban (a viszály békés rendezésében bízók számára természetesen sajnálatos módon) nem tették túlhaladottá a konfliktus természetének kutatását, sőt Jeruzsálem státuszának kérdése az elmúlt években egyre aktuálisabb témává vált. A konfliktushoz kapcsolódó események szinte minden nap szerepelnek a különböző hírcsatornák híreiben, miközben a konfliktus megoldásának lehetőségeiről is folyamatosak a diplomáciai tárgyalások.

Az, hogy a téma a nemzetközi politikai figyelem keresztútjében van, egyfelől megkönnyíti a szerző munkáját: a téma fontosságát nem kell bizonygatni, a feldolgozni kívánt eredeti és másodlagos források jelentős része pedig viszonylag könnyen hozzáférhető. Nehézséget is jelent ugyanakkor a szerzőnek, aki kénytelen „mozgó célpontra” löni. Az 1993 óta lezajlott legfontosabb változások: Izrael és a PFSZ kölcsönösen elismerték egymást, és béketárgyalásokat kezdtek a konfliktus ENSZ BT 242-es határozatán alapuló rendezéséről; ezt követően a megszállt területek nagyvárosaiban (Kelet-Jeruzsálem kivételével) a Palesztin Hatóság vette át a hatalmat; a béketárgyalások végső szakaszában Ehud Barak kormánya immár Jeruzsálem státuszát érintő kompromisszumokat is felajánlott; kitört a második (Al-Aksza) intifáda; az Arab Liga tagállamai szaúdi kezdeményezésre felajánlották, hogy békét kötnek Izraellel a megszállt területek teljes kiürítéséért és a palesztin menekültek hazatérési jogának biztosításáért cserébe; Izrael biztonsági kerítés/fal építésébe kezdett, melynek nyomvonalja Jeruzsálemet is érinti.

Lényeges tehát, hogy megjelöljük az időpontot, ameddig a napi események a téma tárgyalásába bekerülnek. Ámbár a dolgozat végső lezárásakor már ismertté vált

például az iráni elnök számos Izrael-ellenes kirohanása, továbbá a Hamász választási győzelme, mindezekre az értekezés már nem térhet ki (annak ellenére, hogy a fejlemények az értekezésben kifejtett gondolatmenetbe illeszkednek). A dolgozat időhorizontja 2005 márciusáig terjed.

A másik nehézség, amivel számolni kell egy ennyire a napi politika által befolyásolt téma tárgyalásakor, hogy az elemzők, de még az elsődleges források közlöinek jó része is elfogultan tálalja az információkat. Tudományfilozófia kérdés, hogy létezik-e teljességgel objektív (pártatlan) leírása és értelmezése a világ eseményeinek. A szerző mindenesetre erre törekszik, s ennek érdekében igyekszik a forrásokat a lehető legszélesebb palettáról válogatni, továbbá kritikával kezelni és egymással ütköztetni.

Az elsődleges forrásokat tucatnyi gyűjteményben áttanulmányoztunk (például Lapidóth és Hirsch [1994], Kaplan [1983], Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People [1997], Jerusalem Quarterly File [2000], valamint mideastweb.org, domino.un.org, mfa.gov.il., pna.net). A hivatkozott elemzések többsége mértékadó, függetlennek tekinthető forrás (például: Americans for Peace Now [2000], Baskin [1993], [1994], [1996] [2000] és [2002], Bibó [1990], Köchler [1981], Kimmerling & Migdal [2003], Morris [2001], Rostoványi [1998] és [2004], Shikaki [2002] és [2004], Tessler [1994]). De szándékosan használunk elfogultabb elemzéseket is (például Rubin [2002], Said [1992]), valamint: izraeli és palesztin propaganda-anyagokat (például Abádi [1973], Israel Information Center [2004], Palestinian National Council [1988], Palestinian National Authority [2000]), továbbá szélsőségesként aposzrofált zsidó és muszlim forrásokat is (például a Temple Mount Faithful website-ját, illetve a Hamászhoz közelálló www.palestine-info.co.uk portált.).

A dolgozat multidiszciplináris megközelítést követ: történeti, vallási, nemzetközi jogi és politika-elméleti megközelítést alkalmazva vizsgálja az Izrael/Palesztin-konfliktust, s azon belül is elsősorban Jeruzsálem státuszának kérdését.

A szerző elsősorban konzulensének, Rostoványi Zsoltnak tartozik köszönettel. Segítő megjegyzéseiért, javaslataiért, ugyancsak köszönet illeti Bokorné Szegő Hannát,

Najat Shamil Alit, Nógrádi Györgyöt, Lugosi Győzöt, N. Rózsa Erzsébetet, Valki Lászlót és a jeruzsálemi Héber Egyetem tanárát Danielo Gustavo Peredniket.

A KUTATÁS HIPOTÉZISEI ÉS MÓDSZEREI

A dolgozat témája Jeruzsálem szerepe az Izrael/Palesztin-konfliktusban. A kutatás legfőbb kérdése: Mennyiben gátolja Jeruzsálem státuszának rendezetlensége az Izrael/Palesztin-konfliktus rendezését, illetve milyen irányvonalak mentén képzelhető el Jeruzsálem státuszának békés (konszenzusos) rendezése, és milyen feltételek lennének szükségesek az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldásához, illetve Jeruzsálem státuszának rendezéséhez?

A vizsgálat során az alábbi alkérdések kerülnek megtárgyalásra:

1. Volt-e olyan időszak, amikor megfelelő nagyhatalmi fellépéssel kompromisszummal rendezhető lett volna a konfliktus, vagy a nagyhatalmak kedvező hozzáállása sem tudta volna összebékíteni a konfliktusban álló feleket?
2. Mekkora szerepet játszott Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus különböző szakaszaiban? Elmondható-e, hogy a Jeruzsálem iránti igények ütközése lényegében a viszály legfőbb kiváltó oka, avagy a város státuszának kérdése legfeljebb csak olaj volt a tűzre, esetleg nem is játszott komoly szerepet a konfliktusban a szent város hovatartozásának kérdése?
3. Milyen történeti, demográfiai és vallási alapon nyilvánítanak igényt a szembenálló felek a Jeruzsálem feletti szuverenitásra? Mennyiben tekinthetők relevánsnak ezek az alapok?
4. Mi Jeruzsálem nemzetközi jogi státusza? Milyen dokumentumok alapozzák meg a nemzetközi státuszt?
5. A korábbi békekísérletek tanulságai alapján hogyan lenne elképzelhető az Izrael/Palesztin-konfliktus, illetve a Jeruzsálem-kérdés kompromisszumos megoldása?

Mindezen kérdések vizsgálatakor legfőbb célunk az alábbi (az előbb felsorolt alkérdéseknek megfelelő) hipotézisek megerősítése vagy cáfolata:

1. Bár a nagyhatalmak számos rendezési tervvel előálltak már, az Izrael/Palesztin-konfliktusban a szembenálló felek közti ellentét feloldhatatlannak bizonyult.
2. Az Izrael/Palesztin-konfliktus több mint száz éve alatt Jeruzsálem státuszának problémája mindvégig a konfliktus centrumában állt.
3. Történelmi tények, demográfiai tényezők és vallási tételek egyaránt megalapozzák a Jeruzsálemre vonatkozó cionista/zsidó/izraeli, illetve arab/muszlim/palesztin igényeket.
4. Nemzetközi szerződések híján Jeruzsálem jogi státusza az ENSZ-határozatokból vezethető le.
5. Az Izrael/Palesztin-konfliktust és a Jeruzsálem-kérdést a város kettéosztásához elvezető fokozatos izraeli visszavonulás (az oslo-i békefolyamathoz vagy a road map-hez hasonló kezdeményezés) oldhatná meg.

A konfliktus történeti szakaszait külön-külön vizsgáljuk. (Az egyes szakaszokat és a konfliktust magát a tanulmány 1. részének bevezetőjében definiáljuk). Az első két hipotézis vizsgálatához az egyes szakaszokban az alábbi kérdéseket vizsgáljuk: 1. mennyiben játszik szerepet a konfliktus adott szakaszaiban Jeruzsálem státuszának kérdése, 2. elképzelhető lett volna-e a konfliktus megoldása az adott szakaszban? E kérdések megválaszolásához áttekintjük a konfliktus adott korszakában a szembenálló felek, illetve a nagyhatalmak által kiadott politikai nyilatkozatokat, diplomáciai iratokat (a bevezetőben említett elsődleges források alapján); illetve másodlagos forrásként az ezeket és a konfliktus aktuális történéseit elemző és értelmező politikatörténeti kutatómunkákat.

A harmadik hipotézis vizsgálatakor főként a felek – előzőekben vizsgált történeti korszakokban előadott – politikai deklarációit vizsgáljuk, összegyűjtve a Jeruzsálemre való jogosultság megalapozására előadott érveket. Ezután megvizsgáljuk, hogy mik és mennyire tekinthető relevánsnak a Jeruzsálemhez való kötődés megalapozására citált történeti, demográfiai és vallási érvek.

A negyedik hipotézis tesztelése, vagyis Jeruzsálem nemzetközi jogi státuszának vizsgálata során áttekintettük a vonatkozó dokumentumokat (deklarációk, törvények és határozatok) illetve ezek nemzetközi jogi relevanciáját, támaszkodva és reflektálva az e tárgyban korábban született kutatómunkák eredményeire. A vizsgálat során a kutatói elemzések mellett bemutatjuk egyes államok, államcsoportok és nemzetközi szervezetek (USA, egyes európai államok, iszlám országok, Izrael, Palesztin Hatóság, valamint az ENSZ) jellemző hivatalos állásfoglalásait Jeruzsálem státuszának kérdésében.

Minthogy jövőbeli esemény kimeneteléről van szó természetesen nem reménykedhetünk abban, hogy az ötödik (vagyis az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldására illetve Jeruzsálem státuszának rendezésére vonatkozó) hipotézisünk bizonyítással vagy cáfolattal végződhetne, annak megerősítését, módosítását vagy új hipotézis megfogalmazását azonban eredményként könyvelhetjük el. Ennek céljából először a nemzetközi politikaelmélet főbb megközelítései (realista/neorealista, liberális/institucionalista, illetve idealista/konstruktivista) szerint vizsgáljuk az Izrael/Palesztina-konfliktus alapvető okait és a megoldás feltételeit. Majd megvizsgáljuk és csoportosítjuk az úgynevezett oslói békefolyamat kudarcának okait (többtucatnyi erről szóló elemzés, valamint a napisajtó és szakfolyóiratok alapján), végezetül megvizsgáljuk, hogy a nemzetközi politikaelméleti iskolák megközelítései, illetve az oslói kudarc elemzése alapján hogyan határozhatók meg egy jövőendő békemegállapodás szükséges feltételei.

1. RÉSZ: JERUZSÁLEM STÁTUSZA ÉS SZEREPE AZ ÁTALAKULÓ IZRAEL/PALESZTINA- KONFLIKTUSBAN

„Nem teljes a hite közületek senkinek sem addig, amíg nem kívánja felebarátjának ugyanazt, mint amit önmagának kíván” (Mohamed prófétának tulajdonított muszlim mondás)

Izrael/Palesztin-konfliktus címen azt a valamivel több, mint egy évszázados közel-keleti konfliktust tárgyaljuk majd, amelyet a brit történész Mark Tessler izraeli-palesztin konfliktusként, a brit-izraeli Avi Shlaim Izrael és az arab világ konfliktusaként, egy másik izraeli történész, Benny Morris pedig cionisták és arabok konfliktusaként értelmezett¹. Aligha véletlen, hogy e három tudós a konfliktus történetét összegző alapművében annak meghatározó szereplőit már a címben is eltérően határozta meg, miközben lényegében ugyanazt a konfliktust tárgyalta. Bár a probléma-megjelölés (címválasztás) nehézségére egyik említett mű sem utal, feltehetjük, hogy az eltérő megközelítésekre az ad okot, hogy a szerzők a konfliktus más és más szakaszára (szakaszaira) fókuszálva választották meg műveik címét².

A konfliktus ugyanis folyamatosan alakult, s eközben éppen az változott meg, kik is a szemben álló felek. A huszadik század elején például nyilván értelmetlen izraeliek és palesztinok küzdelméről beszélni (legfeljebb annak előzményeiről, miképp Tessler és Shlaim az említett művekben teszi), hiszen még nem létezett Izrael állam, és palesztinok terminus alatt is mást értettek a korabeliek: a pontos határok nélküli földrajzi fogalomként létező Palesztina lakóit (arabokat, zsidókat, valamint egyéb etnikumokat és vallási közösségeket egyaránt). Izrael állam létrejöttével viszont a

---

¹ Mark Tessler könyvének címe *A History of the Israeli-Palestinian Conflict* (Tessler [1994]), Avi Shlaimé *The Iron Wall – Israel and the Arab World* (Shlaim [2001]), Benny Morrisé *Righteous Victims – A History of the Zionist-Arab Conflict* (Morris [2001])

² Korábbi történeti munkákban egyéb változatok (arab-zsidó, illetve palesztin-cionista konfliktus) is felbukkanak, lásd Joan Peters: *From Time Immemorial – The Origins of the Arab-Jewish Conflict over Palestine* (Peters [1984]) vagy Simha Flapan: *Zionism and the Palestinians* (Flapan [1979])

„cionista” terminus kiüresedetté vált, miközben ma már nem is annyira az „arabok”, hanem főképp iszlamista (elsősorban persze palesztin) szervezetek folytatnak harcot a zsidó állammal, miközben a térségben Izraelre a stratégiai veszélyt sem ők, sem az arab államok, hanem éppenséggel Irán jelenti.

A konfliktus – s innen a címben is jelzett névválasztás – könnyebben definiálható a tárgya által: a területtel, amely feletti uralomért a konfliktusban álló felek harcolnak – diplomáciai eszközökkel és fegyverekkel. A konfliktus tárgya az egyik oldal (cionista, palesztinai zsidók, izraeliek) által Erec Jiszrálnak (Izrael földjének, röviden Izraelnek), a másik (arab, palesztin, muszlim) részéről Filasztinnak (Palesztinának) nevezett, Jeruzsálem központú – bár némileg változó kiterjedésű – terület volt a Közel-Kelet Földközi-tengeri partvidékén. Ez volt az a terület, amit a korai cionisták a zsidó nép nemzeti otthonává kívántak alakítani, ahol Filastin címmel a zsidó bevándorlást ostromozó arab nyelvű újság jelent meg a század elején, ahol 1918-tól harminc éven át a britek hiába próbáltak lecsendesíteni az eldurvuló zsidó-arab összecsapásokat, amiért Izrael féltucatnyi háborút vívott az arab államokkal, s amiért az Izrael-ellenes – terroristáknak, avagy szabadságharcosoknak nevezett – csoportok jelenleg is küzdenek.

A folyamatosan átalakuló, a továbbiakban Izrael/Palesztin-konfliktusnak nevezett konfliktus nézetünk szerint négy, világosan megkülönböztethető szakaszra osztható aszerint, hogy kik lépnek fel a nemzetközi porondon a terület iránti politikai igényekkel, illetve kik azok, akik a fegyveres összecsapásokban részt vesznek. E tanulmányban elsősorban azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a konfliktus mindenkori szereplőinek megállapítása, illetve a konfliktus szakaszainak ekkénti megkülönböztetése nem felesleges feladat, mert a megoldási kísérletek elemzésekor alapvető fontosságú részletekre világít rá.

Az Izrael/Palesztin-konfliktus 1.) első szakasza az arab nemzeti mozgalom és a cionizmus születésének időszaka, amikor acionista vezetők és arab értelmiségi elit a török fennhatóság alatt álló – és önálló területiséggel, pontos határokkal nem rendelkező – Palesztina megszerzéséért kezdetben csak szórványosan konfliktusba kerülő szervezetek alapítanak, és kinyilvánítják terület iránti igényüket. Míg e – jórészt diplomáciai – csata színhelye főképp az európai és közel-keleti városok, 2.) a

második szakaszé immár a nagyhatalmak által megrajzolt határvonalak közé eső, brit fennhatóság alá került Palesztina, melyben egyre véresebb polgárháború folyik helyi arab és zsidó közösségek közt. A 3.) harmadik szakaszban a konfliktus lényegében Izrael és a térségbeli arab államok közti hideg és forró háborúk sorozata. 4.) A Palesztina felszabadításának céljával folytatott harcban az arab államok szerepét a negyedik szakaszban a Palesztinai Felszabadítási Szervezet veszi át, mely az önálló államért való politikai küzdelmét máig is folytatja.

Meg kívánjuk vizsgálni, hogy kedvező nagyhatalmi hozzáállás esetén e szakaszokban született-e olyan megoldási javaslat, amely kompromisszummal (Palesztina valamifajta felosztásával) lezárhatta volna a konfliktust (a továbbiakban ezekre, mint „megoldásokra” hivatkozunk).³ A továbbiakban a konfliktus említett négy szakaszát, illetve a felmerült kompromisszumos megoldási javaslatok relevanciáját vizsgáljuk, külön részfejezetben vizsgálva a konfliktus aktuális szakaszának és a megoldási javaslatnak a jeruzsálemi vonatkozásait.

---

³ Felmerülhet persze, hogy miért kívánjuk eleve kizárni az olyan – eredetileg a palesztin arab vezetők, ma számos baloldali izraeli szerző által is propagált – béketerveket melyek az „egy állam-két nép” elven, vagyis Palesztina felosztása nélkül kívánják rendezni a konfliktust. A továbbiakban röviden az ilyen javaslatok relevanciájára is kitérünk. Ám már előljáróban le kívánjuk szögezni, hogy nem hiszünk az effajta megoldásban. Nézetünk szerint a – bármennyire föderális rendszerben is – egyesített két vagy többnemzetiségű állam (főképp ilyen hosszan tartó és véres konfliktust követően) csak tartós nagyhatalmi megszállás esetén stabilizálható (lásd például Bosznia). Miképp rendezhetné például egy arab-zsidó Palesztina állam a bevándorlás kérdését, amikor Izrael jelenleg minden zsidó számára gyakorlatilag korlátlanul engedélyezi a letelepedést, palesztin részről pedig az egyik legfontosabb követelés a közel négy millió menekült hazatérése, amit viszont Izrael elképzelhetetlennek tart. A szerző egyetért Bibó István hetvenes évek elején megszületett vélekedésével, hogy hiábavaló az a tétel, „mely szerint az arabok nem ellenségei a zsidóknak, hanem csupán a különálló zsidó államra törekvő cionizmusnak, s a zsidókkal továbbra is mindenkor készek a hagyományos arab vallási tolerancia szellemében együtt élni, s akár egy palesztinai arab-zsidó államot is fenntartani. Hiábavalóság ez a szólam mindenekelett azért, mert a hagyományos arab vallási tolerancia semmi garanciát nem jelent a történetek után arra, hogy az arabok, mint győzelmes többségi nemzet, éppen a zsidó nemzeti kisebbséget fogják a rendezett jogállamiság előnyeiben részeltetni; főleg azonban azért, mert Izrael egész lakossága pontosan a toleráltság állapota elől menekült a világ minden részéből Izraelbe, a tolerancia jelszava tehát akkor is teljesen hatástalan volna rájuk, ha reális volna.” (Bibó [1990] p. 653)

1.1.: Az Izrael/Palesztin-konfliktus első szakasza (1881–1920)

Volna okunk rá, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus történetét az ókorig vezessük vissza. Elvégre mind az izraeliek mind a palesztinok több ezer éves kötődést igyekeznek igazolni a szent föld iránt.

Akár véletlennek is tekinthetjük, hogy a zsidók és muszlim arabok konfliktusa valóban nem kezdődött egy-két évezreddel korábban. A Mózes vezette (a történettudomány által nem bizonyított) bibliai kivonulás Egyiptomból, illetve (a történészek által is számontartott) Dávid és Salamon királyok uralkodásának, sőt a római Judea provincia megalakulásának idején még messze volt az iszlám arab hódítás; mire viszont 637-ben az arabok elfoglalták Jeruzsálemet, ott – a több évszázadnyi római és bizánci fennhatóság után – már emléke is alig maradt a hajdani zsidó uralomnak, a zsidó lakosság pedig rég szerteszóródva élt Európában, Észak-Afrikában és a Közel-Keleten.

A VII. század végén (691-ben vagy 692-ben) elkészült Sziklamecset „egy régi zsidó templom helyén és keresztény műemlékek, például a Szent Sír templom és a Mennybemenetel temploma stílusában és közelségében, világos üzenet volt a zsidók és, ami fontosabb, a keresztények számára. Az ő kinyilatkoztatásaik, jóllehet valaha autentikusak voltak, hitvány örök hibájából romlásnak indultak, és ezért meghaladottá váltak az iszlámban testet öltött végső és tökéletes kinyilatkoztatás által.” (Lewis [2004] p. 74.). Az effajta „provokáció” sem eredményezett arab-zsidó konfliktust. A XI-XII. században amikor a „Szent Föld” a kereszties-muszlim összecsapásoknak színhelyévé vált, a térségben a zsidó jelenlét nem volt jelentős, s a helyi zsidó lakosság a toleránsabb muszlimok oldalán állt.

Egyetértünk Mark Tessler brit történésszel abban, hogy a közvélekedés, mely szerint „a Palesztinában jelenleg folyó harc egy évszázadokra visszanyúló etnikai vagy vallási ellentétek által táplált ősi vérbosszú kiterjesztése... nem csak téves, de kártékony is lehet; téves nézeteket eredményez zsidó és arab viselkedésről, miközben

eltereli a figyelmet olyan megfontolásokról, melyek központi fontosságúak a közel-keleti konfliktus helyes értelmezéséhez.” (Tessler [1994] p. 1)

Noha Jeruzsálemben és környékén évezredek óta éltek zsidók (elsősorban az általuk négy szent városként emlegetett Jeruzsálemben, Hebronban, Tiberiasban és Cfaton), s időnként előfordultak konfliktusok köztük és a többséget alkotó arab népesség között, hasonló konfliktusok megfigyelhetők voltak muszlim és keresztény arabok közt, egymással gazdaságilag versengő arab települések vagy klánok közt is. Így aztán indokolt az Izrael/Palesztin-konfliktust a zsidók szervezett tömeges bevándorlásának kezdetére (1881-re) tenni, mely fejlemény aztán egyértelműen vezetett a konfliktus kialakulásához.

Az alábbiakban 1.) a konfliktus első szakaszának hatalmi viszonyait, illetve a konfliktusban álló meghatározó szereplők kilétét és ezek aspirációit; 2.) Jeruzsálem a konfliktus első szakaszában betöltött szerepét; 3.) az első szakaszban felmerült megoldási javaslatokat; 4.) ezek vonatkozását Jeruzsálemre külön-külön alfejezetekben vizsgáljuk.

1.1.1. Gyengülő oszmán birodalom, erősödő európai befolyás Palesztinában, arab elit vs. cionisták

Az Oszmán török birodalom négyszáz éven át, 1918-ig uralta Jeruzsálemet és környékét. A mai Izrael valamint Ciszjordánia és Gázai övezet alkotta régió⁴ több közigazgatási egységhez tartozott. A Jeruzsálem mutaszarriflik (független tartomány) a városon kívül magába foglalta például Jaffát és Gázát, miközben a Vörös-tenger partján végződő déli háromszög a szíriai vilajethez, Haifa pedig a bejrúti vilajethez tartozott.

Az oszmán török birodalom hanyatlása hatalmi vákuumot teremtett a Közel-Keleten, miközben az európai nagyhatalmak érdeklődése számos tényező miatt a régió felé fordult. 1869-ben megnyílt a Szezi Csatorna, melyben a világ első számú tengeri

---

⁴ A későbbi Palesztina brit mandátum, illetve az általam Izrael/Palesztina néven jelölt terület.

hatalma, a brit birodalom 1875-ben részesedést vásárolt, ezáltal tengeri utat létesítve a gyarmatbirodalom „legfényesebb koronaékszere”, India felé. Az iraki olajmezők felfedezése újabb okot szolgáltatott a térség iránti érdeklődésre. A gazdasági érdeken túl a Szent Föld ideológiai okból is egyre nagyobb figyelmet kapott. Az európai keresztény hatalmak befolyásának fontos jele volt, hogy francia, brit, orosz konzulátusok nyíltak a Szent Földön, melyek – elsősorban a keresztény – külföldiek protektoraiként is felléptek. (1832-ben Mohamed Ali fia, Ibrahim Pasha rövid időre elfoglalta Jeruzsálemet, s hogy hódításához európai támogatást szerezzen, vallási egyenlőséget hirdetett, és támogatta az európai konzulátusok nyitását. Ezt a politikát a törökök is folytatták: elsőként a brit konzulátus nyílt meg 1838-ban, majd a porosz 1842-ben, a szárd és a francia 1843-ban, az osztrák 1847-ben, az amerikai 1856-ban, az orosz pedig 1857-ben (Asali [1989] p.228.))

Az első világháború alatt az európai nagyhatalmak titkos tárgyalásokat folytattak a Szent Föld jövőjéről, melyet Anglia teljes egészében 1918-ra szállt meg. A Franciaország és Anglia által 1916-ban titokban megkötött Sykes-Picot egyezmény a Szent Földet – nagyjából a későbbi Palesztina területét – nemzetközi kondomíniumként határozta meg.

Általában az 1880-as évek elejére szokás datálni a cionista mozgalom kezdetét⁵, mely az európai nemzeti mozgalmak mintájára, illetve a modern antiszemitizmus hatására alakult ki, és jórészt szekuláris folyománya a zsidó vallási hagyományban meglévő messianizmusnak.

A korszak első cionista gondolkodója, Leon Pinsker Autoemanzipation címen 1882-ben megjelent pamfletjében a túlnyomó többségben rendkívüli szegénységben élő, pogromoktól sújtott (orosz) zsidóság helyzetének megoldását remélte egy zsidó állam létrehozásától. Pinsker számára a helyszín kevésbé volt lényeges, az őshazával szembeni alternatív megoldásként például Észak-Amerikát is felvetette.

---

⁵ A cionizmus eszméjét ennél korábban felvetőket általában a cionizmus előfutáraiként tartják számon. Köztük van Leon Pinsker, Moses Hess, Juda Alkalai, Zwi Kalischer, és a jórészt (méltatlanul) elfeledett Natonek József magyar rabbi is. (Schweitzer [2005])

A hagyományörzőbb korai cionisták számára azonban anatómia volt az ókori zsidó állam felélesztése egy Palesztinán kívüli területen, így a „szent föld” a későbbiekben a megvalósítandó zsidó állam kizárólagos célpontjává vált⁶. Az egyik első, programját nyíltan artikuláló, kivándorlást praktikusán is megvalósító cionista szervezet, a Bilu volt, mely 1882-es manifesztója szerint célul tűzte ki, hogy a szultán engedélyével a zsidók „saját országukban” önálló „otthont” vagy a török birodalmon belül zsidó önkormányzatot hozzanak létre (Kaplan [1983] pp. 3-4).

A Budapesten született Herzl Tivadar *Judenstaat (Zsidó állam)* című programadó írásában még így írt „Palesztinát vagy Argentinát válasszuk? Azt, amit nekünk adnak, illetve amit a zsidó közvélemény választ.” (Herzl [2003] p. 13). Az utóbbi hamarosan eldőlt: a Herzl által 1897-ben összehívott bázeli első cionista kongresszuson megfogalmazott program szerint a cionizmus „a zsidó nép számára nyilvánosan elismert, jogilag biztosított otthont kíván teremteni Palesztinában” (Kaplan [1983] p. 5)⁷. És bár a későbbiekben – Palesztina megszerzésének nehézségeit látva – Herzl is hajlott arra, hogy a zsidó államot, legalább ideiglenesen Palesztinán kívül hozza létre, minden erre irányuló próbálkozás (például 1904-ben az Uganda-terv) megbukott a cionista küldöttek ellenállásán⁸.

A cionista mozgalom azonban 1917-ig nem sok eredményt tudott felmutatni. Noha a mozgalom kulturális szárnya számos sikert elkönnyelhetett – köztük például a bibliai héber nyelv „újjaélesztését” – sokáig teljesen irreális vágyalomnak tűnt a zsidó állam létrehozásának gondolata. Az első világháború végéig a betelepülési hullámok (aliják) nem mozgattak meg nagy tömegeket, az erősödő modern antiszemitizmus

---

⁶ A korábban említett Moses Hess például *Róma és Jeruzsálem* című munkájában így írt: „A Tevere menti Örök Város felszabadulásával megkezdődött a Moria hegyi Örök Város felszabadulása is; Olaszország feltámadásával Júda feltámadása is megindul. Jeruzsálem elárvult gyermekei is bebocsáttatnak a nemzetek nagy reneszánszába. (Idézi: Avineri [1994], p. 54)

⁷ A bázeli cionista kongresszus programját lásd: Függelék I/1.

⁸ 1905-ben a cionista mozgalomból Israel Zangwill vezetésével kivált és Londonban megalakult a Jewish Territorial Organization, mely elvetette a Palesztinára vonatkozó történeti kapocs fontosságát és a világ egyéb tájain igyekezett kolonizációra alkalmas helyszínt találni a zsidók számára. 1925-ös feloszlásáig a szervezet többek közt Angola, Texas, Mexikó, Ausztrália és Kanada egyes régióit is megvizsgálta ebből a szempontból. (Laqueuer [2003] p. 414.)

hatására Európából – főként Oroszországból – kivándorló zsidók közül mindössze néhány-tízezer választotta céljának az ekkor még földrajzilag pontosan körül sem határolt Palesztinát, miközben több millióan vándoroltak ki Amerikába. A századforduló körül Herzl Abdülhamid szultánnal, II. Vilmos német császárral, és Joseph Chamberlain brit miniszterelnökkel is tárgyalt Palesztina megszerzéséről, ám a zsidó állam támogatásáról szóló nagyhatalmi chartert nem tudta kivívni a mozgalom számára.

A tárgyalt időszakra esik az arab nemzeti mozgalom artikulálódása is a Közel-Keleten⁹. „Törökország egy mélyreható, csendes átalakulás kezdete előtt áll. Az arabok, akik felett a törökök zsarnokoskodtak, ráébredtek nemzeti, történelmi, faji összetartozásukra, és szeretnék elhagyni a féregrágtá oszmán törzset, hogy független államot alakítsanak maguknak. Ez az új arab birodalom természetes határaiig fog terjeszkedni: a Tigris és az Eufrátesz völgyétől a Szezei földszorosig, a Földközi tengertől az Oman tengerig.” – írta Nadzsib Azouri *A Le Réveil de la Nation Arabe dans l'Asie Turque* (Az arab nemzet ébredése török-Ázsiában) című 1905-ben megjelent könyvében (Idézi: Morris [2001], p.28.). Az arab függetlenség programja csak lassan bontakozott ki, s az 1913 júniusában Párizsban tartott első arab kongresszus, miközben deklarálta az oszmán birodalomhoz való kötődést, csak annyit követelt, hogy az arab tartományok belső ügyeit az arabok intézhessék.

Ugyanakkor a zsidó bevándorlók megjelenésével a huszadik század elejétől egyre-másra alakultak az anticionista programot megfogalmazó arab szervezetek: a kairói Al-Azhar egyetem palesztin diákszövetsége mellett ilyenek voltak a Haifán, Jeruzsálemben, Bejrútban alakult Muszlim-Keresztény Szövetségek, melyek elsősorban a zsidó bevándorlás és földszerzés megakadályozásáért küzdöttek. Arab nyelvű újságok, mint a haifai Al Karmel, a jaffai Falestin és a jeruzsálemi Al

---

⁹ Az arab „eszmélésnek” is megvoltak az előzményei: Mark Tessler szerint Napóleon 1798-as egyiptomi partraszállása, illetve az egyiptomi Mohamed Ali 1830-as évekbeli közel-keleti hódítása rázta fel elsőként a térségbeli arab elitet (Tessler [1994], pp. 96-108). Mi több, Mohamed Ali reformjai elleni rövid felkelést Baruch Kimmerling és Joel S. Migdal a palesztin nemzeti mozgalom születéseként tárgyalja (Kimmerling & Migdal [2003], pp. 6-13.) Ugyanakkor a XIX. század második felének egyik legjelentősebb régióbeli gondolkodója, Al-Afgáni még pán-izlám alapon bírálta az oszmán birodalmat, mondván: mivel az nem karolja fel az arab nyelvet, nem terjesztheti az – arab nyelvű Koránban megtestesülő – iszlámot sem.

Muntada – akárcsak az időszak végén számos könyv és politikai pamflet igyekezett figyelmeztetni a „cionista veszélyre”.

A lassan növekvő lélekszámú zsidók és a helyi arab lakosok között csak elszórtan fordultak elő összetűzések, és – mint azt a korszak történelmét tárgyaló számos szerző hangsúlyozza (Például Laqueur [2003] p. 211.) – hasonló konfliktusok más törésvonalak mentén is előfordultak: keresztények és muszlimok, rivális klánok tagjai vagy szomszédos arab falvak közt. A cionista gondolkodók egy része előre jelezte ugyan, hogy az arab-zsidó viszony – az orosz származású palesztinai zsidó Yitzhak Epstein által „rejtett kérdésként” aposztrofált probléma – a jövőben a zsidó állam megalapításának meghatározó kérdése lehet majd, mégis a legtöbben abban bíztak, hogy Palesztina az – egyébként is testvéri szemita – zsidók bevándorlása által gazdasági fejlődésnek indul, s ez a helyi arab lakosság hasznára válik majd. Ezt a gondolatot az arab elit néhány tagja is osztotta. Az 1913 júniusában a Párizsban megtartott első arab kongresszuson Ahmed Tabara és Ahmed Mukhtar Bayhoum és akként vélekedett: araboknak és zsidóknak is jut elég hely Palesztinában (Laqueur [2003] p. 224). Az összeütközés a helyzetet ismerő egyes külső szemlélőknek sem tűnt elkerülhetetlennek: a brit Sykes még 1917-ben is úgy vélte, az arab (és örmény) nemzeti mozgalmak békésen megférnek a cionizmussal¹⁰.

A konfliktus lényegét az arab és a cionista elit egymást keresztező diplomáciai manőverei jelentették. A britek az első világháború során minden Törökországgal szembefordulni kész néppel igyekeztek szövetségre lépni, s ebből arabok sem maradtak ki. A kor legjelentősebb arab vezetője, a Hashemita családot megalapító Husszein, a Mekka Szent helyek őrzője (Sharif of Mecca) és Henry McMahon Kairó királyi főmegbízottja közti – 1915 júliusa és 1916 márciusa folytatott – levelezésben az arab fegyveres felkelés buzdítására a britek „jutalmat” ajánlották fel: elismerik és támogatják az arabok függetlenségét, bár a felkínált terület kiterjedését korántsem határozták meg pontosan¹¹. A zsidó lobbizás – elsősorban a zseniális

---

¹⁰ Maga mindhárom mozgalmat támogatta. Laqueur [2003] p. 191

¹¹ A britek inspirálta török-ellenes arab felkelés végeztével Husszein és a brit birodalom viszonyát éppen az a vita terhelte meg, hogy Palesztina része volt-e a felkínált jutalomnak.

Chaim Weizmann tárgyalásainak eredményeként – 1917-ben ért be, a brit külügyminiszterről elnevezett Balfour-deklaráció formájában, mely egy Palesztinában megteremtendő „zsidó nemzeti otthon” felállításának támogatásáról szólt¹².

Edmund Allenby tábornok vezette brit csapatok 1918 decemberében foglalták el Jeruzsálemet, 1918 októberében pedig Bejrútot. A brit sikerekhez az arabok is hozzájárultak: 1916. június 10-én – francia és brit fegyveres és tanácsadói segédlettel – felkelés tört ki a Hashemita Husszein uralta Mekkában, majd az arab ellenzékiek elleni brutális török fellépésre válaszul Szíriában és Libanonban is. Utóbbi helyszíneken az arab felkelők az előrenyomuló briteket is megelőzték: 1918 őszén felszabadították – a későbbi Palesztina, Transzjordánia, Libanon és Szíria központjának számító – Damaszkuszt, s ott a Hashemita Fejszál emír (Husszein, a mekkai szent helyek őrzőjének fia) vezetésével független szíriai államot kiáltottak ki.

1.1.2. Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus első szakaszában

Az alábbiakban elsőként meg kívánjuk vizsgálni, hogy Jeruzsálem státuszának problémája mennyiben állt ezidőtájt a konfliktus centrumában. Mint láttuk a cionista gondolkodók közt akadt olyan, aki eleve nem is Palesztinában képzelte el a zsidó állam megvalósítását, ám a főáram elutasította az ilyen terveket. Éppen ezért kényszerült saját – Palesztinán kívüli zsidó állam megalapításának céljával fellépő – cionista szervezetet alapítani Israel Zangwill. A szervezet működése kudarcként értékelhető.

További kérdés, hogy Jeruzsálem mennyire tartozott hozzá a vágyott államhoz. Bár – mint láttuk – Palesztina határai a vizsgált időszakban nem voltak egyértelműek, az igen, hogy Jeruzsálem a dokumentumokban Palesztinaként jelölt terület része. A cionisták számára Jeruzsálem központi szerepét a mozgalmuk elnevezése is jelzi: a

---

¹² A Balfour-deklaráció szövegét lásd: Függelék I./2.

cionizmus, a cionba való visszatérés önmagában is direkt utalás Jeruzsálemre, hiszen a „Cion” szót magát Jeruzsálem szinonimájaként használták (a Cion-hegy Jeruzsálem óvárosa mellett áll, ahol a bibliai Dávid- király feltételezett sírja is megtalálható). Ettől még fontos megjegyezni, hogy a mainstream cionista vezetők közt is volt olyan (például maga Theodor Herzl), aki – kevésbé hagyományhűként, vélhetően politikai megfontolásból – nem ragaszkodott Jeruzsálem fővárossá tételéhez.¹³

A legnagyobb palesztinai zsidó közösség – mintegy negyvenezer fő – a századfordulón Jeruzsálemben élt (Laqueuer [2003] p. 213.)¹⁴, a közösség tagjai közt számos család évszázadok óta. Ez némi konfliktust is jelentett az új zsidó bevándorlók és a zsidó őslakók közt. „A jeruzsálemi ortodox zsidók egyáltalán nem lelkesedtek a bevándorlókért, akikben veszélyes felforgató elemeket láttak, és riválisokat a külföldi zsidó közösségek által Palesztinába küldött pénzek elosztásában. Időnként nyílt ellenségességet mutattak a Bilu irányába, feljelentéseket tettek a török hatóságoknak. 'Az egész kolóniában nincs egy pár tefilin sem – panaszkodtak a rabbik – fiatal férfiak és nők együtt táncolnak. Akkor már inkább legyen az ósatyák földje újra sakálok lakhelye, semhogy a romlottság tanyájává váljon.’” (Laqueuer [2003] p. 76)

Másfelől a „Cion szerelmeseinek” is visszataszító volt a főképp külföldi segélyekből élő jeruzsálemi ortodox zsidó közösség, s bár a modern várossá alakítás tervével közülük többen foglalkoztak, akkori formájában nem volt különösebben vonzó számukra a szent város. Ez igaz volt Chaim Weizmanra is, aki 1918-ban is Herzl-höz hasonló élményeket szerzett az óváros zsidó negyedében első jeruzsálemi útján 1918-ban: „Mindenütt csak szenny és fertő. Leírhatatlan szegénység, makacs tudatlanság és fanatizmus – fáj a szív, amikor az ember mindezt látja.” (Idézi Wasserstein [2002] p. 87). A cionista kongresszusok mindenestre Jeruzsálemet

---

¹³ Érdekes megemlíteni, hogy Herzl *Ősújorszag* című művének tanúsága szerint Jeruzsálemben helyezte volna a salamoni, illetve heródesi ókori zsidó szentélyek mintájára felépítendő – „fehér-aranyban pompázó” – új zsidó templomot, másfelől oda képzelte a „Béke Palotáját” is, mely „a nemzetközi jótékonyág központjaként” és tudományos konferenciák helyszínéül működött volna. (Herzl [1993], pp. 189-192)

¹⁴ A demográfiai viszonyok alaposabb tárgyalását lásd a 2.2. fejezetben.

folyamatosan a betelepítendő nemzeti otthon részeként tartották számon, ottani egyetem létesítésének gondolatával is foglalkoztak (a Jeruzsálemi Héber Egyetem alapkövetétele csak 1925-ben történt meg), a nemzeti könyvtár pedig el is készült a tárgyaló időszakban.

A későbbi Palesztina mandátum területén ekkortájt több mint 90 százalékos többséget alkotó palesztinai arabok számára meghatározó jelentőségű volt, hogy Jeruzsálem a maga 60 ezer lakójával a régió legjelentősebb városa. Tény – miként azt számos európai utazó, köztük Mark Twain és Theodor Herzl utinaplójából kiderül –, hogy Jeruzsálem a 19. században elmaradott és elhanyagolt kisváros képét mutatta, ám jelentősége a század végére fokozatosan nőtt, és 1887-ben a damaszkuszi kormányzótól független, közvetlenül Isztambul fennhatósága alá tartozó önálló szandzsák központjává vált. Kimmerling és Migdal szerint ennek meghatározó jelentősége volt az önálló palesztin identitás kialakulásában. A kutatók szerint „a mai palesztinok mintegy háromnegyede a Jeruzsálem–szandzsák lakóinak leszármazottja”.

Kimmerling és Migdal az idézett műben hangsúlyozzák a jeruzsálemi arabok közül elsősorban a kereskedőket és üzletembereket aggasztotta a növekvő zsidó bevándorlás, míg az ingatlanárak villámgyors emelkedését figyelő földtulajdonosokat érthetően kevésbé. A jeruzsálemi arab előjárók egy része 1891-ben levélben kérte a szultánt, hogy tiltsák meg a zsidó bevándorlást és földvásárlásokat. Ezzel együtt az anticionista ellenállás legfőbb központja ebben az időben nem Jeruzsálem, hanem Bejrút, Haifa, Jaffa és Damaszkusz.

Az első világháború alatt a britekkel tárgyaló Hashemita Husszein a kért független arab állam területébe feltehetőleg beleértette a jeruzsálemi szandzsákot, Henry McMahonnek küldött első levelében annak nyugati határaiként a Vörös tengert, illetve (északra egészen Mersináig) a Földközi tengert jelölte meg (Kaplan [1983] p.73.). Ha Egyiptom is szerepelt volna a megjelölt nyugati határok között, akkor egyértelmű lett volna, hogy a kívánt arab állam határa a Vörös tenger és a Földközi tenger között az Egyiptom és Palesztina (El-Arish és Gáza) közötti határvonalon húzódná, így Jeruzsálemet is tartalmazta volna. Jeruzsálem jelentősége sokadlagosnak tűnik abból is, hogy a független határokról írott brit álláspont

megérkezte után, mely bizonyos pontosabban meg nem határozott területek (Damaszkusz, Homs, Hama és Aleppo közigazgatási egységektől nyugatra fekvő területek) kivételével támogatásáról biztosította az arabok függetlenségét, nem kezdeményezte annak tisztázását, hogy az ígéret vonatkozik-e Jeruzsálemre.

Végül is, bár a cionista és az arab követeléseket, illetve a konfliktus tárgyát képező terület általános értelmezés szerint tartalmazza Jeruzsálemet, megállapítható, hogy a város státuszának kérdése ebben az időben nem játszik elsődleges szerepet a konfliktusban.

1.1.3. Az Izrael/Palesztin-konfliktus első szakaszának kompromisszumos megoldása

A távlatokban gondolkodók jó része számára összeegyeztethetetlennek tűnt a független arab, illetve zsidó államra vonatkozó, brit ígéretekkel is alátámasztott követelés, a Közel-Kelet sorsáról is döntő Versailles-i konferencia előestéjén mégis támadt némi esély a konfliktus békés megoldására. 1919. január 4-én Chaim Weizmann és Emír Fejszál ibn Husszein¹⁵ – előbbi a Cionista Szervezet, utóbbi Hedzsaz Arab Királyság képviselőjében – megállapodást írt alá, mely egy arab állam és Palesztina létrehozásáról szólt, utóbbival kapcsolatban leszögezve, hogy „minden szükséges lépést meg kell tenni a zsidók nagyszabású bevándorlásának elősegítésére és ösztönzésére”¹⁶. A meglepően baráti hangvételű megállapodás kinyilvánította a Balfour-deklaráció érvényességét, és utalt az arab és a zsidó nép közti vérrokonságra és közös történelmi kötelekre. Hangsúlyozta, hogy Palesztinában az „arab parasztokat és a földet bérlő farmereket jogaikban védeni, gazdasági fejlődésükben támogatni kell” továbbá, hogy „a Cionista Szervezet mindent megtesz, hogy a szükséges eszközök rendelkezésére bocsátásával segítse az Arab államot, hogy az természeti kincseit és gazdasági lehetőségeit kihasználhassa”. A szerződés nem határozta meg a felállítandó Arab állam és Palesztina határait, ezt egy, a felek által

---

¹⁵ A Hashemita Fejszál emír.

¹⁶ A megállapodás szövegéből való idézetek forrása Kaplan [1983] pp. 88-89.

felállítandó bizottságra bízta. Leszögezte viszont, hogy „a mohamedán szent helyek mohamedán ellenőrzés alá kerülnek”.

Hogy miért fogadta Fejszál emír ilyen megértően a zsidó nemzeti törekvéseket, az az aláírása fölé biggyesztett megkötésből derül ki: „Feltéve, hogy az arabok megkapják függetlenségüket, amint az szerepel a brit kormány külügyminisztériumának 1919. január 4-én küldött memorandumomban, elfogadom a fenti cikkelyeket. De ha ahhoz képest a legcsekélyebb módosulás vagy eltérés következne be, egyetlen szóra sem leszek kötelezhető, mely szerepel a jelenlegi Szerződésben, mely ez esetben érvénytelennek és semmisnek minősül, én pedig semmilyen módon nem leszek felelősségre vonható.” Fejszál emír tehát az arabok ügyét a cionistákéval kívánta összekapcsolni, feltételezve, hogy a kellően befolyásosnak tűnő cionista vezetők – élükön Weizmannal – segíthetnek a független arab állam létrehozásáért folytatott lobbizásban. (Wasserstein szerint Fejszál elsősorban azért kereste a megegyezést a cionistákkal, mert a britek kimondottan ehhez a feltételhez kötötték a szíriai trón iránti igényének támogatását, és a franciákkal való viszonyának rendezéséhez nyújtott segítséget (Wasserstein [2002] p. 89).)

A palesztinai arabok 1919 januárjában Haifán kinyilvánították, hogy Palesztina jövőjét önálló nagy-Szíria részeként képzelik el, ennek ellenére a Versailles-i békekonferencián 1919 február 6-án Fejszál Palesztina nélkül jelentett be igényt a Közel-Keleten megalakítandó arab államra, a New York Times-ban március ötödikén megjelent írásában (Idézi Morris [2001] p.82.) mérsékeltnak, elfogadhatónak, sőt támogatandónak ítélte meg a cionisták Versailles-ban előterjesztett igényét (amelyhez csatolt térkép egyébként a későbbi Palesztina mandátumnál nagyobb, a mai Libanon, Szíria és Jordánia egy részét magában foglaló Palesztinát ábrázolt). Csakhogy a Versailles-i békeszerződés a nagyhatalmi érdekeknek megfelelően egészen más helyzetet eredményezett. Franciaország és Anglia felosztotta egymás közt Közel-Keletet, a Fejszál-Weizmann megállapodás ezáltal automatikusan érvénytelenné vált, a konfliktus pedig új szakaszába lépett.

Elképzelhető, hogy amennyiben a nagyhatalmak támogatásával – a Damaszkuszban 1918-ban a helyi arabok által királlyá koronázott – Fejszál uralma alatt létrejön egy (például a mai Szíriát, Jordániát, Irakot és Szaúd-Arábiát egyesítő) arab állam a brit

fennhatóság alatt álló, zsidó bevándorlás célországává váló Palesztina szomszédságában, akkor a Fejszál-Weizman egyezmény a konfliktus békés megoldásának alapjává válhatott volna. A konfliktus ez esetben sem lett volna egy csapásra rendezhető: a palesztinai arabok kezdettől ellenezték a cionistáknak tett engedményeket, sőt, vélhetően ennek hatására néhány hónappal később maga Fejszál is az egyezmény szellemével ellentétes kijelentéseket tett¹⁷. Ha azonban az egyezmény az arab függetlenség létrejöttével életbelépett volna, akkor az talán a palesztinai arab vezetők szemében is legitimálta volna a cionista mozgalmat és a zsidó bevándorlást, így a Palesztina állammal kapcsolatos politikai kérdések is békésen rendezhetők lettek volna¹⁸. Persze az sem kizárható, hogy a palesztinai arab nacionalizmus mindenképpen megerősödött volna, s az Izrael/Palesztin-konfliktus mindenképpen egy – újabb megoldásra váró – új szakaszba lépett volna.

1.1.4. Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus első megoldása alapján

Az előző fejezetben említett egyezmény Chaim Weizmann és Emír Fejszál ibn Husszein között egy arab állam és egy tőle területileg különálló Palesztina létrehozásáról szólt, utóbbival kapcsolatban leszögezve, hogy „minden szükséges lépést meg kell tenni a zsidók nagyszabású bevándorlásának elősegítésére és ösztönzésére”. Említettük továbbá, hogy Fejszál a Versailles-i békekonferencián Palesztina nélkül jelentett be igényt a Közel-Keleten megalakítandó arab államra, és támogatandónak ítélte meg a cionisták Versailles-ban előterjesztett igényét. Mindezek alapján úgy tűnhet, hogy az egyezmény – mint említettük, ha a világpolitikai körülmények engedik, vagyis megfelelő nagyhatalmi támogatás esetén

---

¹⁷ A Le Matin francia napilapnak például március 1-jén kijelentette, csakis muszlim vagy keresztény fennhatóság alatt képzelhető el a zsidók menekültkénti befogadása Palesztinában. (Morris [2001] p. 82.)

¹⁸ Ennek modelljéül érdemes felidézni Izraelnek az ugyancsak Hashemita házból származó jordán királyokkal (Abdullahal és Husszeinnel) fenntartott különleges politikai kapcsolatát 1948-1967 között.

– Jeruzsálem ügyét is rendezte volna. Nincs kizárva, de nem is biztos, hogy ez a helyzet.

Mint említettük, a szerződés nem határozta meg a felállítandó Arab állam és Palesztina határait, ezt egy, a felek által felállítandó bizottságra bízta. A Jeruzsálem-kérdésre legfeljebb a VI. cikkely vonatkozik, mely szerint „a mohamedán szent helyek mohamedán ellenőrzés alá kerülnek”. Ez, úgy tűnik, ellentmondásban áll Fejszál azzal a deklarációjával, hogy a versailles-i cionista követelések támogatandóak. Másfelől fontos hangsúlyozni, hogy a cionista szervezet – taktikai okokból – Versailles-ban sem beszélt független zsidó államról. Fejszál kijelentései leginkább úgy állnak össze koherens egészé, ha feltételezzük, hogy ő valóban egy – esetleg nagyobb arab állam részét képező – autonóm zsidó Palesztinát képzelt el, mely magában foglalja ugyan Jeruzsálem nagy részét, annak mohamedán szent helyeit azonban nem. Mindezek alapján feltételezhetjük, hogy e megállapodás – megfelelő nagyhatalmi támogatással elvezethetett volna egy olyan kompromisszumhoz, mely a zsidóknak önálló államiságot garantált volna Palesztina nagy részén, és elvezetett volna a már ekkor is multi-etnikus Jeruzsálem kettéosztásához zsidó Palesztina és Arábia között¹⁹.

1.2.: Az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakasza (1920 – 1948)

Palesztina (és benne Jeruzsálem) brit uralom alá kerültével az Izrael/Palesztin-konfliktus újabb, második szakaszába lépett. A török uralom megszűntével brit birodalom gyakorolta a hatalmat Palesztina felett, mely önálló mandátumként, külön geopolitikai egységként jelentkezik. A konfliktus – melynek közvetlen meghatározó szereplői a palesztinai arabok, illetve a helyi zsidó közösség – ezáltal az első

---

¹⁹ A kompromisszum lehetőségét olvashatjuk ki abból a tényből, hogy – mint ezt az 1.1.2. fejezetben bemutattuk – ebben az időszakban sem Fejszál, sem a cionisták számára nem elsődleges fontosságú Jeruzsálem birtoklása.

szakasznál sokkal inkább lokalizáltan jelentkeznek, a megoldási javaslatok sorsa pedig az ellenérdekelt feleken kívül elsősorban a brit hatalom politikai ambícióitól függnek.

Természetesen a konfliktus ilyenén átalakulás nem az egyik pillanatból a másikba ment végbe. A változás előjeleként értelmezhető például az oszmán török birodalom fokozatos gyengülése, az európai hatalmak tett engedmények, illetve az is, hogy a palesztinai arab és zsidó közösségek közt már az első világháború előtt is egyre gyakoribbá váltak az összetűzések.

Az alábbiakban 1.) a konfliktus második szakaszának hatalmi viszonyait, illetve a konfliktusban álló meghatározó szereplők kilétét és ezek aspirációit; 2.) Jeruzsálem a konfliktus második szakaszában betöltött szerepét; 3.) a második szakaszban felmerült megoldási javaslatokat; 4.) ezek vonatkozását Jeruzsálemre külön-külön fejezetekben vizsgáljuk.

1.2.1. Brit uralom Palesztinában, palesztinai arabok versus jisiv²⁰

Nagy Britannia 1920. április 26-án a San Remo-i konferencián kapta meg formálisan a – Balfour-deklaráció szövegét szó szerint megidéző – Palesztinára vonatkozó népszövetségi mandátumot. (A Nemzetek Szövetségének Alapokmánya a mandátum-rendszert olyan népek igazgatására írta elő, amelyek „egyelőre nem képesek arra, hogy a felgyorsult modern világban a saját magukra hagyatkozzanak”. Voltak azonban „a Török birodalomhoz korábban kapcsolódott közösségek” közt olyanok, melyeket valamifajta önállóságra alkalmasnak találtak, s így hamarabb kellett függetlenséghez jutniuk. Palesztina is ebbe a körbe, a mandátumok „A” kategóriával jelölt csoportjába sorolódott.

Júniusban a britek beiktatták Palesztina első polgári közigazgatásának vezetőjét, Herbert Samuelt. A második szakaszként tárgyalt korszakban Palesztina mindvégig

---

²⁰ Palesztinai zsidó közösség (héber).

Nagy-Britannia fennhatósága alatt állt, hatalma azonban a második világháború közeledtével folyamatosan gyengült, míg végül – részben a konfliktus közvetlen hatásaként, részben a nemzetközi erőviszonyok átalakulásával – a terület feletti szuverenitás feladására kényszerült.

Miután 1920 júliusában Damaszkuszban a franciák Fejszált megfosztották hatalmától, a palesztinai arabok kényszerűen tudomásul vették, hogy a Nagy-Szíria álmom szertefoszlott. Az év decemberében Haifában összehívott Harmadik Palesztin Kongresszus felállította a Palesztin Arab Végrehajtótanácsot (Palestine Arab Executive), mely attól kezdve a zsidó bevándorlás leállításáért és Palesztina függetlenségéért küzdött. A palesztin ellenállás legfőbb vezetője Hadzs Amin al-Husszeini volt, aki 1921-től a Legfelsőbb Muszlim Tanács (Supreme Muslim Council), 1936-tól az Arab Felsőbb Bizottság (Arab Higher Committee) vezetője, és jeruzsálemi mufti volt.

Eközben a zsidók Erec Jiszráélért folytatott harcának leglényegibb megnyilvánulása az európai cionista vezetők által folytatott diplomáciai küzdelem helyett immár a jisuv által megvalósított gyakorlati kolonizáció lett. Az 1918-ban alakult félhivatalos Cionista Bizottság (Zionist Commission) a rákövetkező évben Zsidó Ügynökséggé (Jewish Agency) alakult, melyet 1920-ra a brit kormány is elismert, mint a palesztinai zsidó közösség kvázi-kormányát. A zsidó lakosság számaránya 1918-ban a 700-800 ezer fős Palesztinában még kevesebb, mint 10 százalék volt, 1931-ben a több mint egymillió lakosnak már közel egyötödét tette ki, 1947-re pedig elérte az egyharmadot. A jisuv vezetőinek célja a bevándorlás fenntartása volt, hogy a zsidó lakosság többségbe kerüljön Palesztinában, és végül megszerezze Palesztina feletti uralmat²¹.

Nagy-Britannia mandátuma hivatalosan 1922. július 24-én lépett hatályba és 1948. május 14-én járt le. „A palesztinai brit mandátum története a szüntelen ellenségeskedésnek, a véres összecsapásoknak, majd terrorizmusoknak, s a bevándorlást hol engedélyező, hol korlátozó mandatárius hatalom kétségbeesett

---

²¹ Taktikai okokból a zsidó állam megalapításának igényét a cionisták (a Cionista Szervezetből kivált revizionista frakciót leszámítva) csak az 1942-ben megtartott Biltmore- kongresszuson deklarálták.

kompromisszumkereséseinek szüntelen, fokozódóan kilátástalan és az egymást mindjobban gyűlölő két fél közös ádáz gyűlöletétől kísért története.” (Bibó [1990] p. 603.) – foglalja össze a Mandátum időszakot Bibó István. A szerző egyetért Bibó nézetével, hogy – a közhiedelemmel ellentétben – a brit hatalom ebben az időszakban nem tekinthető „oszd meg és uralkodj” alapon a konfliktust tovább élező erőnek. Ellenkezőleg: a második világháború közeledtével a britek érdeke egyre inkább egy stabil gyarmati háterszág megteremtése lett volna.

A zsidó földvásárlások és bevándorlás korlátozásáért a briteknél kezdetben csak kevés sikerrel kilincselő arabok által kezdeményezett zavargások – főként 1928-tól egyre gyakrabban torkolltak véres összecsapásokba. A spontán vagy szervezeten és gyakran fegyverekkel támadó arab csoportok kezdetben a zsidó telepésekkel, illetve az őket több-kevesebb sikerrel védő brit rendőrséggel csapott össze, később az önmegtartoztatás (havlaga) programját egyre gyakrabban feladó, végül „megtorlásképpen” terrorcselekményeket is elkövető – egyre aktívabban fegyverkező – zsidó csoportokkal. 1936-ban a folyamatos zsidó bevándorlás és fölszerzés elleni tiltakozásul az arabok általános sztrájkba fogtak, mely 1939-ig tartó – a későbbi, Izrael elleni intifádákhoz (1987-1993, 2000-2004) hasonló – felkeléshez vezetett.

1939-re a britek leverték az arab felkelést, vezetőit pedig száműzték. Egyúttal azonban az araboknak engedményt téve szigorú kvótarendszert vezettek be a bevándorlás korlátozására, továbbá 1940-ben a zsidó földvásárlásokat is súlyosan korlátozták. Részben ezen intézkedések hatására a második világháború alatt Palesztinában a korábbiaknál kevesebb összetűzésre került sor, a második világháború végeztével azonban új erőre kaptak az arab-zsidó összetűzések és megjelent a brit hatóságot fegyverrel is támadó zsidó terrorizmus.

1.2.2. Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszában

„A brit uralom Jeruzsálemben csak három évtizedig tartott, mégis alapvetően átformálta a várost és kikövezte az utat Jeruzsálem ezt követő kettéosztásához. A britek kezdetektől félresöpörték a nemzetközi fennhatóságról korábban tett

ígéreteiket, és 1920 júniusáig saját kormányt, katonai közigazgatást vezettek be, majd népszövetségi mandatárius hatóságként tetszelgő gyarmati rezsimet” – értékeli a brit fennhatóság időszakát Bernard Wasserstein (Wasserstein [2002] p. 82.) leszögezve, hogy „modern története során első ízben Jeruzsálem fővárossá vált”.

A palesztinai arab-zsidó összecsapásoknak gyakorta vált helyszínévé Jeruzsálem. Az 1920 áprilisi Nebi Musza fesztivál – a muszlimok Mózes tiszteletére évente megrendezett zarándoklata – politikai demonstrációvá majd zavargás-sorozattá vált, melynek eredménye kilenc halott és 244 sebesült (zömében zsidók). Az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszának egyik legsúlyosabb incidense – és Laqueuer értékelése szerint a palesztinai arab-zsidó kapcsolatok fordulópontja (Laqueuer [2003] p. 256.) – is Jeruzsálemben történt 1929-ben. A konfliktus az Óvárosban található Haram al Sharif/ Templomhegy (melyen az Al-Aksza és a Sziklamecset áll) – nyugati oldalának részét képező Siratófal státusza körül robbant ki. A Siratófal előtt futó szűk sikátorban ugyanis a zsidó imádkozóknak nem engedélyezték semmilyen kegytárgy vagy pad elhelyezését, amikor azok ezt mégis megtették, az arabok részéről inzultusnak voltak kitéve. 1929-ben ez vidékre is áttérjedő pogromokhoz, majd fegyveres összecsapáshoz vezetett mindkét oldalon száznál is több halálos áldozatot eredményezve.

Bár a Mandátum szövege leszögezte, hogy a jeruzsálemi szent helyekkel kapcsolatos igények vizsgálatára bizottságot kell felállítani, a bizottság felállítása nem történt meg. Tény viszont, hogy a Jeruzsálemben székelő brit főmegbízott gyakran kényszerült vallási igényekkel kapcsolatos döntésekre. (A Siratófallal kapcsolatos 1929-es incidenst követően a brit mandatárius hatóság különbizottságot állított fel, hogy a nyugati fal tulajdonjogát kivizsgálja. A bizottság ítélete szerint a nyugati fal és az előtte elterülő terület is a muszlim segélyalap, a waqf tulajdona, ám a zsidók számára engedélyezni kell a szabad vallásgyakorlást.)

Hadzs Amin al-Husszeini jeruzsálemi mufti nagy ügyességgel használta ki Jeruzsálem szent státuszát, hogy hatalmát megerősítse. Szerinte az iszlám világban pénzadományokat gyűjtött, hogy a Templomhegyen (Haram al-Sarif) álló mecseteket újjáépíthesse, miközben a siratófali incidensre hivatkozva a szent hely zsidóság általi fenyegetettségét hangsúlyozta. 1931-ben nemzetközi muszlim kongresszust hívott

össze Jeruzsálemben, melyen 22 ország 130 küldötte vett részt, s ezzel a Jeruzsálem-kérdés szerte az iszlám világban rivaldafénybe került. A kongresszuson pénzadományokat is gyűjtöttek egy jeruzsálemi muszlim egyetem felállítására (nyilvánvaló ellensúlyozásaként a Scopus-hegyen addigra már működő Jeruzsálemi Héber Egyetemnek)²².

Jeruzsálem szerepe korlátozott volt a zsidó lakosság számára: ezt jelzi például, hogy a zsidó munkaügyi szervezet, a Hisztadrut (mely egyfajta szakszervezetként is működött) 1922-ig Tel-Avivban működött, majd háromévesi Jeruzsálemi működés után vissza is tért oda, mert Jeruzsálemben „el volt vágva a zsidó munkaerő főbb központjaitól” (Laqueuer [2003], p. 306.). Mint már rámutattunk a cionista mozgalom – főképp a cionista főáramhoz tartozó szocialista-cionisták – mindig is idegenséggel és ellenségességgel tekintettek Jeruzsálemre. „Jeruzsálemet a ’régijisuv’ bástyájának látták, a konzervativizmus, terméketlenség és anticionizmus szimbólumaként. Izrael állam megalakulásáig, sőt még egy ideig azután is Tel-Aviv volt a cionizmus fővárosa. A harmincas években a Zsidó Ügynökség a King George V Avenue-n impresszív székházat épített magának, a cionista kvázi-kormány székhelyeként. Ám a legtöbb politikai párt Tel-Avivban székel, és a mozgalom politikai vezetői is szinte kivétel nélkül e tengerparti városban laktak. Az 1930-as évek végére Tel-Aviv zsidó lakóinak száma a duplája volt Palesztina fővárosának, 177 ezer a 82 ezerhez arányban”. (Wasserstein [2002] pp. 111-112.)

Az arabok (elsősorban a meghatározó Husszeini-klán) követelése Jeruzsálem vonatkozásában nem különbözött az egész Palesztinára vonatkozó állásponttól: a zsidó bevándorlás leállítását, és független arab Palesztina állam létrehozását Jeruzsálem fővárossal. A harmincas évek során a cionisták érzékelték helyzetük romlását, így – legalábbis a cionisták főáramát kvázi-kormányként képviselő Zsidó Ügynökség – hosszas töprengés után arra jutott, hogy Nyugat-Jeruzsálem egy részénél többet követelni esztelenesség volna, így 1932-ben elviekben, majd 1937-ben részletesebben kidolgozott javaslatként a város földrajzi megosztását javasolták.

---

²² Az egyetem végül nem épült meg.

Miután a palesztinai arab-zsidó konfliktus a második világháborút követően újult erővel folytatódott, a fegyveres támadások és terrorcselekmények Jeruzsálemben is szinte mindennaposak lettek. A brit hatóságot fegyverrel is támadó zsidó terrorcsoportok egyik legsúlyosabb támadása 1946 július 22-én a palesztinai kormány és a brit fegyveres erők ideiglenes szálláshelye, a King David Hotel elleni robbantásos merénylete volt, mely 91 halálos áldozattal járt.

Eközben a Jeruzsálem iránti igények kérdésében a cionista vezetés a második világháborút követően még mindig hezitált. A Zsidó Ügynökség végrehajtó tanácsa (Jewish Agency Executive) 1946 augusztus 1-én Párizsban elfogadta Palesztina zsidó és arab államra történő felosztását, Jeruzsálem hovatartozásának kérdésében viszont nem hozott egyértelmű állásfoglalást. A hezitálás oka elsősorban az volt, hogy nem kívánták a nemzetközi közösség (főleg a nyugati nagyhatalmak) által nemzetköziesítendő Jeruzsálem ügye miatt elveszteni a nyugati hatalmak támogatását. Wassestein idézi David Ben Gurion (Izrael későbbi miniszterelnökének) szavait: „ez az ár, amit az államiságunkért fizetnünk kell” (Wasserstein [2002] p. 125.).

1.2.3. Az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszának kompromisszumos megoldása

Az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakasza lényegében egyre súlyosbodó arab-zsidó polgárháború volt, aminek megoldásaként természetes módon adódik a terület megosztása. Az arab és zsidó népesség már a húszas évek elején olyannyira külön életet élt, hogy külső megszálló hatalmak beavatkozása nélkül már ekkor sem lett volna lehetőség az arabok és zsidók békés együttélésére egy államban²³. Ennek

---

²³ Miképp azt a palesztin helyzetről és a követendő brit politikáról 1922-ben kiadott, úgynevezett Churchill Fehér Könyv (White Paper) írja: „Az elmúlt két-három generáció alatt a zsidók újjáalkottak egy közösséget, melynek létszáma ma 80 ezer fős, melynek egynegyede farmer vagy földmunkás. E közösségnek politikai szervezetei vannak, választott gyűlése a belső ügyeinek intézésére, választott tanácsa a városokban, saját szervezete az iskoláinak működtetésére. Főrabbinátust és rabbinikus tanácsot választott a vallási ügyeinek kezelésére. Ügyeit héberül mint nemzeti nyelven intézi, és héber sajtó szolgálja szükségleteit. Sajátos szellemi élete van, és jelentős gazdasági tevékenységet végez. Egyszóval ez a közösség városi és vidéki népességével, politikai, vallási és szociális intézményeivel,

ellenére Palesztina felosztásának gondolata csak 1937-ben jelent meg a politikai porondon.

1936-ban a folyamatos zsidó bevándorlás és fölszerzés elleni tiltakozásul az arabok általános sztrájkba fogtak, mely 1939-ig tartó – a későbbi, Izrael elleni intifádákhoz hasonló – felkeléshez vezetett. Palesztina megosztását a szűnni nem akaró konfliktus ismeretében elsőként az 1937-ben Palesztinába küldött vizsgálóbizottság, a Palestine Royal Commission vagy másként – a bizottság vezetőjéről, Lord Earl Peelről elnevezett – Peel-Commission vetette fel. Ez, megállapítva, hogy „a zsidó és arab kultúra asszimilációja vagy fúziója kizárható”, felidézi az angol mondást, mely szerint „fél vekni is jobb, mint semennyi kenyér”, és Palesztina megosztását ajánlotta. Az Afulától északra eső területet valamint a tengerparti sávot egészen Asdodig egy megalakítandó zsidó állam, a fennmaradó terület nagy részét pedig arab állam részévé tette volna. Kivételt képezett a „szent területnek” ítélt Jeruzsálem-Betlehem körzet, mely a Földközi tengeri Jaffához vezető korridorral együtt egy új mandátum részévé vált volna.

A felosztás tervét – melyet a zsidó vezetés vonakodva elfogadott, az arab képviselők elfogadhatatlannak ítélték – az 1938-ban kiadott brit Fehér könyv elvetette, majd az egy évvel későbbi (MacDonald) Fehér könyv egy egységes (és a bevándorlás korlátozása miatt szükségképpen arab többségű) Palesztina mellett tette le a voksot. „Őfelsége kormánya jelenleg nem látja előre, hogy milyen alkotmányos formát vesz majd fel Palesztina kormánya, de célja az önkormányzás, és végső soron kívánatosnak tartja egy független Palesztina Állam megalakítását. Olyan államét, melyben Palesztina két népe – arabok és zsidók – megosztják a kormányzati hatalmat, oly módon, hogy mindkét nép alapvető érdekei biztosítva lesznek” – szövegezt a MacDonald Fehér könyv, mely (a második világháború előestéjén) a következő öt évre 100 ezer főben maximálta a zsidó bevándorlást, leszögezve, hogy ezzel a Palesztinában élő zsidók aránya csak az egyharmadot érné el. Az 1939-es

---

saját nyelvével, szokásaival, és életvitelével valójában 'nemzeti' karaktereket hordoz.” (Kaplan [1983] p.116)

MacDonald Fehér Könyv tehát egységes (és a bevándorlás korlátozása miatt végül szükségképpen arab többségű) Palesztina államot írt elő.

A felosztási terv visszavonása mögött nyilvánvalóan az állt, hogy a második világháború közeledtével a britek meg akarták akadályozni, hogy az arabok a tengelyhatalmakkal szövetkezzenek, miként az 1936-os felkelést – mint ez a britek számára hamar kiderült - Mussolini Olaszországa támogatta, miként a második világháború hajnalán Hadzs Amin Al-Husszeini a náci német vezetéssel is baráti kapcsolatba került. Nyilvánvaló okokból – az első világháborús időszakokkal ellentétben – ezúttal nem kellett attól tartani, hogy a zsidók a tengelyhatalmakkal tartanak, bár ilyen kapcsolatok kiépítésére, elsősorban a zsidóság egy részének megmentése céljából, néhány cionista vezető lépéseket tett.

Az „egységes Palesztina” elv alapján azonban – mint ez a britek számára legkésőbb 1947-re nyilvánvalóvá vált – a konfliktust nem lehetett rendezni. A Munkáspárt vezetett brit kormány a problémát a Népszövetség helyét elfoglaló új nemzetközi szervezetre testálta, mely szintén a felosztás ötletét támogatta. 1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata kétharmados többséggel elfogadta az általa kiküldött vizsgálóbizottság úgynevezett többségi javaslatát²⁴.

A többségi javaslatban szereplő Palesztina-térkép lényegében egy sakktabla-részlethez hasonlított. A javasolt arab állam három arab kantonból (továbbá a Jaffa-enklávéból) állt, melyek egymással csak egy-egy ponton érintkeztek, akárcsak a zsidó államot alkotó három zsidó kanton. A zsidó állam az 1937-es felosztási tervnél jóval nagyobb területre terjedt volna ki, mely azonban ezúttal Észak-Galileát nem tartalmazta volna. A felosztásból ismét kimaradt volna egy különálló, Betlehemet tartalmazó – ezúttal az ENSZ által felügyelt – „Nagy-Jeruzsálem”²⁵.

Az első megoldásként tárgyalt Fejszál-Weizman megegyezéshez képest ezúttal a minimális egyetértés sem volt meg a felek közt. A brit vizsgálóbizottság 1937-es

---

²⁴ A határozat szövegének részletesebb elemzését lásd a 2.4. fejezetben, az ENSZ Közgyűlés határozatának szövegét pedig a függelékben (I./3.)

²⁵ A Nagy-Jeruzsálem térképét lásd az értekezés függelékében (III./1.)

javaslatát a zsidó vezetés – legalábbis tárgyalási alapként – elfogadta, az Arab Felsőbb Tanács képviselői azonban elfogadhatatlannak ítélték. Hasonló sorsa jutott a Közgyűlés határozata, melyet a zsidó ügynökség képviselői vonakodva elfogadtak, az arab államok, illetve a palesztinokat képviselő Arab Felsőbb Bizottság (Arab Higher Committee) szóvivője viszont elutasította.

A felosztási javaslat mégis alkalmas lett volna arra, hogy a konfliktusra megoldással szolgáljon, mit több alighanem ez kínálta a konfliktus feloldásának egyetlen békés módját²⁶. Ehhez legfőképpen a palesztinai arabok beleegyezését kellett volna megszerezni. Miközben azonban „néhány mérsékelt avagy pragmatikus palesztin készen állt arra, hogy elfogadjon egy kis zsidó államot Palesztina egy részén”, de a „Husszeini féle vezetés – mely nem demokratikus választások útján jutott hatalomra, de bírta az Arab Liga támogatását – folyamatosan megfélemlítette a mérsékeltet” (Ma’oz [2002].).

Az arab elutasításnak végső soron elvi általános, a terv részleteit érintő, és gyakorlati okai is voltak.

Az általános elvi ok ugyanaz volt, mint ami például a gyarmati sorból felszabaduló hindukat, avagy Ciprus görög lakosságát az elmúlt évtizedekben arra vezették, hogy elvessek India, illetve Ciprus területének felosztását görög-török, illetve hindu-muszlim államokra, nevezetesen, hogy többségi populációként érdekükben állott a terület egységének fenntartása. Az arab elutasítás általános elvi oka nézetünk szerint határozott nagyhatalmi fellépéssel megszüntethetők lettek volna, csak hogy sem a britek 1937-ben, sem az ENSZ tagállamai 1947-ben, nem álltak ki annyira a felosztási terv mögött, hogy erővel akartak volna érvényt szerezni a felosztási tervnek. A brit uralom a harmincas években jelentősen meggyengült, aminek jele volt Irak függetlenné válása 1932-33-ban, illetve az 1936-os Egyiptomi-Angliai Egyezmény. Nagy-Britannia a harmincas évek vége felé inkább a konfliktus

---

²⁶ A konfliktus ekkorra már annyira kiéleződött, hogy egy föderálisan megszervezett közös állam – mint azt 1939-től a brit kormány, illetve az ENSZ vizsgálóbizottságának kisebbségi jelentése javasolta – csak tartós hatalmi jelenléttel, idegen megszállással lett volna biztosítható, pedig a tervekben ennek éppen az ellenkezője (a brit kivonulás) szerepelt.

jegelésében volt érdekelt. Az ENSZ szintén erőtlen volt 1947-ben, ráadásul a Palesztina felosztásáról szóló határozatot Nagy Britannia el is utasította, és a későbbiekben is kimondottan akadályozta a terv végrehajtásán munkálkodni akaró nemzetközi szervezetet. A felosztási terv részleteit támogató külső hatalom híján a jelentős többségben lévő palesztinai arabok egyrészt attól tartottak, hogy bármekkora zsidó állam a további zsidó terjeszkedés bázisául szolgálhatna²⁷, másrészt mindvégig abban reménykedtek, hogy képesek lehetnek teljes Palesztinát maguknak megtartani.

Az 1937-es felosztási terv részleteit érintő, viszonylag könnyen korrigálható palesztin sérelmek közé tartozott, hogy az ország termékeny északi területe – elsősorban a vegyesen lakott Galilea – teljes egészében a zsidó államnak jutott volna²⁸. A Galileát megosztó 1947-es béketerv elutasításának viszont részben az volt az oka, hogy az ENSZ által jóváhagyott terv Palesztina területéből csak 47 százalékot kívánt adni az araboknak, akik ekkoriban a népesség 70 százalékát alkották. Ez az igazságtalanság is enyhíthető lett volna (miképp azt később a svéd ENSZ-közvetítő Folke Bernadotte javasolta is), ha a Negev-sivatag, és a Vörös-tengeri partszakasz az arab államnak jutott volna.

A felosztáson alapuló megoldás elutasításának és a kudarcának gyakorlati (és alighanem legfontosabb) oka, hogy a palesztinai arabok, akik nem jelentettek valódi ellenerőt az egyre izmosodó és fegyverkező – aránytalanul fiatal népességgel rendelkező – zsidó lakosságnak, a nagyhatalmak katonai fellépése híján joggal számíthattak a szomszédos arab államok támogatására²⁹. A korábban függetlenné

---

²⁷ A félelem nem volt alaptalan: David Ben-Gurion és más zsidó vezetők is több ízben hangsúlyozták, hogy egy Palesztina töredékén megalakuló zsidó állam csak a kezdet lenne, nem pedig a végeredmény (Morris [2001] pp. 138-139)

²⁸ Ez volt a fő ok, amiért a Nashashibi-klán (a Husszeini-család mellett Palesztina akkori legerősebb klánja), illetve az AHC-ben is helyet foglaló Radzsib Al-Nashashibi vezette National Defense Party – bár eredetileg támogatta a Peel-bizottság javaslatát – végül ellene foglalt állást. Wasserstein szerint ebben elsősorban a Husszeini család, illetve a mufti támogatóinak fenyegető fellépése játszott közre (Wasserstein [2002] p. 110).

²⁹ E veszéllyel a cionisták is számoltak. Mint azt Ben Gurion 1947-ben kijelentette: „A palesztinai arabok támadása nem veszélyezteti a jisuvot, annak viszont fennáll a veszélye, hogy az arab államok elküldik haderőiket, hogy megtámadják és elpusztítsák a jisuvot.” (Ben-Zion Dinur (ed.) (in Hebrew): The History of the Haganah (3 vols.) Tel Aviv, Ma'arachot, p. 1322; idézi: Morris[2001], p. 189)

vált arab államok részvételével 1945 márciusában létrejött Arab Liga kezdetektől közös arab ügynek tekintette a Palesztina-kérdést: pénzt fegyvereket és önkénteseket ajánlott fel a palesztinai araboknak, 1947 szeptemberében (hónapokkal a felosztásról szóló ENSZ határozat meghozatal előtt!) Arab Felszabadítási Hadsereg (Arab Liberation Army) létrehozásáról döntöttek.

Minthogy a fiatal arab államok közül egyedül a britek által támogatott Transzjordánia rendelkezett komoly haderővel, megalapozottnak látjuk az 1947 november 29-ei közgyűlési határozat kudarcának okait vizsgáló, előbbiekben már idézett Moshe Ma'oz meglátását, hogy a brit kormány rávehette volna az Arab Ligát és a palesztin vezetést, hogy fogadja el az ENSZ felosztási tervet, és segíthette volna annak végrehajtását. Ehelyett Nagy-Britannia nemcsak, hogy nem fogadta el az ENSZ felosztási tervét, de meg is tagadta, hogy megvalósítsa, sőt azt is, hogy az ENSZ megfigyelőket küldhessen, hogy előkészítse a felosztási terv végrehajtását. Nagy Britannia el akarta kerülni, hogy az arabok előtt a partíció támogatójaként tűnjön fel, titokban pedig Palesztina Izrael és Transzjordánia közti felosztását támogatta (Wasserstein [2002] p. 138.). Így Izrael állam 1948. május 14-ei kikiáltásának másnapján Egyiptom, Transzjordánia, Szíria, Irak és Libanon haderői támadást indítottak Palesztina felszabadításáért – azáltal új szakaszába juttatva a konfliktust.

1.2.4. Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus második megoldása alapján

Az Izrael/Palesztin-konfliktus második megoldásaként ismertetett felosztás elképzelése először alighanem a Jeruzsálem státusza körüli vitában merült fel. A Zsidó Ügynökség politikai osztályának (gyakorlatilag a cionisták külügyminisztériuma) vezetője, Haim Arlozorof 1932-es javaslatában szerepel Jeruzsálem területi kettéosztása egy saját vezetéssel bíró arab és egy zsidó városra. Az ötletet némi módosításokkal Sir William Fitzgerald Palesztina főbírája is felkarolt 1945-ben, amikor a működésképtelenné vált városi közigazgatás megújítására tett javaslatot. Mi több egy 1945 április 20-án készült brit jelentés arra utalt, hogy egyes arab vezetők olyan – a cionisták számára is elfogadható – megosztási javaslattal

álltak elő, mely az Óvárost és az arabok lakta negyedeket egy különálló arab-Jeruzsálem részévé tette volna (Wasserstein[2002] p. 120.).

Paradox módon azonban az előző fejezetben „megoldásként” tárgyalt javaslatok, melyek Palesztina kettéosztását támogatták, ugyanezt az elképzelést Jeruzsálem vonatkozásában nem támogatták. Konkrétabban: mind az 1937-es Peel-jelentés, mind az ENSZ Közgyűlés 1947 november 29-én meghozott 181 (II)-es határozata valamely külső hatalom által felügyelt kibővített Jeruzsálem-régiót képzelt el, mely különállt volna a Palesztinában létrehozandó arab és zsidó államtól. A Peel-jelentés új népszövetségi mandátumot létesített volna, mely a Jeruzsálem-Betlehem körzetre, valamint a hozzá egy széles korridorral hozzákapcsolt Földközi-tengeri Jaffára vonatkozott volna. Az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es számú „Gazdasági unió alapuló felosztási terv” (Plan Of Partition with Economic Union) című határozatának harmadik része a Betlehemet ismét tartalmazó Jeruzsálem-régiót „corpus separatumként” különleges nemzetközi rezsim fennhatósága alá vonta volna, melyet az ENSZ Gyámügyi Tanácsa felügyelt volna (lásd a határozat részleteit a 2.2.2.-es fejezetben, a határozat szövegének vonatkozó részletét pedig a Függelékben). Az ENSZ Közgyűlés által szavazásra bocsátott, a Palesztinába küldött ENSZ-vizsgálóbizottság két jelentése közül a Palesztina felosztását javasoló, később megszavazott úgynevezett többségi jelentés egy közigazgatási egységként kezelte volna Jeruzsálemet, miközben a kisebbségi jelentés egy arab és egy zsidó önkormányzatra osztotta volna fel Jeruzsálemet, az egyébként föderálisan kezelt Palesztina fővárosát.

A fentiek alapján mindenesetre úgy véljük, hogy az ENSZ Közgyűlés által megszavazott határozat megvalósulása esetén is előbb utóbb bekövetkezett volna Jeruzsálem valamiféle megosztása arab és zsidó városrész, illetve esetleg egy nemzetközi felügyelet alatt álló óváros között. A nemzetköziesítést elkerülhetetlennek látó cionista vezetés például ezt az eredményt tartotta volna a

maguk számára a legjobb esetben elérhetőnek³⁰, és ezt a tervet korábban egyes arab vezetők is elfogadni látszottak³¹.

Az ENSZ Közgyűlés által elfogadott terv mindenestre az volt, hogy a Gyámsági tanács öt hónapon belül kidolgozza a városállam részletes alkotmányát. A britek azonban ebben sem kooperáltak az ENSZ-szel, éppúgy, mint a Palesztinában létesítendő arab és zsidó állam határainak demarkálásában sem. Így a város – és egész Palesztina – sorsáról végül a fegyverek döntöttek.

1.3. Az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakasza (1948 – 1988)

A brit fennhatóság végeztével, illetve Izrael állam megalakulásával az Izrael/Palesztin-konfliktus új szakaszba lépett. Az új szakaszt a nemzetközi politikai porondon az amerikai-szovjet szembenálláson alapuló bipoláris világrend, az Izrael/Palesztin-konfliktus közvetlen meghatározó szereplőit tekintve pedig az arab államok és Izrael szembenállása jellemzi.

Természetesen a konfliktus illetően átalakulás ezúttal sem egyik pillanatból a másikba ment végbe. A változás előjeleként értelmezhető például, hogy az Arab Liga már 1945-ös megalakulásától kezdve szereplője volt a konfliktusnak, miközben már ekkortájt érezhető volt az is, hogy a nemzetközi politikai erőviszonyok változásával Nagy-Britannia szerepét az Egyesült Államok, és a térségben részben e két hatalommal szemben szövetségeseiket kereső Szovjetunió veszi át.

Az alábbiakban 1.) a konfliktus harmadik szakaszának hatalmi viszonyait, illetve a konfliktusban álló meghatározó szereplők kilétét és ezek aspirációit; 2.) Jeruzsálem a

---

³⁰ Lásd például Wasserstein [2002] pp. 128-130. A palesztinai zsidóság Jeruzsálem-kérdésben ekkortájt tapasztalható rugalmasságát mutatja az is, hogy a várost nemzetköziesíteni kívánó közgyűlési határozatot a modernkori zsidóság legnagyobb diadalaként ünnepelték.

³¹ Lásd például a korábban említett 1945 áprilisában született Gort-jelentést.

konfliktus harmadik szakaszában betöltött szerepét; 3.) a harmadik szakaszban felmerült megoldási javaslatokat; 4.) ezek vonatkozását Jeruzsálemre külön-külön fejezetekben vizsgáljuk.

1.3.1. Bipoláris világtrend, arab államok versus Izrael

Az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es döntése jogi alapot teremtett a zsidó állam 1948. május 15-i (a britek távozását közvetlenül követő) megalakulásához. Nem alakult meg viszont a palesztin arab állam, ehelyett szíriai, iraki, jordániai, egyiptomi haderők törtek be a britek által kiürített területre. Az 1949 nyaráig tartó harcok során Izrael az ENSZ által neki ítélnél némileg nagyobb, összefüggő terület szerzett meg. Nem alakult meg viszont a határozatban szereplő palesztin arab állam, ehelyett a későbbiekben Ciszjordániának nevezett területet – az ezzel a lépéssel a Jordánia nevet felvevő – Transzjordánia, a Gázai övezetet pedig Egyiptom kebelezte be.

1948 és 1967 között mind Egyiptom, mint pedig Jordánia igyekezett a palesztin autonómia-törekvéseket elfojtani. A transzjordániai Arab Légión már az 1948-49-es háború során felszámolta a palesztin fegyveres csoportokat, s a rezsim később állampolgárságot adott (de kollektív jogokat nem) a területén élő palesztinoknak. Egyiptom 1948-ban engedélyezte ugyan, hogy Hadzs Amin al-Husszeini Gázában létrehozza az úgynevezett teljes-Palesztina kormányt, ám a teljesen egyiptomi befolyás alatt állt, míg végül 1952-ben az Arab Liga feloszlatta a szervezetet és felhatalmazta az arab államokat, hogy a palesztin ügy képviselőjét ellássák (Kimmerling & Migdal [2003] pp.228-229.).

Az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakasza egybe esett az amerikai-szovjet szembenálláson alapuló bipoláris világtrend fennállásával, s a korszak első két évtizede alatt a konfliktus többé-kevésbé be is tagozódott e világtrendbe: Izraelt az Egyesült Államok, a vele szemben álló arab államokat – elsősorban Egyiptomot és Szíriát – a Szovjetunió támogatta³².

---

³² 1967-ig az Egyesült Államok – bár az elsők közt ismerte el a független Izrael államot – nem nyújtott katonai segítséget Izraelnek, mi több az Eisenhower-kormány 1956-ban még az ENSZ-ből

Minden évtizedre jutott egy-egy véres háború, melynek színtere túlnyúlt az egykori brit Palesztina-mandátum területén: az 1948-49-es háborút Izrael 1956-os Sínai-félszigeti inváziója követte. 1967-ben Egyiptom, Jordánia és Szíria is területeket veszített Izrael javára, mely így az egykori Palesztina mandátum (Izrael/Palesztina) teljes területén kívül a Sínai-félszigetet és Golán-fennsíkot is megszerezte. 1973-ban Egyiptom és Szíria váratlan támadással lepte meg Izraelt, a határok azonban a sínai-i és a goláni harcok végeztével nem módosultak jelentősen. Izrael 1982-ben Libanonba is bevonult, s ettől kezdve Dél-Libanont is megszállása alatt tartotta. Az arab államok deklarált célja mindeközben Palesztina felszabadítása volt, s – Egyiptom kivételével – hivatalosan mindvégig nem fogadták el Izrael állam létjogosultságát.

1.3.2 Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakaszában

Az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata alapján Jeruzsálemnek a britek távozása, illetve a Mandátum megszűnése pillanatában corpus separatumként kellett volna alakulnia – legkésőbb 1948. augusztus elsejéig. A valóságban már 1947-ben, a britek távozásának előestéjén elkezdődött a palesztinai arabok és zsidók – kezdetben polgárháborúként felfogható – fegyveres konfliktusa. Az összecsapásoknak az egyik legvéresebb színhelye volt a vegyes lakosságú Jeruzsálem. Nyugat-Jeruzsálem zsidó lakossága hamarosan ostromgyűrűbe került, mint ez David Ben Gurion későbbi miniszterelnök visszaemlékezéséből is kitűnik. „Jeruzsálemben rossz volt a helyzetünk. (...) Az arabok négy irányból közelíthették meg Jeruzsálemet – Ramallahból északon, Hebronból délen, Jerikóból keleten, és Jaffa-Latrunból nyugaton. A város zsidó lakosságának élelemre volt szüksége, és míg az arab

---

való kizárással is megfenyegette, ha nem vonul vissza a Sínai-félszigetről. 1973-ban viszont Izrael már léghídon kapta az amerikai hadi eszközöket, amikor az előrenyomuló egyiptomi seregek invázióval fenyegették. A Szovjetunió 1955-ben kötötte az első fegyverszállítási szerződést Egyiptommal és Szíriával, 1965 és 1970 között a két arab ország 4,5 milliárd, illetve 450 millió dollár értékben kapott szovjet fegyvereket, az Egyesült Államok 1968 és 1973 között 1,35 milliárd dollár értékben szállított fegyvereket Izraelnek, továbbá 420 millió dollár értékű gazdasági segítyt (Gilbert [2002], pp.60-61).

Jeruzsálem ellátása nehézségek nélkül megoldható volt a szomszédos falvakból, a zsidó falvak Galileában és a Sharon-völgyben, Jezreelben és Jordanban el voltak zárva.” (Gál & Tar [2001], p. 217.)

A Palesztinában működő féllegális zsidó haderő, a Hagana vezetői már az 1947. novemberi felosztási határozat elfogadása előtt elkezdtek kidolgozni a várható arab invázió visszaverésére szóló úgynevezett Dalet-tervet. Ennek részeként indult 1948 áprilisában a Nachson akció, melynek célja Jeruzsálem elleni arab blokádnak feltörése volt. Eközben a térség legerősebb arab hadereje, az Arab Légión is Jeruzsálem elfoglalását tűzte ki legfontosabb céljául.

A harcok során Jordánia és Izrael külön-megállapodást kötött egy izraeli enkláv létrehozásáról a jeruzsálemi Scopus-hegyen, melyen a Héber Egyetem és a Hadassza kórház épületei állnak. Nagymértékű lakosságcserére is sor került, ezáltal az Izraelhez kerülő nyugati városrész szinte teljesen zsidó népességűvé vált, miközben az Óváros zsidó negyedéből ENSZ segédlettel távozni kényszerült a mintegy kétezer fős zsidó lakosság. (Az Izrael Államhoz került területekről elmenekült arab lakosság számát a becslések 500 ezer és egymillió közé teszik.)

Jeruzsálem Izrael és Transzjordánia közti de facto kettéosztása ellenére az ENSZ Közgyűlés 1948. december 11-én 194-es számú határozatában megerősítette 181 (II)-es határozatának Jeruzsálemre vonatkozó részeit³³, s egy háromtagú békéltető bizottságot hozott létre. A bizottság - a katonai helyzet és az izraeli-jordán fegyverszüneti megállapodás ellenére – 1949 szeptemberében elfogadta az állandó nemzetközi rezsime felállítására vonatkozó tervet. Ez a Közgyűlésnek felelős ENSZ megbízottat ültetett volna a város élére, melyet arab és zsidó zónára osztott volna vegyes tanáccsal és bírósággal. Az érintettek azonban elzárkóztak a kooperációtól, s az 1948. november 30-ai izraeli-jordán tűzszüneti egyezmény, majd az 1949. április 3-án megszületett fegyverszüneti megállapodás szentesítette a város kettéosztását.

---

³³ A Corpus Separatumról szóló 181 (II)-es határozat érvényességét az 1949 decemberében született 303-as határozat ismét megerősíti, miközben utal a 194-es határozatra is.

A felek a továbbiakban is kizárták a nemzetköziesítést. Abdullah király szerint „Jeruzsálem nemzetközivé tételére vonatkozó követelés volt a legfurcsább és az arab nemzeti célok iránt legkevésbé fogékony. Figyelmen kívül hagyta az arabok jogait azáltal, hogy a szent helyeket nemzetközi felügyelet alá vonta és kiszakította Jeruzsálemet az arabok kezéből. Az én feladatomból volt, hogy határozottan és keményen kiálljak a szent város arab jellegének védelmében, és minden tekintetben megakadályozzam a nemzetközivé tételét.” (In: Asali [1989] p. 260.) Eközben Izrael első miniszterelnöke, Ben Gurion 1949. december 5-én – az immár Jeruzsálemben működő – Knesszetben így szónokolt: „kötelességünknek tartjuk deklarálni, hogy zsidó-Jeruzsálem Izrael Állam szerves és elválaszthatatlan része, ahogyan elválaszthatatlan része Izrael történelmének, vallásának és a nemzet lelkének is. (...) Történelmünk során kétszer is elűzték minket Jeruzsálemből, de csak miután kegyetlen háborúban legyőzték minket számosabb és erősebb seregek, Babilon és Róma hadai. Jeruzsálemhez való kötődésünk nem kevésbé szoros, mint amilyen Nabukodonozor és Titus Flavius idején volt” (Idézi: Lapidoth & Hirsch [1994] p. 82). Nyugat-Jeruzsálem Izraelhez tartozását és fővárosi státuszát a Knesszet a beszédet követő szavazás során szentesítette, a jordán parlament két háza pedig az 1950. április 24-ei határozatában mondta ki a Jordán folyó két partján elterülő területek egységét.

1948 és 1967 között Jeruzsálem megosztott város volt, oly módon, hogy a zsidó államhoz a cionisták által 1937-ben javasolt megosztási terv szerint a zsidó államnak ítélt területnél nagyobb rész tartozott, de fennhatósága így sem terjedt ki Jeruzsálem óvárosára. Az 1967. június 5.-10. között zajlott – úgynevezett hatnapos – közel-keleti háború az egyiptomi fronton kezdődött, ám az Egyiptom, Szíria és Jordánia közt megkötött katonai szerződések miatt az utóbbit is közvetlenül érintették. A háború második napján Jordánia ágyúzni kezdte Jeruzsálem nyugati lakónegyedeit, és – bár komolyabb offenzívára a jelek szerint nem készült – ez is ürügyet adott Izraelnek a keleti szomszéd elleni támadásra. A háború hatodik napjára Izrael elfoglalta a Szíriához tartozó Golán-fennsíkot, az Egyiptomi ellenőrzés alatt álló Gáza-övezet, illetve Jordániától Ciszjordániát, s annak részeként Jeruzsálem keleti felét. Mose Dajan védelmi miniszter 1967. június 7-ei, a Siratófalnál kijelentette: „Ma reggel az izraeli hadsereg felszabadította Jeruzsálemet. Egyesítettük

Jeruzsálemet, Izrael megosztott fővárosát. Visszatértünk szent helyeink legszentebbjéhez, hogy soha többé ne távozzunk tőle.”

1967. június 27-én a Knesszet törvényt hozott, mely felhatalmazta a belügyminisztert, hogy az izraeli törvények hatályát és a közigazgatás határát „Palesztina bármely rendeletben meghatározandó részére kiterjessze”. Ennek alapján másnap a kormány bejelentette Jeruzsálem egyesítését. A rendelet 60 négyzetkilométerrel kiterjesztette az izraeli törvénykezés és közigazgatás hatályát Jeruzsálemben, többek közt az Óvárosra és a Scopus-hegyre³⁴. „Minden kétséget kizáróan világossá vált, hogy Izrael mindent megtesz, hogy azokat a városrészeket is szuverenitása alá vonja, melyek nem tartoztak ellenőrzése alá 1967 júniusa előtt. Ennek jogi alapját már meg is teremtették, s a hatóságok már el is kezdték azokra a városrészekre is alkalmazni a törvényeket és jogszabályokat. A küldöttet az izraeli oldal több ízben biztosította, hogy az arab népesség jólétének biztosítására különös figyelmet fordítanak, s az arab lakóknak meglesz a lehetőségük, hogy életszínvonalukat az Izraeli szintre emeljék. Az izraeli hatóságok egybehangzóan állították, hogy az integráció folyamata visszafordíthatatlan és nem képez tárgyalási alapot.” – írta jelentésében a harcok lezárultával az ENSZ főtitkár megbízottjaként Jeruzsálembé küldött svájci Ernesto A. Thalmann³⁵.

Az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülésén elfogadott határozat felszólította Izraelt, hogy ne törekedjen Jeruzsálem státuszának megváltoztatására, illetve minden erre irányuló lépést jogtalannak ítélte. Miután a Közgyűlés a helyzet megtárgyalását kérte az ENSZ Biztonsági Tanácsától, az az esemény vizsgálatát követően kiadta a 242-es számú határozatot, mely az elkövetkezendő évtizedekben a közel-keleti béke megteremtésének kiindulópontjává vált. A hadiállapot teljes megszüntetésére irányuló – az ENSZ BT részéről mindmáig a legkonkrétabb megoldási tervet tartalmazó – határozat leszögezi minden térségbeli államnak jogát, hogy biztonságos határok közötti létezen. A határozat szerint az izraeli fegyveres erőknek ki kell

---

³⁴ Az Izrael által 1967-ben létrehozott „Nagy-Jeruzsálem” térképét lásd a függelékben (III/2)

³⁵ Idézi: Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People [1997] p. 14.

vonulniuk a konfliktus során elfoglalt területekről, ám nem történik explicit utalást Jeruzsálem státuszára³⁶.

Az izraeli hatóságok felkínálták Kelet-Jeruzsálem lakóinak, hogy izraeli állampolgárságot kaphatnak. Ezt azonban a túlnyomó többség nem fogadta el, így ők a városban állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező jordániai állampolgárokként éltek tovább. Izrael a város keleti felének elfoglalását követően deklarálta, hogy valamennyi vallás szent helyeit tiszteletben tarja és a szent helyekhez való hozzáférést mindhárom vallás számára garantálja. Június 17-én Mose Dajan az Al-Aksza mecsetben a Legfelsőbb Muszlim Tanács (a Waqf) öt vezetőjével folytatott tanácskozáson egyezség született a Templomhegy jövőbeli státuszának kérdésében. Eszerint a Templomhegyen az adminisztratív irányítás továbbra is a Jordánia által kinevezett Waqf kezében marad. A zsidók szabad belépést kapnak a hegyre, ám imádkozniuk – akárcsak bármely muszlim szent helyeken a más vallásúaknak – tilos. Az egyezség értelmében az izraeli kormány régészeti kutatásokat sem folytathatott a Templomhegyen.

Ám nem mindenütt volt ilyen toleráns az izraeli kormány. Az óváros 1949-ben kiűrt zsidó negyedének helyreállítása érdekében az oda beköltözött arabokat távozásra szólították fel, a Siratófal előtt elterülő, évszázadok óta arabok lakta úgynevezett Magrebi-negyed házait pedig lerombolták, miáltal ott egy hatalmas tér jött létre. A város „judaizálása” nem csak az óvárost érintette: Jeruzsálem keleti részében már 1967-et követően elkezdődtek, s a nyolcvanas években felgyorsult az izraeli kolóniák (Atarot, Ramot, Ramat-Eskol, Neve Jakov, Kelet-Talpiot, Gilo) létesítése, melyek ma már csaknem teljes gyűrűbe zárják az Óváros köré épült, továbbra is szinte kizárólag arabok lakta keleti városrészt. Jeruzsálem mind a mai napig izraeli fennhatóság alatt áll. A város státuszáról az izraeli parlament (Kneszet) 1980-ban alaptörvényt hozott³⁷, eszerint: a teljes egyesített Jeruzsálem az ország

---

³⁶ A határozat szövegének részletesebb elemzését lásd a 3.4. fejezetben, az ENSZ BT határozatának szövegét pedig a függelékben (I./4.).

³⁷ A törvényt az izraeli szélsőjobb terjesztette be, s 55-12 arányban fogadta el a Kneszet. A törvény szövegét lásd a függelékben (I./7.), elemzését lásd a 2.4.3 alfejezetben.

fővárosa, illetve az államfő, a kormány a Kneszet és a legfelsőbb bíróság hivatalos székhelye. Ezt a lépést a Biztonsági Tanács 478-as határozata törvénytelennek minősítette. Jeruzsálem „egyesítését” – melyet Izrael máig érvényesnek tart – a világ egyetlen állama sem ismerte el.

Eközben Jordánia fokozatosan felhagyott Kelet-Jeruzsálem „visszaszerzésének” programjával. Az Egyiptom és Szíria által 1973 októberében Izrael ellen indított – a Sínai-félszigeten és a Golán-fennsíkon Izraelnek érzékeny veszteséget okozó – háborúban Husszein király már nem is vett részt.

1.3.3. Az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakaszának kompromisszumos megoldása

Valamifajta arab-izraeli békekötésre vonatkozó tapogatózások már 1954-55-ben folytak brit védnökség alatt. Az arab államok legjelentősebb vezetőjével Gamal Abdel Nasser követelése az volt, hogy Izrael vonuljon vissza az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata szerint neki juttatandó területre és engedje vissza a palesztin menekülteket. Ezzel implicite elismerte Izrael államot és elfogadta a státus quo ama lényeges elemét, hogy egykori Palesztina Mandátum területét Izrael és a környező arab államok közt osszák meg.

Hasonló elven alapult az 1967-es háborút követően megszületett ENSZ Biztonsági Tanács 242-es számú határozata, mely megszületésétől a legrealisabb – bár részletesen nem kidolgozott – béketervnek tekinthető³⁸. Ez lényegében az 1949-es

---

³⁸ Bibó István a hetvenes évek elején négy érvet sorolt fel az 1967 előtti határ legitimitására. A első legitimizáló tényező szerinte az, hogy az Izrael 1967 előtti területéről eltávozott mintegy hétszáz ezer arab és az oda arab országokból menekült zsidó érintő népességcsere e határvonal szerint tekinthető arányosnak és kölcsönösnek. A második, hogy ez a határvonal egyszer már kiált egy komoly nemzetközi válságot, az előbb említett 1956-os háborút, melynek végeztével a fegyverszünet alapjául újra ez a határvonal szolgált. A harmadik legitimáló elv, hogy 1967 után az arab államok számára e – korábban el nem ismert – határvonalhoz való visszatérés lett a fő követelés. Negyedszer pedig az, hogy „az Egyesült Nemzeteknek e tárgyban hozott egyetlen, valamennyire is konkrét megoldási tervet tartalmazó határozata is az 1967 előtti határra való visszatérést jelöli meg a béke előfeltételül” (Bibó [1990], pp. 637-640)

háborút lezáró fegyverszüneti vonal de jure határrá alakítását tartalmazza³⁹. A határozat leszögezi a háború általi területszerzés elfogadhatatlanságát, és a térség minden államának biztonságát garantáló tartósa béke megteremtésének szükségességét. A határozatban rögzített alapelvek pedig az alábbiak: az izraeli fegyveres erők kivonása az 1967 háború során elfoglalt területekről, minden katonai követelés és a hadi állapot megszüntetése, a térség minden állama szuverenitásának, területi integritásának és politikai függetlenségének, valamint annak a jogának tiszteletben tartása és elismerése, hogy békében, biztonságos és elismert határok között, fegyveres fenyegetések és támadások nélkül élhessen.

A megoldási tervet a térség ügyeire befolyással bíró nagyhatalmak támogatták (másként nem is születhetett volna meg a BT határozat), ám a támogatás mértéke kevésnek bizonyult. A hidegháború légkörében azonban nem valósult meg, amire pedig a békekötéshez szükség lett volna, hogy a nagyhatalmak – elsősorban természetesen a Szovjetunió és az Egyesült Államok – a békeszerződés részleteit egyeztessék és védenecikre annak elérése érdekében nyomást gyakoroljanak. Miképp a nagyhatalmi együttműködést szükségességét a ciprusi mellett a közel-keleti konfliktus lehetséges megoldásával demonstráló Bibó István írta: komolytalan szólam (...), ha bármely nagyhatalom kijelenti, hogy nem hajlandó barátaira, illetőleg védenecikre nyomást gyakorolni, vagy hogy békejavaslatok készítése nem a nagyhatalmak feladata, hanem másé, pl. az ENSZ-közvetítőké vagy a feleké. A nagyhatalmaknak pontosan azért feladata a béke előmozdítása, mert mint nagyhatalmak ennek érdekében nyomást képesek és kötelesek kifejteni. (...) az ilyen nyilatkozatok a nemzetközi államközösség jelenlegi benualtságának és csődjének a megnyilvánulásai és egyben okai is!”

---

³⁹ Megjegyzendő, hogy Izrael hivatalos értelmezése szerint a határozat nem írja elő, hogy valamennyi megszállt területet fel kéne adni, továbbá szerinte Gáza, Kelet-Jeruzsálem, és Ciszjordánia nem is tekinthető megszállt, hanem csak vitatott területnek, mert e területeket önvédelmi háború során szerezte meg, és mert korábban Egyiptom és Jordánia fennhatósága sem volt legitimnek tekinthető. A nemzetközi közösség általános véleménye szerint az előírt visszavonuláskor az 1949-es határvonal az irányadó, attól csak kölcsönös megegyezéssel lehet eltérni. Bibó úgy véli, szükség lenne kisebb kiigazításokra, szerinte ez a határvonal legitimitását nem gyengítené.

Az 1967 háborút követően de facto mindkét fél elutasította az 1949-es tűzszüneti vonalak véglegesítése alapján történő békemegállapodást. Izrael Kelet-Jeruzsálemre is azonnal kiterjesztette közigazgatási fennhatóságát, s lassan megkezdődött a zsidó telepések beszivárgása a megszállt területekre. Az Arab Liga tagállamai pedig Khartoumban deklarálták a „három nemként” álláspontjukat: „nem ismerjük el Izraelt, nem kötünk békét és nem tárgyalunk vele” („No peace with Israel, no recognition of Israel, no negotiations with Israel”).

A rákövetkező évtizedben azonban az álláspontok az ENSZ BT 242-es határozata felé mozdultak el, ám az arab államok (szovjet támogatással) ragaszkodtak ahhoz, hogy Izrael feltétel nélkül vonuljon vissza a területekről, Izrael pedig (amerikai támogatással) ahhoz, hogy az arab államok elsőként kezdjenek vele közvetlen tárgyalásokat⁴⁰.

Áttörést jelentettek, de az arab-izraeli konfliktust nem oldhatták meg az Izrael és Egyiptom között 1978 szeptemberében létrejött egyezmények („A közel-keleti béke alapjairól szóló Camp David-i megállapodás”, illetve az „Egyiptom és Izrael közötti békeszerződés megkötését érintő alapelvek” címet viselő szerződések⁴¹), amelyek az ENSZ BT 242-es határozathoz hasonlóan a „területet a békéért” elven álltak. A palesztin-kérdés megoldását – az egyiptomi álláspont szerint Jeruzsálem kérdését is beleértve – a Camp David-i egyezmény három lépcsőben képzelte el. Először Egyiptom, Izrael és Jordánia öt évre szóló átmeneti szerződést kötne a megszállt területek autonómiájáról. Ezután a megszállt területeken az izraeli csapatokat előre meghatározott biztonsági létesítményekbe vonnák vissza és választásokat tartanak. Ezután Egyiptom, Izrael és Jordánia megegyezne az önkormányzat felállításáról és annak jogköréről. Végül megkezdődne az öt éves átmeneti időszak, melynek

---

⁴⁰ Némileg paradox helyzet az, hogy a vesztes háború után az arab államok legfőbb követelésévé az 1967 előtti fegyverszüneti határvonalak helyreállítása lett. Mint azt a későbbi miniszterelnök Golda írta: „Amikor arab államférfiak felszólítják Izraelt, vonuljon vissza az 1967-es vonalak mögé, csupán annyit kell megkérdezni tőlük: ha ezek a vonalak az arabok szemében oly szentek, akkor vajon miért akarták a hatnapos háborúban lerombolni őket?” (Meir [2000] p. 378)

⁴¹ Angol eredetiben „A Framework for Peace in the Middle East Agreed at Camp David” illetve „Framework for the Conclusion of a Peace Treaty between Egypt and Israel”

legkésőbb a harmadik évében meghatároznák Ciszjordánia és a Gáza-övezet végső státuszát és annak kapcsolatát a szomszédos országokkal.

Igaz a Camp David-i béke-megállapodás megkötéséért az arab államok Egyiptomot kizárták az Arab Ligából, az mégis modellül szolgálhatott volna az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik szakaszának a BT 242-es határozata szerinti rendezésére. Az ezen alapuló békerendezés legfőbb akadálya végső soron ismét az volt, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus újabb szakaszába lépett: mire az arab államok eljutottak Izrael állam létének elfogadásáig, és a vele kötendő békééig, az arab-izraeli szembenállás vesztett jelentőségéből, a konfliktus egyre inkább izraeli-palesztin viszályá alakult⁴². Az 1964-ben megalakult Palesztin Felszabadítási Szervezetnek (PFSZ) 1970 szeptemberében komoly csapást jelentett, hogy Husszein jordán király kvázi-polgárháborút vállalva felszámolta a palesztin gerillák bázisait és lemészárolta illetve kikérgette országából a szervezet vezetőit.

A PFSZ hatalmának erősödését azonban ez sem állíthatta meg. Jasszer Arafat 1974 decemberében felszólalhatott az ENSZ Közgyűlésén, a szervezet pedig megfigyelői státust kapott a független palesztin állam megteremtésének szükségességéről is határozó ENSZ Közgyűlésében. A Palesztin Felszabadítási Szervezet diplomáciai térnyerését jelezte az is, hogy egy évvel később a Közgyűlés a cionizmust a rasszizmus egy formájaként határozta meg, és állandó bizottságot hozott létre a „palesztin nép elidegeníthetetlen jogainak gyakorlására”.

A Camp David-i szerződés egyik részlete szintén a konfliktus újabb szakaszba lépését vetítette előre: Egyiptom csak a Sínai-félszigetet kapta vissza, a Gázai övezetet nem, mégpedig nem csak azért, mert az izraeli miniszterelnök, Menachem Begin a terület visszaadásáról nem volt hajlandó tárgyalni, hanem azért is, mert Egyiptom ekkorra már óvatosabban bánt a palesztin kérdéssel. A szerződés szerint Gázában és Ciszjordániában (mely az egyiptomi álláspont szerint Jeruzsálemet is tartalmazza) ötéves átmeneti időre helyi választások eredményeként palesztin

---

⁴² „A palesztin dimenzió újraéled” (The Palestinian Dimension Reemerges) – jellemezte az 1967 utáni időszakot Mark Tessler [Tessler 1994].

önkormányzat állt volna fel, melynek joga lett volna – Egyiptommal, Jordániával és Izraellel – a végső státuszról dönteni.

A Camp David-i egyezményben foglaltak Ciszjordániát (esetleg Jeruzsálemet) érintő részei nem valósulhattak meg, hiszen azt Jordánia és a palesztinok különböző szervezetei – köztük a PFSZ – elutasították⁴³. Az elkövetkező három évben az ENSZ Közgyűlése is több határozatában a Camp David-i egyezménnyel szemben foglalt állást (ha néven nem is nevezte azt). Kimondta például: a Palesztina kérdésének megoldására irányuló megállapodások érvényességének feltétele, hogy azok a palesztin nép elidegeníthetetlen jogait figyelembe vegyék, beleértve a visszatérés, illetve függetlenség és szuverenitás jogát⁴⁴. (Mindezek ellenére a Camp David-i szerződés az 1982-ben bejelentett, eredményt nem hozó Reagen-tervre, illetve a konfliktus következő szakaszában az oslói békefolyamatára is komoly hatást gyakorolt.)

A konfliktus átalakulását jelezte, hogy az Arab Liga 1974-ben Rabatban megtartott csúcstalálkozóján elfogadta, a palesztin nép egyetlen legitim képviselője a PFSZ, a marokkói Fezben 1982-ben tartott csúcstalálkozóján pedig leszögezte, hogy az Izrael által 1967-ben elfoglalt területeken önálló Palesztina államnak kell alakulnia. (Ezáltal implicite elismerte Izrael létjogosultságát és megteremtette a közel-keleti béke esélyét. A régióbeli államok azt megelőzően a hatnapos háború után meghozott kartúmi határozatokban leszögezték „három nem” álláspontját vallották.)

1988-ban Huszejn jordán király beszédében lemondott az Izrael által megszállt területekre vonatkozó jordán igényekről, a palesztin kvázi-parlamentként működő Palesztin Nemzeti Tanács (Palestinian National Council) pedig november 15-én Algírban kikiáltotta a palesztin államot Jeruzsálem fővárossal.

---

⁴³ A Camp David-i egyezményt, illetve az egyiptomi-izraeli békeszerződést a palesztinok és – Szomália, Szudán és Omán kivételével – a többi arab állam is elutasította, mint olyan megállapodásokat, melyek elárulják a palesztin jogokat. Egyiptomot kizárták az Arab Ligából, melynek székhelyét Kairóból Tuniszba költöztették.

⁴⁴ A Közgyűlés 33/28, 34/65, 36/120F határozatai.

1.3.4. Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik megoldása alapján

Az Izrael/Palesztin-konfliktus harmadik megoldása az ENSZ Biztonsági Tanácsának 242-es határozatán alapult volna. A határozat Jeruzsálemre vonatkozathatósága a nemzetközi jog egyik talán legvitatottabb kérdése. Leszögezendő, hogy a határozat nem tartalmaz explicite utalást Jeruzsálem jövőbeli kívánatos státuszára, csak arra szólítja fel Izrael, hogy vonja vissza fegyveres erőit a területekről, melyeket az 1967-es háború során megszállt.

Izraeli álláspont szerint a határozat nem vonatkozatható Jeruzsálemre, az amerikai álláspont szerint is külön kezelendő Jeruzsálem kérdésre, melynek státuszáról tárgyalások során kell megegyezni. A nemzetközi közösség jó része szerint azonban a 242-es BT határozat igenis vonatkozik Kelet-Jeruzsálemre, melynek megszállt státusza több ENSZ közgyűlési és biztonsági tanácsi határozatban hangsúlyozottan szerepel. (Az ENSZ BT 242-es határozatának Jeruzsálemre vonatkozathatóságáról részletesebben lásd a 2.1.4-es fejezetben, Izrael, Amerika és a nemzetközi közösség álláspontjait lásd bővebben a 2.3.-as rész fejezeteiben.)

Egyes jogászok úgy vélték: „ha a nemzetközi közösség megfelelő nyomatékmal léptek volna fel 1967-ben, és használták volna az Egyesült Nemzetek Alapokmányában szereplő gazdasági és katonai szankciókat, Jeruzsálem problémája sokkal könnyebben kezelhető lett volna, annak megoldása pedig nagymértékben elősegítette volna a Palesztina-probléma megoldását” (Mallison & Mallison [1981] p.112.).

Az előző fejezetben bemutatott, az ENSZ BT 242-es határozatán alapuló 1978-as Camp David-i szerződésekben sem esett szó Jeruzsálemről, mert – amint azt a felek egymás közti levélváltásából kitűnik – a két álláspont nem tűnt összeegyeztethetőnek. Menachem Begin az 1967-es izraeli jogszabályokból kiindulva szögezte le, hogy Jeruzsálem Izrael oszthatatlan fővárosa, miközben Anvar Szadat egyiptomi elnök hangsúlyozta: „Arab-Jeruzsálem Cisjordánia szerves része, és az arab szuverenitás alá kell tartoznia”.

A korszak pártatlannak tekinthető megfigyelői egyébként az ENSZ BT 242-es határozatát Jeruzsálemben is akképp látták végrehajthatónak, mint egész Ciszjordániában: hogy a területet az 1949-es fegyverszüneti vonal mentén megosszák Izrael és Jordánia között. Bibó István – akinek az 1967-es határ legitimitásáról szóló érveit az előző fejezetben már bemutatottuk, úgy vélte, hogy az 1967 előtti tűzszüneti határvonalakat Jeruzsálem esetében is követni kell, de helyenként újra kell rajzolni azokat. „A kettéosztás elgondolása számára azonban nehézséget jelent az, hogy az 1967 előtti elosztásban csak Jeruzsálem újvárosa tartozott Izraelhez, a történeti emlékektől és szent helyektől terhes óváros viszont teljes egészében arab terület volt. Nehezen képzelhető olyan béketerv, mely az izraelieket a maguk óvárosbeli szent helyeiről – elsősorban a siratófaltól – eltávolítani képes lenne.” (Bibó [1990] p. 645) Bibó szerint tehát olyan korrigált felosztásra van szükség, mely a zsidónegyedet és a Siratófalat Izraelhez kapcsolja, s ez az Izraelnek juttatott többlet szerinte nem befolyásolná az 1967-es határ legitimitását, különösen, ha azt valamiképpen kompenzálnák. „Nem kétséges, hogy ennek a határvonásnak nem kis technikai nehézségei vannak, hiszen a Siratófal a hagyomány szerint ugyanannak a salamoni templomnak az oldalfala, ami fölé a legfontosabb arab szent hely, Omár mecsetje építve van. Ez azonban csak annyit jelent, hogy e kérdés valamiféle tüzetesen szabályozott technikai megoldást kíván, de nem annyit, hogy lehetetlen volna.” (Bibó [1990] pp. 645-646)

A BT 242-es határozat alapján végrehajtott béketervhez a korszak két szuperhatalmának összefogására lett volna szükség. Amerika rábírhatta volna Izraelt, hogy vonja vissza a Jeruzsálem-törvényt, a Szovjetunió rávehette volna az Arab Liga tagjait, hogy fogadják el egy majdani békemegállapodás alapjául a Camp David-i irányvonalat.

1.4. Az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik szakasza (1988-?)

Azzal, hogy 1988-ban Husszein jordán király beszédében lemondott az Izrael által megszállt területekre vonatkozó jordán igényekről a palesztin kvázi-parlamentként működő Palesztin Nemzeti Tanács (Palestinian National Council) pedig november 15-én Algírban kikiáltotta a palesztin államot Jeruzsálem fővárossal az Izrael/Palesztin-konfliktus új szakaszba lépett. Mindez nagyjából a szovjet világbirodalom széttzilálódásának, a bipoláris világrend megszűnésének, az Amerika, mint egyedüli szuperhatalom időszakára esik.

A konfliktus negyedik szakaszának kezdetét 1988-ra tesszük, ámbár ezúttal is hangsúlyozni kívánjuk, hogy a konfliktus ilyenén átalakulása ezúttal sem egyik pillanatból a másikba ment végbe. A változás előjeleként értelmezhető például az Arab Liga (korábban említett) 1974-es rabati csúcstalálkozója, valamint, hogy az ENSZ Közgyűlése 1974-ben megfigyelői státust szavazott meg a PFSZ számára, és deklarálta, hogy egy független palesztin állam megteremtését tartja kívánatosnak⁴⁵. A palesztin dimenzió erősödését jelzi az Arab Liga 1982-es fezi csúcstalálkozója, mely független Palesztina állam megalapítását szorgalmazta. Az új éra kezdetét a palesztin intifáda 1987 végi kirobbanása is egyértelműen jelzi.

A szakasz végpontját még nehezebb meghatározni, hiszen a közelmúlt és a jelen történéseit csak óvatosan értékelhetjük. Mégis megvizsgálandó, hogy a konfliktus nem lépett-e újabb ötödik szakaszba azáltal, hogy az Izrael/Palesztina küzdelem az elmúlt években egyre inkább iszlamista csoportok és Izrael (esetleg az Iszlám és Izrael, tágabb perspektívában az Iszlám és a Nyugat Huntington által vizionált) összecsapása jegyében zajlik. E kérdést a 3.3.-as fejezetben vizsgáljuk meg.

---

⁴⁵ A Palesztin Felszabadítási Szervezet diplomáciai térnyerését jelezte, hogy vezetője, Jasszer Arafat 1974 decemberében felszólalhatott az ENSZ Közgyűlésén, valamint, hogy egy évvel később a Közgyűlés a cionizmust a rasszizmus egy formájaként határozta meg, és állandó bizottságot hozott létre a „palesztin nép elidegeníthetetlen jogainak gyakorlására”

Ebben a részben (1.4.) a történéseket 2001 február 6-áig Ariel Sharon izraeli kormányfővé választásáig tekintjük át, miközben 1.) a konfliktus negyedik szakaszának hatalmi viszonyait, illetve a konfliktusban álló meghatározó szereplők kilétét és ezek aspirációit; 2.) Jeruzsálem a konfliktus negyedik szakaszában betöltött szerepét; 3.) a negyedik szakaszban felmerült megoldási javaslatokat; 4.) ezek vonatkozását Jeruzsálemre külön-külön fejezetekben vizsgáljuk.

1.4.1. Amerikai hegemonia, Izrael versus palesztin nemzeti mozgalom

Az időszak kezdete a szovjet világbirodalom összeomlásának világpolitikai fordulópontja, mely Amerika számára az úgynevezett unipoláris pillanatot eredményezte. Ezután az arab államok már végkép nem látták esélyét, hogy bármiféle politikai előnyre tehetnének szert azáltal, hogy katonai erejüket – akár csak alacsony intenzitású összecsapás során – Izraellel összemérik.

A palesztin nemzeti mozgalomnak azonban nem volt veszteni valója, miközben Izrael hagyományos háborúkra felkészített katonai ereje többé-kevésbé tehetetlennek bizonyult egy polgári engedetlenségtől a kődobáláson át a gerilla és terrorharcmodorig többféle eszközt bevető palesztin felkeléssel szemben. A palesztin nemzeti felkelés, az első intifáda a konfliktus negyedik szakaszának előestéjén 1987 decemberében robbant ki és 1993-ig tartott. A negyven évvel korábban kezdődött polgárháborúval ellentétben a palesztinok ezúttal a környező arab államoktól jórészt függetlenül szerveződtek és harcoltak.

Némileg az Izrael/Palesztin-konfliktus előző (harmadik) szakaszának örökségét hordozta az 1991-es madridi békekonferencia. Egyrészt, mert annak meghívóját az Egyesült Államok és a Szovjetunió közösen adta ki, mintha még két szuperhatalom lenne a színen, másfelől mert rajta – izraeli követelésre – nem vett részt a PFSZ, s a palesztin képviselők is csak a jordán-palesztin delegáció részeként vehettek részt. Ez volt az az időszak, amikor Edward Said profetikusan leírhatta: „Túlontúl sokáig Izrael és az Egyesült Államok hivatalos politikája – a világ hozzáállásához nemigen hasonlóan – feltételezte, hogy a palesztinok felolvadnak az arab világban, hogy

Jordánia Palesztinává válik, hogy a palesztinok elfogadják az állandó alávetettséget egy Bantusztán-szerű 'korlátozott autonómia' (vagy ahogyan a Likud formulája szól: nemzeti autonómia, de nem területi autonómia) keretei között ... mindez a helyzetértékelés tökéletes kudarca morális és pszichológia értelemben. Semmi, ami kevesebb a palesztin önrendelkezésnél, nem elfogadható..." (Said [1992], p. 244.). Miután Izrael valóban belátta, hogy felesleges abban reménykedni, hogy a konfliktus az arab államokkal, illetve a megszállt területeken élő palesztinokkal folytatott tárgyalások során valamiféle autonómián alapuló megegyezéssel lezárható, 1993-tól a PFSZ hivatalosan is Izrael tárgyalópartnerre lett.

Az Oslóban több hónapig titokban folyó tárgyalásokat követően 1993. szeptember 13-án Izrael és Palesztinai Felszabadítási Szervezet által aláírt Elvi Nyilatkozat (Declaration of Principles) címet viselő egyezmény jelentős részben az 1978-ban Egyiptom és Izrael tárgyalásai során Camp Davidben lefektetett nyomvonalat követte. A nyilatkozat egy palesztin átmeneti önkormányzati hatóság felállításáról határozott, valamint arról, hogy legfeljebb öt évig tartó időszak során a területek végső státuszáról megegyezés születik⁴⁶. Az izraeli visszavonulás első szakaszát az 1994. május 4-én aláírt, nem hivatalosan Kairó egyezménynek nevezett dokumentum (Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area) részletezte, a Palesztina Hatóság tanácsának és vezetőjének megválasztásáról pedig az 1995. szeptember 28-án aláírt Oslo II. egyezmény (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip) határozta meg.

A PFSZ deklarált célja az Izrael által 1967-ben elfoglalt területeken egy palesztin állam létrehozása volt. A Palesztin Hatóság 1994 májusától kezdetben a gázai-övezet nagy részében és Jerikóban működött, később hatóköre Ciszjordánia valamennyi jelentősebb városára (Betlehem, Dzszenin, Hebron, Kalkilija, Nablusz, Ramallah, Tul-Karem) kiterjedt, az izraeliek által ide nem tartozónak tekintett Kelet-Jeruzsálemet kivéve. Az arab lakosságú nagyvárosok közül Jeruzsálemet leszámítva egyedül Hebron státusza okozott komoly nehézséget, ott található ugyanis a muszlimok és zsidók által is pátriárkaként tisztelt Ábrahám sírja.) Ciszjordánia és Gáza arabok

---

⁴⁶ Az egyezmény szövegét lásd a függelékben (I.9.) részletesebb elemzését lásd a 2.4.6 alfejezetben.

lakta nagyvárosai végül a palesztin hatóság felügyelete alá kerültek⁴⁷ („A” besorolás), az arab-lakta falvak közös izraeli-palesztin felügyelet alá („B” besorolás), a zsidók lakta települések és az oda vezető utak izraeli kézben maradtak („C” besorolás).

Az izraeli-palesztin béketárgyalás-sorozat során végül nem sikerült betartani az előzetesen előírt menetrendet, s a végső státusz kérdése csak a Barak-kormány 1999. májusi hatalomra kerülését követően kezdődhetett el. 2000. július 11.-24. között Bill Clinton, Ehud Barak és Jasszer Arafat találkozott Camp Davidben, hogy a palesztin-izraeli konfliktus lezárásának hátramaradt (egyébként legalapvetőbb) részleteit megtárgyalják. A tárgyalások sikertelenül végződtek⁴⁸, és megkezdődött a második intifáda.

Mindmáig vitatott kérdés, hogy a második intifáda spontán módon tört ki, azért, mert a palesztin tömegek elégedetlenek voltak a békefolyamat túlzott lassúságával, illetve nem érzékelték a tárgyalások eredményeit, avagy a palesztin vezetés felülről szervezte azt, hogy a tárgyalásokon további engedményeket csikarjanak ki az izraeli tárgyalódelegációból. Az sem egyértelmű, hogy a palesztin tömegek és, illetve Jasszer Arafat célja megváltozott-e az újabb felkeléssel, és a sokszor deklarált célon (Ciszjordánia, a Gázai-övezet és Kelet-Jeruzsálem megszerzésén) túl felmerült-e valóban a konfliktus kiszélesítése egész történelmi Palesztina megszerzéséért – miképp ezt az izraeliek, különösen a jobboldali politikai kampány hatására, érzékelní vélték. Az azonban biztos, hogy a terrorcselekményekkel bőven tarkított intifáda légkörében a 2001 januárjáig folyó béketárgyalások már nem vezettek eredményre⁴⁹ (leszámítva a konkrét eredményeket nemigen tartalmazó tabai közös nyilatkozatot,

---

⁴⁷ Hebron zsidók lakta enklávéjának és Ábrahám sírjának kivételével

⁴⁸ Mindössze egy közös nyilatkozatot fogadtak el, mely szerint a felek célja, hogy igazságos és tartós béke jöjjön létre, a tárgyalások az ENSZ BT 242-es, illetve az (ezt megerősítő) 338-as határozatán alapulnak, a felek pedig tartózkodnak a tárgyalások kimenetelét befolyásoló egyoldalú lépésektől és a nyomásgyakorlástól és az erőszakkal való fenyegetéstől. A nyilatkozat szövegét lásd a függelékben (I.11).

⁴⁹ Bár Miguel Moratinos EU-megbízott feljegyzései alapján (Haaretz Special Edition [2001]) valóban állítható, amint az a tabai deklaráció szövegében is szerepel, hogy a felek még „sohasem álltak közelebb a megegyezéshez”

lásd függelék I./12.), a Barak-kormány pedig legitimitását már korábban elvesztve Izrael állam történetében a legnagyobb bukást szenvedte el a 2001. február 8-ai választásokon.

Az Al-Aksza intifáda tetőpontján kormányra kerülő Ariel Saron vezetésével Izrael elsődleges céljának Izrael biztonságát jelölte meg, melyet katonai erővel, továbbá egyoldalú elkülönüléssel (unilateral separation) vélt megvalósíthatónak. Utóbbi jelszóval „biztonsági kerítés/fal” építésébe kezdett. Ez hivatalos izraeli nyilatkozatok szerint „nem tekinthető állandó végeleges építménynek, így a jövőbeli tárgyalások végkimenetelét sem fogja befolyásolni”, célja pedig egyedül: „kívül tartani a palesztin terroristákat, és ezzel megmenteni az izraeli polgárok életét, legyenek akár zsidók, akár arabok” (IIC Israel Information Center [2004] p. 7.). A kerítés/fal nyomvonalát ismerve azonban nem alaptalan az a feltételezés, hogy az izraeliek célja nem kizárólag a terrorcselekmények elleni védelem, hanem az Izrael és egy majdani palesztin államalakulat közt húzódó határvonal – legalább részleges – rögzítése⁵⁰. Eközben a másik oldalon folyamatosan erősödik az Izrael elismerését, létének elfogadását ellenző erők hangja.

1.4.2. Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik szakaszában

Az 1991-es madridi konferenciára szóló, az Egyesült Államok és Szovjetunió által közösen kiadott meghívó az ENSZ BT 242-es és az ezt megerősítő 338-as határozatain alapuló békerendezést sürgetett, de nem tartalmazott utalást Jeruzsálemre. Az izraeli tárgyaló küldöttség visszautasította, hogy a jordán-palesztin delegációval folytatott tárgyalások során a Jeruzsálem-kérdést napirendre vegyék, sőt

---

⁵⁰ A „biztonsági akadály” izraeliek által előadott funkcióját a legmértékadóbb függetlennek tekinthető források megkérdőjelezzik (lásd például The Economist – Special Report [2003]). A kerítés/fal elkészült és tervezett nyomvonalát lásd a függelékben (III./3.)

kezdetben azt is, hogy kelet-jeruzsálemi polgárok tagjai legyenek a palesztin tárgyaló-delegációnak⁵¹.

Az Oslóban több hónapig titokban folyó tárgyalásokat követően 1993. szeptember 13-án Izrael és Palesztinai Felszabadítási Szervezet által aláírt Elvi nyilatkozat (Declaration of Principles) címet viselő egyezmény több pontja a Camp Davidben lefektetett nyomvonalat követte. A nyilatkozat egy palesztin átmeneti önkormányzati hatóság felállításáról határozott, valamint arról, hogy legfeljebb öt évig tartó időszak során a területek végső státuszáról megegyezés születik. A szerződés szerint az öt évig tartó átmeneti időszak harmadik évében, az úgynevezett végső-státusz tárgyalások keretében tűzték volna napirendre a Jeruzsálem-kérdést. Mindez – mutat rá az izraeli jogtudós Ruth Lapidoth – ésszerű kompromisszum eredménye: palesztin részről engedmény, hogy a városban nem alakult meg ideiglenes önkormányzat, izraeli részről engedmény, hogy a Jeruzsálem-kérdésről is tárgyalni fog a végsőstátusz-tárgyalásokon, tovább, hogy a Jeruzsálemben élő palesztinok is részt vehetnek a palesztin önkormányzati választásokon (Lapidoth [1994a]).

A béketárgyalások során Jeruzsálem ügyei – a végső státusz kérdésének napirendre tűzését megelőzően is – gyakran okoztak fennakadást. A béketárgyalások felfüggesztését eredményezte a Siratófalnál induló, a Templom-hegy oldalfala mentén futó és a muszlim negyedben a Via Dolorosára érkező régészeti alagút megnyitása 1996-ban, illetve amikor 1997 márciusában Izrael új település létesítését kezdte el az arabul Dzsabal Abu Gneim (héberül Har Homa) hegyen. A tárgyalások során nem sikerült betartani a menetrendet, s a végső státusz kérdése csak a Barak-kormány 1999. májusi hatalomra kerülését követően kezdődhetett el. Izraeli hivatalos álláspontként 2000 elején vetődött fel először Jeruzsálem újbóli kettéosztásának gondolata, illetve, hogy Jeruzsálem legyen egy megalakuló palesztin állam fővárosa. Ennek módja Ehud Barak 2000 februárjában benyújtott javaslata szerint az lett volna, hogy a palesztin közigazgatás, de izraeli biztonsági irányítás alatt álló Abu Disz települést Jeruzsálemhez csatolták volna, majd azt – két közeli arab helységgel

---

⁵¹ 1993 májusában ugyanakkor Izrael már beleegyezett, hogy a jeruzsálemi lakos, Fejszál al-Husszeini részt vegyen a palesztin delegációban.

együtt – a palesztinoknak adták volna át, ily módon elégítve ki azt a követelést, hogy Jeruzsálem a palesztin államnak is a fővárosa legyen.

A 2000. július 11.-24. között Bill Clinton, Ehud Barak és Jasszer Arafat találkozott Camp Davidben, hogy a palesztin-izraeli konfliktus végső megoldását megtárgyalják, amint azt az oslói egyezség előírta. A tárgyalások sikertelenül végződtek, elsősorban a Jeruzsálem-kérdésben való egyetértés hiánya miatt. Télen, az újabb intifáda (felkelés) kirobbanását követően a Barak-kormány egyes híradások szerint azt is felvetette, hogy Jeruzsálemet oly módon osszák meg, hogy a palesztin állam szuverenitása az óváros keresztény és muszlim negyedére, sőt – bár ezt Barak több ízben nyilvánosan cáfolta – a Templom-hegyre is kiterjedjen⁵². A 2001 februárjában kormányra kerülő Ariel Saron viszont minden Jeruzsálem megosztására vonatkozó javaslatot lesöpört az asztalról, és kategorikusan kizárt bármifajta egyezkedést, mely „az örök főváros” státusát érintheti. A biztonsági kerítés/fal Jeruzsálemben is kész helyzetet teremt: Izraelhez csatolja a Kelet-Jeruzsálemben létesült izraeli lakónegyedeket, sőt távolabbi izraeli településeket (például: Etzion, Maale Adumim) is Nagy-Jeruzsálemhez igyekszik csatolni.

1.4.3. A Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik szakaszának kompromisszumos megoldása

„Egy izraeli-palesztin megegyezésnek különleges akadályokkal kell szembenéznie. Izraelnek Egyiptommal, Szíriával és Jordániával 1967-ben létrehozott lényegében Palesztina brit fennhatóságának nemzetközileg elismert határait tükrözték. Ezzel szemben a nyugati parton a határvonal végső soron katonai tűzszüneten alapul, és az egyezség megszületése óta a két népnek napról napra egy igencsak behatárolt szűkös térben kell együtt élnie. Izrael olyan szuverén államokként tárgyalt arab szomszédaival, amelyek területi követelései nem jelentik egyszersmind a zsidó állam lerombolását. A PFSZ esetében viszont olyan partnerre akadt, amelynek chartájában 1998-ig szerepelt Izrael elpusztítása, mi több, a saját népe felé kifejtett

---

⁵² A Camp David II. és a tabai tárgyalásokról részletesebben szólnak az értekezés 6.3. fejezetében.

propagandájában továbbra sem szűnt meg ezt a célt megerősíteni” – hangsúlyozza Henry Kissinger (Kissinger [2002] p. 132.).

A negyedik szakaszban a béke-erőfeszítések a másodikként ismertetett béketervhez hasonlóan az Izrael/Palesztina terület zsidó és palesztinai arab államra való megosztására irányultak⁵³, ám ezúttal a harmadik béketervként ismertetett elv szerint, vagyis az ENSZ BT 242-es határozata alapján.

Az ENSZ BT. 242-es határozatának a 1.3.3. fejezetben már ismertetett, a későbbiekben részletesebben tárgyalt értelmezései nehézségei ezúttal is nagyban hozzájárított a békefolyamat bukásához. Az oslói békefolyamat alapidokumentumai nyitva hagyták a végleges státuszt rendező békeszerződés legalapvetőbb kérdéseit: nemcsak Jeruzsálem, illetve a menekültek visszatérésének kérdését, nem is csak a majdani határvonalak kérdését, de azt is, hogy vajon a tárgyalások eredményeként létrejön-e majd egy független palesztin állam. Ebben az értelemben az oslói folyamat két alapidokumentuma – Az 1993-as Elvi nyilatkozat (Declaration of Principles), illetve az 1995-ös Átmeneti egyezmény (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip) – önmagában semmiképpen sem tekinthető a konfliktus negyedik szakaszának megoldásának.

E keretekhez konkrét béketervnek kellett, melyek alkalmazkodtak az ENSZ BT 242-es határozatának megalkotása óta megváltozott realitásokhoz. Ilyenek tekinthetők az 1994-1995 közti titkos tárgyalás-sorozat eredményeként megszületett Mahmud Abbász – Joszi Bejlin feljegyzések is, melyek azonban sem hivatalosnak, sem befejezett béketervnek nem tekinthetők⁵⁴.

---

⁵³ A palesztinai arab állam – Palesztina – létrehozásának célja az (egyébként hibás) izraeli tárgyalási taktika miatt nem volt kimondva az alapszerződésben.

⁵⁴ Az Abu Mazen-Joszi Bejlin dokumentum nem tükröz hivatalos álláspontokat, mi több, annak még a létezését is cáfolta maga Mahmud Abbasz (vagyis Abu Mazen), a PFSZ Végrehajtási Bizottság főtitkára, aki később többször hangsúlyozta: megegyezés e titkos tárgyalásokon nem született, mint ahogyan végül Camp Davidben sem. Azt pedig a – szerintük nagyon is létező – dokumentum lényeges elemeit bemutató izraeli források is hangsúlyozzák, hogy a tárgyalások eredményeit a felek nem hivatalos egyetértésnek (understanding) tekintették, s megegyeztek abban, hogy az aláírására és a térképek ratifikálására csak a végső-státusz tárgyalások lezárulta után kerül sor.

Az Izrael/Palesztina negyedik szakaszának megoldását a félbehagyott tabai tárgyalások hozhatták volna el, melyek a Bill Clinton féle áthidaló javaslat (bridging proposal) talaján álltak. Az újrainduló (második vagy Al-Aksza) intifáda kedvezőtlen légkörében, 2000 őszén megszületett Clinton nevével fémjelzett javaslat lényege, hogy a megszállt területek túlnyomó részén palesztin állam alakulna, a településblokkok egy részét Izrael anektálná, a palesztinok kompenzációként – például a gázai övezet környékén – izraeli területekkel gyarapodnának. Jeruzsálemet – akárcsak annak óvárosát – etnikai elv szerint osztanák meg, s mindkét állam fővárosa lenne. A palesztin menekülteket Izrael nem lenne köteles visszafogadni, ők a palesztin állam területére térhetnének vissza.

1.4.4. Jeruzsálem lehetséges státusza az Izrael/Palesztin-konfliktus negyedik megoldása alapján

A kilencvenes évek közepén a bennfentesek az úgynevezett Abu Disz opcióban bízhattak, mint ami Jeruzsálem státuszának kérdését rendezheti. Az úgynevezett Abu Disz opció a Camp David-i csúcson tárgyaltak alapjául szolgáló elképzelés, mely már öt évvel korábban izraeli és palesztin delegációk titkos tárgyalásain is szerepelt. Az elképzelés lényege, hogy a jordán fennhatóság alatt Jeruzsálemhez tartozott, de az Izrael által 1967-ben újrarajzolt határoktól keletre eső települések – köztük Abu Disz – alkossák az Al Kuds néven megalakítandó palesztin fővárost.

A Ha'arec 1998. május 5-i számában beszámol arról, hogy Jasszer Arafat, a Palesztin Hatóság elnöke a New York-i Külügyi Tanács közel-keleti osztályának tagjaival találkozáskor kijelentette: Abu Disz elfogadható palesztin fővárosként, és egy jövőbeli megegyezés alapulhat az Abu Mazen – Joszi Bejlin tárgyalásokon. Hogy mi járhatott Jasszer Arafat fejében, nem tudni. Mindenesetre két nappal később a Palesztin Nemzeti Tanács elnökhelyettese Tejszir Koba az ArabicNews.com-nak küldött közleményében cáfolta a Ha'arec állítását, hogy Arafat elfogadta volna Abu Diszt Jeruzsálem jövőbeli fővárosaként és kijelentette: „tájékoztattuk az amerikaiakat, az oroszokat és az európaiakat, hogy az eljövendő palesztin állam fővárosa az Izrael által 1967-ben megszállt Kelet-Jeruzsálem”.

Az Abu Disz megszerzéséért folytatott, Camp David-et megelőző palesztin erőfeszítések ezek után aligha tekinthetők a leendő fővárosért folytatott küzdelemnek, inkább olyasminek, mint amiről Abu Mazen – reagálva a palesztin ellenzék engedményekkel kapcsolatos bírálataira – a már említett interjúban beszél: „A tárgyalások átmeneti szakaszának sajátos természete és stílusa van, a végső státusz tárgyalások természete eltér ettől. Az átmeneti szakaszban elfogadtunk mindent, amit nekünk ajánlottak, mert bármit fogadtunk is el, az nem jelentette azt, hogy a maximummal kapcsolatban kompromisszumot hoztunk volna.”

Egyébként az izraeliek sem igen hitték, hogy az Abu Disz-opciót a palesztinok végső megegyezésként elfogadnák: erre utal az értekezésben is idézett Gershon Baskin, aki szerint az izraeliek óriási percepció hibát vétettek, amikor nem vették komolyan a palesztin fogadkozásokat, hogy Izrael és Palesztina közti határoknak az 1967. június 4-ei határoknak kell lenniük. Hasonlóképpen vélekedik a Jerusalem Quarterly File 1999/5. számában (júliusban) megjelent interjúban Menachem Klein, a Jerusalem Institute for Israel Studies kutatója. Bár szerinte a „Simon Peresz által elutasított, Ehud Barak által negligált, Abu Mazen által létében is tagadott” Abu Mazen-Joszi Bejlin dokumentum tartalmaz olyan elemeket, melyeket használni kell majd a végső státuszról szóló szerződésben, „mindenki tisztában van azzal, hogy Jeruzsálem státuszának kérdését nem fogja megoldani, ha a palesztinok megkapják Abu Diszt fővárosként.”

A Camp David II. tárgyalások során az izraeli tárgyalódelegáció első alkalommal mutatkozott hajlandónak arra, hogy Jeruzsálem feletti szuverenitásának egy részéről lemondjon. Izrael nem fogadta ugyan el a Kelet-Jeruzsálemre és a Templomhegyre vonatkozó palesztin követelést, ám ajánlatuk szerint Palesztina szuverenitása kiterjedt volna Jeruzsálem északi és déli kerületeire, melyeket Ciszjordániához kapcsoltak volna, s ahonnan egy korridoron keresztül a jeruzsálemi muszlim szent helyek izraeli területek érintése nélkül megközelíthetőek lettek volna. A Kelet-Jeruzsálemhez tartozó Beit Haninában és Suafatban a Palesztin Hatósághoz tartozó polgári közigazgatás működne, miközben az egy Nyugat-Jeruzsálemet is magába foglaló önkormányzat része lenne. (Utóbbi felügyelné az építési engedélyezési hatóságot.) Jeruzsálem óvárosának szent helyei az érintett vallások felügyelete alatt

állnának, a palesztinok jogot kapnának arra, hogy kitűzzék zászlójukat a muszlim, illetve keresztény szent helyeken.

A tárgyalások lehetséges eredményét Ehud Barak miniszterelnök ekként összegezte a Jerusalem Postnak: „Ha békeegyezményt íránk alá a palesztinokkal, abban Jeruzsálem és Al-Kudsz két különálló fővárosként szerepelne.... A palesztin fővárost Al-Kudsznak hívják majd... Jeruzsálem pedig nagyobb lesz, mint Dávid király óta bármikor, biztosított lesz, hogy a zsidó lakosság az elkövetkezendő generációk idején is meggyőző többséget alkot, a mi szuverenitásunk alatt áll, és a világ által Izrael fővárosaként lesz elismerve.” Ugyanebben az interjúban Ehud Barak azt is felvetette, hogy a palesztinokkal részmegállapodásra kéne jutni, oly módon, hogy Jeruzsálem kérdését meghatározott időre felfüggesztik (Keinon & Barak [2000]). Ez nyilvánvalóan arra utal, hogy a kompromisszum Jeruzsálem kérdésében Barak számára is távolinak tűnt.

A tabai tárgyalásokon Izrael további engedmények megtételére mutatott hajlandóságot, miközben a delegációt küldő Barak-kormány legitimitása egyre csökken. Az izraeli tárgyalódelegáció álláspontja a Haaretz által 2000 december 25-én közzétett amerikai áthidaló javaslathoz közelítettek, melynek legfontosabb eleme Jeruzsálemmel kapcsolatban, a szuverenitás etnikai elvű felosztása (Haaretz Special Edition [2000]). A tabai tárgyalások talán legfontosabb megoldatlanul hagyott kérdése a Templom-hegy feletti szuverenitás kérdése, melyről Barak a fentebb idézett Jerusalem Post interjúban csak annyit mondott: nincs olyan zsidó miniszterelnök, aki elfogadna palesztin vagy muszlim fennhatóságot a Templomhegyen.

Bár a tabai tárgyalások dokumentumait sem hozták nyilvánosságra, Miguel Angel Moratinos, a közel-keleti béketárgyalásokra küldött különleges EU-nagykövet utólag elkészítette a tárgyalások nem hivatalos jegyzőkönyvét, miután tárgyalt az izraeli és a palesztin féllel a 2001. januári tabai tárgyalások után. A felek szerint az elkészített nem hivatalos dokumentum (Haaretz Special Edition [2001]) viszonylag jól tükrözi a végső-státusz tárgyalások eredményeit, melyek négy panelben (terület, Jeruzsálem, menekültek és biztonság) folytak. Eszerint

1.) Az izraeliek elfogadták, hogy Jeruzsálem két állam fővárosa lenne: Jerusalajim Izrael fővárosa, Al Kuds pedig Palesztináé. A palesztin oldal hangsúlyozta, hogy Kelet-Jeruzsálem legyen Palesztina fővárosa. „Puha határt” állítottak volna fel Al-Kuds és Jerusalajim között.

2.) Mindkét fél elfogadta a Clinton elnök által tett javaslatot, hogy Jeruzsálem arab negyedei palesztin szuverenitás alá kerüljenek, a zsidó települések pedig izraeli fennhatóság alá. A palesztin fél kinyilvánította, hogy hajlandó tárgyalni Kelet-Jeruzsálemben 1967 után épített zsidó negyedeiről (kivéve Dzsebal Abu Gneimet és Ras al Amudot), ugyanakkor elutasította, hogy Jeruzsálem körzetében létesült települések – nevezetesen Ma’ale Adumim és Givat Zeev – izraeli szuverenitás alatt álljanak. A palesztin oldal szerint Izrael kész volt arra, hogy elfogadja a palesztin szuverenitást Kelet-Jeruzsálem arab-lakta részei felett, beleértve az Óvárost is. Az izraeli fél szerint a palesztinok készen álltak arra, hogy elfogadják az izraeli fennhatóságot az óváros zsidó negyede, illetve az örmény negyed egy része felett. A palesztinok szerint az izraeli fél beleegyezett abba, hogy megvitassa a Nyugat-Jeruzsálemre vonatkozó palesztin vagyoni követeléseket.

3.) Mindkét oldal a nyitott város elvét támogatta. Az izraeli fél egy olyan nyílt városról beszélt, melynek földrajzi területe magában foglalja az óvárost és egy „szent” vagy „történelmi medencének” nevezett földrajzi egységet. Az izraeli oldal kifejezte a „szent medencével” kapcsolatos elvárásait, melybe beletartozik az olajfák hegyén fekvő zsidó temető, a Dávid város és a Kidron-völgye. Egy másik „szent medencére” vonatkozó elképzelés az izraeli féltől érkezett informálisan, mely az egész területre különleges rezsim felállítását vagy internacionalizálást vagy közös rezsimet javasolt. A palesztin fél nem fogadta el ezt a nyomvonalat, de a tárgyalások folytatódtak. A palesztin oldal megerősítette, hogy hajlandó az izraeli érdekek figyelembevételére, amennyiben e területek palesztin fennhatóság alá kerülnek. A palesztin fél a nyitott város támogatásának feltételéül azt szabta, hogy annak folytonossága biztosítva legyen, és az izraeli területi ajánlatot elutasítva kijelentette, hogy a nyílt város csak akkor elfogadható, ha abba Nyugat- és Kelet-Jeruzsálem közigazgatási területe is beletartozik. Az izraeliek számos különleges elrendezést javasoltak, melyek garantálták volna, hogy a nyílt város státusz nem érintette volna

kedvezőtlenül a palesztin és izraeli lakosok mindennapi életét, ugyanakkor nem csökkentette volna a felek szuverenitását a nyílt város általuk ellenőrzött részében.

4.) Az izraeli fél felvetette az ötletet, hogy létesítsenek napi koordináción alapuló mechanizmust az önkormányzati együttműködésre (infrastrukturális ügyek valamint utak, áramellátás, szennyvízelvezetés, hulladékszállítás kérdéseinek rendezéséhez). Ezeket egy jövőbeli részletes terv rendezte volna.

5.) Volt egy másik elképzelés, mely az óvárost és környékéről szólt. Az izraeli oldal számos alternatív modellt hozott megvitatásra, melyek például az óvárosi együttműködésre vonatkoztak. Tárgyaltak különleges rendőri erő felállításáról is, de erről megegyezés nem született.

6.) Mindkét fél elfogadta az elvet, hogy a szent helyeket az érintettek felügyeljék és irányítsák. Elfogadták a nyugati fal feletti izraeli szuverenitást, bár fennmaradt a zsidó vallás számára szent terület elhatárolásának kérdése. A palesztin oldal hangsúlyozta a nyugati fal és annak Siratófal része közti különbséget. A felek egyetértettek abban, hogy a Haram al Sarif / Templom-hegy vitában nem született megoldás. Mindkét fél elfogadta ugyanakkor Clinton ötletét, mely szerint a Haram al Sarif felett palesztin szuverenitás érvényesülne, palesztin és izraeli fenntartásokkal. Mindkét fél haladásról számolt be az ásatások, építkezések és rendfenntartás kérdésében. Felmerült az informális javaslat, hogy a Haram/Templomhegy három év átmeneti időre a nemzetközi szuverenitás alá kerüljön, mely az ENSZ BT öt állandó tagja és esetleg Marokkó vagy más iszlám állam felügyelete alatt működő palesztin közigazgatást jelentene. Ez idő alatt a felek megállapodnak egy új megoldásban vagy a status quo meghosszabbításában. Megegyezés hiányában a Clinton formula lépne életbe. Ezt az elképzelést egyik fél sem fogadta vagy utasította el.

A Clinton-formula részletesebb kidolgozását a 2001 januárjában összehívott, majdnem sikeres⁵⁵ Taba-i tárgyalásokat követően a rákövetkező években több nem

---

⁵⁵ A tárgyalásoknak az izraeli választások vetettek véget. A felek a tárgyalásokat lezártaival közös nyilatkozatban hangsúlyozták, hogy „a történelem során még sohasem voltak ilyen közel a békekötéshez”(Bureau of Near Eastern Affairs [2001], s ezt Miguel Moratinos, az EU tárgyalásokra küldött különleges megbízottjának nem hivatalos feljegyzései is igazolni látszanak. (Haaretz Special Edition [2001])

hivatalos izraeli-palesztin tárgyalócsoporth (Ajalon-Nusszeibeh, illetve Bejlin-Rabbo) elvégezte. Mind a mai napig eme alapelvek képezik az egyetlen létező, nyilvánosan hozzáférhető, a felek körében jelentős támogatottságot élvező béketerv, a 2003-ban kidolgozott genfi egyezség alapját.

Az Izraellel békében élő palesztin állam létrehozásán alapuló „két-állam megoldás” egyébként már 2002-ben az ENSZ BT 1397-es határozatával nemzetközi elismerést nyert, majd alapját képezte az Egyesült Államok, az ENSZ, az Európai Unió és Oroszország alkotta kvartett által propagált útitervnek (road map) is (Lásd: Haaretz Special Edition [2002]). Ez azonban az oslói folyamat alapküldetüümához, az 1993-as Elvi nyilatkozathoz hasonlóan nem tekinthető kidolgozott béketervnek, mert nem jelöli meg, hanem további tárgyalásokra bízza az úti célt (a konfliktus alapvető kérdéseinek megoldását).

A negyedik béketervnek tekinthető alapelvek viszont a konfliktus egyszer és mindenkorra történő rendezését alapozhatják meg. Bár az álláspontok közti szakadék jelenleg mélységesnek tűnik, a domináns szuperhatalom elkötelezettséget mutat a konfliktus tárgyalásos rendezésére. Nem kizárt azonban annak a lehetősége – s erre számos jel mutatkozik –, hogy a rendezést ismét a konfliktus újabb szakaszba lendülése gátolja meg.

1.5. Iszlám versus Izrael: Az Izrael/Palesztin-konfliktus ötödik (huntingtoni) szakasza?

A jelen tanulmány 1.1, 1.2, 1.3-es fejezeteiben azt láttuk, hogy a konfliktus első három szakaszában létrejött „megoldások” főképp azért nem váltak a konfliktust lezáró békeszerződések alapjává, mert a konfliktus újabb szakaszába lépett. Ha viszont a negyedik szakaszra is megszületett már az elvi megoldás, felvetődik a kérdés: nem éppen a konfliktus újabb (ötödik) szakaszba lépése zavarta-e meg, hogy a béke az 1.4.-es szakaszban ismertetett megoldás szerint – például a 2000-es év során – megszülessen.

Az elmúlt évtizedekben az iszlám vallás eredeti értékeihez való visszatérést, az iszlám civilizáció aranykorának feltámasztását sürgető (szunnita és síita) iszlám fundamentalizmusok előretörésének lehetünk tanúi. Ez a folyamat többféleképpen is kapcsolódik az Izrael/Palesztin-konfliktushoz.

Először is, az iszlám reneszánsz részben az Izrael/Palesztin-konfliktus egyes eseményeinek hatására kezdődött⁵⁶. A pániszlám érzelmek a pánarabizmus hanyatlásával egy időben támadtak fel, részben az 1967-es arab vereséget követően és annak következtében. Az 1967-es háború mellett, hogy a térségben önmagában is földindulásszerű esemény volt, azzal járt, hogy az iszlám harmadik legszentebb helye, az Al-Akszát és a Sziklamecsetet magába foglaló jeruzsálemi Haram al-Sharif (Templomhegy) „idegen” fennhatóság alá került.

Másodszor, az iszlám újjáéledés az iszlám társadalmakat és államokat mozgósította, s ez közvetetten visszahatott az Izrael/Palesztin-konfliktusra⁵⁷. Az Iszlám Konferencia Szervezete „a cionista elemek által 1969 augusztus 21-én elkövetett bűnös gyűjtogatás⁵⁸ nyomán” alakult meg „Jeruzsálem és Al-Aksza cionista megszállás alóli felszabadításának abszolút prioritásával felhatalmazva”⁵⁹. Az Al Kuds (Jeruzsálem) nap az Iszlám Köztársaság 1979-es kikiáltása után azonnal Irán hivatalos ünnepé vált, s azóta is lehetőséget ad, hogy iráni vezetők a „cionista entitás” elpusztításának szükségességéről szónokolhassanak. Vallási vezetők hasonló

---

⁵⁶ Tágabb összefüggésben az iszlám megújulás egy modernizációs válság terméke. A nyugat nemcsak politikai és gazdasági értelemben vonta függésbe az iszlám világ országait, de – egyfajta civilizációs küldetéstudattól hajtva – kulturális értelemben is erre törekedett. (lásd: Rostoványi [1998], pp. 259-264)

⁵⁷ Az iszlám vallás persze a kezdetektől játszik némi szerepet a konfliktusban. Abdülhamid török szultán a muszlim föld szentségére utalva utasította el Herzl zsidó állam alapítási terveit Palesztinában, Hadzs Amin al-Husszeini pedig 1931-ben Jeruzsálemben megrendezett pán-izlám konferenciával igyekezett támogatást szerezni a cionista-ellenes harchoz.

⁵⁸ Dennis Michael Rohan, egy feltehetőleg elmebeteg turista, az Isten Temploma evangéliumi szekta követője felgyűjtotta Szaladin szószékét, hogy a mecsetek pusztulásával „siettesse a messiás eljövételét”. Az izraeli hatóságok letartóztatták, kórházba szállították, később pedig kitoloncolták az országból.

⁵⁹ Az idézetek forrása: az OIC hivatalos website-ja (http://www.oic-oci.org/english/main/oic_in_brief.htm)

véleményeket Marokkótól Indonéziáig az egész iszlám világban megfogalmazznak, nem is beszélve természetesen a palesztin területekről.

Harmadszor, az iszlám újjáéledés a Koránra hivatkozó iszlamista politikai mozgalmak megerősödését is eredményezte, melyek tevőleg is részt vesznek az Izrael/Palesztin-konfliktusban. Igaza van az egyik legkomolyabb – katari központú – muszlim vallásmagyarázó internetes honlapnak, az Islam Online-nak, amikor az egyik fatvájában (vallási döntés) ekként ír: „Palesztina iszlám történelmére, az iszlám számára vett jelentőségére alapozva – miután minden nem-izlám metódus kudarcot vallott, hogy Palesztinát felszabadítsa az iszlám megszállás alól – ismét az iszlám megoldás kerül előtérbe, mint egy hathatós és népszerű eszköz a megszállt területek felszabadítására”⁶⁰.

Lehetséges, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus immár egy ötödik Izrael versus Iszlám szakaszban tart? „Annyi bizonyos, hogy a 'civilizációk összezapása' a Földközi tenger és a Jordán folyó közti területen nem pusztán akadémikus felvetés, hanem élet-halál kérdés” – írja a Boston Globe egyik elemzője (Berkowitz [2004]). Szerinte Samuel Huntington könyvének egyik fontos üzenete a Nyugat és az iszlám civilizáció szükségszerű összeütközéséről az utóbbi időben az izraeliek megnyugtatóra szolgál, hogy az izraeli-palesztin konfliktus egy tágabb, s ettől teljesen függetlenül zajló iszlám-nyugat konfliktusba ágyazódik bele⁶¹. A huntingtoni elmélet használhatóságának némileg korlátot szab, hogy főműve alapján úgy tűnik, Samuel Huntington maga sem tudta eldönteni Izrael vajon a nyugati világhoz tartozik-e vagy nem⁶².

---

⁶⁰ Palesztina szentségéről szóló fatva (Islam Online [2004])

⁶¹ A 2004 február 2-án megjelent cikk apropója, hogy Samuel Huntington könyve, a Civilizációk összezapása 20 héten át Izrael bestseller listáját vezette.

⁶² Fő művének (Huntington [1998]) 104. oldalán például egy felmérést idéz, melyben „az első húsz ország között szerepelt az összes nyugati ország Portugália és Izrael kivételével”, mely szerint tehát Izrael a Nyugathoz tartozik. A 134. oldalon azonban így ír: „Sok nem nyugati ország már rendelkezik nukleáris fegyverekkel (Oroszország, Kína, Izrael, India, Pakisztán és vélhetőleg Észak-Korea). Egyéb helyeken is a nem nyugati országok közé sorolja Izraelt (lásd például: pp. 200, 255, 304).

Vannak, akik kétségkívül látják a jeleit, vagy legalábbis nagyon várják, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus huntingtoni világok harcává alakul. A 2003-ban a leköszönő Mohamad Mahathir maláj elnök az Iszlám Konferencia Szervezetének tizedik csúcstalálkozóján – mint vendéglátó, az 57 muszlim állam képviselőjében jelenlévő vezető politikusok egyetértését kiváltva – az Izrael/Palesztin-konfliktust zsidó-izlám háborúként jellemezte, mondván: „1.3 milliárd muszlimot nem győzhet le néhány millió zsidó. Kell lennie valami megoldásnak”(Mahathir [2003]).

A Közel-Kelet története és napjaink politikai viszonyai ugyanakkor azt mutatják, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktust nem lehet Izrael és az iszlám világ konfliktusaként tárgyalni. A muszlim államok egysége sosem valósult meg: mint azt Kissinger egy nemrégiben kiadott könyvében megjegyzi: „az elmúlt három évtizedben jóval több és véresebb háború dúlt a muzulmán államok között, mint amennyi Izrael és a muzulmán világ között” (Kissinger [2002] p. 128.). Az iszlám világ ma sem egységes. Erre utalnak például az iszlám államok egymás közti, avagy belső, például etnikai konfliktusai (mint a kurd kérdés), vagy éppen a török-izraeli katonai szövetség. A radikális iszlamista csoportok is elsősorban annak az államnak a vezetése számára jelentenek veszélyt ahol működnek.

Ugyanakkor tény, hogy a fegyveres palesztin ellenállás egyre jelentősebb mértékben az iszlamista csoportokra hárul, melyek a régióbeli – immár nemcsak szomszédos arab, hanem egyéb iszlám – államok támogatására is támaszkodnak. Egyes történészek az oslói békefolyamatot évekre megakasztó 1995-1996 közötti Hamász és Iszlám Dzsihád nevéhez köthető terrorhullám mögött is egyes muszlim államok aknamunkáját látják. „Vannak arra utaló jelek, hogy Irán, mely politikailag és anyagilag is támogatta a Hamászt és az Iszlám Dzsihádot, Peresz vereségét és a Likud győzelmét remélte, a békefolyamat tönkretételét célzó stratégiájának részeként. Az Iráni Nemzeti Gárda és a külföldi hírszerzés székházában – a hírek szerint – megünnepelték a választási eredmények megérkezését. Úgy tűnik, az iráni

hivatalnokok buzdították a Hamászt és az Iszlám Dzsihádot, hogy a Munkapárt megbuktatása érdekében terror-kampányba kezdjenek.”⁶³

A 2000-es évben a megszállt területeken működő iszlamista csoportok elszántságát nagymértékben fokozta az izraeli kivonulás Dél-Libanonból, amit e csoportok (nem teljesen indokolatlanul) a Hezbollah győzelmeként értékelték. A dél-libanoni iszlamista szervezet – melyet Irán pénzzel és fegyverrel is támogat⁶⁴ – azóta a palesztin ellenállást segíti fegyverekkel és szakértőkkel⁶⁵. Eközben amerikai és izraeli értesülések szerint a Hamász költségvetésének jelentős része Szaúd-Arábiából származik (Natta [2003]). 2002 januárjában az izraeli hatóságok feltartóztattak egy hajót, mely fegyvereket és lőszeret szállított – az általánosan elfogadott vélekedések szerint – Iránból a Palesztin Hatóságnak. A sahidokat (Izrael elleni küzdelemben meghalt mártírok) támogató Szaddám Husszein bukása óta nem az arab országok, nem is a palesztin terror jelenti Izrael számára a legfőbb stratégiai veszélyt, hanem Irán, illetve annak – általánosan elfogadott vélekedés szerint – tömegpusztító fegyvere kifejlesztésére irányuló atomprogramja.

Elmondható-e, hogy a konfliktus már egy ötödik (iszlamisták versus Izrael) szakaszába jutott? A tanulmányban eddig aszerint különböztettük meg a szakaszokat, hogy megvizsgáltuk, mely csoport az, amelyik a terület iránt politikai igényekkel lép fel, amelyik a politikai küzdelmet folytatja a nemzetközi porondon, és a katonai

---

⁶³ Morris [2001] p. 636. Benny Morris természetesen ismeri és könyvében nem feledkezik meg a terrorhullám közvetlen kiváltó okáról: az Iszlám Dzsihád és a Hamász vezetőinek, Fathi Shkakinak és Yahya Ayashnak izraeli titkoszolgálatok általi meggyilkolásáról.

⁶⁴ Csak egy példa: 2004 őszén egy pilótanélküli robotrepülőgép hatolt be Libanonból észak-izraeli területre. A Haaretz izraeli napilap értesülései szerint (Stern & Schiff [2004]) a gépet a Hezbollah milicisták indították útnak felderítési célból az Iráni Forradalmi Gárda tagjainak segítségével. November 9-én a Londonban kiadott az arab-nyelvű Al-Shark Al-Awsat a Forradalmi Gárda egy vezetőjét idézte, aki a lapnak megerősítette: a robotrepülőgép az egyike volt annak a nyolc gépnek, melyet Irán gyártott és adott át a Hezbollahnak. A jelentés szerint Irán 70 kilométer hatósugarú föld-föld rakétákat is adott a szervezetnek.

⁶⁵ A Hezbollah szerepét a londoni Jane's Terrorism & Insurgency Centre nevű kutatóközpontja is megerősítette. Az egyik cikkük szerint „2001 óta nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak arról van szó, hogy a Hezbollah támogatása jellegében egyre gyakorlatibbá válik, hanem arról is, hogy a csoport és annak támogatói valószínűleg azzal próbálkoznak, hogy a területeken a fő hatalmi központtá váljanak, amikor a Palesztin Hatóság széttzilálódott, a fő fegyveres csoportok pedig védekezésre kényszerülnek a folyamatos izraeli terrorellenes nyomás következtében (Eshel [2004]).

konfrontációkban részt vesz. A korábbi szakaszokban e kérdésekkel a szereplőket egyértelműen meg lehetett határozni. Ezúttal a helyzet más. Miközben a nemzetközi küzdőtéren mindmáig a PFSZ és a Palesztin Hatóság képviseli a politikai/diplomácia harcot Palesztináért, a fegyveres harcot az 1990-es évek közepe óta főképp az iszlamista csoportok folytatják.

A politikai és a katonai küzdelem közti kapcsolat nyilvánvaló. Az Izrael állam létét el nem ismerő, iszlamista alapon álló csoportok, a Hamász, az Iszlám Dzsihad nagymértékben befolyásolták a PFSZ-szel folyó béketárgyalások esélyeit. Az oslói békefolyamat késlekedéséhez, illetve Netanyahu és Saron hatalomra lépéséhez (1996, illetve 2001) is elsősorban az iszlamista csoportok által elkövetett terrorhullám vezetett. Az izraeli miniszterelnökök pedig „meghálálták” a gesztust, tovább erősítve a küzdelem iszlamista jellegét. Netanyahu régészeti feltárás megkezdését engedélyezte a Haram/Templomhegy fala mentén megrémítve ezzel a muszlimokat, akik mindig is tartottak attól, hogy az izraeliek megkísérlik kisajátítani a szent helyet vagy kárt okozni benne. Ariel Saron még ellenzéki vezetőként hasonló riadalmat okozott, amikor szimbolikus aktusként sétát tett a Templomhegyen, mely a második palesztin felkelés (az egyik templomhegyi mecsetről Al-Akszának nevezett intifáda) közvetlen kiváltója volt. Jelentős részben a konfliktus vallásos-szimbolikus aspektusának éleződésével magyarázható, hogy az oslói tárgyalások végső státuszról folyó szakaszában Jeruzsálem megosztásának kérdése megoldhatatlan feladattá nőtte ki magát. Nem alaptalan azt feltételezni, hogy a konfliktus az Izrael kontra iszlamisták konfliktussá alakulás határán van.⁶⁶

Mindeközben a vallás az izraeli oldalon is növekvő szerepet kap. Ehud Barak több ízben nyilvános cáfolatára kényszerült annak, hogy beleegyezett volna, hogy a

---

⁶⁶ Ennek lehetőségét Izraelben is felvetették már a második intifáda kitörését követően. Caroline B. Glick például a Jerusalem Post számára Shaul Mofaz izraeli védelmi miniszterrel készített interjújában többször is feltette a kérdést: vajon azért, hogy a palesztinok Al-Aksza intifádjának nevezték el Izrael elleni harcukat, jelezve, hogy nem magukért, hanem az egész iszlám világért harcolnak, továbbá jelentős támogatást kaptak harcukhoz szaúdi és iráni forrásokból, nem lehet-e, hogy a küzdelem immár nem a palesztinok és Izrael közt folyik, hogy a palesztinok talán már csak képviselői egy szélesebbkörű Izrael ellenes háborúnak. Mofaz elismerte az Iránból és Szaúd-Arábiából érkező támogatás jelentőségét, mégis úgy vélte, a konfliktus alapvetően izraeli-palesztin konfliktusként értelmezendő. (Glick [2003])

palesztin állam szuverenitása az óváros keresztény és muszlim negyedén kívül a Templom-hegyre is kiterjedjen. 1967-ben Kelet-Jeruzsálem elfoglalásakor Izrael askenázi és szefárd főrabija közös nyilatkozatban tiltotta meg (gyakorlatban a hithű zsidóknak) a Templomhegy látogatását, nehogy a belépő akaratlanul is az ókorban állt két zsidó szentély (a salamoni, illetve a heródesi) területére lépjen⁶⁷. Ám a zsidó vallásos cionisták közül – akik Izrael Állam megalapítását már a messiási kor előszeleként értelmezik – az elmúlt évtizedekben egyre erősödött azoknak a hangja, akik úgy vélik, eljött a harmadik szentély felépítésének az ideje⁶⁸.

Elvileg annak is van némi veszélye, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus iszlámizmus kontra zsidóság konfliktussá alakul. Az iszlámisták legalábbis időnként nem tesznek különbséget Izrael és zsidóság között. Ennek jeleként fogható fel az iszlámisták által a Közel-keleti erőszak fellángolását követően zsinagógák ellen elkövetett terrortámadások Tunéziában, Törökországban és Franciaországban, vagy az Al-Kaida felhívásai a „keresztesek és a zsidók” elleni dzsihadra⁶⁹.

A jelenlegi békekísérletek abból indulnak ki, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus a negyedik szakaszban tart. Eszerint a konfliktus – kellő amerikai elszántság, valamint hatékony közvetítés és nyomásgyakorlás esetén – megoldható oly módon, hogy a megszállt területeken palesztin állam jön létre. Más a helyzet azonban, ha a konfliktus valóban egy Izrael kontra Iszlám (avagy iszlámizmus⁷⁰) konfliktussá transzformálódik. Ezen a veszélyen Irak amerikai megszállása enyhített némiképp:

---

⁶⁷ Yonah Metzger és Mose Amar főrabik 2005 januárjában újra megerősítették a vallási rendelkezések eme értelmezését (Shragai [2005])

⁶⁸ Elsősorban említendő az erre a célra alakult Temple Mount Faithful, melynek célja honlapja szerint az: „... hogy még életünkben felépüljön a harmadik Templom Jeruzsálemben a Templomhegyen, I-ten és a héber próféták szava szerint; és a Templomhegy felszabadítása az arab (iszlám) megszállás alól, hogy azt I-ten nevének lehessen szentelni.” (A fordításban I-tent szerepeltetünk Isten helyett, miképp az angol eredeti szövegben G-d szerepel God helyett, elkerülendő Isten nevének megszenteltetését. Az idézet forrása: <http://www.templemountfaithful.org/>)

⁶⁹ Ajman az-Zaváhíri 2003 május végén nyilvánosságra hozott üzenete. Mint arra Rostoványi Zsolt rámutat: Oszama bin Laden eredeti felhívása még a keresztesek és cionisták elleni dzsihadra szólított fel. (Rostoványi [2004], p. 235)

⁷⁰ Iszlámizmus alatt azokat az ideológiákat értjük, melyeknek központi eleme, hogy a társadalmi berendezkedésnek és a kormány politikájának a Korán tanításain, illetve a próféta életéről szóló tanításokon (Hadithon) kell alapulnia.

amellett, hogy kiütötte Izrael első számú arab ellenségét, a térségben másik kettőre, Szíriára és Iránra is nyomást gyakorolt. Ugyanakkor egyes muszlim vezetők megnyilatkozásai, az atomfegyverkező Irán, illetve az Al-Kaida tevékenysége és ambíciói mindmáig ébren tartják a konfliktus effajta eszkalálódásának lehetőségét.

A konfliktus lezárásának szempontjából a világhatalmi helyzet alakulása sem jelentéktelen kérdés. Bár jelenleg egyértelműnek tűnik az Egyesült Államok globális dominanciája, tudósok sora igyekszik megfejtetni, hogy meddig tart az egyetlen szuperhatalom dominanciáján alapuló „unipoláris pillanat”, avagy, hogy nem léptünk-e máris egy „uni-multipoláris” időszakba⁷¹.

A fenti elemzési keret magyarázatot kínál arra, hogy miért tér el ilyen alapvető – már-már a transzatlanti együttműködést fenyegető – mértékben az Egyesült Államok, illetve Európa percepciója az Izrael/Palesztin-konfliktusról. Miközben a nézeteltérések forrásaként Európában az amerikai zsidó lobbieréről, a texasi cowboy-mentalitásról; Amerikában pedig a hagyományos európai antiszemitizmusról, a jelentős muszlim népességről és megalkuvó hajlamról beszélnek, nézetem szerint a megközelítésbeli különbség lényegi oka más.

Először is, míg az Egyesült Államok bízik saját hegemón szerepében, Európa hiszi, vagy legalábbis bíz benne, hogy az Egyesült Államok nem veszi/veheti magára a világrendőr szerepet, vagyis, hogy a világ multipoláris. Az Izrael/Palesztin-konfliktus ebből a szempontból amerikai megközelítésben a negyedik, európai megközelítésben inkább az ötödik szakaszban tart.

Másodszor, míg Európa a palesztinokkal fenntartott hagyományos kapcsolatait, saját gyarmattartó múltját és a nemzetközi viszonyokról vallott idealisztikus felfogását miatt hajlamos arra, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktust a hatalom-ittas Izrael és az elnyomott palesztinok viszonyaként lássa, addig Amerika a térségbeli kiterjedt érdekeltségei révén, az erőegyensúlyt szem előtt tartó realista megközelítése, és a

---

⁷¹ Az Izrael/Palesztin-konfliktus elképzelt ötödik szakaszáról lásd a függelék II. (Táblázatok) fejezetének 1 táblázatát. Az „unipoláris pillanat” Charles Krauthammer kifejezése 1990-ből, a Foreign Affairs-ben megjelent azonos című tanulmány nyomán, az „uni-multipoláris” Samuel Huntingtoné 1999-ből a Foreign Affairs-ben megjelent Lonely Superpower című tanulmány nyomán.

nemzetközi terrorizmussal kapcsolatos friss, katartikus élménye okán inkább hajlamos az Izrael/Palesztin-konfliktust tágabb kontextusban, az ellenséges arab és iszlám országok által körülvevett Izrael viszonyaként szemlélni. Az Izrael/Palesztin-konfliktus ebből a szempontból európai megközelítésben a negyedik, míg az amerikai megközelítés szerint talán már az ötödik szakaszban tart.

2. RÉSZ: A JERUZSÁLEM IRÁNTI IGÉNYEK TÖRTÉNETI, DEMOGRÁFIAI ÉS VALLÁSI ALAPJA ÉS A VÁROS NEMZETKÖZI JOGI STÁTUSZA

„Ketten [a bíróság előtt] egy ruhát tartanak. Egyikük azt mondja, 'én találtam', és a másik azt mondja, 'én találtam; s egyikük azt mondja, 'az egész az enyém', és a másik azt mondja, 'az egész az enyém', akkor az egyikük esküdjön meg, hogy legalább a fele őt illeti, és a másik esküdjön meg, hogy legalább a fele őt illeti, aztán pedig egyenlően osszák szét [a ruhadarab értékét].

(Talmud)

2.1. A Jeruzsálem iránti igények történeti alapjai

Az alábbiakban a konfliktusban részt vevő felek (zsidók/cionisták/izraeliek, illetve palesztinok/arabok/muszlimok) Jeruzsálem iránti igényeinek történeti alapjait tekintjük át. Végül megkíséreljük a történeti érvek alapján mérlegelni az igények jogosságát.

Néptelen földet a földnélküli népnek (A land without a people for a people without a land) – szólt a 19. század végén az angol kormány prominens tagjai által is támogatott érvelés, igazolván, miért lenne jogos, ha Palesztina zsidó állammá válna. A Palesztina, illetve Jeruzsálem iránti zsidó kötődés történeti alapjait hangsúlyozók azonban nem felejtik el kiemelni, hogy a zsidóság soha nem volt otthontalan nép, valójában a közel két évezredes diaszpóra időszakában sem szűnt meg a kapcsolatuk Szent Földdel. Eközben a másik fél azt hangsúlyozza, hogy Palesztina soha nem volt néptelen föld, az évezredek óta ott lakó palesztinai arab nemzet 13 évezreden át iszlám fennhatóság alatt élt.

2.1.1. A zsidó/cionista/izraeli történeti érvek

Izraeli részről a Szent Földhöz való kötődés történeti érveit az 1948. május 14.-ei legösszefogottabban talán az államalapításról szóló nyilatkozat foglalja össze. „Erec Jisraél a zsidó nép szülőhelye. Itt alakult ki szellemi, vallási és politikai identitása. Itt alakult meg első állama, itt hozott létre nemzeti és univerzális jelentőségű kulturális értékeket és adta a világnak az örök Könyvek Könyvét. Miután erőszakkal száműzték földjéről, a nép hűséges maradt hozzá a diaszpórában, és sosem hagyott fel az imával és reménnyel, hogy visszatérjen, és helyreállítsa politikai szabadságát (...) 5657-ben (1897-ben) a zsidó állam szellemi atyja Theodore Herzl felhívására összeült az Első Cionista Kongresszus, mely kinyilvánította a zsidó nép jogát nemzeti újjászületésére saját hazájában. Ezt a jogot ismerte el az 1917. november 2-án kiadott Balfour-deklaráció, melyet a Nemzetek Szövetségének Mandátumszerződése megerősített. Ezzel nemzetközileg is törvényerőre emelte a zsidó nép és Erec Jisraél közti történelmi kapcsolatot, illetve a zsidó nép jogát, arra hogy nemzeti otthonát újjáépítse.” (Kaplan [1983] p. 247.)

„A körülmények, ahogyan a zsidó nép – miután függetlenségét 19 évszázaddal korábban leverték, és fiainak nagy részét kivándorlásra kényszerítették – megőrizte kapcsolatát hazájával, az emberiség történetének legjelentősebb tényei közé tartozik. ...A zsidóság sosem volt otthontalan nemzet” – hangsúlyozta Samuel Katz (Katz [1977] p. 85.), a Likud párt vezette kormány miniszterelnöke, Menachem Begin nemzetközi kommunikációs tanácsadója. Könyvében – akárcsak egyéb izraeli propaganda anyagokban, például Izrael állam fennállásának 25 évében kiadott magyar nyelvű jubileumi évkönyvben (Abádi Ervin et al. [1973] pp. 9-124.) – sorra veszik az i.sz. 70-től datált időszakról a zsidó nép és Palesztina kapcsolatát taglaló történeti bizonyítékokat: a 135-ben Róma ellen kitört Bar-Kochba felkelést, a perzsa szövetségben Palesztina visszahódítására 614-ben indított Bizánc elleni hadjáratot, a keresztetek ellen az arabok oldalán Palesztinát védő őshonos zsidók küzdelmeit 1099-ben, a zsidóság hazatérését ígérő „ál-messiás” Sabtai Cvi 1648-as fellépését, illetve a 19 században kibontakozó cionista mozgalmat.

Mindezen érvek Jeruzsálemre is vonatkoztathatók, noha – az adott politikai szituáció miatt – a Függetlenségi Nyilatkozatban például a város neve sem szerepel⁷². A Jeruzsálemmel kapcsolatos történeti érvek hangsúlyozzák: a várost a bibliai Dávid emelte az ókori zsidó királyság székhelyévé, s a Makkabeus-felkelés után függetlenné váló zsidó államnak lett a fővárosa, míg az más államnak (a rövid életű kereszties királyságot leszámítva) sosem szolgált fővárosául. Jeruzsálem és a szentélyek felépítése a zsidóság történetének csúcspontja volt, a szentélyek pusztulása, illetve a zsidó nép Jeruzsálemből történt kiűzetése a Holocaust-hoz hasonlítható mélypontot jelentett a zsidó történelemben – hangsúlyozzák izraeli történészek⁷³.

Az izraeli érvehöz az is hozzátartozik, hogy nem a Cionista Szervezet, hanem az arabok képviselői utasították el az ENSZ 1947-es novemberi határozatát, mely – miközben zsidó és arab államot hozott volna létre Palesztinában – Jeruzsálemet nemzetközi várossá tette volna. Végeredményben az arabok Izraelt megsemmisítő törekvései vezettek mind Nyugat-, mind pedig Kelet-Jeruzsálem Izrael általi elfoglalásához.

2.1.2. A muszlim/arab/palesztin történeti érvek

Az ősi történelmi kapcsolat felemlegetése nem hiányzott az 1988. november 15-én kiadott palesztin függetlenségi nyilatkozatból sem. „Palesztina, a három monoteista vallás hazája a hely, ahol az arab nép született, fejlődött és kiemelkedett. A palesztin arab nép örök egységet biztosított magának hazájával és történelmével (...) Egyik generáció a másik után a palesztin arab nemzet magát nem kímélve vett részt a szabadságért és szülőföldért folytatott hősi küzdelemben. Népünk felkeléseinek ez a töretlen láncolata nemzeti függetlenségünk óhajának hősi megtestesülése (...)”

---

⁷² Itt is szerepet kap az általunk második Jeruzsálem-paradoxonként tárgyalt különleges helyzet, hogy miközben Izrael állam legitimitását nagymértékben megalapozza az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata, abban a határozatban a fővárosként hön áhított Jeruzsálem nem tartozna Izrael államhoz, hanem nemzetközi ellenőrzés alatt független terület lenne.

⁷³ Lásd például Gershon Baskin (Baskin [1996] p. 31)

Amikor modern időkben új értékrendet hirdettek mindenkire érvényes normákkal és értékekkel, a palesztin arab nép volt az, melyet ellenséges helyi és külső hatalmak megfosztottak attól, hogy osztozzon az összes többi nép sorsában...” (Palestinian National Council [1988]).

A palesztin politikai nyilatkozatok emellett hangsúlyozzák, hogy Jeruzsálem a VII. század óta – a rövid életű kereszties uralmat leszámítva – 1948-ig muszlim vezetés alatt állt, akárcsak a szent helyek és környékük (Templomhegy), és – míg az ókori zsidó szentély helyszíne bizonytalan – azóta is megtalálható rajta az iszlám harmadik legszentebb mecsete, az Al-Aksza, illetve a Sziklamecset. Számos palesztin forrásban felbukkan, hogy a Jeruzsálem feletti uralmuk 5000 évre vezethető vissza, a Kánaánt ekkortájt lakó Jebuzeusok is arabok voltak (lásd például Nabil [2003]). Az effajta vélekedések felerősödtek, miután Izraelben 1996-ban ünnepség-sorozat kezdődött Jeruzsálem (Dávid király általi) fővárossá tételének 3000. évfordulóján. De palesztin vezetők korábban is evidensnek vették, hogy Palesztina, benne a Szent Föld „eredetileg” a palesztin arabok otthona volt, így őket illeti meg. „Azt mondom, hogy most jobban élünk, a házam gazdagabb lett a bejövő idegen által. De ez az én házam, és én nem hívtam az idegent, hogy jöjjön be, és nem kértem, hogy gazdagítsa azt, és nem számít, hogy milyen szegényes, ha egyszer én vagyok a gazdája” – jelentették ki palesztin vezetők a britek által Palesztinába küldött Peel Bizottság előtt (In: Tessler [1994] p. 285.).

2.1.3. A történeti érvek mérlegelése

Az előzőekben összefoglaltuk a Jeruzsálem kérdéstről szóló muszlim/arab/palesztin, illetve zsidó/cionista/izraeli történeti érveket, amelyek az Izrael/Palesztin-konfliktusban résztvevő felek narratíváiban szerepet kapnak.

A területre vonatkozó igények legitimizálásához mindkét fél gyakran használ történeti érveket. Palesztin részről például nem csak azt kérdőjelezi meg, hogy a Haram al-Sahrif valaha is otthon adott volna az ókori zsidó szentélyeknek, de azt is, hogy az Izrael államot megalapító cionista zsidóknak köze lenne az ókori héber törzsekhez, illetve Dávid vagy Salamon királyokhoz. A széles körben elterjedt

(elterjesztett) vélekedés szerint a cionista bevándorlók kelet-európai zsidók, akik a közép-korban judaizmusra átért kazárok vallástalan leszármazottai, akik egyúttal az európai imperialista hatalmak (később az Egyesült Államok) eszközei, illetve felbujtói.

Izraeli oldalon évtizedekig tagadták, hogy létezne önálló (arabtól különböző vagy azon belüli függetlennek tekinthető) palesztin nemzet. Hangsúlyozzák: a rómaiak nevezték át Judeát Palesztinának a Bar Kochba felkelést követően, hogy a terület és a zsidók kapcsolatát megszakítsák, a Palesztina név az őshonos (pogány) kánaánita filiszteusokra utal. Az arabok palesztinai őshonosságát megkérdőjelezi számos héberből vagy rómaiaktól átvett helyiségnév, például (Bayt al-Maqdis = Beit HaMikdash, Nablusz = Neopolisz), továbbá az, hogy a legszentebb mecsetet al-Aksza vagyis „a távoli” mecsetnek nevezik, ami nem éppen helyi elnevezésre utal. Jeruzsálem fontosságát az arabok számára megkérdőjelezi az a tény is, hogy a város a muszlimok számára önálló állam központjául sohasem szolgált: Mohamed próféta Medinát jelölte ki az arabok fővárosául, a kalifák Damaszkuszról és Kairóba uralkodtak Palesztina felett, a területet kereken 400 évig uraló oszmán törökök fővárosa Isztambul volt, Husszein király pedig Ammanból irányította a Kelet-Jeruzsálemet 1950-ben annektáló Jordániát.

Látható (és a kompromisszum-keresést nehezíti), hogy a Jeruzsálem-vitában megjelenő történeti érvek többsége – mint a világ számos egyéb nemzeti konfliktusa esetén – más és más történeti korszakokra hivatkoznak. Részben olyan vitáról van tehát szó, amelyben a felek állításait a történettudomány nem cáfolhatja, a két fél gyakorlatilag „elbeszél egymás mellett”.

Mégis minden korban voltak olyan (elvileg kívülálló) elemzők, akik úgy érezték, az igények történelmi aspektusból vizsgálva mérlegre tehetők. „A cionizmus, akár helyes vagy helytelen, akár jó vagy rossz, évezredek hagyományokon alapul, és sokkal nagyobb fontossággal bír, mint 700 ezer arab vágya” – hangoztatta az első világháborút követően Lord Balfour. „Összességében Palesztina és Jeruzsálem mintegy 13 évszázadon át az iszlám vallást gyakorló uralkodók fennhatósága állt, amit csak a keresztiesek kevesebb, mint egy évszázadig tartó uralma szakított meg. Jeruzsálem ennél sokkal rövidebb ideig állt a judaizmust gyakorló uralkodók

fennhatósága alatt, és egy sokkal távolabbi történelmi korban.” (Mallison & Mallison[1981] p. 99.) – hangsúlyozza két amerikai kutató, levonva a konzekvenciát: az iszlám (arab, illetve palesztin) igény történetileg megalapozottabbnak tekinthető.

Tény, miképp azt számos kutató hangsúlyozza, hogy „az igények megalapozásánál a történelmi érvek alkalmazása – főképp, amikor az érveléshez ember- emlékezet előtti időkre kell visszamenni, és amikor a történelmi folytonosságot hosszabb időszakok szakítják meg – megkérdőjelezhető” (Stuby in: Köchler [1981] p. 121.). Éppen ezért úgy véljük a történelmi érvek vizsgálata alapján csak annyi mondható: mindkét fél Jeruzsálemre vonatkozó igénye megalapozható történelmi érvekkel, melyek azonban semmilyen jogi erővel nem bírhatnak.

2.2. A Jeruzsálem iránti igények demográfiai alapja

Az alábbiakban Jeruzsálem lakosságának összetételére vonatkozó statisztikákat tekintjük át, majd megvizsgáljuk ezek szerepét a városra vonatkozó igények esetében. Végül a demográfiai tényező relevanciáját vizsgáljuk a státuszra vonatkozóan.

2.2.1. Jeruzsálem lakosságának összetétele 1948 előtt

A XVI. században Jeruzsálem lakossága még nem haladta meg a 16 ezret, s jelentős ingadozást mutatott. A Függelék II./2. táblázata a korabeli népszámlálások adatait tükrözi, ahogyan az ottomán török nyilvántartásokban megjelenik (Asali [1989] p. 204). Látható, hogy a zsidó és a keresztény lakosság a század nagy részében 100 és 2000 fő között alakult, miközben a muszlim lakosság mindvégig a város lakosságának többséget alkotta (a század közepén elérte a 10 ezret).

Az 1800-as évek közepéig nagyjából a XVI. században megfigyelt szint körül alakult, ezután azonban robbanásszerű növekedés következik. A legerőteljesebb növekedést – nagyrészt a cionista mozgalom hatására – a zsidó lakosság száma mutatja, ám ennek mértéke a források szerint eltér. A Függelék II./3. táblázatát az európai

városlakók, konzuli források és európai utazók által írt dokumentumokat áttanulmányozó tudós, Yehoshua Ben-Arieh által készített – a vonatkozó szakirodalomban legalaposabbnak tartott – tanulmányok alapján állította össze K.J. Asali (Asali [1989] p. 231). E statisztika szerint Jeruzsálem lakossága a XIX. században több mint hatszorosára, miközben a zsidó lakosság számaránya 17,5-szeresére nőtt. Megfigyelhető továbbá, hogy a keresztény lakosok száma a táblázat által vizsgált időszakban utolérte, majd lekörözte a muszlim lakosok számát (amire magyarázatot ad, hogy a XIX. század második felében a törökök a Szent Földet nyitottabbá tették, ahol nagy számban nyíltak európai konzulátusok és érkezhettek zarándokok, régészek és felfedezők). Látható az is, hogy a zsidóság számaránya 1910 és 1922 között jelentős mértékben csökkent, egyúttal csökkentve a város összlétszámát.

Dore Gold, Izrael ENSZ nagykövete brit konzulátusi forrásokra hivatkozva a Ben-Arieh által rendszerezett statisztikáktól kismértékben eltérő adatokat ismertet, mely szerint „a zsidóság Jeruzsálemben 1864 óta többséget alkotott, akkor a 15 ezres népességből 8000 volt zsidó, 4500 muszlim és 2500 keresztény”. Gold tanulmányában szereplő adatok szerint 1914-re a város 65 ezer fős lakosságából már 45 ezer zsidó. Ben-Arieh számításait ismertető Asali ugyanakkor mindkét statisztikától eltérő számokat közöl a török hivatalos regiszterek alapján.

A Függelék II./4. táblázata Jeruzsálem lakosságára vonatkozik, a Függelék II/5 táblázata viszont Jeruzsálem lakosságához számítja Dzsabal al-Kudsz falvak keresztény és muszlim lakóit is. E statisztikák szerint a zsidók a századforduló környékén 10-20 százalék körüli kisebbséget alkotnak.

A török hatósági nyilvántartás, illetve az európai konzulátusoktól és utazóktól származó adatok eltérését nagyrészt magyarázhatja Asali felvetése, hogy az előbbi a bemutatott statisztikákban csak az állampolgársággal rendelkező lakosokat szerepeltette, nem törődött a külföldiként regisztráltakkal, sem az illegálisan a városban tartózkodókkal, márpedig a zsidó és keresztény lakosság jelentős része ilyen volt.

A tizenkilencedik század elején a fallal körülvett óváros zsidó negyede jóval kisebb volt, mint a mai, a század közepétől azonban az Európából érkezett zsidók ingatlanvásárlásaival a zsidók által benépesített terület növekedni kezdett. Az 1929-ben kirobbant konfliktus, illetve az 1936-os arab felkelés során azonban a muszlim negyedbe költözött zsidók menekülése kényszerültek. Ekkortájt erősödött meg Jeruzsálem óvárosától nyugatra a zsidó újváros. A mandátum időszaka alatt Jeruzsálem zsidó népessége a bevándorlással együtt sem tudta teljesen kompenzálni az arab lakosság szaporodását, bár mindvégig megközelítette az 50 százalékot: a brit mandatórius hatóság szerint 1922-ben 46 százalékot, 1944-ben 40 százalékot tett ki.

A brit hatóság 1946-os becslése szerint Jeruzsálemben 99'320 zsidó 33680 muszlim és 31350 keresztény élt, vagyis a zsidó népesség a város lakosságának valamivel több, mint 60 százalékát alkotta. Az ENSZ Gyámsági Tanácsának 1950 januárjában készített, Jeruzsálem státútumához készített munkaanyaga a Közgyűlés által Nagy-Jeruzsálemként meghatározott terület lakosságát vizsgálta⁷⁴. A felmérés szerint Nagy-Jeruzsálemben a harci cselekmények kezdete előtt mintegy 100 ezer zsidó, 65 ezer muszlim és 40 ezer keresztény élt, utóbbiak túlnyomó többsége keresztény arab (ebből az óváros falain belül az arány 4 ezer, 7 ezer, 10 ezer volt).

2.2.2. Jeruzsálem lakosságának összetétele 1948 után

Izrael Állam megalakulásakor mintegy félszázezer (az ENSZ Gyámsági Tanácsa szerint 45 ezer) arab lakos menekült el Nyugat-Jeruzsálemből, ezeknek több mint fele Kelet-Jeruzsálembé, illetve Ramallahba vagy Betlehembe költözött és máig ott él. Becslések néhány tízezerre teszik a Nyugat-Jeruzsálemben ingatlanukat veszített arabok számát. (Jeruzsálem Izraelhez került nyugati felébe tartozott például a zömében arabok lakta Katamon és Talbije.) Néhány ezer volt a Jeruzsálem keleti feléből elmenekült zsidók száma (elsősorban az óváros mintegy 2000 zsidó lakója tartozik ide). A kettéosztott város etnikailag gyakorlatilag homogénné vált: 1958-ben

---

⁷⁴ Mint korábban láttuk, ennek területe számos előváros mellett, Betlehem városát is Nagy-Jeruzsálemhez számította.

Jeruzsálem nyugati felében 160 ezer lakos élt, ebből 2 ezer muszlim és keresztény, az arab részben 85 ezren éltek.

Miközben Izrael erőteljesen fejlesztette deklarált fővárosát, Jordánia számára a 19 éves kormányzás alatt Jeruzsálem periférikus város maradt. Elsősorban ebből következik, hogy a város egyesítésekor a lakosság mintegy háromnegyedét a zsidók alkották. Izrael a város keleti felének elfoglalása után Kelet-Jeruzsálem lakóinak felkínálta az izraeli állampolgárságot, ám több évtizednyi direkt izraeli kormányzás után a kelet-jeruzsálemi palesztinok közül csak 2000-re tehető azoknak száma, akik izraeli állampolgársággal rendelkeznek. Eközben – mint erről már szóltunk – Izrael zsidó kolóniák tucatját létesítette a megszállt Kelet-Jeruzsálemben, összekapcsolva többek közt az 1967 előtt enklávénak számító Scopus-hegyet Nyugat-Jeruzsálemmel, illetve elvágva délről Betlehemet és északról Ramallahot Jeruzsálem arabok lakta részeitől.

A betelepítés hatására az 1967-es háború előtti Kelet-Jeruzsálemről ma már nem mondható, hogy túlnyomó részben arabok által lakott volna, bár a többség fennmaradt, sőt a demográfiai arányok egész Jeruzsálemre vonatkoztatva sem romlanak arab szempontból, mint azt a Függelék II./6. táblázata mutatja⁷⁵. Az arányszám az 1967-es 33,6 százalékról 1993-ra 38,7-re nőtt.

1974-ben a kormányzó vezető ereje, a Likud párt célul tűzte ki Jeruzsálem demográfiai egyensúlyának stabilitását. A palesztinok tartózkodási engedélyének időnkénti elkobzása ellenére az arány izraeli szempontból folyamatosan romlik, ez pedig „bármely izraeli kormányt komoly aggodalommal tölt el, mert mind a Likud, mint a Munkapárt feltételezi, hogy az alacsonyabb zsidó demográfiai jelenlét Jeruzsálemben gyengíti az abszolút szuverenitásra vonatkozó izraeli követelés

---

⁷⁵ Az adatok Jeruzsálem 1967-ben Izrael által kiterjesztett közigazgatási határok szerint értendők. In: Gilbert [2002] p.137.

jogosságát” – állította egy interjúban Menachem Klein, a demográfiai adatokat közlő a Jerusalem Institute for Israel Studies kutatója⁷⁶.

2.2.3. Összefoglalás: a demográfiai érvek

Mint látható, a Jeruzsálem lakosságáról szóló statisztikák jelentősen különböznek egymástól, ezáltal széles lehetőséget adnak arra, hogy a felek a saját érvelésükhöz legközelebb álló változatra hivatkozzanak.

Izraeli oldalról gyakorta elhangzó érv a Jeruzsálem vitában, hogy a múlt század közepe óta – tehát már a modernkori cionista mozgalom kezdete előtt is – Jeruzsálem lakóinak többségét a zsidók teszik ki. Arab oldalról viszont azt hangsúlyozzák, hogy akárhány zsidó kolónia létesül Jeruzsálemben, a város arab jellege első ránézésre kiütközik, s az Óvárosban az arabok a zsidó betelepülés ellenére túlnyomó többségben vannak. Több elemző – némi csavarral – Palesztina demográfiai viszonyait veszi alapul Jeruzsálem jogi státuszának tárgyalásakor. „Az 1919-es demográfiai egyensúly – néhány évtizeddel a zsidó bevándorlás előtt – olyan tény, ami a kinyilvánított jogkövetelések áttekintésekor kiindulópontként szolgálhat. Abban az időben a népesség 8,3 százaléka (58 ezer lakó) állt szembe az arabok döntő többségével (91,7 százalék, vagyis 642 ezer lakó)” (Stuby [1981] in: Köchler [1981] p.121.). Stuby érvelése Jeruzsálem lakossági megoszlásának ismeretében szelektívnek hat. Itt is érdekes problémaként jelentkezik az általunk mostantól első Jeruzsálem-paradoxonnak nevezett helyzet, hogy miközben Jeruzsálemben a zsidók a XIX. század végétől többséget alkotnak, a britek által igazgatott Palesztina területén kisebbséget, így a palesztinai arabok önrendelkezésére hivatkozóknak elvileg el kell ismerniük a zsidó igények jogosságát Jeruzsálemben és viszont.

A demográfiai vizsgálataink további tanulsága, hogy a városra vonatkozó kizárólagos igények demográfiai érvekkel nem támaszthatók alá. Bármennyire eltérő

---

⁷⁶ A tendenciát a kilencvenes évek végén erősítette, hogy legalább tízezer palesztin visszatért Kelet-Jeruzsálembe, attól tartva, hogy távollétében (illetve amiatt) elveszítheti tartózkodási engedélyét. In: Usher [1999]

adatokat is közölnek az eltérő források a huszadik század során semmilyen komolyan vehető forrás szerint sem volt olyan állapot, amikor akár az arab akár a zsidó népesség 25 százalékot ne érte volna el. Ez a tény önmagában ragyogóan bizonyítja a város két-nemzetiségű voltát, mely a két nép közti – ugyancsak évszázados – konfliktus ismeretében megalapozza valamifajta megosztás szükségességét.

2.3. A Jeruzsálem iránti igények vallási megalapozása

A három monoteista vallás közös gyökerei miatt a vallási kötődések átfedik egymást: a kereszténység számára Jeruzsálem az Ószövetség alapján is szent, mert a zsidóságnak is az. Ehhez hasonlóan az iszlám is prófétának tartja Ábrahámot, Dávidot, Jézust is. Egyes iszlám, keresztény és zsidó teológusok Mórija hegyével azonosítják a helyet, ahol Ábrahám Izsákot feláldozta volna. A közös gyökerek ellenére – vagy időnként éppen azért – sok az, ami elválaszt.

2.3.1. Jeruzsálem jelentősége a zsidó vallásban

A zsidó vallás számára évezredek óta Jeruzsálem az első és legszentebb város. Egyrészt, mert ide kötődik a zsidó nemzeti nagyság emléke, hiszen Jeruzsálem volt Dávid és Salamon királyok székhelye, másrészt a hagyomány szerint a jeruzsálemi Templomhegy volt a helyszíne az első és második szentélynek. A zsidó vallás szerint Dávid király leszármazottja lesz az ugyancsak Jeruzsálembe érkező – a zsidó népet összegyűjtő és örök békét elhozó – Messiás.

A Jeruzsálemhez kötődés a zsidó vallás szertartásaiban is megnyilvánul. Az első és második Szentély pusztulásának hagyomány szerinti dátuma (a héber kalendárium szerinti Áv hónap 9-e) a zsidó vallás egyik legjelentősebb gyásznapja. A judaizmus legszentebb emlékhelye, a Siratófal, a második szentély nyugati fala. A zsinagógákat világszerte Jeruzsálem felé tájolják. A pészách ünnep rituáléja is a Jövőre Jeruzsálemben szavakkal zárul, emlékeztetve azokra az időkre, amikor a zsidók évente egyszer összegyűltek Jeruzsálemben a Szentélynél.

A Templomhegyhez (más néven Moriija hegyhez) a zsidó tradíció több szent eseményt kapcsol: az egyik szerint ez a világteremtés szimbolikus alapköve, egy másik szerint itt aludt el Jákob, amikor a mennyországról szóló álmot látta, illetve ezen a helyen készült feláldozni Ábrahám Izsákot. A kelet-jeruzsálemi Olajfák hegyén található a világ egyik legősibb zsidó temetője - a zsidó eszkatológiában az idők végeztével itt kezdődik a feltámadás. A Templomhegyet, illetve a Siratófalat is tartalmazó óváros mellett terül el a Cion-hegy, mely Dávid király síremlékhelye, mely – az óvárossal ellentétben – 1967 előtt is Izrael Államhoz tartozott. A zsidó vallás szerint az eljövendő Messiás – aki a várost Júda fővárosává tévő Dávid király leszármazottja lesz – Jeruzsálembé érkezik meg, és ott lesz uralkodó. Eljövetelekor elkészül a harmadik szentély, megszűnik a zsidó nép szétszórátása, és nem melleleg: eljön a világbéke kora.

Slomo Goren az izraeli hadsereg főrabbija a város Jeruzsálem 1967. júniusi újraegyesítésekor kijelentette: bevettük Isten városát. Belépünk a zsidó nép messiási korába, és ígérem a keresztény világnak, hogy vigyázunk arra, amiért felelősek vagyunk”. Augusztus 15-én Slomo Goren rabbi – Mose Dajan korábban említett muszlim vezetőknek tett ígérete ellenére – demonstratív imát tartott a Templomhegyen. A Waqf őrei lezárták a Siratófal melletti Templomhegyre nyíló bejáratot. A konfliktus után a kulcsokat az izraeli katonai rendőrség szerezte meg és azóta is őrzi a bejáratot. Az esetet követően a főrabbinátus táblát helyezett el a Templomhegy bejáratánál, mely így szól: „Értesítés és figyelmeztetés: A zsidó törvények szerint mindenkinek tilos a Templomhegy területére lépni a hely szentsége miatt ”⁷⁷. Az ortodox zsidók többsége úgy tartja: a szentély újjáépítése, sőt a Sziklamecsetnek és az Al-Akszának otthont adó Templomhegy látogatása is tilos a zsidóknak, amíg el nem érkezik a világbékét elhozó Messiás. 1967-ben Kelet-Jeruzsálem elfoglalásakor Izrael Állam két főrabbija – az askenázi Iszer Unterman és

---

⁷⁷ Angol eredetiben: „Notice and Warning: Entrance to the area of the Temple Mount is forbidden to everyone by Jewish Law owing to the sacredness of the place.” A Templomhegy izraeli kézbe kerülése súlyos dilemma elé állította a zsidó vallási vezetőket, akiket napi politikai megfontolások is befolyásoltak, amikor úgy döntöttek, nem forgatják fel alapjaiban a zsidó vallás az ókori második szentély pusztulása utáni 1900 éves tradícióit. (Cohen [1999]).

a szefárd Jichak Niszim – deklarációt adott ki, arról, hogy zsidóknak (akárcsak az ókori Szentélyekbe a főpap kivételével) tilos a Templomhegyre lépni.

A hithú zsidók többsége úgy véli, a messiás eljövételével a harmadik szentély az égből készen fog aláhullani. Az utóbbi időben ugyanakkor erősödött a vallásos cionisták azon csoportjának hangja, akik szerint a 3. szentély felépítése a kötelesség, sőt a Messiás eljövételét hozhatná el. Az izraeli vallásos zsidók jelentős része üdvözölte Ariel Saron 2000 nyarán tett Templomhegyi látogatását, melynek során hangsúlyozta minden zsidó ehhez való jogát. Jeruzsálem feladása az egyébként humanistaként ismert zsidók számára is nehézséget jelentene: a béke Nobel-díjas Elie Wiesel a The New York Timesban megjelent cikkében is abbéli kétségének ad hangot, hogy nem kéne-e inkább minden egyéb vitát lezárni először izraeliek és palesztinok közt, míg egy napon talán azok gyerekei „megértenék, hogy miért hordozza a zsidó lélek az emlékezetében megőrzött város sebét és szeretetét”.

2.3.2. Jeruzsálem jelentősége a kereszténység számára

A kereszténység számára Jeruzsálem elsősorban azért szent város, mert a hagyomány szerint Jézus Krisztus elítélésének, kereszthalálának, feltámadásának helyszíne, illetve, mert itt fog feltámadni az idő végén. A keresztény kegyhelyek egy része a város nyugati felén, másik része a keleti felén, illetve az Óvárosban található: így a kálvária helyszíneként tisztelt Via Dolorosa és a Szent Sír bazilika az óvárosban, az Olajfák hegye és Gecsemáné kert Kelet-Jeruzsálemben, az Utolsó vacsora hagyomány szerinti helyszíne pedig a Cion-hegyen, éppen Dávid király síremléke felett található.

Jeruzsálem meghódítása Európa keresztény államait mozgósító küldetesként jelentkezett a kora-középkorban, ám a XIV. századtól a város keresztény uralom alá helyezése érdekében komolyabb politikai mozgalom nem szerveződött. A modern történelem során a szent helyek ellenőrzése sokszor vezetett a térségben megtelepedett keresztény egyházak közötti konfliktushoz. (Az egyházak mögött nagyhatalmi protektorok álltak: Az oszmán birodalom például 1732-ben Franciaországot ismerte el a római katolikus alattvalók hivatalos protektoraként,

1774-től Oroszország lett az Ottomán birodalom ortodox keresztény alattvalóinak protektora.) A XVIII. század első felében a gazdag külföldi közösségek támogatását élvező latin keresztények felügyelték a Szent Sír templom fontosabb helyeit, 1720-ban ők újították fel a templom mozaikjait. Az erőegyensúly azonban a század második felére megfordult: amikor 1757-ben a Kidron-völgyben álló Szűz Mária sírja is a ferencesek tulajdonába került, a feldühödött ortodoxok összetörték a latin kegytárgyakat. A keresztény felekezetek közti konfliktusban Isztambul döntött, s a szent sír fő gondnokai az ortodoxok lettek, s ott további öt keresztény egyház kapott jogokat. A döntés kimenetelét meghatározta, hogy Franciaországot éppen a hétéves háború kötötte le. „Amennyiben az együttérzés és a felebaráti szeretet a hit próbája, a jeruzsálemi kereszténység nyilvánvalóan rosszul vizsgázott” – írja Armstrong (in Armstrong [1997] p. 443.). A Szent Sír templom megosztásáról szóló 1757-es szultáni döntést (ügynevezett firmánt) 1852-ben megerősítették, s az egyszerűen csak „Status Quonak” ismert rendezést a brit mandátumi hatóság, Jordánia és Izrael is elismerte, így máig érvényben van.

A Vatikán cionizmussal kapcsolatos álláspontja kezdetben rendkívül ellenséges volt. Az első cionizmussal kapcsolatos deklaráció 1897-ben, négy hónappal a bázeli cionista kongresszus előtt jelent meg a Vatikán félhivatalos periodikájaként számontartott *Civiltà Cattolica*-ban Izrael szétszórátása a modern világban címmel. Miként a szöveget Richard P. Stevens bemutatja, abban antiszemita megjegyzések is helyet kaptak („a zsidók csak egyféle megélhetést ismernek, az uzorát”), továbbá hangsúlyozta, hogy teológiai szemszögből nem állítható, hogy lenne isteni ígélet, hogy a zsidók valaha is visszatérnek a szent földre, csak annyi, hogy az idők végezte előtt a zsidók áttérnek a kereszténységre. Később a Balfour Deklarációra való utalásként XV. Benedek pápa ugyancsak a *Civiltà Cattolica*-ban arra figyelmeztetett, hogy a Szent Helyeket az fenyegeti, hogy angolszász protestánsok támogatásával zsidók kezére kerülnek (lásd: Stevens[1981] in: Köchler [1981] p. 173.). 1948 május 14-én, Izrael állam kikiáltásának napján a Vatikán hivatalos lapja, a *L'Osservatore Romano* kijelentette: „a modern cionizmus nem a bibliai Izrael valódi örököse... a Szent Föld és a szent helyek a kereszténységhez, a valódi Izraelhez tartoznak” (Idézi: Stevens [1981] in Köchler [1981] p. 176).

Az újkorban a Vatikán többször adott ki felhívást a szent helyek védelmére, és az internacionalizálást támogatta. Minthogy az 1945-ben megalakuló Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlésének eredeti tagjai közül majd minden második katolikus állam volt, vélhető, hogy az ENSZ Közgyűlése nem kizárólag az arab-izraeli konfliktus békés megoldásának eszközeként döntött Jeruzsálem internacionalizálása mellett, hanem a „keresztény érdekek” valamiféle képviselése miatt is. Ezt az állítást bizonyítja, hogy az ekkortájt Jeruzsálemhez hasonlóan vegyes lakosságú városok, például Haifa esetében a nemzetközi rezsim gondolata nem merült fel, míg viszont a szintiszta arab lakosságú – ám a keresztény világ által Jézus szülőhelyeként tisztelt – Betlehem az internnacionalizálendő Jeruzsálem-régióhoz került.

A Vatikánban egyébként a Jeruzsálemhez fűződő keresztény érdekként a városban élő keresztény közösség védelmét is megjelölték. Mint azt Charles T. Bridgeman 1950-ben a Gyámügyi Tanácshoz írott tanulmányban kifejtette „a kereszténység valódi részesedését a Szent Városban az a 31 ezer keresztény képezi, aki a városban lakik és a világ legősibb keresztény közösségét alkotja. Kísérletek történtek arra, hogy ezt a tényt elkendőzzék azáltal, hogy úgy beszélnek, mintha a keresztények egyetlen érdeke ahhoz a néhány szent helyhez kötődne, melynek védelmét az ENSZ egy kisebb bizottságára lehetne bízni (Bridgeman [1950]).

Bridgeman szerint az izraeliek a nem katolikus keresztény közösségeket is igyekeztek a Vatikán ellen mozgósítani: „Az izraeliek direkt kérést nyújtottak be a protestánsokhoz, hogy támogassák a megosztást. Ben Gurionról azt mondják, hogy nemrégiben kijelentette, a nemzetköziesítés támogatói az arabok, a kommunisták és a római katolikusok. Amerikai protestáns vezetőknek azt mondták, hogy a nemzetköziesítés azt jelentené, hogy a Vatikán hamarosan uralkodó helyzetbe jutna a Szent Városban, míg a jeruzsálemi ortodox keresztény vezetőket figyelmeztették, hogy a nemzetköziesítés esetén a Vatikán elvenné a jogaikat és nemzetközi kegyhelyeiket (Bridgeman [1950]).”

Tény, hogy a Jeruzsálem-kérdés megközelítésében számít a kereszténységen belüli irányzat: nagyvonalakban elmondható, hogy a katolikus országok hagyományosan az internacionalizálást támogatják, míg az angolszász protestánsok elvetik (vagy

kevésbé támogatják) ezt a megoldást. Nem véletlen, hogy az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatát megerősítő 1949 decemberi (303-as) közgyűlési határozatot a szovjet blokk országok mellett a katolikus államok támogatták, miközben Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a skandináv államok az ellenzők közt voltak és 1950-ben illetve, 1952-ben is az USA és Nagy-Britannia ellenezte leginkább az eredeti felosztó határozat érvényességét újra megállapító erőfeszítéseket, melyek élén Belgium, illetve a Fülöp-szigetek állt. 1967-ben a hatnapos háborút követően az ENSZ Közgyűlése előtt ismét néhány katolikus állam Argentína, Brazília és Spanyolország érvelt a leghevesebben a corpus separatum elv megvalósítandósága mellett.

Ugyanakkor a hetvenes években Bibó István a Jeruzsálem-kérdés, és az arab-izraeli konfliktus általa vázolt megoldásában kikapcsolta volna a keresztény érdekeket. „Keresztény részről a Szentföld a keresztes háborúk korszakának befejeződése óta semmiféle államalapítási vagy államfenntartási igénynek nem tárgya. Elmúlt az az idő is, amikor a szent helyek védelme egyes keresztény nagyhatalmak által az ott uralkodó kormánnyal, főleg évszázadokon keresztül az ottomán kormánnyal szemben támasztott, politikai jellegű védnökségi igény formájában jelentkezett... Az ügyszökhöz fűződő keresztény érdek maximálisan sem kíván többet, mint azt, hogy ha egyszer az egész kérdéskomplexum átfogó rendezésére sor kerül, a keresztény szent helyek zavartalan hozzáférhetősége is valamilyen nemzetközi kötelezettség és garancia oltalma alá kerüljön.” (Bibó [1990] pp. 641-642).

A Vatikán mai álláspontja ugyanakkor továbbra sem mellőzi a keresztény érdekek aktív képviseletét, de nem hangsúlyozza a corpus separatum követelést. 1999. október 23-án a Palesztinában működő pápai misszió megalakításának 50 éves évfordulóján Jean-Louis Tauran érsek, vatikáni külügyekkel megbízott titkár New Yorkban kijelentette: „Jeruzsálem ügyében a Szent Szék mindig úgy tartotta, hogy e kérdést nem lehet és nem is szabad a szent helyekhez való zavartalan hozzáférés problémájára leegyszerűsíteni. E helyek jellege szintén megköveteli: (1). hogy garantálva legyen Jeruzsálem globális karaktere, mint a három monoteista vallás szent öröksége; (2) hogy a vallásszabadság minden tekintetben biztosítva legyen; (3) hogy megőrződjön az egyes közösségek minden szerzett joga kegyhelyeihez, vallási és oktatási központjaihoz és jótékonyági intézményeihez, (4) hogy garantálva

legyen a vallási, oktatási és társadalmi tevékenységének fenntartása és fejlesztése, (5) hogy a három vallás egyenlő elbánást élvezzen. Annak érdekében, hogy mindezek megvalósuljanak, a Szent Szék egy nemzetközileg garantált különleges státútumot követel Jeruzsálem városának legszentebb része számára.”(II. János Pál pápa [1999])

Az újkorban egyébként az ortodoxok, illetve az örmények hagyományosan a Jeruzsálemre vonatkozó palesztin követelést támogatják, elsősorban az amerikai protestánsok tömegei viszont – a zsidó vallásos cionistákhoz hasonlóan – a messiási idők kezdetét látták abban, hogy a zsidók visszatértek a Szent Földre, ahol egykor Jézus tanított, így ellenzik, hogy Izrael a Jeruzsálem-kérdésben bárminemű engedményt tegyen.

2.3.3. Jeruzsálem jelentősége az iszlám számára

Jeruzsálem szentségét a város arab neve is mutatja (Al-Kudusz – a szent.). Az iszlám vallás kialakulásának időszakában, Mohamed elrendelése szerint az igazhitűek mintegy másfél évig – a zsidókhoz hasonlóan – Jeruzsálem felé fordulva imádkoztak, ezután Mekkát lett a „kibla” (az ima iránya). Az iszlám számára a város szentsége elsősorban a Templomhegyen (Haram al-Sarif) álló két mecset – az Al-Aksza és a Sziklamecset – jelenlétéből következik. Bár Jeruzsálem neve a Koránban nem szerepel, a mohamedánok szerint annak XVII., Éjszakai Utazás címet viselő szúrāja (fejezete), mely szerint Mohamed próféta a „távoli” (Al-Aksza) mecsetbe repült és onnan az égbe emelkedett, a Templom hegyen álló Al-Aksza mecsetre vonatkozik. Iszlám hagyomány szerint az Al-Aksza mecsetet angyalok építették, s egyidős a mekkai Kába kővel.

Az Al Akszát a muszlimok a világ harmadik legszentebb helyeként tisztelik, de a Templomhegyen (a Haram al-Sarifon) helyezkedik el a Szikladóm is, mely arra a kőre épült, melyről Mohamed a Koránban olvasható éjszakai utazása során a mennybe emelkedett. Az iszlám tanítás Mohamednek tulajdonítja azt a mondatot, mely szerint „az Al-Haram mecsetben (Mekkában) elmondott ima 100 ezer imával ér fel, saját mecsetemben (Medinában) 1000-rel, az Al-Akszában 500-zal”. Iszlám

magyarázatok szerint az Al-Aksza a második mecset volt, melyet Ábrahám pátriárka épített a mekkai Kába mecset után.

A Jeruzsálem látképét uraló Sziklamecset szintén jelentős szimbólum. Nem csak azért, mert az a legrégebbi Arábián kívül fennmaradt mecset, hanem, mert a zsidó szentélyek helyén, illetve a keresztény Szent sír templom közelében hirdeti: „ahogyan egykor a keresztények legyőzték és meghaladták a zsidókat, úgy most a muszlim hitnek és az iszlám kalifátusnak kell a keresztény világrend helyébe lépnie.”(Lewis [2004] p. 74.).A Sziklamecsetben olvasható Korán-idézetek a kereszténység irányába tett leplezetlen oldalvágások: „Dicsőség Allahnak, aki nem nemz fiat, s akinek nincs társa”, illetve „Ó Allah, az egyedülvaló, Allah az örökkévaló! Nem nemzett és nem nemzetett. És senki nem fogható hozzá.”

Általánosságban szólva a Jeruzsálem-kérdés az egész iszlám világot érinti: a világ muszlim államait tömörítő Iszlám Konferencia Szervezete – mely 1969-ben alakult meg Jeruzsálem (Al-Kudsz Al-Sarif) felszabadításának kimondott céljával – megalakulása óta (és legutóbb Katarban 2000 őszén) a legfontosabb világpolitikai problémaként foglalkozott Jeruzsálem-kérdéssel.

Közelebbről nézve azonban már jócskán ütköznek a városhoz fűződő muszlim érdekek. A jeruzsálemi muszlim szent helyek felügyelete a jeruzsálemi muszlim Waqf feladata, és ez ügyben a kilencvenes években a jordán és palesztin érdekek is ütköznek. Husszein király 1988-ban tett nyilatkozata, melyben lemondott Ciszjordánia területéről nem érintette a szent helyek feletti rendelkezés kérdését, s Husszein király az országát érintő „vallási kötelezettség” fenntartását többször hangsúlyozta. Ugyanakkor 1994. szeptember 19-én a PFSZ Waqf-ügyi minisztériumot hozott létre a Palesztin Hatóságon belül. Egy hónappal később a jeruzsálemi mufti Szulejmán al-Dzsabari halála után a PFSZ és Jordánia is új muftit kinevezett ki Jeruzsálemben.

2.3.4. A Jeruzsálem-vita vallási aspektusa

„Ha elfogadnánk, hogy a vallási igények megfelelően megalapozzák a politikai fennhatóság iránti igényt, úgy mindegyik [értsd: mindhárom monoteista] vallás

előadhatná a Jeruzsálem feletti szuverenitásra vonatkozó igényét, ami elkerülhetetlenül politikai konfliktust eredményezne” – hangsúlyozta Sally V. Mallison és W. Thomas Mallison amerikai kutatók a Jeruzsálem-státuszának kérdéséről írott elemzésükben (Mallison & Mallison[1981] p. 98). Mindennek ellenére ők is végeztek a vallási igények súlyára vonatkozó mérlegelést, melyet a 2.1.3-as fejezetben már részben idéztünk. Gondolatmenetük szerint Palesztina, illetve Jeruzsálem élén 13 évszázadon át iszlám vallást gyakorló uralkodó állt, s mivel ennél rövidebb ideig és jóval régebben volt a terület akár keresztény akár zsidó uralkodó fennhatósága alatt. Ebből pedig az következik: „Ha az uralkodók vallási azonosítása feljogosítana a mai szuverenitás megállapítására, akkor nyilvánvaló, hogy az iszlám vallás követői sokkal megalapozottabb igénnyel léphetnének fel, mint a judaizmus vagy a kereszténység követői.” (Mallison & Mallison[1981] p. 99.)

Érdekes módon ezzel ellentétes eredményre jut a vallási kötődések mérlegelésével kapcsolatos spekuláció végén Bibó István, a nagyhatalmi döntőbíráskodásról készített tanulmányának az arab-izraeli konfliktusról szóló részében. Bibó szerint „Jeruzsálemnek egészen való odaítélésére – ha bármely helyzetben a kérdés így vetődne fel – természetszerűleg csak az arabok és izraeliek állanak szemben komoly igénylőként. Kettőjük között egy pártatlan fórum, ha az egész arab nemzetnek és az egész izraeli nemzetnek Jeruzsálemre mint szent városra és mint fővárosra támasztott igényét méri össze, kétségkívül a zsidó-izraeli igényt fogja mind nemzeti, mind vallási szempontból nagyobb súlyúnak találni a mégoly indulatos arab igénnyel szemben: hiszen a zsidók számára Jeruzsálemet ’szent város’-ként meg sem közelíti semmi más, ezzel szemben az arabok számára Jeruzsálem a szent városok között olyan harmadik, mely az első kettő után lényeges távolságban következik” (Bibó [1990] p. 644.)

Érdemes megemlíteni, hogy a béke Nobel-díjas amerikai Elie Wiesel hasonló fejtegetésére Asad Ibn Pino így válaszolt: „Uram, tisztelettel felhívnom a figyelmét arra, hogy Allah a szentséget nem aritmetikával méri. Senki sem tarthat igényt egy területre, azon az alapon, hogy az ’számunkra háromszor szentebb, mint számotokra’” (Ibn Pino [2001]). Ugyanakkor e spekulációt Bibó sem tekinti döntő momentumnak, hiszen, mint később írja: „...ha azonban szorosán azt az igényt nézzük, mely Jeruzsálemnek magának a lakossági összetételén alapszik, akkor nehéz

figyelembe nem venni azt a tényt, hogy Jeruzsálem, csakúgy mint egész Palesztina, a 20. századig arab jellegű volt, s óvárosa az maradt mindmostanáig.”

Külső elemzők Jeruzsálem státuszának rendezésekor lényegében mellékes kérdésként kezelik a vallási kötődések erősségének összevetését⁷⁸, az érintettek számára viszont a vallási érvek gyakran elsőrangú fontossággal bírnak. A Jeruzsálem státuszával kapcsolatos vitában izraeli (zsidó) részről gyakorta felmerül, hogy a Bibliával ellentétben, melyben Jeruzsálem nevét több mint hatszázszor említik, a Koránban egyáltalán nem szerepel Jeruzsálem neve. Egyes palesztin és arab elemzők – köztük maga Jasszer Arafat is – időnként nem mulasztották el, hogy az izraeli-zsidó kötődést azon az alapon igyekezzenek kisebbiteni, hogy megkérdőjelezzik, 1. a Templomhegy alatt valóban megtalálható Salamon (Szulejmán) templomának maradványa, 2. a Siratófalhoz a zsidó templomnak köze lenne, illetve azt is, hogy 3. a zömmel kelet-európából érkezett zsidók az ókori héberek leszármazottai lennének.

Miközben a konfliktus alakulásában, annak különböző szakaszaiban – mint azt a 2.3.2. alfejezetben bemutattuk – a kereszténységen belüli irányzatok (elsősorban a katolikus, illetve az angolszász protestáns irányzatok) felfogásbeli különbségei is szerepet kaptak⁷⁹, elsősorban a zsidó-muszlim vallási ellentétek váltak egyre erősebb mértékben felelőssé az izraeli-palesztin konfliktus elhúzódásáért. Mose Saron izraeli orientalista szerint az iszlám szemében Izrael megalapítása megsértett minden iszlám területre, az iszlám szent helyekre és a zsidók iszlám szerinti státuszára vonatkozó

---

⁷⁸ Sőt a józanabban gondolkozó érintettek is belátták, hogy a vallási érvek nemigen használhatók a Jeruzsálem státuszáról folytatott vitában. „Többen hangsúlyozzák, hogy egyes események, amelyeket bizonyos vallások Jeruzsálemhez kapcsolnak, történelmi szemszögből nem hihetőek. Csakhogy, amikor vallásról van szó, a történelmi pontosság nem releváns követelmény, elegendő az, hogy sok ember hisz abban, hogy egy bizonyos esemény megtörtént.” (Lapidoth [1994 b] p. 1.)

⁷⁹ A 2.3.2. alfejezetben bemutattuk a városhoz fűződő keresztény kötődést, és idéztük Bibó Istvánt, aki már a hetvenes évek elején úgy vélte, hogy az ügyszóhoz fűződő keresztény érdek nem kíván többet, mint azt, hogy ha egyszer az egész kérdéskomplexum átfogó rendezésére sor kerül, a keresztény szent helyek zavartalan hozzáférhetősége is valamilyen nemzetközi kötelezettség és garancia oltalma alá kerüljön. A konfliktus rendezése kapcsán megszólalnak azért olyanok is, akiknek hiányzik a keresztény érdekek képviselője. A nemzetközi jogász Chibli Mallat például 2000-ben úgy vélte, az oslói béketárgyalásokon Barak Izraelt, mint a „zsidó államot” képviseli, Arafat elsősorban a muszlim érdekek szószólója, míg a keresztény érdekeket senki sem képviseli – a közvetítő Amerika sem, melynek külügyminisztere, Madeleine Albright kizárta a nemzetköziesítést, mint megoldást. (Mallat [2000])

szabályt. Izrael ugyanis olyan területen alakult meg, ami az iszlám számára szent helyek található, a zsidók nem alávetettek, ahogyan lenniük kéne, ráadásul ők uralkodnak Jeruzsálemben és muszlimok felett. Felfogását számos muszlim vallásmagyarázó megerősítheti. A Hamászhoz közelálló honlapon egy iszlám történészprofesszor tollából megjelent tanulmány szerint például csakis a muszlimok fogadják el valamennyi prófétát Ádámtól Mohamedig, így ők azok, akik a szent helyek (a Szent Föld) őrzésére leginkább jogosultak. A zsidók viszont – hangsúlyozza a tanulmány – a Korán és a Biblia tanúsága szerint is prófétákat gyilkoltak, hitetlenkedtek, amiért elátkozottak (Eveisz [2003]). Ugyanakkor ortodox zsidók részéről is gyakorta elhangzik, hogy a vallási parancsolatok megszegése lenne Erec Jiszrael bármely darabjának feladása⁸⁰.

„Sajnos a béke ügyéért elkötelezetten munkálkodó emberek zöme világi életet él. A konfliktus mindkét oldalán a vallás válik egyre ellenségesebbé” – írta négy évvel a második (Al-Aksza) intifáda kirobbanása előtt Karen Armstrong, felidézve az 1994. február 25-ei hebroni merényletet, melyben Baruch Goldstein, ortodox zsidó orvos többtucat imádkozóval végzett Ábrahám sírjánál. Az izraeli szélsőjobb éppúgy mártírnak tekinti a támadás során életét vesztett izraelit, mint ahogyan a Hamasz is annak tartja azt a fiatal nőtagját, aki 1995. augusztus 25-én egy jeruzsálemi busz ellen elkövetett öngyilkos merényletben vesztette életét öt embert megölve és százhetet megsebesítve. Armstrong párhuzamot tesz a jelenlegi vallási intolerancia és annak ókori, illetve középkori változata között. „Az i. sz. 66-ban a Békepárttal szemben álló zélóták tehetők elsősorban felelőssé Jeruzsálem és a Templom pusztulásáért, ahogyan a hitetlenekkel kötött fegyverszünetet bűnnek tartó Reynauld de Chatillon okozta a kereszties királyság bukását.”(In: Armstrong pp.533-535.)

Noha az iszlám kötődés elsősorban az óvárosi Templomhegyre vonatkozik, a muszlimok a Siratófal (muszlimok számára Al-Burak-fal) iránti zsidó kötődést is megkérdőjelezzik (Jeruzsálem PFSZ által kijelölt főmuftija, Ikrima Szabri 2000.

---

⁸⁰ Mint ezt a történeti részben bemutattuk az ókori zsidó állam jelentős részben a mai Ciszjordánia területét foglalta el, tehát azt a területet, melynek egy részét már a palesztin Hatóság felügyeli (köztük például olyan, az ókori zsidó államban is jelentős szerepet játszó városokat, mint Betlehem vagy Jerikó).

január elején is muszlim felségterületként nevezte meg a Siratófalat s az előtte álló teret is). A muszlimok az izraeli régészek kutakodásait is a szent mecsetek elleni támadásokként fogják fel. 1969. augusztus 21-én Michael Rohan egy ausztrál turista felgyújtotta az Al-Aksza mecsetet komoly károkat okozva az épület berendezésében. Annak ellenére, hogy az illetőről kiderült, hogy keresztény és elmebeteg, a palesztinok egy része máig Izraelt vádolja azzal, hogy köze volt a merényletnek, vagy hogy szándékosan lassította a tűzoltók munkáját. Az Iszlám Konferencia Szervezete 2000 novemberében Katarban ekképpen foglalt állást a Camp David-i tárgyalások kudarca után kiújult jeruzsálemi összetűzésekről zárónyilatkozatában: „Ez a kegyetlen, előre kitervelt, szándékos izraeli agresszió abba az izraeli akciótervbe illeszkedik, mely kész helyzeteket teremtve judaizálja a Szent Várost, melyek a jogtalan izraeli intézkedésekben és lépésekben tükröződnek, beleértve az Al-Aksza mecset felgyújtásának bűnös kísérletét, vagy alagutak megnyitását annak elpusztításának szándékával.”(In: Organization of Islamic Countries [2000])

Eközben a zsidó vallásos cionisták közül – akik Izrael Állam megalapítását már a messiási kor előszeleként értelmezik – egyre többen vélik úgy, hogy eljött a harmadik szentély felépítésének az ideje. Az egyik ilyen szervezet a Temple Mount Faithful, melynek célja honlapjuk tanúsága szerint (www.templemountfaithful.org) „hogy még életünkben felépüljön a harmadik Templom Jeruzsálemben a Templomhegyen, Isten és a héber próféták szava szerint; és a Templomhegy felszabadítása az arab (iszlám) megszállás alól, hogy azt Isten nevének lehessen szentelni”. A második (Al-Aksza) intifáda óta palesztin tömeg kirabolta, lerombolta és felgyújtotta József sírját Nabluszban, miután az izraeli csapatok kivonultak onnan. Később a Palesztin Hatóság a helyet mecsetként építette újjá. De támadások érték a híres VI. században épült jerikói – héber feliratú mozaikjáról Salom al Jiszráel néven ismert – zsinagógát is, melyben imakönyveket égettek és bútorokat pusztítottak. Jeruzsálem izraeli kézben tartásának megalapozásául az izraeliek gyakorta hangsúlyozzák, hogy a 34 éve tartó izraeli fennhatóság alatt álló városban minden vallás képviselői szabadon felügyelik szent helyeiket, míg a korábbi, 1948 és 1967 közötti megosztottság idején a jordániai fennhatóság alatt álló Siratófalnál a zsidók nem imádkozhattak, s a zsidónegyed 58 zsinagógáját elpusztították.

2.4. Jeruzsálem nemzetközi jogi státuszára vonatkozó deklarációk, törvények és határozatok, illetve ezek relevanciája

Nemzetközi jog csak nemzetközi szerződésből eredhet. Jeruzsálem jogi státuszával kapcsolatos viták így elsősorban abból erednek, hogy nincs olyan nemzetközi szerződés, mely a Jeruzsálem feletti szuverenitás kérdését egyértelműen tisztázná. Tény viszont, hogy számos olyan dokumentum létezik, melyet Jeruzsálem jogi státuszáról szóló vitákban hivatkozási alapot szolgáltat. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be, miközben relevanciájukat is vizsgáljuk.

2.4.1. Az első világháborús brit ígérek

Az első világháború során Nagy-Britannia háromféle tett olyan ígéretet tette, mely a háború utáni rendezéskor a Szent Föld kérdésében megköthette a kezét.

Henry McMahon 1915. október 24-ei, Husszeinnek a Mekkai Szent helyek őrzőjének küldött levelében tett ígérete így szólt: „Merszina és Alexandretta megyék, illetve, Szíria Damaszkusz megyétől nyugatra fekvő területei, Homsz, Hama és Aleppo nem mondható tisztán arabok által lakottnak, és ki kell kerülniük a kívánt határok közül... A fenti módosításokkal Nagy-Britannia kész elismerni és támogatni az arabok függetlenségét a Mekka emíre által megjelölt határokon belül eső területeken”. Az 1917. november másodikán keltezett Balfour-deklaráció így hangzott: „Őfelsége kormánya pártfogolja, hogy Palesztinában nemzeti otthon létesüljön a zsidó nép számára, és törekedni fog arra, hogy e terv megvalósítását elősegítse, leszögezve, hogy semmi olyan nem történhet, ami korlátozná a Palesztinában élő nem-zsidó közösségek polgári és vallási jogait, vagy bármely más országban élő zsidók jogait és politikai státuszát.⁸¹”

---

⁸¹ A szerző saját fordítása. Az értekezés függelékében (I./2.) lásd az eredeti, angol nyelvű változatot. A szövegnek hivatalos magyar fordítása nem létezik, a különböző szöveggyűjteményekben eltérő

Nagy-Britannia mindkét esetben olyan területet ígért el, mely az adott pillanatban nem állt a fennhatósága alatt, hanem az oszmán török birodalom része volt (ráadásul a Balfour-deklaráció esetében egy olyan népnek, mely nem alkot rajta többséget). Ugyanakkor a nemzetek önrendelkezési joga ekkor még nem képezte a nemzetközi jog részét, s a későbbiekben Nagy-Britannia lesz a terület feletti szuverén.

A Balfour-deklaráció nem nemzetközi szerződés, így nem képezi a nemzetközi jog részét. Ugyanakkor a Nemzetek Szövetsége által garantált Mandátum-szerződés is leszögezi a Balfour-deklaráció érvényességét, mint a területet kormányzó hatalom működését meghatározó dokumentum. A preambulum második bekezdése szerint: „a főbb szövetséges erők abban is megegyeztek, hogy a meghatalmazott felelős lesz az eredetileg 1917. november 2-án Britannia felséges kormánya által kiadott deklaráció megvalósításáért”. A mandátum-szerződés második cikkelye szerint pedig „a meghatalmazott felelős lesz azért, hogy a területen olyan politikai közigazgatási és gazdasági feltételeket teremtsen, mely biztosítja a zsidó nemzeti otthon létrehozását”. Nemzetközi jogtudósok egyetértenek abban, hogy noha „kiadásának idején a Balfour Deklaráció egyszerűen csak a brit kormány politikájának kinyilatkoztatása volt, de a Palesztina Mandátum szövegébe való beemelésével nemzetközi jogi kötelezettségvállalássá lett” (Mallison & Mallison[1981] p. 100).

Az immár nemzetközi jogi erővel bíró Balfour deklarációt és a Husszein-McMahon levelekben megfogalmazott ígéretet keltette várakozásokat az 1922 júniusában „Levelezés a palesztinai arab delegációval és a cionista szervezettel” címen a brit

---

fordítások szerepelnek. A szerző által készített fordítás – az angol változatnak megfelelően – nyitva hagyja a kérdést, hogy a brit kormány vajon megnyugvással tudomásul vette, hogy a palesztinai nem-zsidó közösségek jogait nem éri majd sérelem, vagy éppen ellenkezőleg, erre szólít fel. Martin Gilbert Zsidó történeti atlaszának magyar fordításában a szöveg így szól (Gilbert [1991] p.88.): „Őfelsége kormánya jóindulattal viseltetik a zsidó nemzeti otthon gondolata iránt Palesztinában és azon lesz, hogy e szándék megvalósítását elősegítse, mivel *nyilvánvaló, hogy semmi olyan nem fog történni (sic!),* ami korlátozná a palesztinai nem zsidó közösségek polgári és vallási jogait vagy a zsidók bármely más országban élvezett jogait és politikai státuszait.” Az általam kiemelt rész azt mutatja, hogy e fordítás szerint Őfelsége kormánya nem aggódik igazán a Palesztina területén élő nem zsidók jogaiért. Ezzel éppen ellentétes az irodalomjegyzékben ugyancsak szereplő Karen Armstrong könyvben fellelhető fordítás (Armstrong [1997]), mely szerint: Őfelsége kormánya támogatja Palesztinában a zsidó nép nemzeti otthonának létrehozását, és minden tőle telhetőt elkövet azért, hogy eme cél elérését lehetővé tegye, azonban *világosan leszögezi (sic!)* azt is, hogy a Palesztinában jelenleg élő nem zsidó közösségek polgári és vallási jogait, sem a más országban élő zsidók által élvezett jogokat és politikai státust *nem érheti sérelem (sic!)*.

parlament elé terjesztett (Churchill Fehér könyv néven ismertté vált) dokumentum hűtötte le. „Először is nincs szó arról – amint ezt az arab delegáció állítja –, hogy a háború alatt Ófelsége kormánya ígéretet tett volna arra, hogy azonnal független nemzeti kormány alakulna Palesztinában. Ezt az állítást főképp arra az 1915. október 24-ei levélre alapozzák, melyet Sir Henry McMahon, Ófelsége egyiptomi főmegbízottja küldött Mekka serifjének, Husszeinnek, aki ma Hedzsaz királya. Akképp hivatkoznak a levélre, mint ami ígéretet tesz Mekka serifjének, hogy elismeri és támogatja az arabok függetlenségét az általa javasolt területeken. Csakhogy azt az ígéretet olyan – ugyanabban a levélben leírt – fenntartással tették, mely annak hatálya alól, más területekhez hasonlóan, kivonta Szíria azon részeit, melyek Damaszkusz tartománytól nyugatra terülnek el. Ezt a fenntartást Ófelsége kormánya mindig is úgy tekintette, mint amibe Bejrút vilajet és a független Jeruzsálem szandzsák is beletartozik. Tehát Sir H. McMahon ígérete nem érvényes Palesztina teljes Jordán folyótól nyugatra fekvő területére.”

Ám a Churchill Fehér könyv a Balfour-deklarációról szóló értelmezést is pontosította némiképp: „Nem hivatalos nyilatkozatok láttak napvilágot, melyek szerint a cél egy teljesen zsidó Palesztina létrehozása. Egyesek olyan kifejezéseket használtak, hogy Palesztina éppúgy lenne ’zsidó, mint ahogyan Anglia angol’. Ófelsége kormánya (...) felhívja a figyelmet arra, hogy a deklaráció szövegéből nem az a szándék olvasható ki, hogy Palesztina egésze Zsidó Nemzeti Otthonná váljon, hanem, hogy egy ilyen Otthonnak meg kéne alakulnia Palesztinában”. Így tehát nem egyértelmű, hogy a Balfour-deklaráció érvényes-e Jeruzsálemre, nemcsak azért, mert a szöveg nem tartalmazza a zsidó állam létrehozását, ehelyett egy nehezen értelmezhető „nemzeti otthonról” beszél, hanem mert nincsen benne, hogy egész Palesztinát a „zsidó nemzeti otthon” részévé kéne tenni. A deklaráció Churchill Fehér könyv-féle értelmezését erősíti, hogy a „Nemzeti Otthon Palesztinában” kétértelmű kitétel nem véletlenül került a szövegbe. Az eredeti – még 1917 júliusában a cionisták által javasolt, s egy hónappal később még az egyik brit tervezet is megtarthatónak vélt – szövegváltozat így szólt volna: „Ófelsége kormánya elfogadja az alapelvet, hogy Palesztina a zsidó nép nemzeti otthonává alakíttassék...”. A „Palesztinában” (in

Palestine) kitétel csak egy hónappal később jelent meg az alaposan átesőcsált szövegben.⁸²

Egyes álláspontok szerint a Palesztinára vonatkozó Mandátum-szerződés a Balfour-deklarációra történő hivatkozás miatt nem tesz eleget annak a Nemzetek Szövetségének alapokmányában szereplő feladatának, hogy a helyi lakosság érdekében járjon el. (A Nemzetek Szövetsége mindenesetre ratifikálta azt.) Kétségtelen tény emellett, hogy a Mandátum önmagában is ellentmond az – első világháború után egyetemes nemzetközi jogelvnek egyelőre nem számító (bár a wilsoni pontok közt például szereplő) – önrendelkezési jognak.

Témánk szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy sem a Balfour-deklaráció, sem a Mandátum-szerződés nem tartalmazott utalást Jeruzsálem státuszára. „Jeruzsálem a Palesztina Mandátum szövegében nem említődik külön, melynek jogkövetkezménye, hogy Jeruzsálem Palesztina integráns részeként kezelendő.” (Mallison & Mallison[1981] p. 101.)

2.4.2. Az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én meghozott 181(II)-es határozata

Mint azt az 1.2.4. fejezetben bemutattuk, az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es számú „Gazdasági unió alapuló felosztási terv” (Plan Of Partition with Economic Union) című határozatának harmadik része Jeruzsálem jövőbeli státuszát az ENSZ Gyámügyi Tanácsa alá tartozó különleges nemzetközi rezsím irányítása alá vont „corpus separatumként” (elkülönült területként) határozta meg. A Gyámügyi Tanács tíz évre szóló alkotmányt készített volna, és kormányzót jelölt volna ki (aki nem lehetett volna a Palesztinában a határozat alapján létesülő zsidó vagy arab állam állampolgára). A törvényhozó tanácsot pedig a város lakói választották volna. A szerződés a Jeruzsálem-régió határait így állapította meg: „Jeruzsálem jelenlegi közigazgatási határa, valamint a környező falvak és városok, melyek közül a

---

⁸² A havonta módosuló szövegváltozatokat Jonathan Kaplan szöveggyűjteménye gyűjti csokorba, teszi összehasonlíthatóvá. (Kaplan. p. 87.)

legkeletibb Abu Disz, a legdélibb Betlehem, a legnyugatibb Ein Karim (beleértve Moca beépített területét), a legészakibb pedig Su'fat lesz". Jeruzsálem – melynek hivatalos nyelveként a határozat az arabot és a hébert jelölte meg – demilitarizált semleges régió lett volna és tagja a Palesztinai Gazdasági Uniónak.

A határozat szerint a jeruzsálemi nemzetközi rezsimnek legkésőbb 1948. október elsejéig létre kellett volna jönnie. A határozat végrehajtása azonban – mint korábban láthattuk – az érintett felek ellenállásán megbukott, formálisan azonban a mai napig érvényes.

Ugyanakkor a 181 (II) határozat – az ENSZ Közgyűlés egyéb döntéseihez hasonlóan – a nemzetközi jog szerint nem is tekinthető másnak, mint ajánlásnak, mely az úgynevezett puha-jog (soft-law) részét képezi. A határozat jogi erejét tovább gyengíti, hogy annak meghozatalakor az érintett terület feletti szuverén, Nagy-Britannia tartózkodott a szavazásakor, a fennmaradó területen később osztozó Izrael, illetve az előírt palesztinai arab állam még nem is létezett, Transzjordánia pedig még nem volt ENSZ-tag. Végezetül a határozatban szereplő konstrukció csendes kimúlásához vezetett, hogy a közel-keleti rendezésről szóló Biztonsági tanácsi határozatok – legfőképpen a rendezés alapkövének tekintett, 1967-ben született 242-es számú ENSZ BT határozat, illetve az 1973-ban kiadott 338-as –, de még az 1967 után Jeruzsálem tárgyában meghozott közgyűlési határozatok sem utalnak rá.

2.4.3. Jeruzsálem-annexiók: Izrael anektálja Nyugat-Jeruzsálemet, Jordánia anektálja Kelet-Jeruzsálemet, valamint az izraeli Jeruzsálem törvény

1949 novemberében a Közgyűlés politikai bizottsága ismét napirendre tűzte a Jeruzsálem-kérdést és hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy olyan határozat fog születni, mely ismét Jeruzsálem nemzetközivé tételének szükségességét hangsúlyozza. A tárgyalássorozat végső szakaszának estjén, az izraeli miniszterelnök a Knesszetben tartott beszédében óvott a nemzetközi rezsim felállításának következményeitől. A beszédet – melyben szerepelt, hogy „zsidó Jeruzsálem Izrael Állam szerves és elválaszthatatlan része”, valamint az is, hogy

„szabad elhatározásunkból készen állunk annak teljes biztosítására, hogy a más hitűek vallásukat gyakorolhassák és az ENSZ-nek minden segítséget megadunk ennek biztosítására” – a Kneszet egyhangúlag jóváhagyta (Lapidoth & Hirsch [1994] pp. 81-83.). Az izraeli parlament 1949. december 13-án már Jeruzsálemben tartotta ülését.

Az egyoldalú izraeli deklarációt, egy hasonló tartalmú követte a Hashemita királyság részéről. 1950. április 11-én a Jordán-folyó mindkét partján – vagyis Cisz- és Transzjordániában megtartott – választások követték, majd az így létrejött új parlament államegyesítő határozata: „Elfogadást nyer a Jordán folyó két partja, a nyugati és keleti part⁸³ teljes egysége, és ezek összeolvadása egyetlen államba: a Jordániai Hashemita királyságba, őfelsége Hashemita Abdullah ben el-Husszein királysága alatt.” (Lapidoth & Hirsch [1994] p. 147.)

Sem az izraeli, sem a jordán parlament határozata nem vált nemzetközileg elfogadottá. Az izraeli szuverenitást Jeruzsálem felett egyetlen állam sem fogadta el⁸⁴, Jordániáét Ciszjordánia felett Pakisztán és Nagy-Britannia, ám utóbbi sem ismeri el ennek érvényességét Kelet-Jeruzsálemre. Ugyanakkor a törvényesnek el nem fogadott helyzet, illetve az ennek törvényesítésére vonatkozó egyoldalú deklarációk nem akadályozták meg, hogy Izrael Állam 1949-ben, Jordánia pedig 1955-ben felvételt nyerjen az ENSZ-be. Ezáltal Nyugat-Jeruzsálem Izraelhez, illetve Kelet-Jeruzsálem Jordániához tartozása bizonyos értelemben de facto elismertté vált.⁸⁵

A Jeruzsálem státuszáról szóló harmadik egyoldalú nyilatkozat a „Jeruzsálem, Izrael fővárosa” címen 1980. július 30-án kiadott alaptörvény, mely szerint: „Izrael fővárosa az egész egyesített Jeruzsálem. Jeruzsálem az államelnök, a parlament, a

---

⁸³ Vagyis Ciszjordánia és Transzjordánia.

⁸⁴ A mai napig mindössze két állam – Costa Rica és El Salvador – tartja fenn izraeli nagykövetségét Jeruzsálemben.

⁸⁵ A jordán fennhatóság legitimitását egyesek szerint megalapozza az önrendelkezési jog elve (a palesztinai arab vezetők 1948-ban született jerikói határozata alapján, lásd: Lapidoth & Hirsh [1994] p. 145), továbbá az izraeli előrenyomulás megállításának szükségessége. Lásd például Asali [1989] p. 264.

kormány és a legfelsőbb bíróság székhelye.” (Lásd például Lapidoth & Hirsch [1994] p. 322.) A deklaráció valójában egy már megvalósult jogi aktust – az annexiót – ismételi meg, így szinte minden elemző kétségbe vonja a deklaráció megfogalmazásának értelmét. Elvégre a hatályos izraeli törvények szerint már az 1967. június 28-ai kormányrendelet kiterjesztette Izrael szuverenitását a kibővített határok közti „egyesített” Jeruzsálemre. Sabri Jirys szerint az 1980-as alaptörvény politikai jelentőségű csupán. „A törvény tervezetét a szélsőjobboldal szövegezte meg. Célja az volt, hogy ’akadályt állítson’ az akkori és jövőbeli kormányok elé, hogy megkösse kezüket, nehogy olyan ajánlatot tegyenek vagy egyezményt köthessenek, ami Jeruzsálem státuszát vagy a rá vonatkozó izraeli ’szuverenitást’ érinthetné, miképp ez a Sínai félszigeten történt a Kneszet előzetes felhatalmazása nélkül.”(Jirys [1981] in: Köchler [1981] p. 181.)

Az egyoldalú deklarációt mindenesetre egyetlen állam sem ismerte el, az ENSZ BT ugyanabban az évben meghozott 478-as határozata pedig a Jeruzsálem-törvényt jogellenesnek, érvénytelennek, visszavonandónak, illetve „a teljes-körű, igazságos és tartós közel-keleti béke” elérésének útjába gördített akadályaként értékelte. Az 1980-as izraeli Jeruzsálem-törvény ily módon mindenképpen ellentmond annak a nemzetközi tételnek, mely szerint „egyoldalú jognyilatkozatokat az államok (...) csak a nemzetközi jog hatályos szabályaival összhangban tehetnek, vagyis az egyoldalú jognyilatkozat nem sértheti fennálló nemzetközi jogi kötelezettségeiket (In: Bokorné p. 30.). Mindezek alapján kijelenthető, hogy a Kelet-Jeruzsálem feletti izraeli fennhatóságot a nemzetközi közösség sem de jure, sem de facto nem fogadta el.

2.4.4. Az ENSZ Biztonsági Tanács 242-es határozata 1967-ben, illetve a Jeruzsálem státuszára vonatkozó további BT határozatok

Az eddig bemutatott dokumentumok egyike sem jelent nemzetközi jogilag kötelező határozatot. Az érintett felek – Izrael az arab országok, illetve a palesztinok képviselői – közti békeszerződés hiányában egyedül a Biztonsági Tanács határozatai említhetők nemzetközi jogforrásként a Jeruzsálem kérdésben. Az ENSZ Alapokmány

V. cikkelyének 25. cikke ugyanis leszögezi: „A Szervezet tagjai megegyeznek abban, hogy a Biztonsági Tanács határozatait a jelen Alapokmánynak megfelelően elfogadják és végrehajtják.”(In: Dunay p. 443.)

Az 1967-es – úgynevezett hatnapos – háborút követően hozott ENSZ BT 242-es számú határozata a közel-keleti béke megteremtésének, ezen belül a Jeruzsálem-kérdés megoldásának első számú sarokköve⁸⁶. A határozat preambuluma leszögezi a háború általi területszerzés elfogadhatatlanságát, és a térség minden államának biztonságát garantáló tartósa béke megteremtésének szükségességét. A határozatban rögzített alapelvek pedig az alábbiak voltak: az izraeli fegyveres erők kivonása a konfliktus során elfoglalt területekről, minden katonai követelés és a hadi állapot megszüntetése, a térség minden állama szuverenitásának, területi integritásának és politikai függetlenségének valamint annak a jogának tiszteletben tartása és elismerése, hogy békében, biztonságos és elismert határok között, fegyveres fenyegetések és támadások nélkül élhessen.

Az Alapokmány értelmében a tagállamok kötelesek elfogadni és végrehajtani a Biztonsági Tanács határozatait. E határozatok, ellentétben a Közgyűlés határozataival, jogilag kötik a tagállamokat. Azonban azt a kérdést, hogy a határozat vonatkozik-e Jeruzsálemre, az izraeli és arab oldal különbözőképpen ítéli meg. Kétségtelen tény egyfelől, hogy Izrael Kelet-Jeruzsálemet is a 242-es határozat megszületése előtt, vagyis a hatnapos háború során foglalta el. Ugyanakkor izraeli álláspont szerint nem véletlen, hogy a szöveg szerint a fegyveres erők kivonása „a területekről” és nem az „összes területekről” kell, hogy megtörténjen (az angol szövegből még inkább kitűnik a különbség: a szövegben szereplő „from territories” nem feltétlenül azonos a „from the territories” vagy a „from all territories” szerkezetekkel). Az arab álláspont (és több független elemző) szerint nincs jelentősége annak, hogy a szöveget így fogalmazták meg.

Dore Gold állítása szerint amerikai és brit szóvivők is hangsúlyozták, hogy a 242-es nem szólít fel teljes izraeli kivonulásra, sőt azt is leszögezi, hogy a kihagyás

---

⁸⁶ A határozat teljes angol nyelvű szövegét lásd a függelékben.

szándékosan történt, miután Lord Caradon, az ENSZ-be küldött brit nagykövet visszautasította a szovjet kérést, hogy a szövegbe kerüljön be, hogy Izraelnek „minden” területről ki kell vonulnia. „A 242-es a francia és angol szövegváltozata közti eltérés jelentőségéről is vita folyik... meg kell jegyezni, hogy a nemzetközi jogban, ha a szövegek értelmezése nehézségbe ütközik, kiindulópontként az eredeti változatot használják. Minthogy brit javaslatról van szó, ez az angol szöveg”- szögezi le Dore Gold.

John Mc Hugo szerint viszont az angol változatból sem következik, hogy Izrael a területekről való visszavonulást szelektíven értelmezve megtarthatna magának bizonyos területeket, annak ellenére, hogy Michael Stewart brit külügyminiszter két évvel a határozat aláírása után leszögezte: a visszavonulásra felszólító részt a szövegben szintén szereplő „biztonságos és elismert határok” kitétellel együtt kell értelmezni, továbbá, hogy nem véletlen, hogy az angol szövegben nem a „minden területről” szókapcsolat szerepel⁸⁷.

Egy biztos: az ENSZ BT számos későbbi határozata (252, 267, 465, 476, 478) világossá tette, hogy Jeruzsálemre is érvényesek az 1949-ben aláírt Negyedik Genfi Egyezmény idegen területek háborúban történt megszállásra vonatkozó cikkelyei (például a megszállt területek annexiójának tilalma, illetve a civilek védelméről szóló kitételek háború idején), illetve, hogy a Kelet-Jeruzsálem státuszának megváltoztatására vonatkozó izraeli lépések törvénytelenek⁸⁸.

---

⁸⁷ Egy McHugo által említett példa szerint: A „Dogs must be kept on the lead near ponds in the park.” szöveg éppúgy minden kutyára vonatkozik (az „all” szó használata nélkül is), mint ahogyan a „withdraw from territories” is minden megszállt területre érvényes. Továbbá szerinte nem feltétlenül jelent határmódosítást a „biztonságos és elismert határ” igénye, átfogó béke esetén ilyené válhatnak az 1967 előtt érvényben volt fegyverszüneti vonalak is. (McHugo [2002], pp. 859-862.)

⁸⁸ Az idézett ENSZ BT határozatok közül a 252-est, a 465-öst, és a 478-ost lásd az értekezés függelékében (I./5. I./6., illetve I./8.)

2.4.5. A Palesztin Függetlenségi Nyilatkozat, illetve Husszein király bejelentése Ciszjordánia és Jordánia különválásáról

1988. július 30-án Husszein jordán király feloszlatta a parlamentet megszüntetve ezzel Ciszjordánia – természetesen csak elviekben létező – parlamenti képviselőjét⁸⁹, egy nappal később pedig hivatalosan bejelentette Jordánia és Ciszjordánia jogi és közigazgatási különválását. Egyetlen kivételt a muszlim szent helyek feletti felügyeleti jog fenntartása jelentette. A jordán lépéstől nem függetlenül a Palesztin Nemzeti Tanács⁹⁰ Algírban tartott 19. ülésén, 1988. november 15-én kikiáltották a palesztin államot Jeruzsálem fővárossal, ezzel a szöveggel: „Ezennel természeti, történelmi és törvényes jog, illetve a hazájuk szabadságának és függetlenségének védelmében generációk sorának áldozathozatala alapján; Az Arab Csúcstalálkozókat által elfogadott határozatok végrehajtásaként, és bízva a felhatalmazásban, melyet a nemzetközi legitimitás ad, amint az az Egyesült Nemzetek Szervezetének határozataiban 1947 óta megtestesül; És a palesztin arab nép jogainak, önrendelkezésének, politikai függetlenségének és területe feletti szuverenitásának megvalósításaként, a Palesztin Nemzeti Tanács, Isten nevében, és a palesztin arab nép nevében, ezennel kikiáltja Palesztina Államot palesztin területeinken, Jeruzsálem (Al-Kudusz, As-Sarif) fővárossal.”

A független palesztin államot az arab országok többsége elismerte ugyan, de a nemzetközi közösség nagy része nem. Az új palesztin állam elfogadáshoz egyébként hiányzott a nemzetközi jog által az államiság kritériumának némelyike, ezek ugyanis: terület, lakosság, illetve kormány, mely tényleges (effektív) hatalmat gyakorol. Az 1988-ban kikiáltott palesztin független államot egyébként 1993-ban, a palesztin-izraeli béketárgyalások kezdetekor a palesztin nemzeti tanács visszavonta. A jordán

---

⁸⁹ Husszein király már a marokkói Rabatban 1974-ben megtartott az Arab Csúcstalálkozón elfogadta, hogy „a palesztin nép egyetlen törvényes képviselője” a Palesztin Felszabadítási Szervezet, s a területek visszaszerzésének feladatát is a PFSZ-re ruházta át.

⁹⁰ A szerző úgy véli, hogy Palesztin Felszabadítási Szervezet illetve Palesztin Nemzeti Tanács helyett helyesebb lenne a Palesztina Felszabadítási Szervezete illetve a Palesztina Nemzeti Tanácsa.

lemondó nyilatkozat eközben egyértelművé tette, hogy Ciszjordánia, illetve Kelet-Jeruzsálem – az arab igények szerint – nem Jordánia része, hanem független palesztin terület. A nyilatkozat politikai jelentősége óriási, ugyanakkor nincs nemzetközi jogi hatálya, hiszen Jordánia olyan területről mondott le, mely a nemzetközi jog szerint nem is illette meg, s mint már említettük – Jeruzsálemre való érvényességét kezdetektől csak egyetlen állam (Pakisztán) ismerte el.

Husszein király egyoldalú nyilatkozatának jogi jelentősége nincsen, mert a király olyan terület sorsáról rendelkezett, amely sem de facto sem de jure nem állta szuverenitása alatt. A szuverenitás kérdésére vonatkozó nemzetközi jogi hatály hiánya ellenére Husszein király egyoldalú jognyilatkozatának óriási a politikai jelentősége: többek közt ez nyitott utat az oslói békefolyamatnak.

2.4.6. Az Elvi Nyilatkozat és az oslói békefolyamat

Az 1993. szeptember 13-án Izrael és Palesztinai Felszabadítási Szervezet által aláírt Elvi nyilatkozat (Declaration of Principles) a palesztin átmeneti önkormányzati hatóság felállításáról határozott, valamint arról, hogy legfeljebb öt évig tartó időszak során Gáza és Ciszjordánia végső státuszáról megegyezés születik. A „Gáza és Ciszjordánia” formula izraeli álláspont szerint nem terjed ki Kelet-Jeruzsálemre. Éppen ezért volt különös jelentősége, hogy a szerződés azt is leszögezte: legkésőbb az öt évig tartó átmeneti időszak harmadik évének kezdetén, az úgynevezett végső-státusz tárgyalások keretében Jeruzsálem státuszának kérdése is napirendre kerül.

Mint ezt az 1.4.2.-es fejezetben bemutattuk, az oslói folyamatban a végső státusz tárgyalások késedelmet szenvedtek ugyan, de a Barak-kormány 1999. májusi hatalomra kerülését követően számos hivatalos tárgyaláson felmerült Jeruzsálem státuszának kérdése: elsősorban a Camp David II-nek nevezett fordulón, illetve 2001 januárjában Tabában. A tárgyalások végső soron valóban azzal kecsegtettek, hogy Jeruzsálem jogi státusza rendeződik, azáltal, hogy nemzetközi szerződés garantálja: (Nyugat-)Jeruzsálem Izrael, Kelet-Jeruzsálem (Al-Kudsz) pedig Palesztina állam nemzetközileg elismert fővárosa.

Csakhogy a végső státuszról folyó tárgyalásokon – min ezt Bill Clinton gyakorta hangsúlyozta – a „nothing is agreed until everything is agreed” elv érvényesült. A békefolyamat kudarca után tehát ezeknek a tárgyalásoknak szintén nincs Jeruzsálemre vonatkozó jogi hatálya. Így csak politikai érvekkel alapozható meg az a követelés, hogy a végső státuszról folyó tárgyalások ott folytatódjanak, ahol Tabában abbamaradtak.

2.4.7. Jeruzsálem nemzetközi jogi státuszára vonatkozó elemzések eredményei

Ruth Lapidoth 1994-ben négy csoportba osztotta a Jeruzsálem-státusz kérdésben megfogalmazott véleményeket (Lapidoth [1994a]). Az első csoportba azokat sorolta, akik úgy tartják: Jeruzsálem nyugati és keleti részére is elmondható, hogy Izrael legitim szuverén. A második álláspont szerint Jeruzsálem státusza felfüggesztett állapotban van, amíg a végleges megegyezés nem születik. Vannak olyanok is, akik szerint az egész Palesztinára vonatkozó önrendelkezési jog alapján, a brit mandátum-szerződés lejártá óta a fennhatóság palesztinai arabokat illeti meg – függetlenül az azóta eltelt évtizedek politikai fejleményeitől: tehát jordániai és izraeli megszállástól függetlenül. 4.) Továbbá vannak, akik alapján úgy látják, Jeruzsálem jogi státuszát az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata determinálja, mely – mint azt a 2.1.2-es fejezetben tárgyaltuk – az ENSZ Gyámsági Tanácsa által felügyelt corpus separatumként képzelte el Jeruzsálem egészének státuszát.

Az első álláspontot elsősorban izraeli jogászok vallják, ezen a gondolatmeneten alapulnak Izrael állam hivatalos állásfoglalásai is Jeruzsálem státuszának kérdésében. Az izraeli Dore Gold által is kifejtett gondolatmenet szerint (Gold [2001a]) Nagy-Britannia 1948-as távozásával Jeruzsálemben szuverenitási-vákuum alakult ki, melyet Izrael Nyugat-Jeruzsálemben jogos önvédelem során törvényesen töltött be. Hasonló logika mentén 1949 és 1967 között Kelet-Jeruzsálemben szuverenitási vákuum volt, a városrész jordán megszállása ugyanis nem tekinthető törvényesnek; 1967-ben viszont Izrael ismét törvényesen, önvédelmi háború során szerezte meg a városrészt. (Ennek a eseteként említhető az az álláspont is, mely Jordánia fennhatóságát törvényesnek fogadja el az 1948-1967 közötti időszakra nézve, viszont

– az önvédelem jogára hivatkozva – elismeri az izraeli megszállás törvényességét 1967-től.)

A második álláspontot vallotta például Léo Matarasso és G.I.A.D. Draper az 1980 Bécsben megtartott, többek közt Jeruzsálem jogi státuszáról folyó nemzetközi konferencián. Matarasso szerint „Jeruzsálemre semmilyen nemzetközi státuszt nem állapított meg a nemzetközi közösség” (Matarasso [1981] in Köchler [1981] p. 170). G.I.A.D. Draper tanulmányának konklúziójában azt hangsúlyozta, ha az ENSZ Közgyűlés kérésére a Nemzetközi Bíróság vállalná, hogy Jeruzsálem szuverenitásának kérdésében véleményt mond, feltehetően sem Izrael, sem Jordánia fennhatóságát nem fogadná el, mert a város nyugati, illetve keleti része nem békés úton került a két állam tulajdonába. „A területi szuverenitás felfüggesztett állapotban van (in suspense), amióta a török birodalom a húszas évek elején lemondott róla.” (Draper [1981] in Köchler [1981] pp. 162-163)

A harmadik álláspontot általában a palesztin, illetve egyéb arab jogászok (és politikusok) hangsúlyozzák. Legfontosabb érvük, hogy a jogi státusz kérdésének eldöntéséhez egyedül az önrendelkezési jog elve adhat irányt. Érvelésük szerint a Palesztinára vonatkozó mandátum szerződés önmagában is megsérti a Nemzetek Szövetségének alapokmányát, annak 22-ik pontja szerint ugyanis a mandátum-rendszer lényege, hogy a mandatórius hatalmat gyakorló a civilizált világ nevében a területen lakók érdekében működik. Hasonlóképpen a térség lakóit, illetve az arab államokat nem kötelezhette az ENSZ Közgyűlés határozata, mely nem rendelkezett törvényes felhatalmazással, hogy Palesztina sorsáról rendelkezzen. Ezen az alapon áll az a gondolatmenet is, mely elfogadja ugyan a brit népszövetségi mandátum törvényességét, de kijelenti, hogy annak lejártával Palesztina felett az ott lakó (többségi) nemzet, a palesztinai araboknak kell szuverénvé válnia. Mint azt az Arab Felsőbb Bizottság (Arab Higher Committee) vezetője Hadzs Amin Al-Husszeini hangsúlyozta: „A megoldás az Egyesült Nemzetek Alapokmányában rejlik, amely szerint A palesztinai arabok, akik többséget alkotnak, jogosultak egy szabad és független államra.” (Lapidoth & Hirsch [1994] p.14.) A gondolatmenet mai követői hangsúlyozzák, hogy a határozat, mely felszólította Palesztina lakóit, tegyenek meg minden tőlük telhetőt, hogy a határozatban szereplő (felosztási) tervet támogassák,

jogi ereje csak ajánlás, Jeruzsálem későbbi, jordániai és izraeli megszállása pedig a jogi státuszon nem változtat.

A negyedik álláspont követőinek egyik legfontosabb érve, hogy miközben az ENSZ biztonsági tanácsi és közgyűlési határozatok is folyamatosan Jeruzsálem jogi státuszának megváltoztathatatlanságáról szólnak, Jeruzsálem jogi státuszának meghatározásaként legfeljebb az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatát tudnák felidézni. Tény, hogy a Közgyűlésnek elvileg tagországnak is legfeljebb ajánlásokat tehet, ám a Palesztinában megalakítandó zsidó, illetve arab állam, tovább a Jordánia még csak tagállam sem volt. Az is, hogy az 1967 után született határozatok valamiért mégsem idézik fel a 181 (II)-est, s ezzel kétértelműségben hagyják azt a kérdést, hogy „Jeruzsálem jogi státuszának megváltoztathatatlanságának és az izraeli jogtalan megszállás megszüntetésekor a 181 (II)-es határozat életbe léptetését vagy az 1967 előtt fennállt de facto helyzethez való visszatérést szorgalmazzák. (Egyes kutatók úgy vélik, mindkettőt: vagyis az 1967-es határokhoz való visszatérés a corpus separatum állapot megvalósításának első lépcsője lenne. Lásd például Mallison & Mallison [1981] p. 107)

A Közgyűlési határozat érvényességét fenntartók érve ugyanakkor az, hogy, amikor a Nemzetek Szövetsége feloszlása előtti utolsó (1946 április 18-ai) határozatában kimondta: a mandatórius hatóságok folytassák a terület feletti kormányzást az ott lakók érdekében, míg más megegyezés születik az Egyesült Nemzetek Szervezet és a megfelelő mandatórius hatalom között. Így, miután Nagy-Britannia az ENSZ Közgyűlésre testálta a Palesztina-kérdést, a Közgyűlés határozata a szokásosnál jóval nagyobb jogi érvénnyel bírt⁹¹. További érvként hangsúlyozza Türkkaya Ataöv, hogy Izrael ENSZ taggá válása előtt deklarálta, hogy betartja az ENSZ határozatokat, beleértve a határokról, a palesztin menekültek hazatéréséről és Jeruzsálem státuszáról szólókat. Ebben az értelemben Izrael tagsága szerinte minden más államtól különbözik. (Ataöv [1981] in: Köchler [1981] p. 137.)

---

⁹¹ Az érvelést lásd például Cassese [1981] in Köchler [1981]

Az mindenesetre az álláspontok különbözőségéből is kitetszik, hogy Jeruzsálem jogi státuszának kérdésére nincs egyértelmű válasz, legfeljebb a de facto státusz állapítható meg. Nyilvánvaló az is, hogy a Jeruzsálem státuszának rendezése politikai kérdés. A harmadik részben tehát a Jeruzsálem-kérdés megoldásának problematikáját nemzetközi politikai kontextusban vizsgáljuk.

2.5. Jeruzsálem státuszára vonatkozó politikai állásfoglalások

Az alábbiakban a Jeruzsálem jelenlegi státuszáról, illetve a Jeruzsálem-kérdés kívánatos megoldásáról született fontosabb politikai állásfoglalásokat mutatjuk be. Látható lesz, hogy a releváns felek a különböző elképzeléseket jogi köntösbe csomagolva tálalják, ugyanakkor az is, hogy éppen a probléma jogi rendezetlenség miatt az előbbieken bemutatott dokumentumokra való hivatkozás lényegesen eltérő állásponthez vezethet.

2.5.1. Az ENSZ állásfoglalásai

Az ENSZ-szervek álláspontját Jeruzsálem kérdésében a korábban bemutatott deklarációk, határozatok alapozzák meg. Az ENSZ – miközben számtalan közgyűlési és biztonsági tanácsi határozata érintette Jeruzsálem státuszának problémáját (lásd a 2.4. fejezetet) – a kérdésben nem foglal állást egyértelműen, amit az is jelez, hogy az ENSZ szervei – például a tagállamok és azok fővárosait felsoroló hivatalos dokumentumokban – nem is jelölik meg Izrael fővárosát.

Az álláspont tisztázására született meg a palesztin nép elidegeníthetetlen jogainak gyakorlására létrehozott ENSZ bizottság által kiadott dokumentum, mely Jeruzsálem státusza címet viseli⁹². Ez leszögezi: „a Negyedik Genfi Egyezmény érvényes

---

⁹² Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People [1997]

minden palesztin és más arab területre, mely 1967 óta Izrael megszállása alatt állnak, Jeruzsálemet is beleértve” A tanulmány hivatkozik az éppen folyó végső-státusz tárgyalásokra, és reményét fejezi ki, hogy annak eredményeként igazságos átfogó és tartós megoldás születik. A dokumentumban legtöbbet mondó rész az a 181 (II)-es Közgyűlési határozatra való hivatkozás hiánya. Miközben a tanulmány többször utal a határozatra, mint ami megalapozza a nemzetközi közösség érdeklődését a Jeruzsálem kérdés rendezésében, ugyanakkor nem állítja, hogy az 1947-ben született határozatnak a rendezés alapjául kéne szolgálnia.

2.5.2. Az Egyesült Államok állásfoglalásai

Az amerikai képviselőház Közel-Keletért felelős albizottságának elnöke, Lee H. Hamilton 1971-ben ekképp összegezte az amerikai álláspontot Jeruzsálem kérdésében: „Az Egyesült Államok kormányának álláspontja Jeruzsálem végső státuszának kérdésében ritkán volt konzisztens, és általában kétértelmű volt. Miközben az Egyesült Államok 1967 óta a korábbiaknál gyakrabban elítélte a Jeruzsálem státuszának vagy karakterének megváltoztatására irányuló egyoldalú lépéseket, az Egyesült Államok semmilyen álláspontot nem fogalmazott meg arra vonatkozóan, hogy milyen legyen Jeruzsálem végső státusza.”(Lapidoth & Hirsch [1994] p. 281.) Az elmúlt több mint harminc óta a helyzet nemigen változott.

Ezzel együtt a Jeruzsálemről szóló amerikai álláspont az elmúlt évtizedekben jelentős kilengéseket mutatott. Az Egyesült Államok formálisan a mai napig nem jelezte, hogy elvetné az ENSZ Közgyűlés (korábban bemutatott, és jelen értekezés függelékében olvasható) 181 (II)-es határozatát, mely egész Jeruzsálemre nemzetközi rezsím felállítását tervezte, és melyet az Egyesült Államok is megszavazott. A vezető diplomaták által hangoztatott álláspont ugyanakkor az ENSZ-határozat és Izrael Állam megszületése után néhány évvel már jelentősen eltávolodott ettől. 1952-ben Truman elnök még arról tájékoztatta Izraelt, hogy „az Egyesült Államok tartja magát ahhoz az állásponthoz, hogy Jeruzsálem különleges nemzetközi fennhatóság alá

helyezendő”, egy évvel később viszont John Foster Dulles külügyminiszter úgy foglalt állást, hogy Izraelt és Jordániát is megilleti „valamiféle politikai státusz”.⁹³

A hatnapos háború után már alig található meg valamiféle utalás a nemzetközi fennhatóság szükségességére. Kelet-Jeruzsálem Izrael általi annexióját követő napon, 1967. június 28-án a Külügyminisztérium kiadott egy közleményt mely leszögezi: „az Egyesült Államok sohasem ismerte el bármely állam egyoldalú lépését, mint ami meghatározhatná Jeruzsálem nemzetközi státuszát” (Gold p. 19.) Ugyanakkor Arthur J. Goldberg az USA ENSZ Közgyűlésre akkreditált követe hangsúlyozta, hogy soha nem nevezte Jeruzsálemet megszállt területnek, illetve, hogy a Biztonsági Tanács 242-es határozata szándékosan nem tartalmaz utalást Jeruzsálemre.

Az amerikai álláspont egyértelműen eltávolodott Izraeltől a Nixon érában. Charles A. Yost amerikai nagykövet 1969. július 1.-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt minden eddiginél világosabban fejtette ki az amerikai álláspontot: „Az Egyesült Államok Jeruzsálem júniusban izraeli ellenőrzés alá került részét – a többi elfoglalt területtel együtt – megszállt területnek tartja, és így alkalmazandóak rá a nemzetközi jog azon fejezetei, melyek a megszálló hatalmak jogairól és kötelességeiről szólnak”. William Rogers külügyminiszter ugyanez év decemberében a Jeruzsálem-kérdés rendezésének lehetőségeiről szólva olyan egyesített városról beszélt, ahol minden hívő szabadon eljuthat szent helyeihez, illetve melynek közigazgatási, gazdasági és vallási életébe Izrael és Jordánia is beleszólást kap (Gold p. 20). Ennél is világosabb az amerikai ENSZ nagykövet által a Biztonsági Tanácsban 1971 szeptember 25-én kifejtett álláspont: „Szerintünk Jeruzsálem végső státuszát általános békeszerződés keretébe illeszkedő Izrael és Jordánia közti tárgyalás és megegyezés által kell rendezni, miközben a lakók, illetve a várost szentnek tekintő nemzetközi vallási közösségek, és a térség egyéb államainak érdekeit figyelembe kell venni.”(Idézi: Cassese [1981] in Köchler [1981] p.152.)

Carter elnök által, a Camp David-i tárgyalások idején Husszein jordán királynak küldött válaszlevelek szerint Jeruzsálem státuszát tárgyalások során kell kialakítani, s a

---

⁹³ A két állásfoglalás megtalálható az amerikai képviselőház által megfogalmazott Az Egyesült Államok követésének Jeruzsálembe költöztetésére felszólító törvényben. Idézi: Gold p. 19.

végeredmény – a város különleges helyzete miatt – különbözni fog Ciszjordánia többi részétől. Három lehetőséget is vázolt a különleges karakter bemutatására: (1) izraeli szuverenitás és arab közigazgatás, (2) korlátozott arab szuverenitás és nemzetközi közigazgatás (3) nemzetközi szuverenitás és arab közigazgatás. Ugyanakkor leszögezte: bármilyen megoldásnak meg kell őriznie Jeruzsálem fizikai oszthatatlanságát. Carter évei alatt az Egyesült Államok álláspontja az volt, hogy az izraeli telepítési politika a nemzetközi jogba ütközik. Ez a Külügyminisztérium jogi tanácsadójának, Herbert J. Hansell-nek azon a nézetén alapult, hogy a IV. Genfi Egyezmény 49. cikkelye – mely szerint megszálló hatalom saját polgári lakosságát nem telepítheti megszállt területre – alkalmazandó Jeruzsálemre is. Az Egyesült Államok ennek alapján támogatta a Biztonsági Tanács 465-ös határozatát 1980. március 1.-én (Lásd Függelék I./8.), bár ez amerikai igen szavazatot Carter később tévedésnek minősítette, szerinte a küldött rossz gombot nyomott meg, mert tartózkodni akart.

A Reagan kormányzat alatt a hasonló határozatokkor Amerika tartózkodó szavazatot adott le, s Amerika álláspontja az volt, hogy Jeruzsálem kérdését közvetlen tárgyalásokon kell rendezni. Bush 1990. március 3.-án kijelentette ugyan, nem helyesli, hogy akár Ciszjordániában, akár Kelet-Jeruzsálemben új telepeket hozzanak létre, de nem tartotta ezt a nemzetközi jog megsértésének. A Clinton kormányzat tovább közeledett az izraeli állásponthoz. Az elnök az 1992-es választások előtt egy interjúban azt fejtegette: Jeruzsálemet Izrael fővárosának fogadja el, illetve Jeruzsálemnek oszthatatlan városnak kell maradnia (Middle East Insight, 1992 vol. IX, no 1. p. 15; ibid p.20). Madeline Albright ENSZ nagykövet többször hangsúlyozta, hogy az Izrael által 1967-ben elfoglalt területeket nem tartja megszállt palesztin területeknek. Ennek az álláspontnak némileg ellentmond az izraeliek által gyakran kifogásolt gyakorlat, hogy az amerikai küldöttek továbbra is tárgyalásokat folytattak palesztin vezetőkkel a nem hivatalos palesztin kormányépületként működő kelet-jeruzsálemi Orient House-ban.

Az amerikai álláspont kialakulatlansága jó tükröződik a nagykövetség átköltöztetésével kapcsolatos huzavonában. 1995. október 23.-án a kongresszus mindkét háza elsőprő többséggel elfogadta a nagykövetség Jeruzsálembe költöztetéséről szóló törvényt (Jerusalem Embassy Relocation Act), mely szerint a

költözésnek meg kell történnie legkésőbb 1999. május 31.-ig. A törvény egyébként ütközik az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1980-ban (amerikai támogatással meghozott) 478-as határozatával, mely felszólítja az ENSZ tagállamokat: ne tartsák fenn Jeruzsálemben diplomáciai testületüket.

A törvény végrehajtását az elnökök a helyzet kiélezettségére hivatkozva mindaddig halogatták. A Clinton-érában mindazonáltal máig ható jelentős fordulatra került sor Jeruzsálem kérdésében. Mint azt Stephen Zunes hangsúlyozza (Zunes [2000]) az a tény, hogy az Egyesült Államok a feszültség élezésének elkerülését hangoztatja a Kongresszus által hozott törvény bojkottálásának okaként végső soron azt implikálja, hogy az Egyesült Államoknak a kilencvenes évek közepe óta elvileg nincs ellenvetése Jeruzsálem izraeli megszállása ellen. Zunes szerint ennek explicit jele volt az is, hogy 1994 áprilisában az Egyesült Államok tartózkodott a februári hebroni megszállást elítélő határozat szavazásakor, arra hivatkozva, hogy a határozat egyik paragrafusára Jeruzsálem arab felére megszállt területként hivatkozott.

2.5.3. Európai álláspontok

Az európai álláspontok jelentősen különböznek egymástól, bár a legújabb amerikai állásponttól eltérően abban megegyeznek, hogy Kelet-Jeruzsálem feletti izraeli fennhatóság de facto helyzetként sem fogadható el: azt megszállásnak kell tekinteni. Az európai hatalmak közös álláspontját az 1980. június 13.-án elfogadott Velencei Nyilatkozat 8-ik bekezdése fejezi ki: „A kilencek leszögezik, hogy nem fogadnak el semmilyen egyoldalú lépést Jeruzsálem státuszának megváltoztatására, és hogy a város jövőjéről szóló bármiféle megegyezésnek tartalmaznia kell a szent helyekhez való hozzáférés szabadságának biztosítását mindenki számára.”⁹⁴

A Velencei Nyilatkozat kiegészítéseként – és az ENSZ BT 476-os határozatának tárgyalása közben - a Biztonsági Tanács brit delegáltja azt is világossá tette, hogy

---

⁹⁴ „The Nine stress that they will not accept any unilateral initiative designed to change the status of Jerusalem and that any agreement on the city’s status should guarantee freedom of access for everyone to the holy places.”

nem fogadja el, hogy Kelet-Jeruzsálem és Ciszjordánia eltérő státuszát. „Kelet-Jeruzsálem az 1967-es háborúban megszállt területekhez tartozik. Érvényesek rá a 242-es határozatban hangsúlyozott elvek, beleértve a háború általi területszerzés érvénytelensége is. Mindig is fenntartottuk álláspontunkat, hogy semmilyen egyoldalú lépés nem változtathatja meg Jeruzsálem státuszát. Nem engedhető meg, hogy bármilyen ilyen lépés a város jövőjét meghatározza.” (Foreign & Commonwealth Office [1998] p. 4.)

A brit álláspont változatlan maradt a kilencvenes évek során is. 1997 júliusában a brit Derek Fatchett, a brit külügyminisztérium közel-keleti kapcsolatokért felelős államtitkára minden eddiginél világosabban fogalmazott: „Szerintünk Jeruzsálem státuszát a végső státusz-tárgyalásokon kell eldönteni: elismerjük Izrael de facto fennhatóságát Nyugat-Jeruzsálem felett, de Kelet-Jeruzsálemben Izraelt megszálló hatalomnak tartjuk.”⁹⁵

Ugyanakkor az ENSZ BT 242-es határozatán alapuló állásponttól jelentősen különbözik az az álláspont, melyet az a levél tartalmazott, amit sajtóhírek szerint 1999. március elsején az Izraelbe akkreditált német nagykövet, az Európai Unió soros elnökét képviselőként küldött az izraeli külügyminisztériumnak. Ez leszögezte: „az Európai Unió megerősíti ismert álláspontját Jeruzsálem különleges státuszáról, mint 'corpus separatum'” (Foreign & Commonwealth Office [1998] p. 4.). Az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatán alapuló állásfoglalás Izraelben nagy vihart kavart, hivatalos állásfoglalások szerint (Cabinet Secretariat, State of Israel [1999]) a corpus separatum-ról szóló határozat érvénytelenné vált, miután azt „az arab fél elvetette”.

Hivatalos izraeli megnyilatkozások szerint a corpus separatum felmelegítése aláássa a BT 242-es határozatára alapozott – így Izrael szuverenitását az 1967 előtti területeken meg nem kérdőjelező – oslói békefolyamatot.

---

⁹⁵ Idézi: Foreign and Commonwealth Office [1998], p.5.

2.5.4. Iszlám országok és szervezetek álláspontja⁹⁶

Az iszlám országok és szervezetek minimális követelése (1) Izrael kivonulása az 1967-es háború előtti határok mögé, (ami Jeruzsálem szempontjából az 1948-1967 közti kettéosztottság véglegesítését jelentené), (2) egy Jeruzsálem fővárossal felállítandó palesztin állam megteremtése. A legtöbb arab állam eközben hivatalosan nem ismeri el Izrael Állam létét sem (a szűken vett közel-keleti térségben egyedül Egyiptom és Jordánia létesített diplomáciai kapcsolatot Izraellel). S bár közülük többen csak egyfajta aduként fogják fel az állam hivatalos elismerésért a területi engedményekért cserébe, vannak olyan államok és főképp iszlám szervezetek, melyeknek politikai célja Izrael (vagy az ő retorikájuk szerint a Palesztina területét bitorló cionista entitás) megszüntetése, vagyis történelmi Palesztina felszabadítása, s így Jeruzsálem teljes egészében arab (iszlám) fennhatóság alá kerülése.

Ez az álláspont tükröződik a hatnapos háború után a nyolc arab állam által aláírt kartúmi határozatokban leszögezett „három nem” deklarációban, melytől az aláíró államok azóta eltávolodni látszanak. Az álláspont szerint nem lehet legitimnek tekinteni, hogy egy megszálló hatalom egy más népnek elígérjen egy területet, vagyis nem elfogadható a Balfour-deklaráció, sem az ezt tartalmazó Mandátum-szerződés. Az álláspont szerint az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata sem lehet kötelező az azt alá nem író arab félre.

Izrael állam létének elismerésével kecsegtet az Arab Liga országainak 2002 tavaszán szaudi javaslatra történt békekezdeményezése is, mely az 1982-es marokkói határozathoz hasonlóan a „67-ben elfoglalt területeket a békéért” elvet követi.

Továbbra is nyíltan Izrael Állam megszüntetését programjául kitűző szervezet például a Hamász, melynek bemutatkozó nyilatkozatában a teljes Palesztinára vonatkozó arab szuverenitás követelésének megalapozását is tartalmazza. „A Hamász többször leszögezte, hogy nem a béke elve ellen van. Ellenkezőleg: mellette van, és azt szeretné elérni. Minden állammal egyetért abban, hogy az egész világon

---

⁹⁶ A Palesztin Felszabadítási Szervezet, a Palesztin Nemzeti Hatóság álláspontja nélkül, azzal a következő fejezetben foglalkozunk.

békének kell lenni. Azonban csak az igazságos béke állíthatja helyre a palesztinok jogát és adja meg nekik a lehetőséget, hogy függetlenségi és önrendelkezési jogukkal élhessenek. (...) Bármely politikai rendezés alapvető lényege – eredetétől és tartalmától függetlenül – együtt jár a cionista ellenség létjogosultságának elismerésével Palesztina nagyobbik részén, ami palesztinok millióit fosztja meg attól a joguktól, hogy hazatérhessenek, jövőjükéről dönthessenek, és független államot építhessenek a palesztin föld egészén. Ez mindenképpen ellentétes az emberi és nemzetközi értékekkel és hagyományokkal, emellett az iszlám jogelmélet szerint tilos is. Megengedhetetlen, mert Palesztina földje szent iszlám terület, melyet a cionisták bitorolnak, így annak helyreállítása érdekében, és hogy megszállóikat kiűzzék földjükről, a muszlimok kötelessége a dzsihád.”

A kommunikében megjelenő vallási és történeti érvekkel (például, hogy Jeruzsálem a britek megérkezéséig több mint ezer éven át az arab, illetve muszlim fennhatóság alatt állt, hogy egész Palesztina lakossága a Bázeli cionista kongresszus után 50 évvel még mindig kétharmad részben arab volt) vitatkozni természetesen nemigen lehet, legfeljebb megjegyzendő, hogy a másik oldalon hasonló történeti és vallási érvek állnak velük szemben. Mint látható, az érvelés egyik alapját a palesztin menekültek helyzete képezi, akiknek számát – leszármazottaikkal együtt – 1998 végén 3,5 millióra tette az 1949-ben felállított ENSZ Palesztin Menekültek Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, UNRWA), s akiknek hazatérését Izrael ellenzi. Az önrendelkezési jogra való hivatkozás azonban Jeruzsálem esetében nem helytálló, hiszen a város zsidó lakossága már az 1922-es brit mandátum által végzett népszámlálási adatok szerint is meghaladta a keresztény és muszlim lakosságét. Egy ENSZ tagállam megszüntetésére irányuló felhívás pedig mindenképpen ellentétes a nemzetközi joggal.

2.5.5. A PFSZ, illetve a Palesztin Nemzeti Hatóság tárgyaló-delegációjának hivatalos álláspontja

A Palesztin Felszabadítási Szervezet 1968-as megalakulásától az oslói békefolyamat hivatalos kezdetének számító Elvi egyezség az átmeneti önkormányzat (Declaration

of Principles on Interim Self-Government Arrangements) washingtoni aláírásáig (Rabin és Arafat nevezetes kézfogásáig) hivatalosan – az előző fejezetben bemutatott harcosabb (Izrael Állam megsemmisítésére törő) arab, illetve iszlám álláspontot vallotta.

Azóta azonban a PFSZ, illetve a Palesztin Nemzeti Hatóság az ENSZ 242-es határozatának végrehajtását követeli, s ezt – legalábbis a határ kérdésében - végleges rendezésnek fogadja el⁹⁷. Ugyanakkor Jeruzsálemet a békés jövőben nyílt városnak képzelel el, melyben – „a szuverenitás kérdéséről szóló döntéstől függetlenül” – nincs fizikai határ. Mindez megegyezik számos nyugati állásfoglalással. Az álláspont ugyanakkor azt is leszögezi, hogy „Palesztina állam Jeruzsálemet jelöli meg fővárosául”, illetve, hogy a végső státusz tárgyalásokon nem csak Kelet-Jeruzsálemről, hanem a város egészéről tárgyalásokat kell folytatni.

Utóbbi nézet 1999 tavaszán erősödött meg igazán, amikor az ENSZ-ben – az Európai Unió állásfoglalásán felbuzdulva – palesztin diplomaták és Arafat elnök személyesen diplomácia kampányba kezdett, hogy a Közgyűlés 181 (II)-es határozatát a közel-keleti rendezés alapjául szolgáló dokumentumok közé emelje. Az erőfeszítések az izraeli tiltakozások ellenére folytatódtak. A PFSZ állandó ENSZ-delegáltja levelet írt a Főtitkárnak, melyet sajtóközleményként is kiadtak, eljuttatva valamennyi tagállamnak. Ez így szólt: „Tegnap az ENSZ izraeli küldöttje a médiában hozzászólt az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én kiadott 181 (II)-es határozatához, és az állásfoglaláshoz, melyet e tárgyban korábban Arafat elnök tett. Az izraeli képviselő megismételte, amit az izraeli külügyminiszter néhány napja mondott, nevezetesen, hogy a 181 (II)-es határozat 'semmit és érvénytelen'. Ezek törvénytelen hozzáállást kifejező nevetséges állítások... Ezenkívül szerintünk Izraelnek meg kell magyaráznia a nemzetközi közösségnek azokat az illegálisan tett lépéseket, melyek által törvényeit és szabályozását kiterjesztette azokra az 1948-as háború során elfoglalt területekre, melyek a 181 (II)-es határozat szerint a zsidó államnak megítélteken kívül estek.” (Idézi: Gold [2001a] p. 16.)

---

⁹⁷ A hivatalos palesztin álláspontot a Palesztin Felszabadítási Szervezet Tárgyalási Osztályának hivatalos álláspontja Jeruzsálem végső státuszának kérdésében című dokumentum alapján tárgyaljuk. A szöveg hivatalos angol nyelvű változata a függelékben olvasható (I.10).

A 181 (II)-es határozat „felmelegítésének” célja Jeruzsálem kérdésben az volt, hogy megerősítsék, hogy a tárgyalások nem kizárólag Kelet-Jeruzsálemről folynak – mint azt a BT 242-es határozatán alapuló oslói folyamat implikálná – hanem egész Jeruzsálemről, így tehát az, hogy Nyugat-Jeruzsálem Izrael fővárosa éppúgy egyezkedés tárgya, mint az, hogy Kelet-Jeruzsálem a megalakítandó Palesztináé. Sőt: mint azt Nabil Saat a Palesztin Hatóság nemzetközi együttműködésért felelős minisztere kifejtette, a terv az volt, hogy az 1999. május 4.-én lejáró Oslói Egyezmények helyét a 181 (II)-es határozat vegye át, s az ENSZ Gyámsági Tanácsa vegye át az irányítást Palesztinában a zsidó állam számára 1947-ben megítélt területeken kívül (beleértve egész Jeruzsálemet).

A 181 (II)-es határozatra hivatkozás persze önmagában hordoz egy ellentmondást a Palesztin Hatóság számára. Tulajdonképpen ugyanazt, mint amivel 1948 táján a megalakuló Izrael Állam jogászainak is fejtörést okozott. Mindkét entitásra igaz ugyanis, hogy a létét jogilag megalapozó nemzetközi dokumentum az általa fővárosnak tartott, illetve remélt Jeruzsálemet speciális nemzetközi rezsim alá helyezte volna⁹⁸. Ezt az ellentmondást második Jeruzsálem-paradoxonként tárgyaljuk. Ennek, és az amerikai közvetítésnek tudható be, hogy a későbbiekben a Camp David II. és a tabai tárgyalásokon a palesztinok továbbra is a 242-es BT határozat szellemében tárgyalt, bár Jeruzsálem kérdésében ragaszkodni próbált ahhoz, hogy a teljes város státuszát a tárgyalások témájává tegye.

2.5.6. Az izraeli hivatalos álláspont

Izrael, mely az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatát elfogadta, mint ami számára nemzetközi legitimitációt ad, az első arab-izraeli háború végeztével – főképp Jeruzsálem státuszának kérdésével kapcsolatban – fordított álláspontján, és azóta is érvénytelennek tekinti azt. Moshe Sharett izraeli külügyminiszter ENSZ Közgyűlése előtt 1949. november 25-én tett nyilatkozata szerint: „...Az arab hadseregek

---

⁹⁸ Sőt, mint ezt a 2.4.2. fejezetben bemutattuk, az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata alapján Betlehem is a nemzetközi felügyelet alatt álló corpus separatum részévé válna, pedig a város ekkorra már a Palesztin hatóság irányítása alatt állt.

jeruzsálemi zsidók elleni véres erőszakának brutális kirohanásával szemben az ENSZ úgy döntött, hogy meghátrál saját felelősségétől (...) Meglehető, az ENSZ eredetileg határozottan és előrelátással fogadta el Jeruzsálem kormányzásának felelősségét. Vészhelyzetben azonban úgy találta, hogy nem tud megbirkózni vele, így tétlenségre kényszerült. (...) Miként a döntés megvalósíthatatlanná vált, mert a felhatalmazott nem teljesítette kötelezettségét, éppúgy a döntés alapvető tételének zsidók általi elfogadását is hatályon kívül helyezték az események.”

Az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatával ellentétben Izrael hivatalosan elfogadja az ENSZ BT 242-es határozatát. Értelmezése szerint azonban a határozat nem mondja ki azt, hogy Izraelnek valamennyi területről ki kell vonulnia. (Lásd a 242-es határozat angol szövegében szereplő „from territories” kitétel értelmezéseiről szóló vitát a 2.4.4. fejezetben). Miközben Izrael szerint a határozat nem pontosítja, hogy pontosan milyen határvonalak mögé kellene visszavonulnia, a szövegben „biztonságos és elismert határok” szükségessége is szerepel, márpedig az 1967 előtti határok izraeli szemmel nem tekinthetők „biztonságosnak”⁹⁹

Jeruzsálem státuszának kérdésében a hivatalos álláspontot mindmáig a korábban 2.4.3. fejezetben bemutatott, 1980-ban hozott alaptörvény jelenti, mely leszögezi: Izrael fővárosa az egész egyesített Jeruzsálem. A Jeruzsálemre vonatkozó igények elsősorban történeti (Dávid, Salamon király), vallási (Szentélyek és Siratófal), valamint demográfiai (évezredek óta szinte folyamatos zsidó jelenlét, 150 éve zsidó többség) alapon állnak. Ezek az érvek ugyanakkor nem döntő erejűek, s mindegyikük szembeállítható a megfelelő ellentétes tartalmú arab érveléssel. Eközben – bár a Jeruzsálem-törvényt az ENSZ BT határozata elfogadhatatlannak ítélte – Izrael mégis megkísérelte azt nemzetközi jogi érveléssel is alátámasztani. Ennek négy legfontosabb eleme: (1) Jeruzsálem egészében véve tulajdonos nélküli terület (terra nullus) volt, miután 1947. novemberi Közgyűlési határozatot követően az ENSZ által előírt nemzetközi rezsím nem vette át a hatalmat a brit mandátum megszűntével, (2) A Közgyűlés 181 (II)-es határozat érvénytelenné vált azáltal, hogy azt az arab

---

⁹⁹ Abba Eban izraeli külügyminiszter egy alkalommal sokatmondóan „Auschwitz-határokként” beszélt az 1967 előtti határokról.

államok elutasították rákényszerítve Izraelt, hogy a zsidó lakossága védelmében Jeruzsálem nyugati felét ellenőrzése alá vonja. (3) Kelet-Jeruzsálem elfoglalása önvédelmi háború eredménye, (4) Kelet-Jeruzsálemet korábban ellenőrző hatalomnak – Jordániának – pedig nem volt jogalapja annak birtoklására.¹⁰⁰

Jeruzsálem jogi státuszának rendezetlensége a brit mandátum megszűnését követően valóban tény, s bizonyos értelemben tény az is, hogy az 1967-es háború, melyben Izrael területét háromszorosára növelte, önvédelmi háború jellegzetességeit mutatja (hogy az is lett volna, azt Izraelen kívül semelyik állam nem deklarálta). Kétségtelen tény, hogy a háborút megelőzte Egyiptomi részről Izrael Vörös tengeri kijárata, a Tirán-szoros lezárása, mely a nemzetközi vizeken való hajózásra vonatkozó nemzetközi jogot sértette, és jelentős kárt okozott Izraelnek, mely az olajat ebben az időben jórészt Perzsiából – ezen a tengeri útvonalon keresztül – importálta. Az is tény, hogy 1967 májusában Kairó kérésére vonták vissza az Izrael és Egyiptom között a fegyverszüneti demarkációs vonalon 1956 óta járőrszolgálatot teljesítő ENSZ Rendkívüli Erőket (United Nations Emergency Force, UNEF). S azt az izraeli vádat sem vitatják az arab hivatalos nyilatkozatok, hogy Izrael többszöri figyelmeztetése ellenére Jordánia volt az, mely Nyugat-Jeruzsálemet ágyúzni kezdte, hogy eleget tegyen az Egyiptommal kötött katonai szerződésének.

Ugyanakkor az 1949-es Negyedik Genfi Egyezmény – melyhez Izrael is csatlakozott – kimondja: „... a háború során történt területmegszállás alapvetően csak ideiglenes de facto helyzet lehet, mely a megszállt hatalmat sem államiságától, sem szuverenitásától nem fosztja meg; egyszerűen csak befolyásolja jogérvényesítő képességét. (...) Következésképpen, a háború eredményeként létrejött megszállásból, miközben az jellegében a valódi tulajdonláshoz hasonlít, egyáltalán nem következik semmiféle jog a terület feletti rendelkezésre¹⁰¹.”

---

¹⁰⁰ Az összefoglalás alapjául lásd például Gold [2001b].

¹⁰¹ „...the occupation of territory in wartime is essentially a temporary, de facto situation, which deprives the occupied power of neither its statehood nor its sovereignty; it merely interferes with its power to exercise its rights (...) Consequently, occupation as a result of war, while representing actual possession to all appearances, cannot imply any right whatsoever to dispose of territories.” In: United Nations, p.:30.

Csakhogy az izraeli érvelés tovább megy az önvédelemhez való jog hangsúlyozásán, és azt állítja, hogy Jordánia nem volt Kelet-Jeruzsálem (illetve egész Ciszjordánia) felett legitim szuverén, hiszen a két part egyesítéséről szóló deklarációt csak két állam – Pakisztán és Nagy-Britannia – ismerte el. Eközben a zsidó állam létjogosultságát megalapozta a határokat rendező utolsó törvényes szerződés, az 1922-es mandátum-szerződés, mely a zsidó nemzeti otthon felállítását is előírta a Balfour-deklaráció alapján, miközben palesztinai arab államról vagy ehhez fűződő jogokról nem tett említést. Így összességében az önvédelemből területet szerző Izraelnek több jogalapja van a brit mandátum megszűnte után legitim tulajdonos nélkülivé vált Jeruzsálem (illetve Ciszjordánia és a Gázai övezet) birtoklására, mint bármely más államnak.

A Balfour-deklaráció, az ezt megerősítő mandátum-szerződés, illetve a Jordán folyó egyesítésére vonatkozó 1950-es ammani döntés jogi relevanciájáról korábban már részletesen beszámoltunk. Így ehelyütt csak annyit jegyeznénk meg, hogy az izraeli jogi érvelés tetszetőssége ellenére nem tud mit kezdeni azzal a ténnyel, hogy érvényes ENSZ Közgyűlési és BT határozatok – mint már láttuk – rendre hitet tesznek Kelet-Jeruzsálem megszállt státusza mellett, illetve, hogy a nemzetközi közösség egy tagja sem fogadja el, hogy a városrész teljes egészében Izraelhez tartozik.

2.5.7. Összefoglalás: A nemzetközi közösség és Jeruzsálem státusza

Az államok túlnyomó többsége – leszámítva elsősorban az arab országokat – de facto elfogadta Nyugat-Jeruzsálem Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem Jordániához tartozását 1967 előtt. Ugyanakkor a nemzetközi közösség egyhangú véleményét fejezte ki az ENSZ Biztonsági Tanácsa által hozott több határozat, mely szerint Jeruzsálem keleti felének anektálása, és ott zsidó kolóniák létesítése ellentétes a nemzetközi jog alapvető normáival és az 1949-es Genfi Egyezményel.

Azt, hogy Kelet-Jeruzsálem Izraelhez tartozna, hivatalosan egyetlen állam sem fogadta el. 1997 júliusában a brit Derek Fatchett, a brit külügyminisztérium közel-

keleti kapcsolatokért felelős államtitkára kijelentette: „Szerintünk Jeruzsálem státuszát a végső státusz-tárgyalásokon kell eldönteni: elismerjük Izrael de facto fennhatóságát Nyugat-Jeruzsálem felett, de Kelet-Jeruzsálemben Izraelt megszálló hatalomnak tartjuk.¹⁰²” A nemzetközi közösség túlnyomó többsége – beleértve az Egyesült Államokat is – ezt az álláspontot osztja, amennyiben nincs állam, mely Kelet-Jeruzsálem annektálását, illetve az erre vonatkozó 1980-ban hozott izraeli alaptörvényt legitimnek ismerné el. Hasonló konklúziót fogalmazott meg az izraeli nemzetközi jogász, Ruth Lapidot is, aki egy konferencián az alábbiakat fogalmazta meg: Az izraeliek szemében Nyugat-Jeruzsálem is, Kelet-Jeruzsálem is Izrael szuverenitása alatt áll. Ugyanakkor a nemzetközi közösség nem ismert el semmiféle szuverenitást sem, Nyugat-Jeruzsálem sem Kelet-Jeruzsálem felett, sem Izraelét, sem Jordániáét, sem a palesztinokét. Eközben az ENSZ Biztonsági Tanácsa és Közgyűlése számos határozatot hozott, mely Kelet-Jeruzsálemre, mint megszállt területre hivatkozik, Nyugat-Jeruzsálemre vonatkozó határozatok pedig nem léteznek. Így tehát a Nyugat-Jeruzsálem feletti izraeli szuverenitás de facto elfogadott, de jure viszont nem (In: Americans for Peace Now, p. 7.).

Az előbbieken azt vizsgáltuk, hogy a korábban ismertetett történeti, vallási, jogi megfontolások alapján, milyen elképzelések léteznek Jeruzsálem státuszára vonatkozóan. Azt, hogy Kelet-Jeruzsálem Izraelhez tartozna, hivatalosan egyetlen állam sem fogadta el, az államok többsége arra vár, hogy a végső státusz Izrael Állam és a Palesztin Felszabadítási Szervezet közt folyó tárgyalások eredményeként rendeződik.

1948-1989 között Jeruzsálem kérdése a két szuperhatalom vetélkedésének kontextusába helyeződött. Izrael Állammal a magukat szocialistáknak nevező országok 1967-ig diplomáciai kapcsolatban álltak, a hatnapos háború után azonban – Románia kivételével – megszakították azt, s ettől kezdve az egyre inkább a befolyási övezetükbe vont arab országokkal (elsősorban Szíriával) együtt követelték az 1967-ben megszállt területek feltételek nélküli kiürítését, szemben az Izraellel egyre

---

¹⁰² Idézi: Foreign and Commonwealth Office [1998], p.5.

szorosabb stratégiai kapcsolatot kiépítő, az érintett felek közti közvetlen tárgyalásokat szorgalmazó amerikai állásponttal.

Miközben a bipoláris világ megszűnése után kirajzolódó nemzetközi rendszer sajátosságai következtében az Egyesült Államok a békerendezés fő mediátora, egyúttal ő Izrael fő protektora is. Mint látható az „elfogult békebíró” Jeruzsálem kérdésben (is) a világ közvéleménnyel – elsősorban az arab (iszlám) világ, illetve a III. világ országainak álláspontjával, de az európai elképzelésekkel is – erőteljesen szemben áll. Az USA és Európa közel-keleti külpolitikájának különbözősét számos tényező okozza: a közvetlen az amerikai külpolitikára erős hatást gyakorló zsidó lobbis és az iszlám terrorizmussal kapcsolatos közvetlen tapasztalat mellett európai oldalon megemlíthető a jelentős iszlám közösség hatása, a gyarmattartó múlt és az erőteljesebb függés az arab olajtól.

3. RÉSZ: AZ IZRAEL/PALESZTINA KONFLIKTUS ÉS A JERUZSÁLEM-KÉRDÉS POLITIKAI RENDEZÉSE A HUSZONEGYEDIK SZÁZADBAN

„Fél vekni is jobb, mint semennyi kenyér”

(A brit kormány által 1937-ben Palesztinába küldött, a terület felosztását javasló Peel-bizottság)

Ebben a részben megkíséreljük végiggondolni, hogy milyen feltételek lennének szükségesek a konfliktus jelenlegi – remélhetőleg utolsó – szakaszának békés lezárásához.

3.1. Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés realista/neorealista, liberális/institucionalista, illetve idealista/konstruktivista megközelítésben

„A klasszikus elméletek a radikálisan átalakuló világunkban is sokatmondóak lehetnek” – deklaráta Jack Snyder (Snyder [2004] p. 53.). A tétel igazolását abban is megtalálhatjuk, hogy a konfliktus elemzői is gyakorta használják a nemzetközi viszonyok tudományos elemzésének alapvető megközelítéseit. Köztük olyan politikusok is, mint például az idealistának tartott Simon Peresz vagy a nagyon is realistiként ismert Henry Kissinger, akinek Közel-Keletről szóló elemzéseiben a nemzetközi politika elmélet mindhárom megközelítése felbukkan.

Az alábbiakban a nemzetközi kapcsolatok három fő irányzata alapján – tehát a realista/neorealista, a liberális/institucionalista illetve az idealista/konstruktivista iskola tanításai szerint – vizsgáljuk és magyarázzuk az Izrael/Palesztin-konfliktust, illetve e gondolati iskolák alapján igyekszünk meghatározni a megoldás szükséges feltételeit.

3.1.1. Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés realista/neorealista megközelítésben

A realizmus elméletének középpontjában az a felfogás áll, hogy a nemzetközi viszonyok lényegében az önző államok küzdelme. A realizmus ennek megfelelően elsődlegesen az államok közti erőegyensúlyok, illetve a pragmatikus erőalkalmazás kérdésére fókuszál, különös figyelmet szentelve többek közt a túlterjeszkedés kérdésének.

A felfogás természetesen elsősorban az Izrael/Palesztin-konfliktus általunk harmadiknak nevezett (1948-1988 közötti) szakaszának leírására alkalmas. A korszak az arab államok és Izrael szembenállásán alapult, a háttérben pedig – az időszak jórésztében – ott állt az Egyesült Államok és Szovjetunió.

Az államok, mint szereplők egyeduralkodó szemléleten túllépő neorealista megközelítés a PFSZ és Izrael küzdelmével és a békefolyamattal is jellemezhető negyedik szakaszra is magyarázatot adhat. Az, hogy a realizmus önző államokat feltételez – hangsúlyozza Jack Snyder, aki maga is a realista iskolához tartozónak tartja magát – nem következik, hogy a realizmus pesszimista lenne. A nemzetközi szereplők csillapíthatják a háború esélyét azáltal, hogy csökkentik a veszélyt, amit egymásra jelentenek.

Éppen a realista megközelítésből kiindulva magyarázza Simon Peresz 1994-ben, miért látja úgy, hogy megérett a helyzet a konfliktus megoldására. „A béke megteremtéséhez reálisan kell megközelítenünk a Közel-Kelet alapproblémáit. Mindenekelőtt el kell ismernünk a háború hiábavalóságát: az arabok nem győzhetnek le a csatamezőn Izraelt; Izrael nem diktálhat békefeltételeket az araboknak. Ez az erőegyensúly tükrözi az arab-izraeli konfliktus történetének (...) tanulságait. (...) Jóllehet Izrael hadászati és katonailag erős, és lehengerelhet minden ellenséges arab koalíciót, a teljes győzelem – amelyet a szövetségesek arattak a második világháborúban – még csatateren kivívott győzelem után is mindenkor kizártnak tekinthető. Bár a hidegháború véget ért, és a Szovjetunió fölbomlott, súlyos hatalmi érdekek továbbra is alapvető jelentőségűek a térség stabilitása szempontjából, és sem Izraelnek, sem ellenségeinek nem adatik meg, hogy aláássák ezen érdekeket. Az

1991. évi Öböl-háború minden szakértő számára egyszer s mindenkorra megerősítette ezt a cáfolhatatlan tény. Továbbá: a totális háború – az 1948-a függetlenségi háború méreteiben megvalósíthatatlan. Egy korlátozott hadműveleti célokkal folytatott háború pedig, mint a Jom Kippur-i, a legkevésbé sem végződne valamelyik hadviselő fél vereségével, sem a csatatéren, sem a tárgyalóasztalnál.” (Peresz [1995] p. 57.)

Simon Peresz érvelése szinte teljesen megegyezik Henry Kissinger hét évvel későbbi gondolatmenetével. „Izrael túl erős volt ahhoz, hogy katonai úton legyőzzék, a PFSZ-nek pedig túl sok nemzetközi támogatója volt ahhoz, hogy politikailag győzzék le. Egyetlen nagyobb ország sem volt abban a helyzetben, hogy egy Izrael ellenes arab támadáshoz fegyvereket szolgáltasson, vagy diplomáciai úton támogassa a konfrontációs politikát. Egyetlen arab ország sem volt elég erős ahhoz, hogy háborúba kezdjen Izraellel, és elég sokáig kitartson ahhoz, hogy külső beavatkozást váltson ki. Másfelől, Izrael túlságosan függött az amerikai segítségtől ahhoz, hogy elviseljen egy krízis kezdeményezését követő erkölcsi és politikai elszigeteltséget.” (Kissinger [2002] p. 132)

A realista/neorealista elmélet képes arra, hogy magyarázza hogyan tudott Izrael a teljeskörű elszigeteltségből elérni, hogy két szomszédos arab állammal – Egyiptommal és Jordániával – békeszerződést kötött, s az 1967 előtti fegyverszüneti vonalhoz való visszatérésért cserébe a többi arab állam is felajánlotta a kapcsolatok normalizálást. Az ok a nagy patrónus, a Szovjetunió meggyengülésével, majd összeomlásával magyarázható.

A realista megközelítés arra is lehetőséget kínál, hogy elméletet alkossunk arra, miért tűnik olyan nehéznek az izraeli-palesztin békeegyezmény megkötése. Érzésünk szerint az egyik ok az erőviszonyok aszimmetriáiban rejlik. Egyrészt Izrael gazdaságilag-katonailag összehasonlíthatatlanul erősebb, mint a palesztinok, ezért nem tűnik számára indokoltnak a kompromisszumkeresés. Másfelől a palesztinok bízhatnak a számukra kedvező hosszabb távú demográfiai trendekben, továbbá abban, hogy ha az iszlám világ állna mögöttük az erőviszonyok az ő javukra változnának (vö. a korábban idézett maláj exelnök Mohamad Mahathir: „1.3 milliárd muszlimot nem győzhet le néhány millió zsidó”). Harmadrészt Izrael mégiscsak

számíthat arra, hogy ha léte végveszélybe kerülne, például azért, mert valamely muszlim állam atomcsapással fenyegetné, a világ egyetlen szuperhatalma, az Egyesült Államok állna mögé.

Meg kell ugyanakkor jelezni, hogy a konfliktus egyes elemei nemigen magyarázhatók meg a realista/neorealista megközelítés alapján. Míg például Izrael évtizedek óta meg van arról győződve, hogy az arab világ által szintén fenyegetett Irán az erőegyensúly-elméletek szerint természetes szövetségese lenne, s hogy ez előbb-utóbb manifesztálódik is, ennek mindmáig semmi jelét nem látni. Hasonlóképpen nehéz a realista iskola alapján megmagyarázni azt a különös fontosságot, ami az izraeli-palesztin békefolyamat során a Templomhegy/Haram al-Sharif feletti szuverenitás kérdését körbelengi.

3.1.2. Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés liberális/institucionalista megközelítésben

A liberális iskola szerint a realista megközelítés alapvető hibája, hogy nem érzékeli a fejlődést a nemzetközi kapcsolatokban, holott a világ a kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatok, és nem utolsósorban a demokratikus normák terjedésével egyre inkább maga mögött hagyja a realisták által vázolt anarchikus állapotokat. A liberálisok a demokráciák terjedését, illetve az érett demokráciák – a nemzetközi jog, az átláthatóság és elszámoltathatóság alapján, illetve a megfelelő nemzetközi intézmények igénybevételével folytatott – együttműködési potenciálját hangsúlyozzák.

Többen úgy vélik, az Izrael/Palesztin-konfliktus, illetve a Közel-Kelet nem lenne ennyi erőszakkal terhelt, ha a térségben demokratikus államok lennének. A nemzetközi viszonyok liberális megközelítésén alapuló, Immanuel Kant nevéhez köthető demokratikus béke koncepció szerint demokratikus államok nem is viselnek háborút egymás iránt. Simon Peresz 194-ben úgy látta: „a Közel-Keletnek úgy hiányzik a demokrácia, mint az emberi szervezetnek az oxigén (...) A regionális demokratizálás fejleszti a kommunikációt. Egy ország kommunikációs eszközei, anélkül, hogy magát a nemzetet támadnák, az országon belüli 'patológiás'

viszonyokat támadják, s ezáltal elősegíthetik a demokrácia diadalát. Ez a győzelem a tartós béke leghathatósabb biztosítója: demokratikus országok nem viselnek háborút egymás ellen.” (Peresz [1995] p. 70.)

A diktatórikus arab világgal szemben álló, a nyugati típusú demokrácia iránt elkötelezett Izrael az Egyesült Államok Közel-Kelet szemléletének és Izrael iránti stratégiai partneri viszonyának az egyik alapja.¹⁰³ Az arab világ demokratikus átalakításának programja 2001. szeptember 11-e után a Közel-Kelettel kapcsolatos amerikai külpolitika vezérelvévé vált. A terrorcselekmények, továbbá az Izrael/Palesztina rendezés kudarca arra ösztönözte az amerikai kormányzatot, hogy elvesse a korábbi gyakorlatot (vagy legalábbis új irányvonalat vezessen), mely hajlandó volt autoriter vezetőket támogatni, ha azok az Egyesült Államok stratégiai érdekeivel harmóniába hozható politikát folytattak.

Számos elemző hangsúlyozza, hogy a palesztin demokrácia-építés az Izrael/Palesztina békefolyamat szempontjából is elsődleges fontosságú. Foreign Affairsben 2004 végén megjelent cikkében Khalil Shikaki akként vélekedett, hogy Gázában csakis demokratikus választások előzhetnék meg, hogy az izraeli kivonulást követően káosz következzen be. A káosz pedig nem csak Gáza lakói számára lenne tragédia, de Izrael biztonságára is fenyegetést jelentene, továbbá a nemzetközi béketerv, a „road map” megvalósításának esélyeit is rontaná¹⁰⁴.

A liberális/institucionalista irányzat másik vesszőparipája a stabil nemzetközi rendszert megalapozó globális és regionális intézmények felállítása. „A fundamentalizmus gyors ütemben, mélyen hatol be a Közel-Kelet valamennyi arab

---

¹⁰³ Lásd például Christison [2000] p.2., Said [1995] p. 27.

¹⁰⁴ Shikaki [2004]. Ugyanő két évvel korábban amellet érvelt, hogy az Al-Aksza intifáda kitörése másra vezethető vissza, mint amit a térségben élők hisznek. Szerinte tévednek az izraeliek, akik azt gondolják, hogy a felkelést Arafat szervezte meg, hogy népszerűségét és legitimitását növelje, és Izraelt koncessziókra bírja rá. Úgy véli a palesztinok is tévednek, amikor azt feltételezik, hogy a felkelés Saron templomhegyi látogatása, illetve az oslói békefolyamat eredménytelensége miatt spontánul tört ki. Shikaki azt állítja: az Al-Aksza intifáda alapvetően a palesztin elíttek küzdelme az őrsgváltásért az idősebb Fatah vezetők, a régi örök, illetve a helyükre törő, többek közt korrupciómentességet követelő nacionalista „új örök” között. (Shikaki [2002]) Ha így van, a békefolyamat döntően a Palesztin Hatóság nem kellően demokratikus viszonyai miatt futott zátonyra.

államába, veszélyezteti a regionális békét, az egyes kormányok stabilitását. (...) A válasz tehát egy olyan rendszerbe foglalt regionális struktúra, amely megteremti a gazdasági és társadalmi növekedés lehetőségét, kioltja a vallási fanatizmus tüzét és lehúti a forradalom forró szeleit.”

A neoliberális megközelítésben a közel-keleti béke megteremtése sokkal könnyebben megvalósíthatónak látszik, mint neorealista megközelítésben. A neorealisták világképe csak osztható javakat ismer, szerintük „a győzelem és a rangpozíció a relatív hatalmi különbségek változásának az eredménye”. A neoliberálisok szerint viszont a „nemzetközi együttműködés eredményei oszthatók”. (Kiss J. [2003] p. 45.) Így a neoliberális nézetrendszerből fakad az a tétel, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldása, avagy a Jeruzsálem-kérdés rendezése irányába mutató békefolyamat nem zéróösszegű játszma, mint azt a neorealisták hiszik, hanem olyan folyamat, amelyen elvileg mindkét fél nyerhet.

3.1.3. Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés idealista megközelítésben

Az idealista iskola szerint a nemzetközi viszonyokat az ideák, közös értékek és társadalmi identitás határozzák meg. A külpolitikát etikai és jogi normák szerint kell folytatni, s minden stabil politikai rendet a közös értékeken alapuló konszenzusnak kell megalapoznia.

A cionizmus több mint egy évszázados története során számos szerző hangsúlyozta, hogy a zsidó nép nem keleti, inkább európai nemzet, és sokan voltak, akiket ez büszkeséggel töltött el¹⁰⁵. Vannak azonban, olyanok is, akik úgy vélik: ez a tény inkább nehezíti, mint könnyíti a megbékélést. „A konfliktusunk politikai és területi, de egyúttal kulturális konfliktus is, és a kulturális aspektust általában elfelejtik. Nem köthetünk békét a palesztinokkal, ha nem változik meg az izraeli társadalom

---

¹⁰⁵ Például: „Meg kell próbálnunk elhozni az európai kultúrát a keleti közösségnek. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy keleti néppé váljunk. (...) 2000 éves utat jártunk be, hogy európai zsidó közösség legyünk, lehetetlen, hogy ezek után visszaforgassuk az idő kerekét, és elfogadjuk Jemen, Marokkó vagy Irak kultúráját.” (Idézi: Segal [1975] p. 15.)

felfogása. Az izraelieknek tudomásul kell venniük, hogy a Közel-Keleten élnek. Közel-keleti nemzet, nem pedig egy nyugati nemzet, mely a Közel-Keleten él. Úgy vélem ez a felfogásváltozás nélkülözhetetlen ahhoz, hogy eljussunk a valódi - nemzetek és nem a kormányok közötti – békéhez... Egy olyan Közel-Keletet kell együtt felépítenünk, ahol nem kétféle népcsoport, egy nyugati és egy keleti él, hanem csupa keleti, elfogadva valamennyiük nyelvi, kulturális és szellemi identitását.” (Baskin [1993] p. 221.)

A kulturális különbözőség a békefolyamat értelmezésében is megmutatkozott, méghozzá éppen abban, hogy – mint azt Henry Kissinger mondja – Izrael és Amerika a nemzetközi politika liberális elméletének szemszögéből folytatták az oslói béketárgyalásokat nem véve észre, hogy a másik oldalon más az uralkodó szemlélet. „Az izraeli és amerikai vezetők úgy határozták meg a békét, mint valami normalitást, ami véget vet a követeléseknek és tartós jogi státust rögzít – más szóval a 20. századi liberális diplomácia elveit alkalmazzák. Ezzel szemben az arabok, kiváltképpen a palesztinok, Izrael pusztta létezését is megkérdőjelezi, hiszen az már önmagában is betolakodás a „szent” arab területre. A területre vonatkozó kompromisszumokat jobb lehetőség híján talán elfogadják, de ugyanúgy kezelik, mint ahogy hajdan Franciaország látszólag belenyugodott abba, hogy Németország annektálta Elzász-Lotharingiát 1870-ben – vagyis mint olyan szükségszerűséget, amit befolyásol a reváns lehetősége, amikor vissza lehet nyerni mindazt, amit elveszítettek. (Az igazsághoz tartozik: a szentség retorikája részét képezte az izraeli diskurzusnak is, például Jeruzsálem megoszthatatlanságát illetően.)”¹⁰⁶

Realista szempontból szinte érthetetlen, hogy Irán, mely Izraelhez hasonlóan arab országokkal áll konfliktusban, miért esküdött ellensége a zsidó államnak, s miért nem hajlandó még a létezését sem elfogadni, nemhogy – mint a sah idején – kiegyensúlyozott politikai és gazdasági kapcsolatokat építene vele. Kizárólag

---

¹⁰⁶ Kissinger [2002] p. 129. Az utóbbi megjegyzésre számos példa sorolható, például a nem vallásos izraeli katonák visszaemlékezéseiből, akik Kelet-Jeruzsálemet, illetve az óvárost és benne a Siratófalat felszabadították: „Olyan volt, mint egy új élet [kezdet], mintha csak most ébredtünk volna fel.” „Mindnyájan sírtunk” A Falhoz elérni a mindent jelentette” „Eggyé váltam Dávid házával, Salamon királyságával, a Templommal.” „Úgy éreztem, mintha ebben a pillanatban új fejezetet íránk a Bibliába, csodákról szóló fejezetet”. Idézi: Segal [1975] p. 137.

értékracionális gondolatmenet vezethet oda, hogy egyes iráni vezetők Izrael elleni nukleáris támadás lehetőségét is felvetették már. (Iran Press Service [2001])

A klasszikus realizmus szabályai szerint a „nukleáris korszak előtt az államok azért bocsátkoztak háborúba, mert a vereség vagy a kompromisszum következményeit rosszabbnak vélték, mint a háború következményeit”, az atomkorszakban viszont – mint Kissinger írja – „egy esetleges nukleáris háború pusztításai sokkalta borzalmasabbak, mint a legrosszabb kompromisszum vagy netán a vereség következményei. (...) Tény, hogy a nukleáris fegyverek megjelenése erősen csökkentette a háború veszélyét, de az sincs kizárva, hogy ez az állítás nem lesz sokáig érvényes. Legalábbis akkor, ha nukleáris fegyverek olyan országokban is felhalmozódhatnak, ahol másképp vélekednek az emberi élet értékeiről...” (Kissinger [2002] p. 14.)

A közel-keleti helyzet számos hasonlóságot mutat a 17. századi európai viszonyokkal – véli Henry Kissinger. „A konfliktusok nem gazdasági jellegűek, mint az atlanti térségben vagy a nyugati féltekén, nem is stratégiaiak, mint Ázsiában, hanem az eltérő világnézeti és vallási alapokban gyökereznek. A vesztfáliai béke diplomáciájának maximái itt nem érvényesek. A kompromisszum szinte lehetetlen, hiszen az összetűzés okai nem sérelmekben keresendők. A tét a másik fél legitimitásának, valójában a pusztta létének elismerése. Ezért – paradox módon – a hasonló jellegű konfliktusokban a végleges megoldás elérésére irányuló kísérletek elég nagy valószínűséggel visszafelé sülnek el, amint azt a Clinton elnök és Ehud Barak miniszterelnök is láthatta a 2000 nyarán Camp Davidben tartott csúcstalálkozó után. A konszenzuseresés, aminek legkényesebb pontja a szent helyek körüli vita volt, ráébresztette őket álláspontjaik kibékíthetetlenségére.” (Kissinger [2002] p. 16.)

3.1.4. A nemzetközi kapcsolatok alapvető elméleteinek tanulságai

Kiss J. László szerint, miután lezajlott a nemzetközi kapcsolatok elméletének három nagy interparadigma-vitája (realizmus versus idealizmus, tradicionalizmus versus szcientizmus, neoliberális institucionalizmus versus neorealizmus), a nemzetközi

kapcsolatok diszciplinájában egyetértés alakult ki az egyet nem értésről, hogy az egyik oldalon sincs az „igazság”. „Mindegyik iskola a valóság egy oldalát látja, amely fontos, de azt csak az egyik iskolának a perspektívájából lehet elmondani, ennél fogva egyik sem fordítható le a másik kettő nyelvére, s egy nagy szintézis sem hozható létre. Az elméleti pluralizmus a nemzetközi kapcsolatok komplexitásának sokkal inkább megfelel, mint az egyetlen elmélettel való szigorú foglalatosság, amely arra tartana igényt, hogy valamennyi elmélet lényegét megragadja.”(Kiss J. [2003] p. 52.)

Realista megközelítés szerint a közel-keleti erőegyensúlytól függ, hogy lesz-e kompromisszumos megegyezés. Liberális megközelítés szerint elsősorban a demokrácia közel-keleti elterjesztése jelentheti az esélyt a békére, elvégre demokráciák nem háborúznak egymás ellen. Idealista megközelítés szerint a békeegyezmény megkötése azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e közös nevezőre hozni a civilizációs különbségekből eredő megközelítéseket.

3.2. Az oslói békefolyamat kudarcának okai és tanulságai

Simon Peresz az oslói békefolyamat egyik meghatározó alakja a békefolyamat hajnalán ekképp írt: „... egy pillér nem egyéb, mint egy meghíúsult híd. Mindaddig létezett egy izraeli pillér meg egy palesztin pillér. Az a szándékunk, hogy meghatározott időre, öt évre hidat építsünk, amely összeköti a két pillért, és véget vet a frusztrációnak. A békefolyamat első szakaszának tehát az a célja, hogy csökkentse a súrlódást, és felszámolja az ellenségeskedés forrásait, kialakítsa a kölcsönös bizalmat és a hajlandóságot, hogy a felek mérlegeljék a jövőt”(Peresz [1995] p.74.). Ma már tudjuk, hogy a híd az előírt öt év alatt nem épült meg, sőt a konfliktus újabb véres fordulatot vett.

Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy milyen tényezők vezettek az oslói békefolyamat kudarcához, illetve milyen tanulságok következnek ezekből egy jövőbeli – esetleg az útiterv (road map) keretében történő – békerendezésre.

3.2.1. A biztonsági garanciák, illetve a politikai lépések elsőbbségének kérdése

Az oslói békefolyamat 1996 elejéig tartó szakaszát az amerikai konzervatív Közel-Kelet specialista Douglas J. Feith¹⁰⁷ ekképp összegezte: „Izraeli tisztviselők azt hangoztatják, hogy egy olyan békefolyamat keretében mondanak le Ciszjordániáról és Gázáról, melyben Jasszer Arafatnak és a palesztinoknak is teljesíteniük kell a megegyezés rájuk jutó részét. Csakhogy az izraeli katonai erők egyik területet a másik után ürítik ki, annak ellenére, hogy az arab fél nem teljesíti kötelezettségvállalásait”. Szerinte az oslói folyamat lényegét tekintve „visszavonulási folyamat” nem pedig békefolyamat, a Rabin és Peresz vezette Munkapárti kormányok ugyanis – bár melléktermékként örülnének, ha a folyamat békét hozna a Közel-Keletre –, nem követelik meg Arafattól, hogy betartsa a terrorizmus felszámolásával kapcsolatos ígéreteit. Enélkül is el vannak szánva arra, hogy egyoldalúan kivonuljanak a megszállt területekről.(Feith [1996])

Miközben Douglas J. Feith szavai a mai olvasóknak akár próféciaként tűnhetnek, más elemzők szerint az oslói folyamat bukásának oka éppen abban rejlik, hogy az izraeliek és az amerikaiak a biztonság kérdését fetisizálták, s így az effajta gondolkodás végső soron önbeteljesítő jóslattá vált. Ekképp vélekedik például Melissa Boyle Mahle, a Central Intelligence Agency (CIA) volt tisztviselője, aki szerint az oslói folyamat legnagyobb hibája, hogy Izraelben és Amerikában az 1995-1996-os terrorhullámot követően a folyamat központi elemévé a biztonsági kérdéseket tették, aláásva ezzel a felek egymás jóhiszeműségébe vetett bizalmat.

Melissa Boyle Mahle hangsúlyozza, a Palesztin Hatóság 1996 vége és 1998 között képes volt ugyan arra, hogy (többek közt éppen CIA segítségével) megfékezze a terror-csoportokat, ekkor ugyanis még megvolt a palesztin társadalomban a konfliktus tárgyalásos rendezésébe vetett hit. Miközben azonban Izrael zöld vonalon belüli területein relatív nyugalom honolt, a palesztinok a megszállt területeken inkább helyzetük romlását érzékelték, Netanyahu telepítési és földkisajátítási

---

¹⁰⁷ Később George W. Bush iraki háborút propagáló neokonjainak meghatározó alakja

politikájának következtében. Miközben az izraeliek a biztonsági helyzettel magyarázták, hogy rendszeresen túllépték a kiűritési határidőket, a palesztin társadalomban erősödött az az érzés, hogy a Palesztin Hatóság az izraeli politikához asszisztál, amikor az Izraelt el nem ismerő szervezetek militánsai ellen fellép.

A Netanyahu féle ellenzék Sharon egyoldalú kivonulását Gázából ismét úgy állítja be, mint egy olyan lépést, amivel Izrael megint csak ad a palesztinoknak, de semmit sem kér, illetve kap cserébe. Már 2003 elején hallatszottak olyan hangok, melyek szerint az útiterv az izraeli biztonsággal kapcsolatos kérdések szőnyeg alá söprése miatt ismét kudarccal kecsegtet. Dan Shomron az izraeli hadsereg egykori vezérkari főnöke „Újra az Osló-nyomvonalon” sokatmondó címen megjelent elemzésében ekképp ír: „Ma ugyanazt az utat járjuk. Arra kérnek, hogy a hudnát [iszlamisták által felkínált ideiglenes tűzszünet – Sch.A.] tekintsük úgy, mint ami helyettesíti az útitervben megtestesült megegyezést a terrorista szervezetek felszámolásáról. Ezúttal Abu Mazen megerősítésének fontosságát hangsúlyozzák. Így a Palesztin Hatóság ismét megőrzi az erőszak [majdani alkalmazásának] lehetőségét.” (Shomron [2003])

Eközben Melissa Boyle Mahle ismét az izraeli biztonsági aggodalmak káros hatásától óv. Szerinte az útiterv, akár csak egykor az Osló-i egyezmény „feltételezi, hogy a stabil biztonsági helyzet békefolyamatot serkentő környezetet teremt, ami pedig elvezet a békéhez. Pedig nem fog. Az ember hajlamos rá, hogy az öngyilkos merényleteket, az út menti lövöldözést célzott likvidálásokat látva ösztönösen elfogadja, hogy a béke legfőbb akadálya a biztonság hiánya. Valójában a halál, a pusztítás és a terror csak halálos melléktermék... Az amerikai kormány ismét olyan utat választott, ami a biztonság kérdését a valódi politikai elkötelezettség elébe helyezi, a folyamatot a lényeg helyébe teszi, ahelyett, hogy a valós biztonsági és politikai lépéseket ötvözné.” (Mahle [2005])

A két megközelítés csak látszólag mond egymásnak ellent. Összességében egy különös csapdahelyzetet jelez, amit a továbbiakban harmadik Jeruzsálem-paradoxonnak nevezünk. Eszerint Izrael nem garantálhatja, hogy a palesztinok megkapják saját államul a megszállt területeket, ha nem lehet biztos benne, hogy cserébe a palesztinok elfogadják Izrael állam létehez és biztonságához való jogát, illetve megfélekeznek azon csoportokat, akik nem fogadják el e jogokat, és a Palesztina

állam kikiáltása után is folytatnák a harcot Izrael ellen; a palesztinok viszont nem garantálhatják, hogy végleg lemondnak az erőszakról, ha nem lehetnek biztosak benne, hogy megalapíthatják államukat a megszállt területeken. A paradoxon feloldása alighanem csak úgy képzelhető el, ha a politikai rendezés (vagyis a végső státusz kérdése) és a biztonsági garanciák kérdése egyszerre és ellenőrizhető módon rendeződik.

3.2.2. A végső státusz tárgyalások időzítésének kérdése

A végső státuszról szóló tárgyalások időzítésének kérdése szorosan összefügg az előbbi alfejezetben tárgyalt biztonság versus politikai haladás problematikával. A végső státusz tárgyalások időzítésének kérdése körül hasonlóan komoly polémia folyik a szakértők körében. Számosan – köztük a jelen értekezés szerzője is – úgy vélik, hiba volt, hogy a békefolyamat, hogy az alapvető kérdéseit nem tisztázták, a végső státusz kérdését túl sokáig lebegtették.

„Néhány elemző azt mondja, hogy az Elvi Nyilatkozat [kidolgozásának] idején lehetetlen lett volna elvi egyetértésre jutni az alapvető kérdésekben. Ha ez a helyzet, akkor talán el kellett volna halasztani az Elvi Nyilatkozat aláírását, amíg sikerül az alapvető kérdésekről elvi határozatra jutni.” (Baskin [2002]) Ugyanezt gondolja az oslói folyamat egyik atyjának is tekintett Joszi Bejlin is, aki fél évvel a Barak-kormány bukása után is úgy véli, hogy, bár mindkét fél számos hibát elkövetett, az oslói architektúrával nincsen alapvető hiba. „Az Oslo-elképzelés helyes volt. Mert az Oslo-elképzelés lényege az volt, hogy a tárgyalópartner a PFSZ legyen... Ma sincs ennél jobb alternatíva.” (Shavit [2001]) Joszi Bejlin szerint a legnagyobb hiba az volt, hogy a folyamat öt éven át húzódott, ahelyett, hogy a végső státusz kérdése viszonylag hamar terítékre került volna.

Henry Kissinger ekképp emlékszik vissza a washingtoni kézfogásra: „Csak a legkérgesebb lelkűek kételkedhettek abban, amit az alkalom jelképezett – még akkor is, ha a józan észnek fel kellett volna fednie, hogy az oslói egyezmény majdnem minden kulcsfontosságú kérdést megoldatlanul hagyott: a végleges határok, Jeruzsálem jövője, a palesztin menekültek sorsa, a szuverenitás, a vízhasználati jogok

és a palesztin területek katonai státusának kérdését.” (Kissinger [2002] p. 133.) S a sor még folytatható. Douglas J. Feith szerint Arafat a fegyveres erőszakról való lemondásról szóló írásos ígéretei ellenére nem hagyható figyelmen kívül, hogy az Elvi Nyilatkozat (Declaration of Principles) nem tartalmazta Izrael explicit elismerését és békéhez való jogát, sem a terrorizmusról és az erőszakról való lemondást.

„A hagyományos bölcsesség úgy tartja, hogy a végső tárgyalásokat megelőző kölcsönös lépések folyamata bizalmat szül a felek között. Valójában ennek ellenkezője történt” – összegzi Henry Kissinger – A palesztin rendőri alakulat majdnem kétszer akkora lett, mint amit az oslói egyezmény engedélyezett, és egyre inkább egy hadsereg jellegét öltötte magára. Nem nyújtott kellő segítséget a terrorizmus elleni küzdelemben, és az Izrael ellenes palesztin propaganda sem hagyott alább. (...) „az oslói folyamat nagyrészt azért vallott kudarcot, mert, bár nem rendezett egyetlen alapvető kérdést sem, elegendő biztonságérzetet teremtett ahhoz, hogy mindkét fél abban a hitben ringassa magát, képesek lesznek tovább halogatni a cselekvést, és az időre hagyják a legfontosabb probléma megoldását...” (Kissinger [2002] p. 134.)

Értekezésünk tárgya szempontjából fontos tény, hogy Jeruzsálem kérdése is az eredeti menetrendhez képest túl későn került terítékre (az eredeti terv szerint az 1999. május 4.-éig tartó öt éves periódus legkésőbb harmadik évében kezdődtek volna a tárgyalások a Jeruzsálem kérdéstről, ehelyett azok csak 2000-ben kezdődtek). Márpedig szeptember végén a bizalmatlansági szavazás előtt álló, közvélemény-kutatások szerint legitimitását elvesztett Ehud Barak kormány mindenképpen rendezni akarta a konfliktus valamennyi addig halogatott kérdését, de a palesztin fél sem volt vevő arra az amerikai javaslatra, hogy jussanak egyezsége egy palesztin állam megalapítására Jeruzsálem státuszának tisztázása nélkül. Mohamed Dahlan, Gáza nagyhatalmú védelmi vezére ekképp vélekedett: „a Jeruzsálem-kérdés elnapolása azt jelentené, hogy a harcnak nincs még vége. Valamennyi béke-ellenes csoport – zsidók és palesztinok – Jeruzsálem ügyére koncentrálnának, és a küzdelem politikai helyett vallásivá változna.” (Idézi: Makovsky [2000] p.3.). Dahlan szerint így megalapozottak azok az izraeli félelmek, hogy a konfliktus egy békeszerződés

ellenére nem zárulna le, de a palesztinoké is, hogy egy alapvető követelésükről szóló megegyezést határozatlan időre fel kéne függeszteni.

Joszi Bejlin lehetségesnek tartja (amiben egyébként a legtöbb elemző biztos), hogy a konfliktus nem lett azonnal rendezhető az oslói folyamat kezdetén, azaz 1993-ban, viszont a kilencvenes évek közepén szerinte még lett volna erre az esély. Ugyanakkor több szerző ugyanakkor úgy véli, hogy – például Jeruzsálem kérdésében – a szakadék eleve olyan széles (volt), hogy áthidalása mindenképpen lehetetlen (lett volna). Eközben vannak, akik abban hisznek, hogy a konfliktus „végső megoldás” nélkül is elmenedzselhető. A 67 éves izraeli baloldali történész Meron Benvenisti, tucatnyi könyv szerzője, a Haarec izraeli napilap publicistája szerint Jeruzsálem megosztása lehetetlen, erről felesleges és káros spekulálni, az etnikai konfliktusokat menedzselni kell, nem pedig „végső megoldást” keresni. Benvenisti, aki a hetvenes években a Jeruzsálem polgármester-helyettese volt a HVG-nek (a jelen értekezés szerzőjének) adott interjújában leszögezte: „éppen az vezetett az erőszak fél évvel ezelőtti kiújulásához, hogy Ehud Barak miniszterelnök azzal az arrogáns és teljesen hibás megközelítéssel élt: egyszer és mindenkorra megoldja a konfliktust”. Benvenisti szerint „a jelenlegi jeruzsálemi helyzet nem megoldandó probléma, hanem állapot, mint az öregedés. Az állapotokat nem lehet megoldani, hanem a belőlük adódó problémákat lehet és kell kezelni. Pontosítok: az etnikai konfliktusokat meg lehet oldani, de csak ’milosevicsi’ – vagyis nemkívánatos – eszközökkel. A feladat éppen az, hogy megakadályozzuk az etnikai tisztogatást és egyáltalán az agressziót.” (Schweitzer [2001])

A jótékony ambivalencia fenntartásának demonstrálására az ex-polgármester-helyettes a Templom-hegy példáját hozta fel példaként. „Az izraeliek deklarált fővárosának közepén álló Templom-hegyet a valóságban már most is a muszlimok ellenőrzik, ők határozzák meg, kit engednek a Szikla- és az Al-Aksza-mecset közelébe. Korábban mindenki számára nyitva tartották, a nevezetes Saron-látogatás óta viszont csak muszlimokat engednek be. Amíg a Templom-hegy státusának a kérdését ily módon jótékonyan kétértelműségben hagyjuk, béke van. Ha a végleges rendezés keretében formálisan is tisztázni akarjuk, kié is a mindkét fél számára szent hegy, felszínre kerülnek az ellentétek.” (Schweitzer [2001])

Hasonlóképpen vélekedik Henry Kissinger is, aki szerint Izrael könnyedén megegyezésre juthatott például Jordániával vagy Egyiptommal. Mihelyt „az arab-izraeli béketárgyalások Palesztina kérdéséhez értek, a békéről alkotott eltérő felfogások azonnal a felszínre kerültek és áthidalhatatlan akadállyá váltak. (...)A békepárti izraeli politikusok álma az volt, hogy talán együtt élhetnek arab szomszédaikkal, mint ahogy mondjuk Belgium és Hollandia esetében ez működik. De az arab békepártiak többsége – főleg a palesztinok – szerint a béke nem beteljesedés, hanem beletörődés olyan tényekbe, amelyek megváltoztatásához nincs elég erejük. (...) Egy másik akadály az volt, hogy Izrael ragaszkodott ahhoz: a felajánlott területek visszaadása után semmilyen palesztin követelésnek helye nincs. Bármilyen ésszerűnek hangzott is mindez az amerikaiak és az izraeliek számára, Arafat megrettent a megoldás véglegességétől. Talán hajlandó lett volna néhány követelését elhalasztani egy időre, de semmiképpen nem állt arra, hogy örökre lemondjon mindegyikről.”(Kissinger [2002] p. 131.)

A jelen értekezés szerzője ugyanakkor úgy véli, hogy a Meron Benvenisti által propagált „jótékony kétértelműség” nem lenne vég nélkül elfogadható a palesztinok számára, a konfliktust pedig nem a „végső megoldás” keresése okozza. Épp ellenkezőleg: a megoldás (egy elképzelhető átfogó békeszerződés) megfogalmazása elengedhetetlenül fontos, annak érdekében, hogy a konfliktus ördögi körét (az előző részfejezetben harmadik Jeruzsálem-paradoxonként jelzett csapdahelyzetet) egyszer meg lehessen fékezni.

3.2.3 Az izraeli (és amerikai) gyengeség (misz)percepciója

Az oslói békefolyamat során mindvégig a baloldal szlogenje volt, hogy „Izraelnek nincs más alternatívája, mint a béke”. Douglas Feith szerint ez a szólam különös figyelmet érdemel: „A béke a szokásos értelemben két oldalt feltételez. Ha Izraelnek nincs más alternatívája, mint a béke, az azt jelenti, hogy Izrael képtelen a túlélésre béke nélkül. Ez azt jelenti, hogy Izrael az arabok beleegyezése nélkül nem képes a túlélésre, ami azt jelent, hogy, ha Izrael szomszédai nem adják meg, vagy visszavonják beleegyezésüket, akkor Izrael előbb-utóbb megszűnik létezni. Azok az

izraeliek, akik ezeket az idealisztikusan hangzó szavakat ismételtetik, valószínűleg nem ezt akarják vele mondani, de a szavaik logikája ezt tartalmazza. A szlogen azt jelzi Izrael ellenségeinek, hogy ha kitartóak, kifáraszthatják a zsidó államot, és, ha levonják ezt a konklúziót, a 'nincs alternatíva' valójában csökkenti a közös megegyezés esélyét.”(Feith [1996])

Douglas J. Feith gondolatait – legalábbis e tekintetben – Henry Kissinger is osztani látszik. Ő is úgy véli, hogy az izraeli gyengeség képzete valóban szerepet játszhatott abban, hogy Arafat a tárgyalások során egyre kevésbé tűnt rugalmasnak, kompromisszumkésznek. Az oslói folyamat utolsó évéről ekképp szól: „az arab vezetők kezdték azt hinni, hogy bár Izrael katonai kolosszus maradt, politikailag szétesőben van. Bármennyire jól átgondolt elképzelés volt is Izrael kivonulása Libanonból 2000 nyarán, az a hirtelenség, amivel az akciót végrehajtották – sorsukra hagyva az izraeliekkel együttműködő libanoniak ezreit –, inkább pánikról tanúskodott, mint tervszerűségről. Ezt látszik megerősíteni az engedmények áradata, amivel Barak a végső státus tárgyalásokat próbálta meggyorsítani.”(Kissinger [2002] p. 140.)

Az idézett műben Kissinger úgy véli: az Izrael gyengeségével kapcsolatos (misz)percepció mellett a palesztin és arab vezetők külpolitikájára az amerikai befolyás valós gyengülése is hatást gyakorolt. „Az, hogy Szaddamot képtelenek voltunk 'dobozában' tartani, ami melleleg – Albright szavaival – az amerikai politika kinyilvánított célja volt, abban tükröződött, hogy Amerika befolyása mind a baráti, mind pedig az ellenséges országokban fokozatosan vesztett erejéből. A Clinton-kormányzat hivatali idejének a végére az ENSZ iraki felderítő rendszere (hadd tegyem hozzá amerikai beletörődéssel) összeomlott, aminek következtében a fegyverek és tömegpusztító eszközök előállítására terén Szaddamnak többé nem kellett számolnia nemzetközi akadályokkal. A szankciók rendszere romokban hevert. A kiújuló terrorizmus, amit gyakran külföldről pénzeltek, olyan tényező volt, amelyet egyetlen arab vezető sem mert figyelmen kívül hagyni. Csökkenni kezdett a hajlandóság és a képesség arra, hogy kiálljanak a Washingtonban hirdetett politikai elvekért, vagy hogy Arafatot mérsékletre intsék.”

A terrorizmus jövőbeli fenyegetéséről írott tanulmányában Walter Laqueur, a Center for Strategic and International Studies nemzetközi kutatási tanácsának elnöke is fontos szerepet tulajdonít a hatalmi viszonyokkal kapcsolatos percepcióknak (Laqueur [2004]). Szerinte „a nagyhatalmakat sohasem szeretik, de a terrorizmus kontextusában lényeges, hogy legalább tiszteljék.” Laqueur szerint bin Laden szeptember 11-e előtti kijelentései azt mutatják, hogy az Amerika iránti tisztelet hiánya vezetett a támadásokhoz, biztos volt abban, hogy a támadás kockázata alacsony, hogy Amerika „papírtigris” csupán, melynek az elszántsága és a képessége is hiányzik ahhoz, hogy visszaüssön. „Végül is az amerikaiak a nyolcvanas években elfutottak Bejrútból, 1993-ban pedig néhány támadás után Mogadishuból, így hát minden ok megvolt, hogy higgyen abban, most is megteszik.” A gondolatmenet a libanoni kivonulás hatását tekintve Izraelre is lefordítható, s a jelen értekezés szerzője úgy véli, az izraeli hatalom és amerikai befolyás vélt vagy valós gyengülése valóban szerepet játszhatott abban, hogy a palesztin társadalom (főképp az iszlamista csoportok) újra az erőszakhoz folyamodtak.

3.2.4. A palesztin, illetve izraeli rugalmasság miszpercepciója, illetve a rosszhiszeműség szerepe

Az, hogy Arafat a végsőig makacsul ragaszkodott Kelet-Jeruzsálem és menekültek hazatérésével kapcsolatos álláspontjához, nem jelent semmiféle elmozdulást az oslói folyamat során követett irányvonalhoz képest. Ehhez kapcsolódik Gershon Baskin felvetése. A kutató szerint az egymás álláspontjának meg nem értése okozta, hogy a Jeruzsálem-kompromisszumot nem sikerült tető alá hozni. „Izrael óriási percepció hibát vétett az elmúlt években, amikor azt feltételezte, hogy a palesztinok ’fájdalmas’ kompromisszumokra hajlandók a végső-státusz tárgyalásokon. Úgy tűnik, az izraeli kormányokat és miniszterelnököket irányító rengeteg tanácsadó és arab-ügyi szakértő elfelejtette komolyan megvizsgálni, hogyan értették a palesztinok, amikor újra és újra leszögezték, hogy Izrael és Palesztina közti végső határoknak az 1967. június 4.-ei határoknak kell lenniük, és hogy teljes Kelet-Jeruzsálem lesz Palesztina Állam fővárosa. Úgy tűnik, hogy az izraeli vezetőket, politikusokat és biztonságpolitikai tanácsadókat reményeik megakadályozták abban, hogy megértsék,

amit a palesztinok mondanak. A palesztin álláspont azon a felfogáson alapul, hogy ők már meghozták a 'fájdalmas' engedményüket, amikor Oslóban feladták történelmi Palesztina 78 százalékát, azáltal, hogy elismerték Izrael szuverenitását az 1948-as határokon belül, és hogy innentől fogva Palesztina Ciszjordániát, Gázát és Kelet-Jeruzsálemet jelenti.¹⁰⁸

Természetesen a Gershon Baskin által megfogalmazott álláspont megfordítható: a palesztinok nem vették komolyan az izraeli fogadkozásokat, hogy egyesített Jeruzsálem örökre Izrael fővárosa marad, annak ellenére, hogy ilyen fogadalmak baloldali politikusok Jichak Rabin és Teddy Kollek részéről is elhangzottak¹⁰⁹. Igaz az eredetileg megfogalmazott álláspontához – mint ezt az előbbi fejezetben bemutattuk – sem az izraeliek, sem a palesztinok nem tartották magukat 100 százalékig, amennyiben elvben beleegyeztek, hogy Jeruzsálem etnikai elv szerint megosztható.

Ugyanakkor annál a feltételezésnél, hogy a felek nem számítottak arra, hogy a másik oldal ilyen megingathatatlanul képviseli álláspontját, valószínűbb, hogy a felek erre igenis számítottak, s az oslói folyamatba mindkét fél rosszhiszeműen vágott bele. A jelen értekezés szerzőjének az a benyomása, hogy az izraeli álláspont az volt: a palesztinok az önálló államért cserébe letesznek Jeruzsálem megszerzéséről (vagy ha nem legfeljebb nem lesz végső megegyezés), és ezt a ciszjordániai és gázai területátengedés elismeréseként a nemzetközi közvélemény is elfogadja. A palesztinok hátsó gondolata az volt, hogy ha elakadnak a tárgyalások, még mindig újra kezdek a diplomáciai, illetve katonai akciókat.

---

¹⁰⁸ Baskin [2002] Lényegében ugyanezt a konklúziót fogalmazta meg egy 2003-ban tartott előadásán Shaul Arieli, aki az izraeli hadsereg parancsnokaként nemcsak részt vett az oslói folyamat valamennyi jelentősebb béketárgyalásán, de Gázában a helyszínen is tapasztalhatta az egyezmények működését. (Eldar [2003])

¹⁰⁹ Jellemző, hogy egy – Jerome M. Segal, illetve az Israel/Palestine Center for Research and Information által 1997-ben közzétett – felmérés szerint a palesztinok 86 százaléka szerint nem igaz, hogy Jeruzsálem „nemzeti központként” fontos lenne Izraelnek, 64 százalékuk pedig a vallási kötődésben sem hitt. 74 százalékuk szerint Jeruzsálem-ügyben nem szükséges a kompromisszum, mert „a zsidó nép történelmi kötődése a városhoz nem jelentős”. Segal [1997] pp. 55-56.

Egyes szerzők a rosszhiszeműség vádjával ennél is messzebb mennek: azt is megkérdőjelezzik, hogy egyik vagy másik fél valóban komoly szándékkal kezdett-e bele a béketárgyalásokba. Palesztin részről elhangzik a vád, hogy a Camp David-i „történelmi ajánlat” is lényegében arról tanúskodott, hogy Izrael egymással területileg össze nem függő „Bantuszánokba” zárná a palesztinokat, miközben izraeli utasításokat végrehajtó kollaboráns kvázi-kormányra degradálná a Palesztin Hatóságot¹¹⁰. Dennis Ross amerikai főtárgyaló ezzel éppen ellentétes állásponton van: szerinte Arafat soha nem vallotta be népének, hogy a Camp David-i ajánlat független palesztin államot eredményezett volna Arab Kelet-Jeruzsálem fővárossal Gáza és Ciszjordánia területének 97 százalékán, úgy, hogy az állam területi kontinuitása különálló kantonok nélkül valósult volna meg. A Foreign Policy magazinban megjelent tanulmányában (Ross [2002]) Dennis Ross kétségbe vonja, hogy Arafat célja valóban a tartós béke lett volna Izraellel. Szerinte – akárcsak gyakorlatilag az egész izraeli jobboldal szerint – ezt bizonyítja, hogy nem készítette fel a közvéleményt a békéhez szükséges kompromisszumokra. Épp ellenkezőleg: „elhitette a palesztinokkal, hogy a békefolyamat eredményeként mindent megkapnak, amit valaha is kívántak”, s a tárgyalásokkal párhuzamosan is a Jeruzsálem megszerzéséhez vezető dzsihadról szónokolt.¹¹¹

3.2.5. A nagyhatalmak szerepe

A nemzetközi kapcsolatok közhelye, hogy a világban fennálló megoldatlan konfliktusok mögött nagyhatalmi vetélkedést látnak. Kétségtelen tény, hogy – amint arra a jelen értekezés is kitért – a huszadik század folyamán a Jeruzsálem probléma is behelyeződött a nagyhatalmak geopolitikai játékterébe. A szerző mégis

---

¹¹⁰ Az effajta vélemények elterjedtségének bizonyítására példák tucatját sorolja az Al-Aksza intifáda kirobbanásának okairól szóló tanulmányában Alan Dowty és Michelle Gawerc (Dowty & Gawerc [2001] pp. 39, 49.)

¹¹¹ Megjegyzendő, hogy egyesek – bár humoros formában – az amerikai rosszhiszeműség lehetőségét is felvetették. „A végső státusz tárgyalások megbukhatnak Jeruzsálem és a menekültek kérdésén. Ezért ezeket félre kell tennünk a végső végső státusz tárgyalásokig” – magyarázza hamiskás mosollyal Bill Clinton a Jerusalem Post online 2000. július 11-ei karikatúráján. „De milyen eredményt érünk el ezzel, azt leszámítva, hogy maga béke Nobel-díjat kap?” – kérdezi tőle valaki. „Már hogy érti azt, hogy azt leszámítva?”

hajlik Bibó István hetvenes évek elején tett megállapításának elfogadására, hogy Jeruzsálem, illetve a megszállt területek kérdésében éppen a nagyhatalmak fellépésének hiánya káros. „Hiábavaló és komolytalan az az izraeli – s időnként egyes nagyhatalmak nevében is kifejezett – álláspont is, mely szerint a kibontakozás csupán az érdekelt felek között közvetlen tárgyalások útján lehetséges, külső nagyhatalmi közbelépés nélkül. Ez a szólam úgy hangzik, mintha az érdekelt kis országokat akarná megóvni a nagyhatalmak erőszakos beavatkozásától, holott valójában egy ilyen kimenetű háború után [Bibó itt az 1967-es háborúra utal – a szerző] éppen a közvetlen tárgyalás tartalmazza a maximális erőszakot, a győztes erőszakát, s éppen a nagyhatalmak közvetítő közbelépése az, mely ezt az erőszakot mérsékelni képes. (...) Komolytalan szólam az is, ha bármely nagyhatalom kijelenti, hogy nem hajlandó barátaira, illetőleg védenecire nyomást gyakorolni, vagy hogy békejavaslatok készítése nem a nagyhatalmak feladata, hanem másé, pl. az ENSZ-közvetítőé vagy a feleké. A nagyhatalmaknak pontosan azért feladata a béke előmozdítása, mert mint nagyhatalmak ennek érdekében nyomást képesek és kötelesek kifejtetni.” (Bibó [1990], p.655.)

Egészen hasonló véleményt fogalmaz meg a szankciók alkalmazásának kérdéséről a korszak két amerikai kutatója is. „A megfelelő szankciók alkalmazásával kapcsolatos ajánlásra adandó egyik válasz az Egyesült Államok kormányától származik, melynek gyakran hangoztatott álláspontja, hogy ellene van a nagyhatalmak által kieroszakolt rendezésnek [imposed settlement]... Ennek az a ki nem mondott, de szükségszerű következménye, hogy az Egyesült Államok által fegyverzett és támogatott izraeli kormány katonai ereje által kieroszakolt létező rendezés elfogadhatóvá de legalábbis meghatározatlan ideig folytathatóvá teszi.” (Mallison & Mallison[1981] p. 114.) A kutatók sikerként idézik számos olyan amerikai akciót (például a második világháború után Japánban és Európában alkalmazott rendezéseket), amikor a kieroszakolt rendezés fényes eredménnyel járt.

Ha a szankciókon kívül a béketeremtés érdekében használt hatalomgyakorlás formái közé számítjuk a közvetítést és a szelíd nyomásgyakorlást is, akkor a sor az Izrael/Palesztin-konfliktus során született egyezményekkel is folytatható. Mint azt Henry Kissinger megállapítja: „Az arab-izraeli konfliktusban elért nagyobb diplomáciai áttörések két egymáshoz kapcsolódó körülményből jöttek létre. Az egyik

az USA domináns szerepe volt a Közel-Kelet politikai és stratégiai környezetének kialakításában. A második (...) a nemzeti érdekeit csökönnyösen védelmező izraeli kormány, melyet ugyan nem indított meg szomszédai nyomásgyakorlása, mégis hajlandó volt változtatásokra az amerikai szövetségese iránti tiszteletből.”

Amerika szerencsére elvileg napjainkban is rendelkezik a szükséges hatalommal ahhoz, hogy Izraelt koncessziókra bírassa. „Hosszú távon a gerillaháborúk és a tömegpusztító fegyverek jelentik az Izraelre leselkedő veszélyt. Ahhoz, hogy mindkettő ellen védekezni tudjon, Izraelnek szüksége van az amerikai politikai támogatásra, az amerikai hírszerzés adataihoz való hozzáférés garantálására, és nem utolsósorban a fejlett haditechnikára.”¹¹²

Mások, például Dennis B. Ross, viszont úgy véli, hogy Amerikának nem szabadna (illetve felesleges lenne) szankciókkal sújtania Izraelt vagy a palesztin vezetést, avagy más módon tőlük engedményeket kicsikarnia¹¹³. „... a kikényszerített megoldás illúzió. Nincs olyan izraeli kormány (sem Ariel Saroné, sem Ehud Baraké, sem Benjamin Netanyahué, sem Simon Pereszé), amely valaha elfogadott volna vagy elfogadna egy kikényszerített végeredmény. Ez az izraeli étosz ellen való lenne, mely szerint a békepartnernek közvetlen tárgyalásokkal bizonyítania kell elkötelezettségét. Paradox módon ugyanazok a feltételek, melyeket izraeli kormányok nehezen fogadnának el, ha annak érdekében nyomás nehezedne rájuk, elfogadható lenne, ha az izraeliek úgy látnák, hogy van egy valódi békepartnerük.” Dennis Ross szerint Arafatnak éppenséggel kapóra jött volna, mert feloldotta volna a döntés felelőségének vállalásától: később aztán valamely ürüggyel (Dennis Ross a Hezbollah Sheba Farmmal kapcsolatos újabb követeléseit citálja, miután Izrael kivonult Dél-Libanonból) új követelésekkel állna elő, s kihátrálna a „békediktátum” követelményei alól.

Dennis Ross gondolatmenetéből véleményünk szerint nem az következik, amit konzekvenciaként kimondott, hogy vagyis, hogy Amerikának tartózkodnia kell attól,

---

¹¹² Kissinger [2002] p. 139

¹¹³ Ross [2002]

hogy a felekre nyomást gyakoroljon. Tény viszont, hogy Amerikának nem szabad a palesztin kormányra olyan erős nyomást gyakorolni, hogy az kénytelen legyen a békeszerződést békediktátumként beállítani a palesztin közvélemény előtt. Továbbá az is következik a gondolatmenetből, hogy csak akkor szabad (érdemes) Amerikának a kompromisszumok érdekében Izraelre nyomást gyakorolni, ha megvan a lehetőség annak, hogy a palesztinok döntő többsége jóváhagyólag beleegyezik azokba a feltételekbe, melyeket Izrael biztonsági szempontjai indokoltá tesznek.

3.2.6. A vallási tényező

„Az iszlám kalifátus 1924-es eltörlése után – ami egyaránt tekinthető az első világháború és a kemalista forradalom következményének –, különösen azonban a második világháborút követő kétpólusú világrend kialakulásával (...) úgy látszott, hogy az iszlám végleg elvesztette politikai súlyát” – állítja Bassam Tibi, aki szerint azonban az iszlám részben az 1967-es arab-izraeli háború, részben a Khomeini-vezette iráni iszlám forradalom eredményként újra visszatért a történelem színpadára¹¹⁴. Előbbi eredménye volt a szekuláris pánarab mozgalom visszaszorulását és az iszlamizmus előretörését eredményező kulturális válság. Bár hasonló mélységű válság a nyugati világban nem következett be, a keresztény és a zsidó vallás reneszánsza is napirenden van, Izraelben utóbbit a demográfiai folyamatok is erősítik.

Egyes elemzők úgy látják, „az Oslói-folyamat részben azért vallott kudarcot, mert szekuláris béketerv volt, melyet szekuláris vezetők kényszerítettek a Szent Földre, ahol mély vallásos meggyőződés motivál egy számottevő és meghatározó kisebbséget mind az izraeli mind a palesztin oldalon”¹¹⁵. Hasonló véleményének Henry Kissinger is hangot ad, szerinte az arab-izraeli tárgyalások kénytelenek vegyíteni a területi és stratégiai kérdéseket – vagyis a diplomáciai dolgokat – a világnézeti, vallási és törvényességi mandátumokkal, azaz teológiai

---

¹¹⁴ Tibi [2003] pp. 188-194

¹¹⁵ Landau [2003], p.13

szempontokkal.”¹¹⁶ Yossi Shain, a Tel-Avivi Egyetem Hartog Államigazgatási Karának vezetője szerint a mérsékelt izraeli baloldalon sokan kulturális tényezőknek tulajdonítják a békefolyamat bukását és a második palesztin intifáda kitörését. Szerinte szeptember 11. a bal-középhez tartozó izraeliek fejébe bebetonozta azt a képzetet, hogy a palesztinokkal folytatott harc nem csak a határok és az emberi jogok kérdésén folyik, hogy az erőszakos iszlám kultúrával kell megküzdeniük, mely tagadja Izrael jogát a létezéshez, és iszlám alapon tagadja az általa vallott liberális és demokratikus értékeket.¹¹⁷

Az első rész 1.5. fejezetében felvetettük, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus – az izraeli-palesztin konfliktust elhagyva – talán már egy újabb, iszlamisták versus Izrael szakaszba lépett. Jelenleg nehéz megítélni, hogy beigazolódik-e ez a megközelítés¹¹⁸. Egy biztos: az Izrael/Palesztin-konfliktus békés lezárásához már ma is elengedhetetlenül fontos, hogy a béketerv a lappangó Izrael kontra iszlám tényezőt is tekintetbe vegye.

A hetvenes évek elején (az általam harmadik, arab-izraeli szakasznak nevezett időszakban) így írt Bibó: „... kifejezetten félrevezető az a szólam..., mely arra hivatkozik, hogy a szerény részeredmény többet ér, mint a létrejönni nem tudó átfogó béke, s ennek jegyében Izrael s valamelyik nehéz helyzetben lévő arab szomszédállam között különbéke-javaslatokat propagál; nem kevésbé haszontalan Izrael részéről is, ha ilyen javaslatokból részelőnyt remél elérni. Az arab államok számára az izolált békekísérlet a legbiztosabb út kormányzatuk megbukásához, Izraelnek pedig nem egy-egy arab állammal, hanem az arab világgal kell békét kötnie” A jelenkorra e gondolatsor ekképp fordítható le: felesleges abban reménykedni, hogy az izraeli-palesztin konfliktus megoldása egy ennél szélesebb körű megbékélés nélkül megvalósítható. Izraelnek ma már nem az arab, hanem az

---

¹¹⁶ Kissinger [2002] p. 129

¹¹⁷ Idézi: Berkowitz [2004]

¹¹⁸ Felmérések szerint az iszlamista Hamász lassan talán a legfőbb hatalmi központtá válik Gázában. A környező arab országokban is elképzelhető az iszlamizmusnak táptalajt biztosító iszlám fundamentalizmus erősödése.

iszlám világgal kell békét kötnie, hogy kiüthesse a fegyvert az iszlamista csoportok kezéből.

Míg az izraeli-palesztin megegyezésre részletesen kidolgozott béketervek állnak rendelkezésre, az iszlamizmus versus Izrael megegyezésnek még a körvonalai sem igen látszanak. Miközben az iszlám vallási törvények széles körben elfogadott értelmezése szerint Izrael léte akkor sem lenne elfogadható, ha az csak Tel-Avivból állna, vallásos zsidók részéről gyakorta elhangzik, hogy az isteni parancsolatok megszegése lenne Erec Jiszráel bármely darabjának feladása¹¹⁹, nem is beszélve a Templomhegyről.

„A Szent Földön folyó harc globális, mely globális vallási választ követel” – írja Yehezkel Landau¹²⁰, aki 1980 óta közel-keleti, vallások közti békekezdeményezések szervezője és vezetője. A – tanulmányában is bemutatott – Közel-keleti Vallásközi Csúcstalálkozó, illetve a Szent-földi vallási vezetők Első Alexandriai Deklarációja óriási lépést tesz a vallások közti megbékélés irányába. A részt vevők, illetve a deklaráció aláírói közt ott van a szunnita iszlám egyik legelismertebb vallástudósának számító Mohamed Szajed Tantavi, a kairói Al-Azhar Egyetem rektora, illetve Eljahu Baksi-Doron, az izraeli szefárd főrabbi. A deklaráció hangsúlyozza, hogy a Szent Föld mindhárom monoteista vallás számára szent, hogy a vérontást és a gyűlöletre uszítást meg kell szüntetni, hogy tartós és igazságos rendezésre van szükség.

E pontok széleskörű elfogadása természetesen óriási előrelépés lenne. A konfliktus lezárásához szükséges béke-megállapodás alapvető kérdéseit azonban e pontok még csak nem is érintik. Elfogadja-e a zsidóság, illetve Izrael a muszlim fennhatóságot a „kiválasztott népnek ígért” földön és a Templomhegyen, az egykori zsidó szentélyek területén? Elfogadhatja-e a muszlim vallás a zsidó szuverenitást, azaz Izrael létét a

---

¹¹⁹ Az érv még a gázai kivonulással kapcsolatban is elhangzik, holott ez a terület az általánosan elfogadott értelmezés szerint nem is része az ószövetségi Ígért Földjének.

¹²⁰ Landau [2003], p 15.

szent földön?¹²¹ Hogy ezekre a kérdésekre kialakulhat-e a pozitív válasz¹²², hogy van-e lehetőség az iszlamizmus-Izrael megbékélésre – ez az Izrael/Palesztin-konfliktus „rejtett kérdése”¹²³ a huszonegyedik század elején.

3.2.7. A régióbeli diktatórikus rezsimek szerepe

Mint arra az oslói folyamatra visszaemlékező Dennis Ross, a két Clinton kabinet és George W. Bush elnök közel-keleti főtárgyalója rámutat, Amerika öt arab vezetőt próbált meg a Clinton terv mellett felvonultatni. „2000 december 23-án, aznap amikor Clinton elnök előadta javaslatát az izraeli és a palesztin tárgyalóknak, felhívta Hoszni Mubarak egyiptomi elnököt, Abdullah szaúdi koronaherceget, II. Abdullah jordán királyt, hogy közvetítse a tárgyalófeleknek tett átfogó javaslatát. Röviddel ezután a marokkói IV. Mohamed királynak és Zine al-Abidine Ben Ali tunéziai elnöknek is elküldte elképzeléseit. Az összes arab vezető történelminek nevezte Clinton ajánlatát, és megígérte, hogy nyomást gyakorol Arafatra, hogy elfogadja a tervet. Amikor azonban Arafat fenntartásait hangsúlyozta, visszaléptek és újra arra az álláspontra helyezkedtek, amit az egész oslói folyamat során követtek: Mindet támogatnak, amit Arafat elnök elfogad.”¹²⁴

---

¹²¹ Az általam e kérdésekkel 2003 őszén Budapesten „megszondázott” Yonah Metzger, Izrael askenázi főrabbi, aki maga is több vallásközi konferencián vett részt, a Templomhegyet mindenképpen Izraelnek tartaná meg, és nem kívánt válaszolni arra a kérdésre, hogy találkozott-e már Izrael állam létét elfogadni hajlandó muszlim vallási vezetővel.

¹²² A zsidók részéről a kompromisszum lehetőségeként adódik az életveszély (pikuah nefes) elhárításának parancsa (igaz, időnként éppen erre hivatkozva utasítják el egyes stratégiai szempontból fontosnak ítélt területek kiürítését). A muszlim gondolkodók pedig az ellenségekkel szemben Mohamed próféta által is alkalmazott, tíz évre szóló, újra és újra meghosszabbítható fegyverszünet (hudna) felvetésével. A Haram al-Sarif/Templomhegy hovatartozásról folyó vitára egy kreatív megoldásaként felvetődött az „az isteni fennhatóság” alá helyezés.

¹²³ Rejtett kérdés címmel az Oroszországban született, Palesztinában letelepedett Jichák Epstein jelentetett meg cikket a Ha-Siloáh héber nyelvű újságban 1907-ben, melyben felhívta a figyelmet arra, hogy a cionista gondolkodók addig nem vettek tudomást arról, hogy Palesztina lakott terület, és kikerülték a kérdést, hogyan alakul majd a kapcsolat Palesztina arab lakossága és az államalapító törekvésekkel fellépő cionista mozgalom között.

¹²⁴ Ross [2002]

Dennis B. Ross szerint az arab vezetők nem szívesen manőverezték volna olyan helyzetbe magukat, hogy azzal legyenek vádolhatók, hogy Arafatra nyomást gyakorolnak annak érdekében, hogy lemondjon a palesztinok jogairól. A tanulság tehát az, hogy az arab vezetőkre nagyobb nyomást kell gyakorolni, hogy ne csak kívülállók, hanem aktív résztvevők legyenek.

Barry Rubin úgy véli¹²⁵, a térség autoriter vezetőinek kimondottan érdeke, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus ne oldódjon meg. Meglepő kijelentése szerint a válság kirobbanása „nem amiatt történt, mert kudarcba fulladt az igyekezet, hogy a problémára megoldást találjanak”, a kudarcot ennek éppen az ellenkezője okozta: „az arab sérelmek legtöbbjének orvoslását kínáló tárgyalásos rendezés közelségének látszata”. Rubin szerint jellemző, hogy a krízis éppen azután robbant ki, hogy Izrael és Amerika korábban soha nem látott engedményeket kínált fel az araboknak (a Golán-fennsík átadását Szíriának, Kelet-Jeruzsálem fővárosú államot a palesztinoknak), továbbá kivonult Dél-Libanonból. Rubin szerint a magyarázat nem lehet más: „éppen a béke és a változás lehetősége (...) tűnt olyan ijesztőnek az arab vezetőknek, értelmiségieknek és a tömegeknek, hogy éppen az ellenkező reakciót váltotta ki belőlük, mint amire a nyugati megfigyelők számítottak. Politikai és ideológiai szinten az Izraellel kötendő béke fenyegetőbbnek tűnt, mint a konfliktus folytatása.”

Az arab világ nagy részében és Iránban is olyan rezsimek működnek, melyek nem óhajtják a demokrácia, az emberi és polgári jogok áldásait megosztani a néppel, s nem képesek a gazdasági fejlődést garantálni. A konfliktus lezárulta a reformok és a változás követeléséhez vezetne, ami a rezsimek működését veszélyeztetné. Az effajta változásoktól ódzkodó uralkodók mögé beállt értelmiség által agymosott tömegek nemigen hallanak alternatívákról: „ahelyett, hogy egymástól valóban különböző elképzeléseket kínálnának fel, az uralkodók és a radikális ellenzékiek azon versengenek, hogy a gyűlöletnek, a haragnak, a xenofóbiának, a nyugat elutasításának és Izrael pocskondiázásának minél militánsabb képviselőjeként tűnjenek fel.” Végeredményben – hangsúlyozza Barry Rubin – „a vezetők

---

¹²⁵ Rubin [2002]

manipulálják a tömegeket, később részben foglyaivá válnak azonban a saját maguk által létrehozott vagy fenntartott közvéleménynek.

Az Izrael-ellenes propaganda, kardsörgetés és főleg az ellenséges akciók valóban az arab tömegek szimpátiájának megnyerésére szolgáltak és szolgálnak ma is. Mint azt Anvar el-Szadat önéletrajzában írja: „[Nasszer 1967 tavaszán]... elszánt volt, hogy lezárja a [Tirán-] szorost, hogy véget vessen az arab manővereknek és fenntartsa nagy presztízsét az arab világban. Ki is adta a parancsot, hogy a Tirán-szorost lezárják és az ENSZ biztonsági erőket visszahívják.”¹²⁶ Az eredmény az elkerülhetetlen háború lett.¹²⁷

Hasonló logikát lát a szaúd-arábiai és egyiptomi tartózkodás mögött a Közel-Kelet szakértő-ex-diplomata Martin Indyk is. Szerinte Egyiptomban „Amerika-ellenes konszenzus jött létre az amerikaiakat hitetleneknek látó jobboldali iszlám fundamentalisták, az amerikaiakat imperialistáknak tartó baloldali pán-arab nacionalisták és a hatalmon lévő rezsim között, mely kényelmesnek érezte, ha az egyiptomi értelmiség az Egyesült Államokat és Izraelt kritizálja, nem pedig a saját kormányának hibáit.” Szerinte a szaúdi esetben Washingtonnak nem szabad behódolnia a rijadi követelésnek, hogy Izrael és Amerika ismerje el a palesztinok államalapítási jogát, csak akkor ha a szaúdiak ennek fejében hajlandók Izrael állam elismerésére¹²⁸.

Martin Indyk 2002 elején megjelent soraival látnoknak vagy rendkívül bennfentesnek bizonyult. Egy-két hónappal később az ENSZ Biztonsági Tanácsa amerikai javaslatra kiadta az 1397-es határozatát, mely egymás mellett békében és biztonságos határok között létező Izrael és Palesztina államokról szóló víziót vázolt fel, miután Abdullah szaúdi koronaherceg javaslatára az Arab Liga nyolc tagja aláírta a Bejrúti Deklarációt, mely a megszállt területekről történő izraeli visszavonulásért,

---

¹²⁶ Sadat [1978] p. 210

¹²⁷ Mint ahogyan féltő, hogy a 2005-ben iráni elnökké választott Ahmadinedzsád muszlim világot egyesíteni kívánó zsidó- és Izrael-ellenes kijelentései és esetleges jövőbeli akciói is háborúhoz vezethetnek a Közel-Keleten.

¹²⁸ Indyk [2002] pp. 82-85

Kelet-Jeruzsálem fővárosú palesztin állam megalapításáért, és a palesztin menekült kérdés az ENSZ közgyűlés 194-es határozatán alapuló igazságos rendezéséért cserébe Izrael állam elismerését, békekötést és a kapcsolatok normalizálását ígéri. Jellemző, hogy ez a javaslat csak az oslói folyamat összeomlása után született meg, pedig korábban komoly segítség lehetett volna a megegyezéshez.

3.2.8. Szervezési, tárgyalástechnikai és egyéb tényezők

A kudarcral végződött oslói békefolyamatról írott 2002-es tanulmányában¹²⁹ Gershon Baskin nem kevesebb, mint 15 tanulságot gyűjtött össze, melyek szerint segíthetnek abban, hogy megállapítsuk, „mit kell tenni, hogy az izraeli-palesztin konfliktus rendezésére szolgáló folyamat sikere a jövőben biztosítható legyen. Ezek egy részét a korábbi alfejezetekben már a megfelelő helyeken idéztük. A kutató azonban számos érdekes – és egyéb konfliktusok kezelésénél is megfontolandó – technikai (vagy annak tűnő) felvetéssel él, melyeket érdemes ehelyütt megemlíteni.

Az egyik ilyen tanulság, hogy a szerződésben lefektetett dátumokhoz mindenkor ragaszkodni kell. Jichak Rabin – idézi fel Baskin – 1995 elején, a palesztin terrorcselekményekre, illetve a szerinte elégtelen palesztin hatósági fellépésre hivatkozva ennek ellentétéként jelentette ki, hogy „nincsenek kőbe vésett dátumok”¹³⁰. Márpedig „az egyoldalú izraeli döntés, hogy megszegjék a végrehajtás menetrendjéről szóló megegyezést, a palesztinokat arra ösztönözte, hogy az egyezmény más pontjait megszegjék.”

Egy másik, ettől nem teljesen független tanulság, hogy az egymás iránti bizalomhiány miatt szükség van egy „külső mechanizmusra”, mely az egyezményben vállalt kötelezettségek végrehajtását ellenőrzi és igazolja. Az Elvi Nyilatkozat értelmezéséből eredő vitákra, illetve a végrehajtással kapcsolatos kérdések kivizsgálására a felek egy közös bizottság (Joint Liaison Committee)

---

¹²⁹ Baskin [2002]

¹³⁰ Szó szerint: „no holy dates”

felállítását határozták el, mely azonban külső pártatlan döntnök híján képtelen volt ellátni a feladatát.

Baskin szerint további tanulság, hogy a szerződéseket egyértelműen kell megfogalmazni, a területi kérdésekről szóló részekhez pedig térképeket kell mellékelni. Az oslói folyamat légkörét erősen mérgezte, hogy míg a palesztinok meg voltak győződve arról, hogy az ENSZ BT 242-es határozatára történő utalás és a szerződés egyéb részletei megtiltják Izraelnek, hogy újabb településeket hozzon létre vagy a meglévőket bővítse, miközben izraeli értelmezés szerint ilyen megkötést a szerződés nem tartalmazott. Hasonló félreértés övezte a szerződés azon kitételét, mely szerint az izraeli haderőt fokozatosan „meghatározott katonai helyszínekre” kell visszavonni. Palesztin értelmezés szerint ez katonai bázisokat jelentett, Netanyahu kormánya azonban „biztonsági zónákként” értelmezte a kitétel, ami akár a teljes jordán völgyre is kiterjeszthetett. Hasonló kétértelműségeket szült, hogy a kivonulásról szóló megegyezésekhez ritkán mellékeltek térképeket.

Helytelen volt a tárgyalódelegációk hozzáállása is. Hiába szónokoltak időnként a mindkét fél számára előnyöket hozó (win-win) megegyezés lehetőségéről, valójában „klasszikus közel-keleti bazári” stílusban tárgyaltak: ahelyett, hogy az alapvető érdekek őszinte feltárásával közös probléma-megoldásként kezelték volna a tárgyalást, gyakran feleslegesen „inflálták” a követeléseiket, elrejtve ezáltal a valódi érdekeiket¹³¹.

Baskin a demokratikus deficit kedvezőtlen hatásáról is szót ejt, ámbar szerinte további vizsgálatokat igényel annak megállapítása, hogy a palesztin demokrácia hiánya valóban oka volt-e annak, hogy a végső státusz tárgyalások kudarcba fulladtak. A demokrácia tényező általa idézett propagálói szerint „amikor a súlyos

---

¹³¹ A tárgyalófelek hozzáállását jól érzékelteti egy hasonló témában évtizedekkel korábban, közvetlenül az 1967-es háború után lefolyt beszélgetés a Kneszet-képviselő Uri Avnery és az izraeli miniszterelnök Levi Eskol között. Avnery felvetette, hogy itt volna az idő, hogy Izrael segítse egy önálló palesztin állam megteremtéséhez a megszállt területeken. Eskol így felelt: „Uri miféle üzletember vagy te? Tárgyalásnál az ember a maximumot követeli, a minimumot ajánlja fel, aztán valahol középen megegyezik.” Mire Avnery: „miniszterelnök úr, ez lehet, hogy így van, ha lovat adunk el, de nem akkor, amikor egy történelmi konfliktus lezárásán dolgozunk.” (Idézi Barzilai [2002])

döntések ideje elérkezett a tárgyalások utolsó napjaiban, az a tény, hogy Palesztinában nem volt egy választói akaratot képviselő demokratikus rezsim, lehetővé tette a vezetőnek [Arafatnak], hogy kikerülje a nehéz döntések meghozatalát.”

További tanulság, hogy a békének „kifizetődőnek” kell lennie. Bár az Elvi nyilatkozat aláírását követően Bill Clinton adománygyűjtő konferenciát hívott össze a megszállt területek gazdaságának fejlesztésére valamint infrastrukturális projektekre, és valóban nagy összegű segélyek érkeztek, az átlag palesztin mindebből nem érezhette helyzetének javulását. Sőt, a terrorcselekményeket követő útlezárások miatt, ami közvetlenül az Izraelben dolgozók helyzetét nehezítette meg, végső soron az egész palesztin gazdaság számára negatívvá tették az egyenleget. Baskin szerint a megszállt területek elszigetelése egyébként az izraeli biztonsági szempontból is inkább káros volt, mert tömegeket tett a békefolyamat ellenségeivé.

A tárgyalásokra vonatkozóan Baskin szerint az oslói kudarc egyik tanulsága, hogy szükség van közvetítőkre. Ezt bizonyítja, hogy az oslói békefolyamat során létrehozott 30 közös bizottság közül csak egy volt, amely a tabai tárgyalásokat követő évben tovább működött: a vízkérdésekre létrehozott bizottság, mely a direkt amerikai közvetítés eredményeként háromoldalú bizottsággá alakult. A Camp David-i kudarc egyik oka Baskin szerint az, hogy „a felek vonakodtak attól, hogy az Egyesült Államok javaslatát kikérjék, s amikor mégis megtették, az amerikaiak hezitáltak túl sokáig”. Érdeemes megjegyezni, hogy Henry Kissinger éppen ellenkezően vonja meg az amerikai közvetítés mérlegét. Szerinte „az, hogy Amerika a stratégiai és politikai helyzet alakítójából a jogi kompromisszum formuláinak megfogalmazója lett, éppen a várt hatás ellenkezőjét érte el. Amikor ugyanis a felek észreveszik, hogy a közvetítő úgy határozza meg a szerepét, hogy mindenáron közbülső pozíciót kell találnia kettejük között, rendszerint a leghajthatatlanabb álláspontokkal szoktak előrukkolni azért, hogy a középutat a lehető legközelebb tereljék mindahhoz, amit valójában el akarnak érni”. Annak ellenére, hogy Kissinger szerint a tárgyalási folyamat ilyen alakulása „az USA-t úgymond lefokozta az egyik tárgyalópartnerré”, szerinte az amerikai közreműködésre a jövőben is szükség

lesz, az a Camp David-i fiaskó megismétlődésével fog járni, ha „anélkül közvetít a két fél álláspontja között, hogy nem látja tisztán, mi is a végső cél”.¹³²

A tárgyalási folyamattal kapcsolatos tanulságok közé sorolja Baskin azt is, hogy a hadseregnek csak mérsékelt szerep juthat. Izraeli oldalról a tárgyalásokat gyakran katonák folytatták, akik „általában nem különösebben járatosak a békekötés tudományában”. Fontos szerepet kell kapnia a felek közti személyes kapcsolatok alakításának, amelyen a jó munkakapcsolat alapul. Baskin szerint az izraeli-palesztin közös járőrözésen részt vett katonák egy része kollégáinak nevét sem tudta, ahol mégis, ott a járőrözések a válságos időkben is folytatódhattak. A válságok megelőzéséhez fontos a vezetők közti állandó (hotline) kapcsolat fenntartása is. De az is, hogy ne csak a vezetők találkozzanak, hanem a lakosság számára is induljanak közös projektek a békés egymás-mellett élés elsajátítása érdekében (top-down mellett bottom-up megközelítés). Gershon Baskin erről tett szólamai azért is komolyan veendő, mert az által (is) igazgatott Israel/Palestine Center for Research and Information intézet éppen ilyen programokat szervez több mint egy évtizede.

3.3. Jeruzsálem végső státuszának meghatározása

Az oslói békefolyamat kudarcát látva számos szerző a két állam – két nép elv végét jelezte. A korábbiakban azonban láttuk, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldása ma sem képzelhető el másként, mint az 1397-es ENSZ BT határozat alapján, mely egy Izrael melletti független Palesztina állam megalakítását jelenti. Az alábbiakban azt vizsgáljuk, milyen módon képzelhető el Jeruzsálem státuszának rendezése.

---

¹³² Kissinger [2002] p. 141.

3.3.1. Status quo, kondomínium, corpus separatum vagy partitio?

A status quo folytatása azt jelentené, hogy Izrael – az ezzel ellentétes ENSZ közgyűlési és biztonsági tanácsi határozatokkal szemben – folytatja Jeruzsálem politikai és katonai ellenőrzését, miközben Jeruzsálem feletti szuverenitását a nemzetközi közösség nem ismeri el, a palesztinok, illetve az arab és iszlám világ pedig ellenségesen szemléli. Az események ismeretében nem tartjuk kizártnak, hogy még jó pár évig ez a scenárió következik be. Ugyanakkor az Izrael/Palesztin-konfliktus első részben bemutatott története, különösen az első és második intifáda körülményeinek ismeretében jó alappal kimondható, hogy a status quo, mint „megoldás” nem eredményezne stabil politikai helyzetet, és lehetetlenné tenné az Izrael/Palesztin-konfliktus kompromisszumos rendezését. Ezt a tételt támasztják alá a nemzetközi közösség Jeruzsálem-kérdéssel kapcsolatos, előzőekben bemutatott álláspontjai, illetve a Jeruzsálem feletti szuverenitásra vonatkozó – az erőviszonyok átalakulása ellenére lényegében változatlan – palesztin, arab, illetve iszlám követelések.

A kondomíniummal kapcsolatos elképzelésekről az első (történeti) részben már tettünk említést. A javaslat propagálói általában azzal érvelnek, hogy a kondomínium-megoldásnak nincs alternatívája. „Ha az ember elismeri, miképp azt tenni kénytelen, hogy nincs olyan izraeli kormány, amely valaha is elfogadná Jeruzsálem újraosztását, és ha az ember elismeri, miképp az tenni kénytelen, hogy nincs olyan palesztin vezetés, amely elfogadna egy olyan állandó státuszt, amely a palesztin államnak – és általa az arab és iszlám világnak – Jeruzsálem szuverenitásából nem engedne egy részt, akkor az egyetlen elképzelhető megoldás az osztatlan város feletti közös szuverenitás. A két-állam megoldás kontextusában Jeruzsálem mindkét állam osztatlan részét képezné, mindkét állam fővárosa lenne, és egy közös városi önkormányzat mellett kerületi önkormányzatok irányítanák. A nemzetközi jog megfelelő terminológiája szerint Jeruzsálem Izrael és Palesztina ’kondomíniuma’ lenne.” (Whitbeck [1998])

Ezen a ponton el is vethetjük a kutató 1998-as érvelését, hiszen az elmúlt években bebizonyosodott, hogy állításával szemben van (legalábbis volt) olyan izraeli

kormány (Ehud Barak kormánya), amely elfogadná (elfogadta volna) Jeruzsálem újraosztását. A továbbiakban egy izraeliek és palesztinok körében egyszerre elvégzett közvélemény-kutatás alapján azt is bizonyítjuk, hogy a kettéosztásnak még mindig nagyobb az elfogadottsága, mint a kondomínium javaslatnak¹³³. Az idézett műben bemutatott érvelés további részének vizsgálata további problémákra is rávilágít: „Míg a város közigazgatásának kérdése számos gyakorlati kérdést felvet, a Jeruzsálem feletti szuverenitás alapvetően szimbolikus, pszichológiai és szinte teológiai kérdés”. A helyzet azonban az, hogy – ha például felvetjük a városi közigazgatás megválasztásának metodológiáját érintő kérdést –, világossá válik, hogy a szuverenitás kérdése közvetlenül hatást gyakorol a gyakorlati kérdésekre.

Whitbeck érvelése szerint „a szuverenitás általános felfogás szerint a tulajdonlás állami szintű megfelelője, egy ház vagy telek osztatlan közös tulajdonlása (férj és feleség között, vagy öröklés útján távoli unokatestvérek között) egyáltalán nem ritka.” Csak az marad említetlenül, hogy az ilyen esetekből eredő perek (pl. tulajdonmegosztás kérdéseiről szóló válóperek) sem ritkák, mihamarabb a felek közti bizalom megszűnik¹³⁴. Márpedig az elképzelésről már 1981-ben ekképp vélekedett a megoldási lehetőségeket tárgyaló két amerikai kutató: „a terv teljesen a felek egymás iránti jóhiszeműségébe vetett bizalom hiánya miatt végrehajthatatlannak tűnik most és az előrelátható jövőben. Semmilyen kondomínium megoldás nem lehet sikeres, ha a felekben nincsen meg egy jó adag jóhiszeműség és becsületesség, illetve ha nincs bennük határozottság és elszántság, hogy a közös érdekért együttműködjenek.” (Mallison & Mallison [1981] in Köchler [1981] p. 109.) A kondomínium javaslat rendkívüli nehézségei – a palesztin és izraeli belbiztonsági szolgálatok némi

---

¹³³ Noha falépítésbe éppen a jobboldali izraeli kormány kezdett 2003-ban, a kilencvenes évek második felében az izraeli jobboldal jellemző érve volt, hogy nem akar új „Berlini falat”. Arafat válasza erre az volt, hogy a palesztin állam sem Kelet-Jeruzsálemet akarja fővárosul, hanem egész Jeruzsálemet, mely így két állam fővárosává válhatna, mint a Vatikánt is területén tudó Róma (Palestinian National Authority [2000])

¹³⁴ Érdekes megjegyezni, hogy az izraeli eszmefuttatásokban gyakorta a „válás” metaforát használják a két nép - két állam megoldás jellemzésére. Egy közelmúltban Budapesten rendezett konferencián a palesztin résztvevő ennek kapcsán ekként fakadt ki: „Még hogy válás... Mi senkivel nem kötöttünk házasságot. Minket megerősszakoltak.”

együttműködése ellenére – az oslói folyamat kudarcá után ma is nyilvánvalónak látszik.

A kondomínium „tisztá” esete mellett azonban annak számtalan változata említhető. Ezekre vonatkozóan számos nemzetközi jogi példával alátámasztott elvet ismertetett az egyik leghíresebb izraeli nemzetközi jogász, Ruth Lapidoth azon a 2000. szeptember 5-én megtartott konferencián, melyet a Center for Middle East Peace & Economic Cooperation és az Americans for Peace Now intézmények közösen szerveztek Washingtonban, és melynek címe „Új gondolatok Jeruzsálemről – Az élet Camp David” után volt. Lapidoth szerint csaknem lehetetlen a kompromisszum megtalálása, ha a felek ragaszkodnak a szuverenitás klasszikus formájához, mely befelé teljes-körű hatalmat, kifelé pedig más államok részéről történő be nem avatkozást jelent. A szuverenitás ugyanakkor absztrakt fogalom, a lényegét a jogok és köteleességek tisztázása képezi.

Lapidoth a klasszikus szuverenitás egyik alternatívájaként idézi fel a megosztott vagy közös szuverenitást, melynek példája Québec és Kanada. Egy másik megoldást szerinte a funkcionális szuverenitás jelenti, melyre példát a tengerjog szolgáltat. A saját területi vizein kívül a parti államoknak 200 tengeri mérföldig joguk van a természeti kincsek felkutatására és kiaknázására. Elképzelhető a szuverenitásra vonatkozó követelések felfüggesztése is, mint azt tették az államok a Déli-sarkra vonatkozóan 30 évre. Más megoldás lehet annak kimondása, hogy a szuverenitás az Istené, inentől pedig megint a funkcionális szuverenitások „kiosztása” marad, melyek egymást területileg akár át is fedhetik: a muszlimok lehetnek például felelősek a szent helyek igazgatásáért, miközben az izraelieké a külső támadás elleni védelem feladata. Végezetül lehetséges a „meg nem állapodásról kötött megállapodás” is, mely szerint a szuverenitás kérdését mindkét fél másként látja ugyan, de a gyakorlati kérdések ennek ellenére megválaszolhatók. Ilyen megegyezés létezik Argentína és Nagy-Britannia között a Falkland szigetek kérdésében, noha a hovatartozásról nincs megegyezés, konkrét kérdéseket – mint például a konzuli képviselő vagy a halászati kérdések ügyét – a két fél rendezni tudta (In: Americans for Peace Now [2000] , p.3.). Csakhogy az effajta rendezési tervek is érvényes, hogy tartóssá válásukhoz igen nagyfokú jóhiszeműségre volna szükség, melyet – még ha egy adott történelmi pillanatban megvolna is – a mindkét oldalon meglévő

szélsőségesek könnyedén megtorpedózhatnak. Csak hangvételleben érezzük tréfásnak Lapidoth saját konferencián előadott gondolatmenetébe szúrt közbevetését: „Igaz persze, hogy a Falkland szigetek lakóinak többsége nem ember, hanem birka, a Déli sark pedig igen hideg hely, a palesztinok és izraeliek viszont meglehetősen forróvérű népek.”

A nemzetköziesítés – noha, mint láttuk az ENSZ Közgyűlés ezt előíró 181 (II)-es határozata jogilag ma is érvényben van – az oslói békefolyamat kezdete óta teljesen lekerült a napirendről. Ez az Izrael/Palesztin-konfliktus második szakaszára kidolgozott megoldás szerint Jeruzsálem sem a megalapítandó palesztin arab állam sem Izrael fővárosa nem lehetne. Az ENSZ Közgyűlés által corpus separatumként meghatározott terület egy részén a nemzetközi közösség által a konfliktus lezárásának folyamatként elismert oslói folyamat során a Palesztin Nemzeti Hatóság részleges vagy teljes fennhatóságot kapott. A nemzetközi közösség túlnyomó része így a PFSZ által deklarált álláspontot vallja magáénak, mely szerint Jeruzsálemnek két állam fővárosává kell válnia. A nemzetköziesítés elképzelés legfeljebb részleges formában – az Óvárosra, illetve a környező szent helyekre vonatkozóan merül fel egyes béketervekben. Ezzel a javaslattal él például G.I.A.D. Draper (Draper [1981] in Köchler [1981] p 163.), de egy ízben Berlusconi olasz elnök is a corpus separatum megoldást javasolta a Kidron völgygel, az Olajfák hegyével kibővített Óváros területre¹³⁵.

A nemzetközi közösség által leginkább támogatott megoldási javaslatok tehát Izrael és a megalapítandó Palesztina állam közötti partíción alapulnak. Ez a megoldás nemcsak jogi és reálpolitikai megfontolásokból, a nemzetközi közösség elvárásaiból és a nagyhatalmak deklarációiból továbbá a Jeruzsálemre vonatkozó történeti, demográfiai, vallási és jogi érvekkel alátámasztott szemben álló igényekből következik, de az izraeli és palesztin közvélemény szemében is ez tekinthető a leginkább elfogadott megoldásnak.

---

¹³⁵ A 2000 őszén Camp-Davidben folyó tárgyalások során az amerikai megfigyelők felvetették, hogy a Templomhegy feletti ellenőrzést a Biztonsági Tanácsra kellene bízni (Jerusalem Quarterly File [2000]).

A béke iránt elkötelezett izraelieket és palesztinokat tömörítő felvilágosító kampányokat és kutatásokat folytató Israel/Palestine Center for Research and Information (IPCRI) által 1996 májusában készített felmérés¹³⁶ öt lehetséges megoldási javaslat fogadtatását tesztelte a palesztin és az izraeli lakosság körében. Ezek: 1) kizárólagos izraeli szuverenitás egész Jeruzsálem felett, 2) Nyugat-Jeruzsálem és a zsidó lakónegyedek Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem arab lakónegyedei Palesztinához kerülnek, 3) közös izraeli-palesztin szuverenitás, 4) az 1967. június 4-ei határok szerinti megosztás Izrael és Palesztina államok közt, 5) ENSZ fennhatóság. A felmérés sajátossága, hogy nemcsak az derül ki belőle, hogy a megkérdezettek az egyes megoldásokat mennyire támogatják, hanem az is, mit gondolnak arról, mennyire támogatja a másik fél azokat.

Miközben az intézet az adatokat a békekötésre vonatkozó kompromisszum lehetőségességének igazolására hozza, azokból világosan látszik, hogy az álláspontok közti áthidalandó szakadék megdöbbentően széles. „Az izraeliek kevesebb, mint kétharmada (65%) nyilatkozta, hogy teljes mértékben támogatja a teljeskörű izraeli szuverenitás fenntartását Jeruzsálemben” – szögezi le elemzésében az IPCRI. (Amiről az IPCRI hallgat az az, hogy a mérsékelt támogatókkal együtt az arány már 76 százalék, miközben a nem támogatók aránya 19% volt.)

Az izraeliek kevesebb, mint egyharmada (28 százaléka) fogadná el teljes mértékben az olyan fajta megosztást, melynél Izrael maradna a szuverén az 1967-es háború előtti Nyugat-Jeruzsálemben, illetve az azóta létesült kelet-jeruzsálemi zsidó telepeken, Jeruzsálem többi része pedig a palesztin államhoz kerülne. Az izraeliek egynegyede gondolja, hogy utóbbi megoldás a palesztinoknak elfogadható lenne, miközben 56 százalék véli úgy, hogy a palesztinok kitartanának az 1967-es háború előtti Kelet-Jeruzsálem feletti teljes szuverenitás megszerzése mellett. Valóban ez utóbbi megoldás az, amit a palesztinok közül a legtöbben jelöltek meg úgy, mint a számukra elfogadható verzió. Miközben 90 százaléknál is nagyobb volt a status quo

---

¹³⁶ 1996. május 22-28. között az IPCRI két közvélemény-kutatást végeztetett párhuzamosan Jeruzsálem jövőjéről. Az Izraelben végzett kutatást a Gallup Israel végezte, a Ciszjordániában, Gázában és Kelet-Jeruzsálemben folyó felmérést pedig a betlehemi Data Research Center. (lásd a függelékben II/7., 8., 9. 10. táblázatok)

– vagyis a teljes Jeruzsálem feletti izraeli szuverenitás – elutasítása a palesztinok több mint négyötöde úgy vélte, hogy az izraeliek elutasítják a város megosztását¹³⁷.

Az IPCRI mindebből többek közt az alábbiakat vonja le következtetésként: „Az állítólagos konszenzus az izraeliek körében, mely szerint legalább 95%-uk a status quot támogatja, nem igaz. (...) Máris a társadalom meglepően nagy része hajlandó figyelembe venni azokat a megoldásokat, melyek a szuverenitás megosztását vagy közös gyakorlását irányozzák elő. Az izraeli közvélemény eléggé tudatában van, hogy a palesztinok azokat a megoldásokat támogatják inkább, melyek a szuverenitás valamiféle átadását jelentik”

A felmérés adatait azonban elfogultság nélkül és a jelen értekezés szempontjából releváns kérdésekre súlyozva vizsgáljuk, akkor legfontosabb tanulságként az alábbiak adódnak: 1) a palesztinok által leginkább támogatott megoldás az 1967-es háború előtti határvonal helyreállítása lenne, az izraeliek számára pedig a kizárólagos izraeli ellenőrzés megtartása, 2) mindkét fél számára a második legelfogadhatóbb megoldás az 1967-es háború előtti határvonalnak olyan módosítása, mely Izraelnek engedné át a kelet-jeruzsálemi zsidó telepeket, 3) Mindenfajta osztozkodás mindkét fél számára előrébbvaló, mint az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata alapján álló megoldás: az ENSZ fennhatóság.

Közel egy évtizeddel később a két-állam megoldás támogatottsága még erősebb: az izraeli és palesztin közvélemény-kutatások szerint a többség mindkét oldalon elviekben elfogadna egy ezen alapuló békeszerződést. A ramallahi Palestinian Center for Policy and Survey Research 2003 őszén – miközben a megkérdezettek 75 százaléka támogatta a haifai Maxim-étterem elleni, 20 halálos áldozattal járó robbantást – 64 százalék volt azok aránya, akik elfogadták volna a két-állam megoldást. (Miközben 78 százalék volt azok aránya, akik úgy vélték, a biztonsági kerítés/fal építése csökkenti az esélyeit egy életképes palesztin állam létrehozásának. Palestinian Center for Policy and Survey Research [2003]).

---

¹³⁷ A felmérés eredményeit a Függelék II. (Táblázatok) fejezetének 2-5 táblázatai foglalják össze.

Jeruzsálem kérdésében viszont az álláspontok közti szakadék tág maradt. Az intézet által 2005 végén folytatott vizsgálat szerint a palesztin népességnek csak 33 százaléka támogatná a béke érdekében hozott kompromisszumot, mely szerint a palesztin állam fővárosa az arab negyedekből álló Kelet-Jeruzsálem lenne, miközben Izrael megtarthatná a zsidó lakónegyedeket, az óváros zsidó negyedét és a Siratófalat. (Egy évvel korábban ennek támogatottsága még 44 százalék volt.) Az izraeliek körében is csak 38 százalék volt az elfogadottsága egy ilyen tervnek (egy évvel korábban 39 százalék; lásd: Palestinian Center for Policy and Survey Research [2005])

3.2.2. Útiterv és úti cél: Az Izrael/Palesztin-konfliktus kompromisszumos megoldásának és Jeruzsálem-kérdés rendezésének feltételei

Bár a végrehajtás konkrét kérdéseiben nincs egyetértés, palesztin és izraeli részről is a leginkább elfogadható kompromisszumos megoldásnak a partíció látszik, az 1967-es háború előtt érvényben volt tűzszüneti vonal némi módosításával. Ezt a nemzetközi közösség túlnyomó része is az Izrael/Palesztin-konfliktus lezárásához vezető megállapodás Jeruzsálem kérdésére is érvényes alapjaként tartja számon – több mint harminc éve.

Érdemes a mai viszonyokra vonatkoztatva megvizsgálni Bibó István 1.3.3. fejezetben bemutatott érveit az 1967-es határvonal legitimizálására. Bibó harminc évvel ezelőtt megfogalmazott érvei közül három (az 1956-os háború utáni újabb fegyverszüneti vonalaknak, az 1967 utáni arab követeléseknek, illetve az ENSZ BT 242-es határozatának legitimizáló hatása) ma is maradéktalanul érvényes, közülük egy – az 1948-49-es „lakosságcsere” vonatkozó – viszont csak fenntartásokkal, hiszen az etnikai arányok az elmúlt három évtizedben alapvetően változtak azáltal, hogy jelentős zsidó betelepülés történt az 1967 előtti határokon kívülre. Ugyanakkor több új tényező is támogatja, hogy a Jeruzsálem-kérdés megoldásának kulcsát az 1967-es határok valamiféle helyreállítása jelentheti. Elsősorban ilyen tényező, hogy az ENSZ BT számos kötelező érvényű határozatot hozott, mely Kelet-Jeruzsálemet

megszállt területként határozza meg, és Nyugat-Jeruzsálemre történő utalás nélkül elutasítja a várost Izrael fennhatósága alatt egyesítő izraeli Jeruzsálem-törvényt.

Mint az előző alfejezetben láthattuk az izraeli és a palesztin közvélemény számára legelfogadhatóbb javaslatok kompromisszuma is az 1967-es háború előtti határok – esetleg valamiféle korrekcióval történő – helyreállítása. Emellett az 1967-es háború előtti határok legitimitását erősítő érvet jelentenek a béketárgyalások korábbiakban ismertetett lépcsői: elsősorban az, hogy ezek is minden alkalommal az ENSZ BT 242-es határozatán alapulnak. Végezetül a továbbiakban részletesen ismertetésre kerülő Camp David-i és tabai Arafat-Barak tárgyalások is az 1967-es háború előtti határok legitimitásából indulnak ki (miközben azok korrekcióját is felvetik).

Noha az 1967-es háború előtti határ legitimitását számtalan tényező erősíti, a kérdéssel behatóbban foglalkozók, már az 1967-es háborút követő években látták, hogy a város kettéosztása az 1967-es határok mentén újjáélesztene néhány – 1948-at követően 19 éven át fennálló – igazságtalanságot. Az 1.3.4-es fejezetben már ismertettük Bibó István hetvenes évek elején született vélekedését, mely szerint az 1967 előtti határvonal olyatén korrekciójára lenne szükség, mely a zsidónegyedet és a Siratófalat Izraelhez kapcsolja.

Miközben a kérdést alaposan tárgyaló Bibó is valamiért kerülte, hogy a Jeruzsálem-kérdés egyik legnehezebben rendezhető pontját – az óváros megosztását – részletesebben taglalja, mára a helyzet a harminc évvel ezelőttinél jóval bonyolultabb. Az izraeliek igényt tartanak például az óvárostól délre feltárt romokra, az ókori „Dávid városra”, valamint az 1996-ban – nemzetközi bonyodalmat is okozva – megnyitott, a Templomhegy oldala mentén a zsidó és a muszlim negyed közt futó régészeti alagútra is. Nem is beszélve a világ legősibb (mintegy 2500 éves), az Olajfák hegyén fekvő, zsidó temetőre. Ráadásul – mint már említettük – 1967 óta tucatnyi zsidó település létesült Jeruzsálem kiterjesztett határain belül, a korábban Jordániához tartozott területeken. Ezek egy része – mint például délen Gilo vagy Kelet-Talpiot, északon Ramot – arab lakta részek érintése nélkül az izraeli Nyugat-Jeruzsálemhez csatlakozik, Givat Hamivtar és Givat Sapira megtartása pedig Izraelhez kapcsolná a Héber Egyetem és a Hadassza kórház egyik épületének otthont adó Scopus-hegyet, mely 1967 előtt Jordánia által körülvett enklávé volt, s az

izraeliek 19 éven át csak ENSZ-segédlettel tudták megközelíteni. Egy új, etnikai alapú határvonal meghúzása azonban elképzelhetetlen enklávék kialakítása vagy kitelepítés nélkül.

Az 2001. februárban megbukott Barak-kormány fennállásának másfél éve alatt folyó tárgyalásokon azonban nem a Jeruzsálemben létesített zsidó települések kérdése, hanem a Templomhegy hovatartozása okozta a legnagyobb problémát a tárgyalásokon, amire Bibó korában nem is gondoltak a kutatók. Végére is az ortodox zsidók többsége úgy tartja: a szentély újjáépítése, sőt a Sziklamecsetnek és az Al-Akszának otthont adó Templomhegy látogatása is tilos a zsidóknak, amíg el nem érkezik a világbékét elhozó Messiás. Csakhogy az elmúlt évtizedekben erősödött azoknak az izraeli vallási szélsőségeseknek a hangja, akik úgy vélik, eljött az idő, hogy az újkori zsidó állam hozzájárson a harmadik szentély felépítéséhez a Templomhegyen. (A 2000 nyarán kitört Al-Aksza intifáda is azt követően kezdődött, hogy az ellenzék vezetője – a fél évvel később miniszterelnökké választott – Ariel Saron demonstratív látogatást tett a Templomhegyen, és hangsúlyozta minden zsidó ehhez való jogát.)

Gershon Baskin Camp David-i tárgyalásokat követően kialakított álláspontja az izraeli tárgyalóküldöttség tabai ajánlataihoz hasonló, ám annál szélesebb körű engedmények felkínálását is magában foglalja. Baskin szerint egy Jeruzsálem-kompromisszum megszülethetett volna, ha az izraeliek – amellet, hogy a palesztin álláspontot jobban értik – világosabban látják saját érdekeiket. Kelet-Jeruzsálem egészéhez való ragaszkodás helyett ugyanis Baskin szerint az alábbiakhoz kell az izraeliek minden körülmények közt ragaszkodniuk: 1.) izraeli szuverenitás a Siratófal felett, és a hozzá vezető terület felett. 2.) izraeli szuverenitás az óváros zsidó negyede felett. 3.) izraeli szuverenitás Kelet-Jeruzsálem 1967 után épült izraeli telepei felett. (Ramot, Ramat Eshkol, French Hill, Kelet-Talpiot, Gilo, stb.) 4.) biztonsági egyezmények, melyek a város minden részében garantálják az izraeliek biztonságát. 5.) garancia arra, hogy a város nyílt marad, vagyis mindenki szabadon közlekedhet a

város minden részében. 6.) világos megegyezés a palesztin építkezésekről és ásatásokról a Templomhegyen. (Baskin [2000])¹³⁸

Ezeket az izraeli követelések már megvalósíthatók úgy, hogy eközben a palesztinok Kelet-Jeruzsálemre vonatkozó legalapvetőbb követeléseit se kelljen elvetni. Az oslói architektúra egyik kidolgozója, Joszi Bejlin már 2001 nyarán – az elszabaduló erőszak légkörében – biztos volt abban, hogy hasonló elvek mentén a konfliktus néhány hónap alatt rendezhető lenne. Legalábbis ekképp vélekedett abban az interjúban, melyben újságírói kérdésre ekképp foglalta össze a kidolgozandó béke kontúrjait: „Területi kérdéseket tekintve nincsenek lényeges különbségek a Roger-terv, a Bejlin-Abu Mazen megállapodás és a Clinton terv között. Az alapot az 1967-es határok képezik, néhány száz négyzetkilométernyi eltéréssel mindkét irányba... Arról van szó, hogy 250 négyzetkilométernyi ciszjordániai területet kell annektálni ahhoz, hogy Ariel, Gus Ecion és más Jeruzsálem régióhoz tartozó településeket megkaphassuk cserébe mintegy 200 négyzetkilométernyi izraeli területért a (dél-negevi) Haluca régióban plusz biztonságos átjáró területét (Ciszjordánia és Gáza között), amit – bár nem kerül palesztin szuverenitás alá – a palesztin közigazgatás használ majd.” Jeruzsálemre vonatkozóan mindez a Clinton-formulát jelenti, vagyis, hogy „az arab negyedek palesztin Al-Kudsz részei lesznek, a zsidó lakónegyedek Izraelhez tartoznak. Az Óvárosban a zsidó negyed, a Siratófal és a Templomhegy alsó része a mi kezünkben lesz, a keresztény negyed és a muszlim negyed, illetve a Templomhegy felső része az ő kezükben” (Shavit [2001]). A Bejlin által bemutatott formulán alapul többek közt a 2002 nyarán „A nép hangja” néven ismertté vált értelmiségi kezdeményezés, Szari Nusszeibeh palesztin filozófus, az Al-Kudsz egyetem rektora és Ami Ajalon, az izraeli belbiztonsági szolgálat leköszönt vezetőjének vezetésével. Ezen alapul a 2003-as genfi megállapodás is.

---

¹³⁸ Megjegyzendő, hogy Gershon Baskin már 1994-ben (!) hasonlóképpen foglalta össze azokat a pontokat, melyekhez az izraelieknek szerinte ragaszkodniuk kell. Az erről szóló izraeli konszenzusra hivatkozva hangsúlyozta, hogy Jeruzsálemnek nyílt városként kell működnie, hogy a zsidó szent helyeknek (a Templomhegy kivételével!), illetve a Kelet-Jeruzsálemben létesült zsidó telepeknek Izrael államhoz kell tartozniuk. (Baskin [1994])

Komoly közvélemény-kutatások igazolják, hogy ezen pontokat egyelőre egyik oldalon sem támogatja meggyőző többség. Másrészt viszont ettől lényegesen eltérő kompromisszum álláspontunk szerint nemigen köthető. A palesztinok természetesen remélhetik, hogy a hatalmi egyensúly változásával (például egy atomfegyverrel rendelkező Irán támogatásával), illetve demográfiai eszközökkel (Arafat által is hangoztatott közhely szerint a legfőbb fegyver a „palesztin nők méhe”) a zsidó állam térdre kényszeríthető. A Likud vezette izraeli kormányok is bízhatnak abban, hogy a palesztinok többségét biztonsági fal mögé zárva területeket annektálhatnak¹³⁹. Csak az nem képzelhető el, hogy valamely demokratikus választott izraeli kormány korlátozás nélkül hajlandó lenne befogadni a menekülteket, valamint gyerekeiket, unokáikat, összesen mintegy 3,5-4 millió főt, avagy, hogy valamely legitimitással bíró palesztin vezetés elfogadna egy békeszerződés részeként végső státuszul egy olyan rendezést, amelyben Izrael megtarthatná egész Jeruzsálemet, illetve a Templomhegyet.

Ha nincs világos úti cél, az oslói békefolyamat (és a road map) alapvető hibája – hogy az apró lépésekre szóló alkudozás bizalmatlanságot szül, illetve, hogy ellenzéki csoportoknak folyamatosan lehetőséget teremt annak megtorpedózására – fennmarad¹⁴⁰. Az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldása széleskörű nemzetközi támogatottság nélkül sem képzelhető el, a térségre befolyással bíró nagyhatalmak mindig megerősíthetik a feleket abban a hitükben, hogy a konfliktus életben tartásával a felkínált békekötésnél kedvezőbb feltételeket teremthetnek maguk számára¹⁴¹.

---

¹³⁹ A Ciszjordániában épülő „biztonsági kerítés” nyomvonalát lásd a Függelék III. (Térképek) fejezetének 3. térképén.

¹⁴⁰ Ezt bizonyítja az oslói békefolyamat kudarcának szóló, 3.2 fejezetben okairól készített elemzésünk. Konklúzióinkkal lényegében azonos nézetet fogalmaz meg a Foreign Affairsben 2002-ben megjelent tanulmányában két kutató. Szerintük „ahelyett, hogy a feleket közelebb hozná egymáshoz, a tárgyalások éppenséggel a meglévő ellentétek túlhangsúlyozásához vezet, illetve elfedi a nézetek konvergenciáját. Így hát, lejárt a tárgyalások ideje. Ehelyett a feleknek teljes-körű, nem-újratárgyalható végső megállapodást kellene bemutatni.” Agha & Malley [2002] p. 12.

¹⁴¹ Arról nem is beszélve, hogy széleskörű nemzetközi támogatottság (ENSZ jóváhagyás) nélkül a megegyezés nem jelentené a megszállt területek (elsősorban Jeruzsálem) státuszának rendezését: a megegyezésből kihagyott nagyhatalom ugyanis utalhat az érvényben maradó ENSZ határozatokra,

A XXI. század elején a békekötés esélyét egyfelől javítja az izraeli nemzetbiztonsági doktrínában bekövetkezett változás. „Noha Izrael folyamatosan kifejezte elszántságát, hogy a [megszállt] területet békére cserélje, a terület feletti kontroll az elmúlt évtizedekben egyre kevésbé fontos a nemzetbiztonság szempontjából, különösen, mivel az alacsony intenzitású konfliktus költsége és a tömegpusztító fegyverek alkalmazásával vívott háború esélye megnőtt. Így Izrael a szükséges stratégiai mélységet és védhető határokat minden korábbinál inkább biztonsági garanciákat nyújtó békeszerződésekkel próbálja elérni, nem pedig a területek ellenőrzésével.” (Rodman [2001] p. 81) Izrael eközben ma is tudatában van annak, hogy az állam – bár megalakulása óta erre törekszik – nem lehet képes arra, hogy védelmi szempontból teljesen önálló legyen. Ez – elsősorban Amerikának – lehetőséget teremt arra, hogy egy kompromisszumos megállapodás érdekében Izraelre nyomást gyakoroljon (ha erre az ellenoldalon is megvan a fogadókészség).

Úgy véljük termékeny hasonlat Henri Kissingeré, aki már a kilencvenes évek közepén az első világháború utáni Franciaországhoz hasonlította Izrael helyzetét. „Egyedül Franciaország tudta, hogy mennyire legyengült Németországhoz képest, bár ezt senki, különösen Amerika, nem volt hajlandó elhinni. Így a győzelem előestéjén kezdetét vette egy francia-amerikai párbeszéd, amely felgyorsította a francia demoralizáció folyamatát. Mint Izrael a modern korban, Franciaország is érzékenységgel leplezte sebezhetőségét, és meg nem alkuvással kezdődő kétségbeesését, és akárcsak Izraelt a modern korban, őt is az elszigetelés állandó veszélye fenyegette.” (Kissinger [1996] p. 223) Végül megpróbálták összebékíteni az igazságos békét előírányzó amerikai idealizmust és a Németország megbüntetését és legyengítését követelő francia félelmeket. Ennek eredményeként „végül egyetlen ország sem érte el a célját: Németországot nem békítették meg, Franciaország biztonságát nem garantálták, és az Amerikai Egyesült Államok visszahúzódott a rendezéstől.” (Kissinger [1996] p. 225) Az Izrael/Palesztin-konfliktus rendezése során is van esély arra, hogy hasonlóan rossz – hasonló jövőbeli veszélyekkel fenyegető – kompromisszum születik.

---

köztük az elvileg mindmáig érvényben lévő 1947-es – corpus separatumról szóló – közgyűlési határozatra. (Ott [2000])

Másfelől a békekötés lehetőségét rendkívül megnehezíteni látszik, hogy a történelmi kompromisszum megkötéséhez ma már nem elég egy izraeli-palesztin megállapodás, sőt Izrael és a környező arab államok megbékélése is kevés. Izraelnek az iszlám világgal kell békét kötnie. Azzal az iszlám világgal, melyben ma – és az előrelátható jövőben – összehasonlíthatatlanul a legerősebb ideológia az iszlamizmus¹⁴². Hogy ennek mekkora az esély, arról legfeljebb találgatni lehet, az azonban biztos, hogy ez a tényező is azt erősíti: Izrael nem számíthat átfogó békére Kelet-Jeruzsálem, illetve a Templomhegy feladása nélkül.

Összefoglalva: nézetünk szerint a sikeres békefolyamat feltétele: 1.) világos úti cél (valamennyi érintett fél, beleértve az iszlám világ érdekeit figyelembe vevő, Jeruzsálem státuszát rendező kompromisszumos béketerv) kitűzése, például a genfi megállapodás nemzetközi legitimálása 2.) a terv elfogadása az izraeli és palesztin fél által (ha kell nagyhatalmi nyomásra), továbbá annak belső és külső garanciája, hogy az izraeli és palesztin fél megakadályozza, hogy szélsőségesek megtorpedózzák a béketerv megvalósulását és életben tartását 3.) a térségben befolyással bíró nagyhatalmak, illetve a térség valamennyi állama (beleértve például Irán) elszántsága és garanciája a békefolyamat, illetve a régió biztonságának szavatolására.

---

¹⁴² „Semmilyen más ideológiának nincs ehhez fogható befolyása a muszlim világban. A régió nacionalista pártjai gyengék, lejáratódtak; a nacionalizmust az iszlamizmus általában magába olvasztotta; a baloldal marginalizálódott és széttzilálódott; a liberális demokraták egyetlen muszlim fővárosban sem tudnak elég támogatót mozgósítani egy demonstrációhoz. Tetszik vagy nem, az iszlamizmus különböző formái a domináns eszmeáramlat lesz a régióban a jövőben...” Fuller [2002] p. 50. Iszlamizmus alatt Fuller is azokat az ideológiákat érti, melyek szerint a társadalmi berendezkedésnek és a kormány politikájának a Korán tanításain, illetve a próféta életéről szóló tanításokon (Hadithon) kell alapulnia.

4. A KUTATÁS EREDMÉNYEI: A HIPOTÉZISEK VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEKÉNT FELÁLLÍTOTT FŐBB TÉZISEK

Dolgozatunk témája Jeruzsálem szerepe az Izrael/Palesztin-konfliktusban. Elsősorban az alábbi kérdésekre kerestük a választ: Mennyiben gátolja Jeruzsálem státuszának rendezetlensége az Izrael/Palesztin-konfliktus rendezését? Milyen irányvonalak mentén képzelhető el Jeruzsálem státuszának konszenzusos rendezése? Milyen feltételek lenének szükségesek az Izrael/Palesztin-konfliktus megoldásához, illetve Jeruzsálem státuszának rendezéséhez?

Az alábbi (záró) részben összefoglaljuk és rendszerezük a kutatás során tett legfontosabb megfigyeléseket. Megvizsgáljuk, hogy az értekezés elején bemutatott öt hipotézisünket a kutatás mennyiben támasztotta alá vagy mennyiben cáfolta. A hipotéziseket a korábbi fejezetekben kifejtett elemzések alapján vizsgáljuk, az értekezés fejezeteire a megfelelő helyeken visszautalunk. Végül megfogalmazzuk a kutatás eredményeként felállítható téziseinket.

4.1. Nagyhatalmi politika és az Izrael/Palesztin-konfliktus – Az első tézis

A téma feldolgozása során elsőként (értekezésünk első részében) az Izrael/Palesztin-konfliktus szakaszait tekintettük át, s eközben az alábbi kérdésre fókuszáltunk: Volt-e olyan időszak, amikor megfelelő nagyhatalmi fellépéssel kompromisszummal rendezhető lett volna a konfliktus, vagy a nagyhatalmak kedvező hozzáállása sem tudta volna összebékíteni a konfliktusban álló feleket?

A vizsgálandó hipotézisünk így hangzott: Bár a nagyhatalmak számos rendezési tervvel előálltak már, az Izrael/Palesztin-konfliktusban a szembenálló felek közti ellentét feloldhatatlannak bizonyult.

A konfliktust, illetve a rendezési terveket négy szakaszban vizsgáltuk, a szakaszokat a meghatározó szereplők, illetve a konfliktus tárgyául szolgáló terület felett befolyással bíró hatalom kiléte szerint különítettük el. A konfliktus szakaszait a függelék 1. táblázata foglalja össze.

A konfliktus első szakasza 1881-1920-ig tartott, lényegében a cionisták és az arab elit elsősorban politikai küzdelme volt. A konfliktus lényegét az arab és a cionista elit egymást keresztező diplomáciai manőverei jelentették. A cionizmus – a Herzl Tivadar által 1897-ben összehívott bázeli első cionista kongresszuson közzétett program szerint – „a zsidó nép számára nyilvánosan elismert, jogilag biztosított otthont kíván teremteni Palesztinában”. Az arab elit – elsősorban a Mekkában székelő Husszein vezetésével – eközben független arab állam felállítását tűzte ki célul. Az oszmán török birodalom ellenállt mind a zsidó, mind az arab nacionalista törekvéseknek, az első világháborús legyőzete után viszont az említett mozgalmak esélyt kaptak a törekvéseik megvalósítására.

A Közel-Kelet sorsáról is döntő Versailles-i konferencia előestéjén a konfliktus békés megoldására is esély mutatkozott: a cionista vezér Chaim Weizmann és a Hedzsaz arab királyságot képviselő Fejszál emír (Husszein fia) megállapodást írt alá, mely független egy arab állam és egy tőle különálló Palesztina létrehozásáról szólt, utóbbival kapcsolatban leszögezve, hogy „minden szükséges lépést meg kell tenni a zsidók nagyszabású bevándorlásának elősegítésére és ösztönzésére”. A baráti hangvételű megállapodás a palesztinai zsidó nemzeti otthon megalapítását brit részről támogató Balfour-deklaráció érvényességét is kinyilvánította. A területi kérdéseket nem rendező, meglehetősen elnagyolt béketervet alapjaiban torpedózta meg a versailles-i békekonferencia, illetve a nagyhatalmak (elsősorban Nagy-Britannia és Franciaország) azon törekvése, hogy a közel-keleti térséget – részben az osztozó és uralkodó elv taktikáját követve uralmuk alá hajtják.

A második szakasz (1920-1948) voltaképpen egy egyre súlyosbodó, polgárháborúvá szélesedő elsősorban etnikai jellegű konfliktus a britek által felügyelt Palesztina arab és zsidó lakossága között. A cionisták célja, hogy a bevándorlás által Palesztinában többségbe jutva ott zsidó államot alapítsanak meg. A palesztinai arabok célja ennek megakadályozása: rábírnival a brit hatóságot, hogy korlátozza a zsidó bevándorlást,

illetve, hogy Palesztina – a meglévő demográfiai viszonyoknak megfelelően – minél hamarabb arab többségű állammá váljon. A mandatórius brit hatóság a felek követelései között lavírozott: engedte, majd fokozatosan egyre szigorította a zsidó bevándorlást, miközben az arab, majd zsidó önállósodási törekvéseknek is ellenállt.

A konfliktus e szakaszának megoldása a Palesztinában élő két etnikum, az arab és zsidó önrendelkezési jogának garantálása lehetett volna. A brit Peel (Royal) Commission 1937-ben vetette fel először Palesztina felosztását, majd lényegében ezt az elképzelést – (zsidók számára kedvezően) módosított határokkal – ismételte meg 1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlése. Az elképzelést a palesztinai arab elit jó része és a környező országok arab vezetői elfogadhatatlannak ítélték. Ennek oka azonban jórészt az volt, hogy számukra reálisnak tűnhetett, hogy a zsidó állam megalakítását megakadályozhatják. 1938-ban a brit kormány is elvetette az elképzelést, többek közt azért, mert a második világháború idején szüksége volt egy nyugalmas arab hátszagra. 1947-ben pedig akadályozta, hogy az ENSZ Palesztinában megfelelő eréllyel képviselhesse a felosztási tervet. Ha az ENSZ kellő elszántsággal fegyveresen is felvállalta volna a határozat végrehajtását, akkor megakadályozható lett volna, hogy a konfliktusba a környező arab államok bekapcsolódjanak, ebben az esetben pedig könnyebben biztosítható lett volna a palesztinai arabok támogatása vagy legalább beletörődése a kompromisszumba.

A harmadik szakaszban (1948-1988) az arab államok és Izrael a főszereplők. Az Izrael/Palesztin-konfliktus a korszak első két évtizede alatt többé-kevésbé betagozódott az amerikai-szovjet szembenálláson alapuló bipoláris világrendbe. Minden évtizedre jutott egy-egy véres háború, melynek színtere túlnyúlt az egykori brit Palesztina-mandátum területén. A legjelentősebb geopolitikai változást az 1967-es háború hozta: Izrael az egykori Palesztina mandátum teljes területén kívül a Sínai-félszigetet és Golán-fennsíkot is megszerezte. Az arab államok deklarált célja mindeközben Palesztina felszabadítása volt, s – Egyiptom kivételével – hivatalosan mindvégig nem fogadták el Izrael állam létjogosultságát.

A korszakban a legrealisabb béketervnek az 1967-es háborút követően megszületett ENSZ Biztonsági Tanács 242-es számú határozata tekinthető, mely megszületésétől a legrealisabb – bár részletesen nem kidolgozott – béketerve volt, s lényegében az

1949-es háborút lezáró fegyverszüneti vonal de jure határrá alakítását tartalmazza. A megoldási tervet a térség ügyeire befolyással bíró nagyhatalmak támogatták (másként nem is születhetett volna meg a BT határozat), ám a támogatás mértéke kevésnek bizonyult. A hidegháború légkörében nem valósult meg, amire pedig a békekötéshez szükség lett volna, hogy a nagyhatalmak – elsősorban természetesen a Szovjetunió és az Egyesült Államok – a békeszerződés részleteit egyeztessék és védenek annak elérésére nyomást gyakoroljanak. Az arab államok (szovjet támogatással) ragaszkodtak ahhoz, hogy Izrael feltétel nélkül vonuljon vissza a területekről, Izrael pedig (amerikai támogatással) ahhoz, hogy az arab államok elsőként kezdjenek vele közvetlen tárgyalásokat. Áttörés csak azután következett be, hogy Egyiptom kiszakadt a szovjet érdekszférából és amerikai közvetítéssel különbékét kötött Izraellel.

A negyedik 1988 óta tartó szakaszban a főszereplők Izrael és a palesztin nemzeti mozgalom, illetve a mozgalmat képviselő Palesztin Felszabadítási Szervezet. Az időszak kezdete a szovjet világbirodalom összeomlásának világpolitikai fordulópontja, mely Amerika számára az úgynevezett unipoláris pillanatot eredményezte. A palesztin nemzeti felkelés, az első intifáda a konfliktus negyedik szakaszának előestéjén 1987 decemberében robbant ki és 1993-ig tartott. Az Oslóban több hónapig titokban folyó tárgyalásokat követően 1993. szeptember 13-án Izrael és Palesztinai Felszabadítási Szervezet által aláírt Elvi Nyilatkozat (Declaration of Principles) címet viselő egyezmény egy palesztin átmeneti önkormányzati hatóság felállításáról határozott, valamint arról, hogy legfeljebb öt évig tartó időszak során a területek végső státuszáról megegyezés születik. A Palesztin Hatóság 1994 májusától kezdetben a gázai-övezet nagy részében és Jerikóban működött, később hatóköre Ciszjordánia valamennyi jelentősebb városára (Betlehem, Dzszenin, Hebron, Kalkilija, Nablusz, Ramallah, Tul-Karem) kiterjedt, az izraeliek által ide nem tartozónak tekintett Kelet-Jeruzsálemet kivéve. 2000. július 11.-24. között Bill Clinton, Ehud Barak és Jasszer Arafat találkozott Camp Davidben, hogy a palesztin-izraeli konfliktus lezárásának hátramaradt (egyébként legalapvetőbb) részleteit megtárgyalják. A tárgyalások sikertelenül végződtek, és megkezdődött a második intifáda. A terrorcselekményekkel bőven tarkított intifáda légkörében a 2001 januárjáig folyó béketárgyalások már nem vezettek eredményre (leszámítva a

konkrét eredményeket nemigen tartalmazó tabai közös nyilatkozatot), a Barak-kormány pedig legitimitását már korábban elvesztve Izrael állam történetében a legnagyobb bukást szenvedte el a 2001. február 8-ai választásokon.

A korszakban a béke-erőfeszítések a hajdani brit Palesztina terület megosztását célozták izraeliek és palesztinok között az ENSZ BT 242-es határozata alapján. Az oslói békefolyamat alapidokumentumai azonban nyitva hagyták a végleges státuszt rendező békeszerződés legalapvetőbb kérdéseit: nemcsak Jeruzsálem, illetve a menekültek visszatérésének kérdését, nem is csak a majdani határvonalak kérdését, de azt is, hogy vajon a tárgyalások eredményeként létrejön-e majd egy független palesztin állam. Az Izrael/Palesztina negyedik szakaszának megoldását a félbehagyott tabai tárgyalások hozhatták volna el, melyek a Bill Clinton féle áthidaló javaslat (bridging proposal) talaján álltak, s melynek kidolgozását a rákövetkező években több nem hivatalos izraeli-palesztin tárgyalócsoport (Ajalon-Nusszeibeh, illetve Bejlin-Rabbo) elvégezte. Mind a mai napig eme alapelvek képezik az egyetlen létező, nyilvánosan hozzáférhető, a felek körében jelentős támogatottságot élvező béketerv alapját. Az Izraellel békében élő palesztin állam létrehozásán alapuló „két-állam megoldás” 2002-ben az ENSZ BT 1397-es határozatával elismerést nyert. Amerika elszántsága az Osló-i békefolyamat során megkérdőjelezhetetlennek tűnt, a nagyhatalmi konstelláció mégis lényeges szerepet játszott annak kudarcában. A libanoni Hezbollah, Szíria, Irak, Szaúd-Arábia illetve Irán hathatós (morális és pénzügyi) támogatást nyújtott a rendezést elutasító palesztin erőknek. Ennek alapján felvethető, hogy a rendezést tulajdonképpen ismét a konfliktus újabb szakaszba lendülése gátolta meg, hogy a konfliktus mostanra Izrael kontra iszlamizmus konfliktussá transzformálódott.

Mindezen megfontolás alapján megfogalmazott első tézisünk: a konfliktus több alkalommal is megoldható lett volna, ha a térség politikai helyzetére aktuálisan hatást gyakorló nagyhatalmak egyetértése, illetve elszántsága meg lett volna. Mire azonban az Izrael/Palesztin-konfliktus adott szakaszára egy elvileg működőképes béketerv megszületett volna, a konfliktus – döntően világpolitikai tényezők miatt, a globális erőviszonyok átalakulása következtében – új szakaszba lépett.

4.2. A Jeruzsálem-kérdés fontossága a konfliktus történetében – A második tézis

Értekezésünk első részében az alábbi kérdésekre is választ kerestünk: Mekkora szerepet játszott Jeruzsálem az Izrael/Palesztin-konfliktus különböző szakaszaiban? Elmondható-e, hogy a Jeruzsálem iránti igények ütközése lényegében a viszály legfőbb kiváltó oka, avagy a város státuszának kérdése legfeljebb csak olaj volt a tűzre, esetleg nem is játszott komoly szerepet a konfliktusban a szent város hovatarozásának kérdése?

A kérdéssel kapcsolatban felállított hipotézisünk ekként hangzik: „Az Izrael/Palesztin-konfliktus több mint száz éve alatt Jeruzsálem státuszának problémája mindvégig a konfliktus centrumában állt.”

Jeruzsálem státuszának szerepét az első hipotézis vizsgálatához is használt négy külön szakaszban vizsgáltuk. (lásd a függelék 1. táblázata).

A konfliktus első szakaszában (1881-1920) Jeruzsálem a cionisták többsége által vágyott állam központja, illetve az arab elit által vezetett anticionista aktivitás egyik színtere. A cionisták törekvése egy a későbbi Palesztina mandátumnál nagyobb kiterjedésű független állam, az arab elit célja a cionista törekvések megghiúsítása, a zsidó bevándorlás megakadályozása és egy minél függetlenebb egységes arab állam létrehozása. A kompromisszumos megoldásként felfogható Fejszál-Weizmann egyezmény eredményeként zsidó Palesztina és egy egységes arab állam jönne létre. Az arab állam és Palesztina határaitól, illetve Jeruzsálem státuszáról az egyezmény nem rendelkezik.

A második szakaszban (1920-1948) Jeruzsálem a két fél által teljes egészében államul követelt Palesztina britek által kijelölt fővárosa, s az összecsapások egyik leggyakoribb színhelye. A cionista vezetők, illetve a zsidó lakosság (jisuv) többségének törekvése Palesztina zsidó állammá alakítása, a palesztinok célja arab állam létrehozása Palesztina teljes területén. A konfliktusra kompromisszumos megoldást kínáló ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata Jeruzsálemet a létrehozandó palesztinai arab, illetve zsidó államtól független területként (corpus

separatumként) nemzetközi felügyelet alá helyezné egy később megfogalmazandó alkotmány szerint.

A harmadik szakasz (1948-1988) kezdetét jelző első arab-izraeli háborúban a legelkeseredettebb harcok Jeruzsálem megszerzéséért folytak. A korszak első felében (1967-ig) Jeruzsálem nyugati fele Izrael, keleti fele (az óvárossal együtt) Jordánia fennhatósága alatt állt. Az 1967-es háborút követően az egész város Izrael ellenőrzése alá került, mely napokon belül annektálta azt. Az arab államok (Egyiptom kivételével) hivatalosan nem ismerték el Izraelt, Izrael viszont felkészült arra, hogy teljes történelmi Palesztinát megszállása alatt tartsa, s ott legfeljebb korlátozott autonómiát kínáljon fel a palesztin lakosságnak. A konfliktusra kompromisszumos megoldást kínáló ENSZ BT 242-es határozata Izraelt az 1967 előtti fegyverszüneti vonalakhoz való visszatérésre szólította fel, de nem rendelkezett világosan Jeruzsálem státuszáról.

A negyedik 1988 óta tartó szakasz első felében, 1993-ig tartó palesztin nemzeti felkelés (intifáda) egyik fontos színhelye Jeruzsálem volt. Miután a konfliktus színtere a tárgyalóasztal lett, a PFSZ deklarált célja az lett, hogy önálló palesztin államot alapítson Kelet-Jeruzsálem fővárossal, Izrael célja a konfliktus lezárása biztonsági garanciákkal és minimális területi engedményekkel, de mindenképpen úgy, hogy Jeruzsálem Izrael osztatlan fővárosa maradjon. Az oslói békefolyamat végső státuszról folyó időszakában az egyik legforróbb vita Jeruzsálem megosztásának részletkérdései körül zajlottak, a kérdést a Clinton formula alapján néhány nem-hivatalos tárgyalócsapat részletekbe menően – de nem minden részletre kiterjedően – rendezte (Ajalon-Nusszeibeh egyezség, Genfi Egyezség).

Mindezen megfontolások alapján második tézisünk: Az Izrael/Palesztin-konfliktus mindvégig egy Jeruzsálemet is magában foglaló régió feletti uralomért folyt, Jeruzsálem státuszának kérdése kezdetben kevésbé, később egyre inkább a konfliktus gerjesztőjévé vált. A rendezési tervek alkotói mégis minden alkalommal újra és újra elkerülték, hogy Jeruzsálem pontos státuszát megállapítsák. (A Balfour-deklaráció illetve az ENSZ BT 242-es határozatában csak egy-egy határozószócskán (in, illetve from the) illetve annak hiányán múlik, hogy egyértelművé váljon, vonatkozik-e

Jeruzsálemre. A világos megfogalmazás hiánya több ízben hozzájárult a konfliktus életben tartásához.)

4.3. A Jeruzsálem iránti igények történeti, demográfiai és vallási alapjai – A harmadik tézis

Értekezésünk második részében az alábbi kérdésekre is választ kerestünk: Milyen történeti, demográfiai és vallási alapon nyilvánít igényt a szembenálló felek a Jeruzsálem feletti szuverenitásra? Mennyiben tekinthetők relevánsnak ezek az alapok?

A kérdéssel kapcsolatban felállított hipotézisünk ekként hangzik: Történelmi tények, demográfiai tényezők és vallási tételek egyaránt megalapozzák a Jeruzsálemre vonatkozó cionista/zsidó/izraeli, illetve arab/muszlim/palesztin igényeket.

A felek narratíváiban a Jeruzsálem iránti igény megalapozására történelmi, demográfiai, vallási és jogi érveket is találunk, ezeket külön-külön vizsgáltuk.

A területre vonatkozó igények legitimizálásához mindkét fél gyakran használ történelmi érveket, melyek többsége – mint a világ számos egyéb nemzeti konfliktusa estén – más és más történeti korszakokra hivatkozik. A cionizmus a bibliai zsidó nép, az ókori zsidó állam(ok)ra, valamint a zsidóság terület iránti több ezer éves kötődésére hivatkozik. Történelmi tény, hogy Jeruzsálemet mintegy 3000 évvel ezelőtt a bibliai Dávid király tette meg az ókori zsidó állam fővárosának, és ő illetve fia, Salamon vallási központnak. Jeruzsálem a Makkabeus-felkelés után függetlenné váló zsidó államnak is fővárosa volt. Palesztin/arab/muszlim oldalon eközben az arab/iszlám hódítása óta eltelt 13 évszázadra, mely során Jeruzsálem szinte töretlenül muszlim fennhatóság alatt állt. Részben olyan vitáról van tehát szó, amelyben a felek állításait a történettudomány megcáfolhatná, a két fél gyakorlatilag „elbeszél egymás mellett”. A történeti érvek mérlegelésével ennek ellenére többen megpróbálkoztak, ám eltérő konzekvenciára jutottak/jutnak. Végeredményben

mindkét fél Jeruzsálemre vonatkozó igénye megalapozható történeti érvekkel, melyek jogi erővel nem bírnak.

A Jeruzsálem lakosságáról szóló statisztikák jelentősen különböznek egymástól, ezáltal széles lehetőséget adnak arra, hogy a felek a saját érvelésükhöz legközelebb álló változatra hivatkozzanak. Izraeli oldalról gyakorta elhangzó érv a Jeruzsálem vitában, hogy a múlt század közepe óta – tehát már a modernkori cionista mozgalom kezdete előtt is – Jeruzsálem lakóinak többségét a zsidók teszik ki. Arab oldalról viszont azt hangsúlyozzák, hogy akárhány zsidó kolónia létesül Jeruzsálemben, a város arab jellege első ránézésre kiütözik, s az Óvárosban az arabok a zsidó betelepülés ellenére túlnyomó többségben vannak. Több elemző – némi csavarral – Palesztina 1948 előtti demográfiai viszonyait veszi alapul Jeruzsálem jogi státuszának tárgyalásakor, így a palesztin/arab/muszlim oldalnak ítélve az elsőbbséget. Ide kapcsolódik az általunk első Jeruzsálem-paradoxonnak nevezett helyzet, hogy miközben Jeruzsálemben a zsidók a XIX. század végétől többséget alkotnak, a britek által igazgatott Palesztina területén kisebbséget, így a palesztinai arabok önrendelkezésére hivatkozóknak elvileg el kell ismerniük a zsidó igények jogosságát Jeruzsálemben és viszont.

Mindenesetre bármennyire eltérő adatokat is közölnek az eltérő források, a huszadik század során semmilyen komolyan vehető forrás szerint sem volt olyan állapot, amikor akár az arab akár a zsidó népesség a 25 százalékot ne érte volna el. Ez a tény önmagában ragyogóan bizonyítja a város két-nemzetiségű voltát, mely a két nép közti – ugyancsak évszázados – konfliktus ismeretében megalapozza valamifajta megosztás szükségességét. A városra vonatkozó kizárólagos igények demográfiai érvekkel nem támaszthatók alá, a megosztás szükségessége azonban – a nemzetek önrendelkezési jogának elve alapján – igen.

A vallási érvek – a történetiekhez hasonlóan – elbeszélnek egymás mellett (annak ellenére, hogy az iszlám vallás, akárcsak a kereszténység, előzményként tekint a judaizmusra, és számos a zsidó vallás által hirdetett történeti eseményt elismer, illetve zsidó vallás által dicsőített személyt prófétaként tisztel.) A vallási érvek súlyára vonatkozó mérlegelést számos történész, illetve politológus végez, eltérő konklúzióval. A palesztin/arab/muszlim oldalt preferáló érvelés, hogy Palesztina,

illetve Jeruzsálem élén 13 évszázadon át iszlám vallást gyakorló uralkodó állt, s mivel ennél rövidebb ideig és jóval régebben volt a terület akár keresztény akár zsidó uralkodó fennhatósága alatt. A cionista/zsidó/izraeli érvelés szerint a zsidók számára Jeruzsálemet „szent városként” meg sem közelíti semmi más, ezzel szemben az arabok számára Jeruzsálem a szent városok között olyan harmadik, mely az első kettő után lényeges távolságban következik”. A Jeruzsálemre vonatkozó igények mindenesetre vallási érvekkel is megalapozhatók, melyek természetesen jogi erővel nem bírnak.

Mind a cionista-zsidó-izraeli, mind pedig az arab-muszlim-palesztin oldalon megvan a törekvés, hogy a másik fél városra vonatkozó igényét történelmi, vallási és demográfiai tételekre hivatkozva megalapozatlannak állítsa be. Történelmi, vallási, és demográfiai vizsgálódásunk ugyanakkor arra az eredményre vezetett, hogy mindkét fél Jeruzsálemre vonatkozó – és egymással összeütközésben álló – igényeket minden szempontból relevánsnak ismerhetjük el. Miközben a világon nem egyedülálló az, hogy ugyanahhoz a városhoz kétféle etnikum, illetve vallás kötődik, mégis Jeruzsálem az ilyen szituációk állatorvosi lova lehet. A városra vonatkozó követeléseket megalapozó történelmi tények és vallási tételek ugyanis hihetetlenül komplex módon keverednek, miközben például a különböző nyilvántartások szerinti népesedési adatok komoly eltéréseket mutatnak.

Mindezek alapján a 3. tézisünk: Történelmi tények, demográfiai tényezők és vallási tételek egyaránt megalapozzák a Jeruzsálemre vonatkozó cionista-zsidó-izraeli illetve arab-muszlim-palesztin felek igényét, s ez – ha nem is direkt jogi értelemben – megalapozza a város kettéosztásának szükségességét.

4.4. Jeruzsálem nemzetközi jogi státusza – A negyedik tézis

Értekezésünk második részében a következő kérdésekre is választ kerestünk: Mi Jeruzsálem nemzetközi jogi státusza? Milyen dokumentumok alapozzák meg a nemzetközi státuszt?

A kérdésekkel kapcsolatban felállított hipotézisünk ekként hangzik: Nemzetközi szerződések híján Jeruzsálem jogi státusza az ENSZ-határozatokból vezethető le.

Értekezésünk második fejezetében sorra vettük a Jeruzsálem státuszával kapcsolatos dokumentumokat – az első világháborús brit ígéretek rögzítő levelektől a releváns ENSZ-határozatokon át az Oslói békefolyamat során tett közös nyilatkozatokig –, melyek Jeruzsálem jogi státuszáról szóló vitákban hivatkozási alapot szolgáltathatnak. Majd kritikai vizsgálatnak vetettük alá az ezek elemzésével készült legkülönbözőbb szakértői álláspontokat Jeruzsálem státuszának kérdésben.

A dokumentumok közül egyetlen olyan sincs, mely Jeruzsálem jogi státuszának kérdését egyértelműen rendezné. Jeruzsálem jogi státuszának kérdésében a szakértők zöme az 1967-es (hatnapos) háború után az ENSZ Biztonsági Tanácsa által megfogalmazott 242-es határozatát tekinti releváns kiindulópontnak. Különösen igaz ez az 1993-ban kezdődött oslói békefolyamat óta, hiszen a Palesztin Felszabadítási Szervezet és Izrael Állam kormánya közt létrejött, 1993. szeptember 13-án aláírt Elvi egyezség az átmeneti kormányzásról is erre hivatkozik, akárcsak a Camp David II-es és a tabai tárgyalásokat lezáró közös nyilatkozat.

Bár izraeli hivatalos részről vitatják, hogy a 242-es határozat, illetve az ebben szereplő elveket és felszólításokat megismétlő 338-as BT-határozat vonatkozik-e Kelet-Jeruzsálemre, amikor Izraelt a megszállt területekről való kivonulásra szólítja fel, számos további kötelező érvényű ENSZ BT határozat született, mely Kelet-Jeruzsálemet megszállt területként határozza meg, és kimondja, hogy Jeruzsálem keleti felének anektálása, és ott zsidó kolóniák létesítése ellentétes a nemzetközi jog alapvető normáival és az 1949-es Genfi Egyezményvel.

Az elemzők közt vannak, akik szerint Jeruzsálem jogi státuszát az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én meghozott 181 (II)-es határozata determinálja, mely egy arab és egy zsidó állam felállításáról döntött Palesztinában, s mely az ENSZ Gyámügyi Tanácsa által felügyelt corpus separatumként képzelte el Jeruzsálem egészének státuszát. A határozat – bár végrehajtása az érintett felek ellenállásán megbukott – formálisan mindmáig érvényben van. Ugyanakkor a határozat – az ENSZ Közgyűlés egyéb döntéseihez hasonlóan – nemzetközi jog szerint nem tekinthető másnak, mint

ajánlásnak, mely az úgynevezett puha-jog (soft-law) részét képezi. A határozat jogi erejét tovább gyengíti, hogy annak meghozatalakor az érintett terület feletti szuverén, Nagy-Britannia tartózkodott a szavazásakor, a fennmaradó területen később osztozó Izrael, illetve Transzjordánia pedig még nem volt ENSZ-tag. Az is tény, hogy az 1967 után született ENSZ határozatok nem idézik fel a 181 (II)-est, s ezzel kétértelműségben hagyják azt a kérdést, hogy miközben „Jeruzsálem jogi státuszának megváltoztathatatlanságáról” szólnak, a 181 (II)-es határozat életbe léptetését, avagy az 1967 előtt fennállt de facto helyzethez való visszatérést szorgalmazzák.

Mások szerint Izrael Jeruzsálem nyugati és keleti részében is legitim szuverén (ezen az állásponton alapulnak Izrael állam hivatalos állásfoglalásai is Jeruzsálem státuszának kérdésében). A gondolatmenet szerint Nagy-Britannia 1948-as távozásával Jeruzsálemben szuverenitás-vákuum alakult ki, melyet Izrael Nyugat-Jeruzsálemben jogos önvédelem során törvényesen töltött be. Hasonló logika mentén 1949 és 1967 között Kelet-Jeruzsálemben szuverenitási vákuum volt, a városrész jordán megszállása ugyanis nem tekinthető törvényesnek; 1967-ben viszont Izrael ismét törvényesen, önvédelmi háború során szerezte meg a városrészt.

Vannak olyanok is, akik szerint az egész Palesztinára vonatkozó önrendelkezési jog alapján, a brit mandátum-szerződés lejártá óta a fennhatóság palesztinai arabokat illeti meg, az azóta eltelt évtizedek politikai fejleményeitől: tehát jordániai és izraeli megszállástól. A nézetet vallók közt vannak olyanok, akik szerint a Palesztinára vonatkozó mandátum szerződés önmagában megsértette a Nemzetek Szövetségének alapokmányát, annak 22-ik pontja szerint ugyanis a mandátum-rendszer lényege, hogy a mandatórius hatalmat gyakorló a civilizált világ nevében a területen lakók érdekében működik. Hasonlóképpen a térség lakóit, illetve az arab államokat nem kötelezhette az ENSZ Közgyűlés határozata, mely nem rendelkezett törvényes felhatalmazással, hogy Palesztina sorsáról rendelkezzen.

Továbbá vannak, akik szerint Jeruzsálem státusza a török birodalom szétesése óta felfüggesztett állapotban van, amíg státuszáról nemzetközi szerződés nem születik. Sem az izraeli, sem a korábbi jordániai fennhatóság nem tekinthető törvényesnek, mert a város nyugati, illetve keleti része nem békés úton került a két állam tulajdonába.

A jogi státusz kérdéséhez tartozik második Jeruzsálem-paradoxonunk: Az izraeli és palesztinai arab állam megalapításának, illetve létének jogi alapját elsődlegesen az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én meghozott 181 (II) határozata képezi. Ez a határozat azonban a mindkét fél által fővárosul remélt és követelt Jeruzsálemet egyik félnek sem adta volna, hanem speciális nemzetközi szuverenitás alá rendelte volna. Ebből a paradoxonból adódik, hogy az izraeli függetlenségi nyilatkozat nem tartalmaz utalást Jeruzsálemre (illetve az új állam fővárosára). A 181 (II)-es határozatra hivatkozás ugyanazt az ellentmondást hordozza a Palesztin Hatóság számára, mint ami 1948 táján a megalakuló Izrael Állam jogászainak is fejtörést okozott. Többek közt ennek tudható be, hogy a későbbiekben a Camp David II. és a tabai tárgyalásokon a palesztinok továbbra is a 242-es BT határozat szellemében tárgyalt, bár Jeruzsálem kérdésében ragaszkodni próbált ahhoz, hogy a teljes város státuszát a tárgyalások témájává tegye.

Az mindenesetre a szakértői álláspontok különbözőségéből is kitetszik, hogy Jeruzsálem jogi státuszának kérdésére nincs egyértelmű válasz, legfeljebb a de facto státusz állapítható meg. Nyilvánvaló az is, hogy a Jeruzsálem státuszának rendezése politikai kérdés.

Az államok túlnyomó többsége – leszámítva elsősorban az iszlám országokat – de facto elfogadta Nyugat-Jeruzsálem Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem Jordániához tartozását 1967 előtt. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa és Közgyűlése számos határozatot hozott, mely Kelet-Jeruzsálemre, mint megszállt területre hivatkozik, Nyugat-Jeruzsálemre vonatkozó határozatok viszont nem léteznek, így úgy tűnik a Nyugat-Jeruzsálem feletti izraeli szuverenitás de facto elfogadott, de jure viszont nem. Ugyanakkor a nemzetközi közösség egyhangú véleményét fejezte ki az ENSZ Biztonsági Tanácsa által hozott több határozat, mely szerint Jeruzsálem keleti felének annektálása, és ott zsidó kolóniák létesítése ellentétes a nemzetközi jog alapvető normáival és az 1949-es Genfi Egyezményvel. Azt, hogy Kelet-Jeruzsálem Izraelhez tartozna, hivatalosan egyetlen más állam sem fogadta el, nincs állam, mely Kelet-Jeruzsálem annektálását, illetve az erre vonatkozó 1980-ban hozott izraeli alaptörvényt legitimnek ismerné el. A nemzetközi közösség túlnyomó többsége – beleértve az Egyesült Államokat is – úgy véli, hogy Jeruzsálem státuszát az Izrael/Palesztin-konfliktust lezáró végső státusz-tárgyalásokon kell eldönteni.

Mindezek alapján a 4. tézisünk: A számos ENSZ határozat ellenére Jeruzsálem nemzetközi jogi státusza rendezetlen, az ENSZ határozatok szellemisége egymásnak is ellentmond. A nemzetközi közösség Nyugat-Jeruzsálem de facto izraeli státuszát elfogadja, de jure státuszt azonban lehetetlen megállapítani.

4.5. Az Izrael/Palesztin-konfliktus és a Jeruzsálem-kérdés kompromisszumos rendezése – Az ötödik tézis

Értekezésünk harmadik részében a következő kérdésre is választ kerestünk: A korábbi békekísérletek tanulságai alapján, hogyan lenne elképzelhető az Izrael/Palesztin-konfliktus, illetve a Jeruzsálem-kérdés kompromisszumos megoldása?

A kérdésekkel kapcsolatban felállított hipotézisünk ekként hangzik: Az Izrael/Palesztin-konfliktust és a Jeruzsálem-kérdést a város kettéosztásához vezető izraeli-palesztin tárgyalássorozat és fokozatos izraeli visszavonulás, vagyis az oslo-i békefolyamathoz vagy a road map-hez hasonló kezdeményezés oldhatná meg.

Értekezésünk harmadik fejezetében elsőként az Izrael/Palesztin-konfliktust, illetve a Jeruzsálem-kérdést realista/neorealista, liberális/institucionalista, illetve idealista/konstruktivista megközelítésben vizsgáltuk. Realista megközelítés szerint a közel-keleti erőegyensúlytól függ, hogy lesz-e kompromisszumos megegyezés. Liberális megközelítés szerint elsősorban a demokrácia közel-keleti elterjesztése jelentheti az esélyt a békére, elvégre demokráciák nem háborúznak egymás ellen. Idealista megközelítés szerint a békeegyezmény megkötése azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e közös nevezőre hozni a civilizációs különbségekből eredő megközelítéseket. Valamennyi megközelítés közös tanulsága, hogy az Izrael/Palesztin-konfliktust az izraeli-palesztin tárgyalások kontextusából kiemelve lehet megoldani.

Kritikai vizsgálatnak vetettük alá továbbá az osloói békefolyamat kudarcának okairól született szakértői elemzéseket, csoportosítva a felvetett okokat. Ezek többsége (az

Izraelnek nyújtható biztonsági garanciák hiánya, a palesztinoknak nyújtható politikai garanciák hiánya, a térségbeli diktatórikus rezsimek és az iszlamizmus szerepe) szintén amellet szól, hogy a konfliktust az izraeli, illetve palesztin fél önmagában nem tudja megoldani.

A Jeruzsálem-kérdés nemzetközi politikai aspektusainak tárgyalásakor vetődött fel a harmadik Jeruzsálem-paradoxonunk: Izrael nem garantálhatja, hogy a palesztinok megkapják saját államul a megszállt területeket, ha nem lehet biztos benne, hogy cserébe a palesztinok elfogadják Izrael állam létehez és biztonságához való jogát, illetve megfékezik azon csoportokat, akik nem fogadják el e jogokat, és a Palesztina állam kikiáltása után is folytatnák a harcot Izrael ellen; a palesztinok viszont nem garantálhatják, hogy végleg lemondnak az erőszakról, ha nem lehetnek biztosak benne, hogy megalapíthatják államukat a megszállt területeken.

A Jeruzsálem-kérés lehetséges kompromisszumos megoldásai (status quo, kondominium, corpus separatum vagy partitio) közül csak az utóbbi – Jeruzsálem felosztása – eredményezhet mindkét fél által elfogadható megoldást. A felosztás konkrét megvalósítására részletesen kidolgozott tervek léteznek, melyek egymástól nem különböznek lényegesen. Az alapot mindegyiknél az 1967-es határok képezik, a Clinton-formula szerinti módosításokkal, melynek lényege, hogy az arab negyedek palesztin Al-Kudsz részei lesznek, a zsidó lakónegyedek Izraelhez tartoznak. Az Óvárosban a zsidó negyed, a Siratófal és a Templomhegy izraeli szuverenitás alatt áll, a keresztény negyed és a muszlim negyed, illetve a Templomhegy felső része Palesztinához kerül. Ezt a megoldást propagálja többek közt a 2002 nyarán „A nép hangja” néven ismertté vált értelmiségi kezdeményezés, Szari Nusszeibeh palesztin filozófus, az Al-Kudsz egyetem rektora és Ami Ajalon, az izraeli belbiztonsági szolgálat leköszönt vezetőjének vezetésével, s ezen alapul a 2003-as genfi megállapodás is.

Ettől lényegesen eltérő kompromisszum ráadásul álláspontunk szerint nem is igen köthető. A palesztinok természetesen remélhetik, hogy a hatalmi egyensúly változásával (például egy atomfegyverrel rendelkező Irán támogatásával), demográfiai eszközökkel (Arafat által is hangoztatott közhely szerint a legfőbb fegyver a „palesztin nők méhe”) a zsidó állam térdre kényszeríthető. A Likud vezette

izraeli kormányok is bízhatnak abban, hogy a palesztinok többségét biztonsági fal mögé zárva területeket annektálhatnak. Csak az nem képzelhető el, hogy valamely demokratikus választott izraeli kormány korlátozás nélkül hajlandó lenne befogadni a menekülteket, valamint gyerekeiket, unokáikat, összesen mintegy 3,5-4 millió főt, avagy, hogy valamely legitimitással bíró palesztin vezetés elfogadna egy békeszerződés részeként végső státuszul egy olyan rendezést, amelyben Izrael megtarthatná egész Jeruzsálemet, illetve a Templomhegyet.

A végső státusz tárgyalások időzítése is a kudarc egyik fő okaként tűnik fel, ennek alapján pedig elmondható, hogy elhibázott a „road map” béketerv abból a szempontból, hogy az oslói folyamathoz hasonlóan az is a végsőig halogatja az úti cél meghatározását. Pedig az úti cél ma már részletesen kidolgozott formában létezik: a 2003-ban aláírt genfi megállapodás alapvető pontjaira ma a legtöbb pártatlan elemző úgy tekint, mint ami lényegét tekintve az egyetlen elképzelhető kompromisszumos megoldás az Izrael/Palesztin-konfliktusra. Az izraeli biztonsági garanciák versus palesztin politikai követelések elsőbbségéről szóló meddő vitát oldaná fel, ha ezt a nem-hivatalos megállapodást az izraeli és a palesztin kormány (illetve az izraeliek és palesztinok döntő többsége) is elfogadná, és kötelezné magát arra is, hogy a megállapodás ellen fellépőket megfékezi. A valódi békegaranciát pedig az jelentené, ha a tervet nem csupán a közvetlenül érintett felek fogadnák el, hanem a térségre befolyást gyakorló nagyhatalmak is, a kvartett mellett például Irán, továbbá a Jeruzsálem „felszabadításának” céljával 1969-ben megalakult Iszlám Országok Szervezete is.

Mindezek alapján az 5. tézisünk: Az Izrael/Palesztin-konfliktus kompromisszumos megoldása nem képzelhető el Jeruzsálem kettéosztása nélkül. Nem vezet eredményre, ha a rendezésnél Jeruzsálem megosztásának kérdését a békefolyamat végére hagyják, ehelyett a végső státusz kérdését azonnal napirendre kell tűzni, még ha a kivonulási folyamatot több évre tervezik is. A Jeruzsálem-kérdés csakis tágabb kontextusban – a nagyhatalmak bevonásával és egyetértésével, továbbá az Izrael/Palesztin-konfliktus Izrael kontra arab államok, illetve Izrael kontra iszlám világ aspektusának figyelembe vételével oldható meg.

FÜGGELÉK

I. Dokumentumok

1. A bázeli cionista program 1897¹⁴³

Zionism seeks to establish a home for the Jewish people in Palestine secured under public law. The Congress contemplates the following means to the attainment of this end:

1. The promotion by appropriate means of the settlement in Palestine of Jewish farmers, artisans, and manufacturers.
2. The organization and uniting of the whole of Jewry by means of appropriate institutions, both local and international, in accordance with the laws of each country.
3. The strengthening and fostering of Jewish national sentiment and national consciousness. Preparatory steps toward obtaining the consent of governments, where necessary, in order to reach the goals of Zionism
4. Preparatory steps toward obtaining the consent of governments, where necessary, in order to reach the goals of Zionism.

2. A Balfour-deklaráció¹⁴⁴

Foreign Office

November 2nd, 1917

---

¹⁴³ Kaplan [1983] p. 5.

¹⁴⁴ Kaplan [1983] p. 86.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet.

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country."

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Yours sincerely,

Arthur James Balfour

**3. Részlet az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozatából,
1947. november 29.¹⁴⁵**

Part III. - City of Jerusalem(5)

A. SPECIAL REGIME

The City of Jerusalem shall be established as a corpus separatum under a special international regime and shall be administered by the United Nations. The Trusteeship Council shall be designated to discharge the responsibilities of the Administering Authority on behalf of the United Nations.

B. BOUNDARIES OF THE CITY

---

¹⁴⁵ <http://domino.un.org/unispal.nsf>, a Függelék I./4., I./5., I./6., I./8. dokumentumok ugyaninnen.

The City of Jerusalem shall include the present municipality of Jerusalem plus the surrounding villages and towns, the most eastern of which shall be Abu Dis; the most southern, Bethlehem; the most western, 'Ein Karim (including also the built-up area of Motsa); and the most northern Shu'fat, as indicated on the attached sketch-map (annex B).

C. STATUTE OF THE CITY

The Trusteeship Council shall, within five months of the approval of the present plan, elaborate and approve a detailed statute of the City ...

Az ENSZ Közgyűlés 303 (IV.)-es határozata egy Jeruzsálemben felállítandó nemzetközi rezsím kérdéséről és a szent helyek védelméről

The General Assembly,

Having regard to its resolutions 181 (II) of 29 November 1947 and 194 (III) of 11 December 1948,

Having studied the reports of the United Nations Conciliation Commission for Palestine set up under the latter resolution,

I. Decides

In relation to Jerusalem,

Believing that the principles underlying its previous resolutions concerning this matter, and in particular its resolution of 29 November 1947, represent a just and equitable settlement of the question,

1. To restate, therefore, its intention that Jerusalem should be placed under a permanent international regime, which should envisage appropriate guarantees for the protection of the Holy Places, both within and outside Jerusalem, and to confirm specifically the following provisions of General Assembly Resolution 181 (II) (1) the City of Jerusalem shall be established as a corpus separatum under a special international regime and shall be administered by the United Nations; (2) the Trusteeship Council shall be designated to discharge the responsibilities of the

Administering Authority ...; and (3) the City of Jerusalem shall include the present municipality of Jerusalem plus the surrounding villages and towns, the most eastern of which shall be Abu Dis; the most southern, Bethlehem; the most western, Ein Karim (including also the built-up area of Motsa); and the most northern, Shu'fat, as indicated on the attached sketch-map;

2. To request for this purpose that the Trusteeship Council at its next session, whether special or regular, complete the preparation of the Statute of Jerusalem, omitting the now inapplicable provisions, such as articles 32 and 39, and, without prejudice to the fundamental principles of the international regime for Jerusalem set forth in General Assembly resolution 181 (II) introducing therein amendments in the direction of its greater democratization, approve the Statute, and proceed immediately with its implementation. The Trusteeship Council shall not allow any actions taken by any interested Government or Governments to divert it from adopting and implementing the Statute of Jerusalem;

II. Calls upon the States concerned to make formal undertakings, at an early date and in the light of their obligations as Members of the United Nations, that they will approach these matters with good will and be guided by the terms of the present resolution.

4. Az ENSZ Biztonsági Tanács 242-es határozata

The Security Council,

Expressing its continuing concern with the grave situation in the Middle East,

Emphasizing the inadmissibility of the acquisition of territory by war and the need to work for a just and lasting peace in which every State in the area can live in security,

Emphasizing further that all Member States in their acceptance of the Charter of the United Nations have undertaken a commitment to act in accordance with Article 2 of the Charter,

1. Affirms that the fulfillment of Charter principles requires the establishment of a just and lasting peace in the Middle East which should include the application of both the following principles:
  - o Withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict;
  - o Termination of all claims or states of belligerency and respect for and acknowledgement of the sovereignty, territorial integrity and political independence of every State in the area and their right to live in peace within secure and recognized boundaries free from threats or acts of force;
2. Affirms further the necessity
  - o For guaranteeing freedom of navigation through international waterways in the area;
  - o For achieving a just settlement of the refugee problem;
  - o For guaranteeing the territorial inviolability and political independence of every State in the area, through measures including the establishment of demilitarized zones;
3. Requests the Secretary General to designate a Special Representative to proceed to the Middle East to establish and maintain contacts with the States concerned in order to promote agreement and assist efforts to achieve a peaceful and accepted settlement in accordance with the provisions and principles in this resolution;
4. Requests the Secretary-General to report to the Security Council on the progress of the efforts of the Special Representative as soon as possible.

5. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1968. május 21.-én elfogadott 252-es határozata

The Security Council,

Recalling General Assembly resolutions 2253 (ES-V) of 4 July 1967 and 2254 (ES-V) of 14 July 1967,

Having considered the letter of the Permanent Representative of Jordan on the situation in Jerusalem (S/8560) and the report of the Secretary-General (S/8146),

Having heard the statements made before the Council,

Noting that since the adoption of the above-mentioned resolutions Israel has taken further measures and actions in contravention of those resolutions,

Bearing in mind the need to work for a just and lasting peace,

Reaffirming that acquisition of territory by military conquest is inadmissible,

1. Deplores the failure of Israel to comply with the General Assembly resolutions mentioned above;
2. Considers that all legislative and administrative measures and actions taken by Israel, including expropriation of land and properties thereon, which tend to change the legal status of Jerusalem are invalid and cannot change that status;
3. Urgently calls upon Israel to rescind all such measures already taken and to desist forthwith from taking any further action which tends to change the status of Jerusalem;
4. Requests the Secretary-General to report to the Security Council on the implementation of the present resolution.

Adopted at the 1426th meeting by 13 votes to none, with 2 abstentions (Canada and United States of America).

6. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1980. március 1.-én hozott 465-ös határozata

The Security Council,

Taking note of the reports of the Commission of the Security Council established under resolution 446 (1979) to examine the situation relating to settlements in the Arab territories occupied since 1967, including Jerusalem, contained in documents S/13450 and Corr. 1 and S/13679,

Taking note also of letters from the Permanent Representatives of Jordan (S/13801) and the Permanent Representative of Morocco, Chairman of the Islamic Group (S/13802),

Strongly deploring the refusal by Israel to co-operate with the Commission and regretting its formal rejection of resolutions 446 (1979) and 452 (1979),

Affirming once more that the Fourth Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949 is applicable to the Arab territories occupied by Israel since 1967, including Jerusalem,

Deploring the decision of the Government of Israel to officially support Israeli settlement in the Palestinian and other Arab territories occupied since 1967,

Deeply concerned over the practices of the Israeli authorities in implementing that settlement policy in the occupied Arab territories, including Jerusalem, and its consequences for the local Arab and Palestinian population,

Taking into account the need to consider measures for the impartial protection of private and public land and property, and water resources,

Bearing in mind the specific status of Jerusalem and, in particular, the need for protection and preservation of the unique spiritual and religious dimension of the Holy Places in the city,

Drawing attention to the grave consequences which the settlement policy is bound to have on any attempt to reach a comprehensive, just and lasting peace in the Middle East,

Recalling pertinent Security Council resolutions, specifically resolutions 237 (1967) of 14 June 1967, 252 (1968) of 21 May 1968, 267 (1969) of 3 July 1969, 271 (1969) of 15 September 1969 and 298 (1971) of 25 September 1971, as well as the

consensus statement made by the President of the Security Council on 11 November 1976,

Having invited Mr. Fahd Qawasmeh, Mayor of Al-Khalil (Hebron), in the occupied territory, to supply it with information pursuant to rule 39 of the provisional rules of procedure,

1. Commends the work done by the Commission in preparing the report contained in document S/13679;
2. Accepts the conclusions and recommendations contained in the above-mentioned report of the Commission;
3. Calls upon all parties, particularly the Government of Israel, to co-operate with the Commission;
4. Strongly deplores the decision of Israel to prohibit the free travel of Mayor Fahd Qawasmeh in order to appear before the Security Council, and requests Israel to permit his free travel to the United Nations Headquarters for that purpose;
5. Determines that all measures taken by Israel to change the physical character, demographic composition, institutional structure or status of the Palestinian and other Arab territories occupied since 1967, including Jerusalem, or any part thereof, have no legal validity and that Israel's policy and practices of settling parts of its population and new immigrants in those territories constitute a flagrant violation of the Fourth Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War and also constitute a serious obstruction to achieving a comprehensive, just and lasting peace in the Middle East;
6. Strongly deplores the continuation and persistence of Israel in pursuing those policies and practices and calls upon the Government and people of Israel to rescind those measures, to dismantle the existing settlements and in particular to cease, on an urgent basis, the establishment, construction and planning of settlements in the Arab territories occupied since 1967, including Jerusalem;

7. Calls upon all States not to provide Israel with any assistance to be used specifically in connexion with settlements in the occupied territories;
8. Requests the Commission to continue to examine the situation relating to settlements in the Arab territories occupied since 1967, including Jerusalem, to investigate the reported serious depletion of natural resources, particularly the water resources, with a view to ensuring the protection of those important natural resources of the territories under occupation, and to keep under close scrutiny the implementation of the present resolution;
9. Requests the Commission to report to the Security Council before 1 September 1980, and decides to convene at the earliest possible date thereafter in order to consider the report and the full implementation of the present resolution.

7. Az 1980 július 30-án elfogadott „Jeruzsálem Izrael fővárosa” című alaptörvény

1. Jerusalem, complete and united, is the capital of Israel.
2. Jerusalem is the seat of the President of the State, the Knesset, the Government and the Supreme Court.
3. The Holy Places shall be protected from desecration and any other violation and from anything likely to violate the freedom of access of the members of the different religions to the places sacred to them or their feelings towards those places.
4.
  - a. The Government shall provide for the development and prosperity of Jerusalem and the well-being of its inhabitants by allocation of special funds, including a special annual grant to the Municipality of Jerusalem (Capital City Grant) with the approval of the Finance Committee of the Knesset.
  - b. Jerusalem shall be given special priority in the activities of the authorities of the State so as to further its development in economic and other matters.

c. The Government shall set up a special body or special bodies for the implementation of this section.

8. ENSZ Biztonsági Tanács 1980. augusztus 20-án elfogadott 478-as számú határozata

The Security Council,

Recalling its resolution 476 (1980),

Reaffirming again that the acquisition of territory by force is inadmissible,

Deeply concerned over the enactment of a "basic law" in the Israeli Knesset proclaiming a change in the character and status of the Holy City of Jerusalem, with its implications for peace and security,

Noting that Israel has not complied with resolution 476 (1980),

Reaffirming its determination to examine practical ways and means, in accordance with the relevant provisions of the Charter of the United Nations, to secure the full implementation of its resolution 476 (1980), in the event of non-compliance by Israel,

1. Censures in the strongest terms the enactment by Israel of the "basic law" on Jerusalem and the refusal to comply with relevant Security Council resolutions;
2. Affirms that the enactment of the "basic law" by Israel constitutes a violation of international law and does not affect the continued application of the Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, of 12 August 1949, in the Palestinian and other Arab territories occupied since June 1967, including Jerusalem;
3. Determines that all legislative and administrative measures and actions taken by Israel, the occupying Power, which have altered or purport to alter the character and status of the Holy City of Jerusalem, and in particular the recent "basic law" on Jerusalem, are null and void and must be rescinded forthwith;

4. Affirms also that this action constitutes a serious obstruction to achieving a comprehensive, just and lasting peace in the Middle East;
5. Decides not to recognize the "basic law" and such other actions by Israel that, as a result of this law, seek to alter the character and status of Jerusalem and calls upon:
  - (a) All Member States to accept this decision;
  - (b) Those States that have established diplomatic missions at Jerusalem to withdraw such missions from the Holy City;
6. Requests the Secretary-General to report to the Security Council on the implementation of the present resolution before 15 November 1980;
7. Decides to remain seized of this serious situation.

9. Az 1993 Szeptember 13-án aláírt Elvi Egyezés az átmeneti kormányzásról V. cikkelye¹⁴⁶

1. The five-year transitional period will begin upon the withdrawal from the Gaza Strip and Jericho area.
2. Permanent status negotiations will commence as soon as possible, but not later than the beginning of the third year of the interim period, between the Government of Israel and the Palestinian people representatives.
3. It is understood that these negotiations shall cover remaining issues, including: Jerusalem, refugees, settlements, security arrangements, borders, relations and cooperation with other neighbors, and other issues of common interest.
4. The two parties agree that the outcome of the permanent status negotiations should not be prejudiced or preempted by agreements reached for the interim period.

---

¹⁴⁶ www.mideastweb.org

10. A Palesztin Felszabadítási Szervezet Tárgyalási Osztályának (Negotiations Affairs Department) hivatalos álláspontja Jeruzsálem végső státuszának kérdésében¹⁴⁷

As part of the territory occupied in 1967, East Jerusalem is subject to United Nations Security Council 242. It is part of the territory over which the Palestinian state shall exercise sovereignty upon its establishment. The state of Palestine shall declare Jerusalem as its capital.

As stated in the Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements, Jerusalem (and not merely East Jerusalem) is the subject of permanent status negotiations.

All of Jerusalem should be an open city. Within Jerusalem, irrespective of the resolution of the question of sovereignty, there should be no physical partition that would prevent the free circulation of persons within it.

As to sites of religious significance, most of which are located within the Old City in East Jerusalem, Palestine shall be committed to guaranteeing freedom of worship and access. It will take all possible measures to protect such sites and preserve their dignity.

The Palestinian position is based not only on the legal, religious, and historical rights of the Palestinian people, but also on their concrete needs and interests. Jerusalem is of strategic importance to Palestine and it is of sacred importance to Christians and Muslims alike. It connects the northern region of the West Bank to the southern, and it is the hub of the main transportation network of the West Bank. Jerusalem is situated near the only airport in the West Bank. One-third of the West Bank's population resides within Jerusalem's daily commuting orbits. If a just and lasting peace is to be realized, Jerusalem, the vital center and future capital of Palestine,

---

¹⁴⁷ www.pna.net

must be reconnected to Palestine and its residents – politically, geographically, and spiritually.

11. A Camp David-i csúcstalálkozón az Egyesült Államok, Izrael és a Palesztin Hatóság által elfogadott közös nyilatkozat¹⁴⁸

- 1) The two sides agreed that the aim of their negotiations is to put an end to decades of conflict and achieve a just and lasting peace.
- 2) The two sides commit themselves to continue their efforts to conclude an agreement on all permanent status issues as soon as possible.
- 3) Both sides agree that negotiations based on U.N. Security Council Resolutions 242 and 338 are the only way to achieve such an agreement and they undertake to create an environment for negotiations free from pressure, intimidation and threats of violence.
- 4) The two sides understand the importance of avoiding unilateral actions that prejudice the outcome of negotiations and that their differences will be resolved only by good-faith negotiations.
- 5) Both sides agree that the United States remains a vital partner in the search for peace and will continue to consult closely with President Clinton and Secretary Albright in the period ahead.

---

¹⁴⁸ www.mideastweb.org

12. A tabai tárgyalásokat követő 2001. január 27.-ei izraeli-palesztin közös nyilatkozat¹⁴⁹

"The Israeli and Palestinian delegations conducted during the last six days serious, deep and practical talks with the aim of reaching a permanent and stable agreement between the two parties.

"The Taba talks were unprecedented in their positive atmosphere and expression of mutual willingness to meet the national, security and existential needs of each side.

"Given the circumstances and time constraints, it proved impossible to reach understandings on all issues, despite the substantial progress that was achieved in each of the issues discussed.

"The sides declare that they have never been closer to reaching an agreement and it is thus our shared belief that the remaining gaps could be bridged with the resumption of negotiations following the Israeli elections.

"The two sides take upon themselves to return to normalcy and to establish [a] security situation on the ground through the observation of their mutual commitments in the spirit of the Sharm e-Sheikh memorandum.

"The negotiation teams discussed four main themes: refugees, security, borders and Jerusalem, with a goal to reach a permanent agreement that will bring an end to the conflict between them and provide peace to both people.

"The two sides took into account the ideas suggested by President Clinton together with their respective qualifications and reservations.

"On all these issues there was substantial progress in the understanding of the other side's positions and in some of them the two sides grew closer.

---

¹⁴⁹ Jerusalem Post [2001]

"As stated above, the political timetable prevented reaching an agreement on all the issues.

"However, in light of the significant progress in narrowing the differences between the sides, the two sides are convinced that in a short period of time and given an intensive effort and the acknowledgment of the essential and urgent nature of reaching an agreement, it will be possible to bridge the differences remaining and attain a permanent settlement of peace between them.

"In this respect, the two sides are confident that they can begin and move forward in this process at the earliest practical opportunity.

"The Taba talks conclude an extensive phase in the Israeli-Palestinian permanent status negotiations with a sense of having succeeded in rebuilding trust between the sides and with the notion that they were never closer in reaching an agreement between them than today.

"We leave Taba in a spirit of hope and mutual achievement, acknowledging that the foundations have been laid both in reestablishing mutual confidence and in having progressed in a substantive engagement on all core issues.

"The two sides express their gratitude to President Hosni Mubarak for hosting and facilitating these talks.

"They also express their thanks to the European Union for its role in supporting the talks."

13. A genfi egyezmény (Geneva Accord) hatodik (Jeruzsálemre vonatkozó) cikkelye¹⁵⁰

1. Religious and Cultural Significance:

---

¹⁵⁰ Haaretz Special Edition [2003]

i. The Parties recognize the universal historic, religious, spiritual, and cultural significance of Jerusalem and its holiness enshrined in Judaism, Christianity, and Islam. In recognition of this status, the Parties reaffirm their commitment to safeguard the character, holiness, and freedom of worship in the city and to respect the existing division of administrative functions and traditional practices between different denominations.

ii. The Parties shall establish an inter-faith body consisting of representatives of the three monotheistic faiths, to act as a consultative body to the Parties on matters related to the city's religious significance and to promote inter-religious understanding and dialogue. The composition, procedures, and modalities for this body are set forth in Annex X.

2. Capital of Two States

The Parties shall have their mutually recognized capitals in the areas of Jerusalem under their respective sovereignty.

3. Sovereignty

Sovereignty in Jerusalem shall be in accordance with attached Map 2. This shall not prejudice nor be prejudiced by the arrangements set forth below.

4. Border Regime:

The border regime shall be designed according to the provisions of Article 11, and taking into account the specific needs of Jerusalem (e.g., movement of tourists and intensity of border crossing use including provisions for Jerusalemites) and the provisions of this Article.

5. al-Haram al-Sharif/ Temple Mount (Compound)

i. International Group

a. An International Group, composed of the IVG and other parties to be agreed upon by the Parties, including members of the Organization of the Islamic

Conference (OIC), shall hereby be established to monitor, verify, and assist in the implementation of this clause.

b. For this purpose, the International Group shall establish a Multinational Presence on the Compound, the composition, structure, mandate and functions of which are set forth in Annex X.

c. The Multinational Presence shall have specialized detachments dealing with security and conservation. The Multinational Presence shall make periodic conservation and security reports to the International Group. These reports shall be made public.

d. The Multinational Presence shall strive to immediately resolve any problems arising and may refer any unresolved disputes to the International Group that will function in accordance with Article 16.

e. The Parties may at any time request clarifications or submit complaints to the International Group which shall be promptly investigated and acted upon.

f. The International Group shall draw up rules and regulations to maintain security on and conservation of the Compound. These shall include lists of the weapons and equipment permitted on the site.

ii. Regulations Regarding the Compound

a. In view of the sanctity of the Compound, and in light of the unique religious and cultural significance of the site to the Jewish people, there shall be no digging, excavation, or construction on the Compound, unless approved by the two Parties. Procedures for regular maintenance and emergency repairs on the Compound shall be established by the IG after consultation with the Parties.

b. The state of Palestine shall be responsible for maintaining the security of the Compound and for ensuring that it will not be used for any hostile acts against Israelis or Israeli areas. The only arms permitted on the Compound shall be those carried by the Palestinian security personnel and the security detachment of the Multinational Presence.

c. In light of the universal significance of the Compound, and subject to security considerations and to the need not to disrupt religious worship or decorum on the site as determined by the Waqf, visitors shall be allowed access to the site. This shall be without any discrimination and generally be in accordance with past practice.

iii. Transfer of Authority

a. At the end of the withdrawal period stipulated in Article 5/7, the state of Palestine shall assert sovereignty over the Compound.

b. The International Group and its subsidiary organs shall continue to exist and fulfill all the functions stipulated in this Article unless otherwise agreed by the two Parties.

6. The Wailing Wall

The Wailing Wall shall be under Israeli sovereignty.

7. The Old City:

i. Significance of the Old City

a. The Parties view the Old City as one whole enjoying a unique character. The Parties agree that the preservation of this unique character together with safeguarding and promoting the welfare of the inhabitants should guide the administration of the Old City.

b. The Parties shall act in accordance with the UNESCO World Cultural Heritage List regulations, in which the Old City is a registered site.

ii. IVG Role in the Old City

a. Cultural Heritage

1. The IVG shall monitor and verify the preservation of cultural heritage in the Old City in accordance with the UNESCO World Cultural Heritage List rules. For this purpose, the IVG shall have free and unimpeded access to sites, documents, and information related to the performance of this function.

2. The IVG shall work in close coordination with the Old City Committee of the Jerusalem Coordination and Development Committee (JCDC), including in devising a restoration and preservation plan for the Old City.

b. Policing

1. The IVG shall establish an Old City Policing Unit (PU) to liaise with, coordinate between, and assist the Palestinian and Israeli police forces in the Old City, to defuse localized tensions and help resolve disputes, and to perform policing duties in locations specified in and according to operational procedures detailed in Annex X.

2. The PU shall periodically report to the IVG.

c. Either Party may submit complaints in relation to this clause to the IVG, which shall promptly act upon them in accordance with Article 16.

iii. Free Movement within the Old City

Movement within the Old City shall be free and unimpeded subject to the provisions of this article and rules and regulations pertaining to the various holy sites.

iv. Entry into and Exit from the Old City

a. Entry and exit points into and from the Old City will be staffed by the authorities of the state under whose sovereignty the point falls, with the presence of PU members, unless otherwise specified.

b. With a view to facilitating movement into the Old City, each Party shall take such measures at the entry points in its territory as to ensure the preservation of security in the Old City. The PU shall monitor the operation of the entry points.

c. Citizens of either Party may not exit the Old City into the territory of the other Party unless they are in possession of the relevant documentation that entitles them to. Tourists may only exit the Old City into the territory of the Party which they possess valid authorization to enter.

v. Suspension, Termination, and Expansion

a. Either Party may suspend the arrangements set forth in Article 6.7.iii in cases of emergency for one week. The extension of such suspension for longer than a week shall be pursuant to consultation with the other Party and the IVG at the Trilateral Committee established in Article 3/3.

b. This clause shall not apply to the arrangements set forth in Article 6/7/vi.

c. Three years after the transfer of authority over the Old City, the Parties shall review these arrangements. These arrangements may only be terminated by agreement of the Parties.

d. The Parties shall examine the possibility of expanding these arrangements beyond the Old City and may agree to such an expansion.

vi. Special Arrangements

a. Along the way outlined in Map X (from the Jaffa Gate to the Zion Gate) there will be permanent and guaranteed arrangements for Israelis regarding access, freedom of movement, and security, as set forth in Annex X.

1. The IVG shall be responsible for the implementation of these arrangements.

b. Without prejudice to Palestinian sovereignty, Israeli administration of the Citadel will be as outlined in Annex X.

vii. Color-Coding of the Old City

A visible color-coding scheme shall be used in the Old City to denote the sovereign areas of the respective Parties.

viii. Policing

a. An agreed number of Israeli police shall constitute the Israeli Old City police detachment and shall exercise responsibility for maintaining order and day-to-day policing functions in the area under Israeli sovereignty.

b. An agreed number of Palestinian police shall constitute the Palestinian Old City police detachment and shall exercise responsibility for maintaining order and day-to-day policing functions in the area under Palestinian sovereignty.

c. All members of the respective Israeli and Palestinian Old City police detachments shall undergo special training, including joint training exercises, to be administered by the PU.

d. A special Joint Situation Room, under the direction of the PU and incorporating members of the Israeli and Palestinian Old City police detachments, shall facilitate liaison on all relevant matters of policing and security in the Old City.

ix. Arms

No person shall be allowed to carry or possess arms in the Old City, with the exception of the Police Forces provided for in this agreement. In addition, each Party may grant special written permission to carry or possess arms in areas under its sovereignty.

x. Intelligence and Security

a. The Parties shall establish intensive intelligence cooperation regarding the Old City, including the immediate sharing of threat information.

b. A trilateral committee composed of the two Parties and representatives of the United States shall be established to facilitate this cooperation.

8. Mount of Olives Cemetery:

i. The area outlined in Map X (the Jewish Cemetery on the Mount of Olives) shall be under Israeli administration; Israeli law shall apply to persons using and procedures appertaining to this area in accordance with Annex X.

a. There shall be a designated road to provide free, unlimited, and unimpeded access to the Cemetery.

b. The IVG shall monitor the implementation of this clause.

- c. This arrangement may only be terminated by the agreement of both Parties.

9. Special Cemetery Arrangements

Arrangements shall be established in the two cemeteries designated in Map X (Mount Zion Cemetery and the German Colony Cemetery), to facilitate and ensure the continuation of the current burial and visitation practices, including the facilitation of access.

10. The Western Wall Tunnel

i. The Western Wall Tunnel designated in Map X shall be under Israeli administration, including:

- a. Unrestricted Israeli access and right to worship and conduct religious practices.
- b. Responsibility for the preservation and maintenance of the site in accordance with this Agreement and without damaging structures above, under IVG supervision.
- c. Israeli policing.
- d. IVG monitoring
- e. The Northern Exit of the Tunnel shall only be used for exit and may only be closed in case of emergency as stipulated in Article 6/7.

ii. This arrangement may only be terminated by the agreement of both Parties.

11. Municipal Coordination

i. The two Jerusalem municipalities shall form a Jerusalem Co-ordination and Development Committee ("JCDC") to oversee the cooperation and coordination between the Palestinian Jerusalem municipality and the Israeli Jerusalem municipality. The JCDC and its sub-committees shall be composed of an equal number of representatives from Palestine and Israel. Each side will appoint members of the JCDC and its subcommittees in accordance with its own modalities.

ii. The JCDC shall ensure that the coordination of infrastructure and services best serves the residents of Jerusalem, and shall promote the economic development of the city to the benefit of all. The JCDC will act to encourage cross-community dialogue and reconciliation.

iii. The JCDC shall have the following subcommittees:

a. A Planning and Zoning Committee: to ensure agreed planning and zoning regulations in areas designated in Annex X.

b. A Hydro Infrastructure Committee: to handle matters relating to drinking water delivery, drainage, and wastewater collection and treatment.

c. A Transport Committee: to coordinate relevant connectedness and compatibility of the two road systems and other issues pertaining to transport.

d. An Environmental Committee: to deal with environmental issues affecting the quality of life in the city, including solid waste management.

e. An Economic and Development Committee: to formulate plans for economic development in areas of joint interest, including in the areas of transportation, seam line commercial cooperation, and tourism,

f. A Police and Emergency Services Committee: to coordinate measures for the maintenance of public order and crime prevention and the provision of emergency services;

g. An Old City Committee: to plan and closely coordinate the joint provision of the relevant municipal services, and other functions stipulated in Article 6/7.

h. Other Committees as agreed in the JCDC.

12. Israeli Residency of Palestinian Jerusalemites

Palestinian Jerusalemites who currently are permanent residents of Israel shall lose this status upon the transfer of authority to Palestine of those areas in which they reside.

13. Transfer of authority

The Parties will apply in certain socio-economic spheres interim measures to ensure the agreed, expeditious, and orderly transfer of powers and obligations from Israel to Palestine. This shall be done in a manner that preserves the accumulated socio-economic rights of the residents of East Jerusalem.

II. Táblázatok

1. Az Izrael/Palesztin-konfliktus szakaszai¹⁵¹

	1. szakasz (1881-1920)	2. szakasz (1920-1948)	3. szakasz (1948-1988)	4. szakasz (1988-?)	5. szakasz (2000?-?)
Az Izrael/Palesztina konfliktus meghatározó szereplői	Arab nemzeti elit vs cionisták	Palesztinai arabok vs jisiv	Arab országok vs Izrael	Palesztin nemzeti mozgalom vs Izrael	Iszlám civilizáció vs Izrael
A térség felett befolyással bíró nagyhatalom	Törökország, európai nagyhatalmak (Anglia és Franciaország)	Anglia	USA, Szovjetunió	USA	USA, Kína? Oroszország? EU?
Az Izrael/Palesztina konfliktus megoldása	Független arab nagy-Szíria és Zsidó Palesztina: Fejzsal-Weizmann egyezség (1919)	Palesztin mandátum felosztása arab és zsidó államokra: ENSZ KGY 181-es (1947)	Az 1949-es fegyverszüneti határok véglegesítése: ENSZ BT 242 (1967)	Palesztina állam létrehozása a megszállt területeken: Elvi Egyezség (1993), ENSZ BT 1397 (2002)	???
Jeruzsálem státuszának rendezése	Rendezetlen. A mohamedán szent helyek mohamedán felügyelet alatt.	ENSZ irányítás alatt.	Megosztva Izrael és Jordánia között	Etnikai elv szerint megosztva Izrael és Palesztina állam között	???

¹⁵¹ A szerző saját osztályozása.

2. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XVI. században¹⁵²

	Muszlimok száma	Keresztények száma	Zsidók száma	Lakosság összesen
1525	3 100	600	1 000	4 700
1538	6 000	750	1 150	7 900
1553	10 100	1 650	1 634	13 384
1562	9 900	1 550	1 200	12 650
1596	7 300	210	100	7 610

3. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XIX. században és a XX. század elején¹⁵³

	Muszlimok száma	Keresztények száma	Zsidók száma	Lakosság összesen
1800	4 000	2 750	2 000	8 750
1835	4 500	3 250	3 000	10 750
1840	4 650	3 350	3 000	11 000
1850	5 350	3 650	6 000	15 000
1860	6 000	4 000	8 000	18 000
1870	6 500	4 500	11 000	22 000
1880	8 000	6 000	17 000	31 000
1890	9 000	8 000	25 000	42 000
1900	10 000	10 000	35 000	55 000
1910	12 000	13 000	45 000	70 000
1922	13 500	14 700	34 400	62 600

---

¹⁵² Oszmán török nyilvántartások alapján. In: Asali [1989] p. 204

¹⁵³ Európai utazók, konzulátusok és városlakók becslései alapján készítette Yehoshua Ben-Arieh, idézi Asali [1989] p. 231.

4. Jeruzsálem lakosságának összetétele a XIX. században¹⁵⁴

	Muszlimok száma	Keresztények száma	Zsidók száma	Lakosság összesen
1849	6 148	3 744	1 790	11 682
1871-72	6 150	4 428	3 780	14 358

5. Jeruzsálem és a környező falvak lakosságának összetétele a XIX-XX. század fordulóján¹⁵⁵

	Muszlimok száma	Keresztények száma	Zsidók száma	Lakosság összesen
1881-93	54 364	19 590	7 105	81 059
1914	70 270	32 461	18 190	120 921

6. Egyesített Jeruzsálem lakosságának összetétele 1967 óta¹⁵⁶

	Zsidók	Arabok (muszlimok és keresztények)
1967	195 700	65 763
1984	346 700	126 100
1993	401 000	155 000

---

¹⁵⁴ Alexander Schölch történész által gyűjtött adatok, in: Asali [1989] p. 232.

¹⁵⁵ Kamal H. Karpát által gyűjtött adatok, in: Asali [1989] p. 232.

¹⁵⁶ Gilbert [2000] p. 137.

7. Izraeli válaszadók véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról¹⁵⁷

	Nagyon nagymértékben támogatja	Nagymértékben támogatja	Mérsékeltlen támogatja	Nem támogatja	Egyáltalán nem támogatja	Nem tudja
Kizárólagos izraeli szuverenitás egész Jeruzsálem felett	41%	24%	11%	7%	12%	4%
Nyugat-Jeruzsálem és a zsidó lakónegyedek Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem lakónegyedei Palesztinához kerülnek	12%	16%	16%	12%	39%	5%
Közös izrael-palesztin szuverenitás	3%	3%	7%	11%	71%	5%
Az 1967 június 4-ei határok szerinti megosztás Izrael és Palesztina között	2%	3%	5%	7%	77%	6%
ENSZ fennhatóság Jeruzsálem felett	1%	2%	4%	5%	84%	4%

8. Palesztin válaszadók véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról

	Nagyon nagymértékben támogatja	Nagymértékben támogatja	Mérsékeltlen támogatja	Nem támogatja	Egyáltalán nem támogatja
Kizárólagos izraeli szuverenitás egész Jeruzsálem felett	2,0%	1,2%	6,0%	26,2%	64,6%
Nyugat-Jeruzsálem és a zsidó lakónegyedek Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem lakónegyedei Palesztinához kerülnek	12,0%	16,0%	16,0%	12,0%	39,0%
Közös izrael-palesztin szuverenitás	7,8%	17,2%	21,0%	24,2%	29,8%
Az 1967 június 4-ei határok szerinti megosztás Izrael és Palesztina között	31,2%	16,6%	19,2%	9,4%	23,6%
ENSZ fennhatóság Jeruzsálem felett	2,8%	6,2%	21,0%	31,6%	37,8%

¹⁵⁷ A 7, 8, 9, 10 táblázatok az Israel/Palestine Center for Research and Information 1996 májusában végzett közvéleménykutatásán alapulnak (in: Segal [1997], lásd még: www.ipcri.org/files/future-jerusalem.html). Az Izraelben végzett felmérést a Gallup Israel végezte, a Ciszjordániában, Gázában és Kelet-Jeruzsálemben folyó felmérést pedig a betlehemi Data Research Center.

9. Palesztin válaszadók szerint az izraeliek véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról

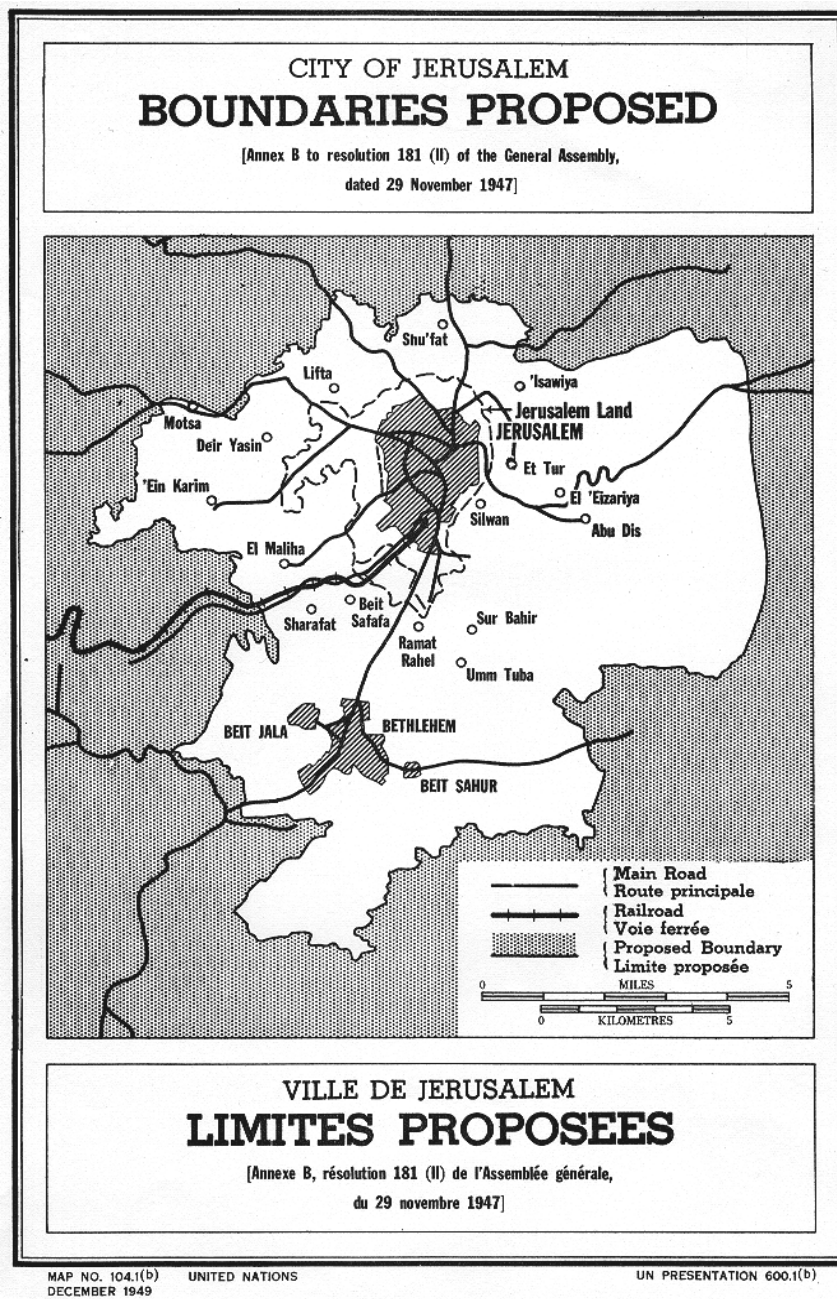
	Nagyon nagymértékben támogatja	Nagymértékben támogatja	Mérsékeltlen támogatja	Nem támogatja	Egyáltalán nem támogatja
Kizárólagos izraeli szuverenitás egész jeruzsálem felett	28,2%	44,4%	11,0%	9,6%	6,8%
Nyugat-Jeruzsálem és a zsidó lakónegyedek Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem lakónegyedei Palesztinához kerülnek	6,0%	16,8%	23,8%	19,2%	34,2%
Közös izrael-palesztin szuverenitás	1,8%	3,8%	18,2%	41,6%	34,6%
Az 1967 június 4-ei határok szerinti megosztás Izrael és Palesztina között	1,4%	2,6%	11,4%	41,6%	43,0%
ENSZ fennhatóság Jeruzsálem felett	1,6%	1,0%	1,8%	27,6%	68,0%

10. Izraeli válaszadók szerint a palesztinok véleménye Jeruzsálem lehetséges végső státuszáról

	Nagyon nagymértékben támogatja	Nagymértékben támogatja	Mérsékeltlen támogatja	Nem támogatja	Egyáltalán nem támogatja	Nem tudja
Kizárólagos izraeli szuverenitás egész jeruzsálem felett	4%	4%	7%	11%	61%	13%
Nyugat-Jeruzsálem és a zsidó lakónegyedek Izraelhez, Kelet-Jeruzsálem lakónegyedei Palesztinához kerülnek	7%	18%	26%	11%	24%	14%
Közös izrael-palesztin szuverenitás	11%	18%	25%	12%	20%	14%
Az 1967 június 4-ei határok szerinti megosztás Izrael és Palesztina között	36%	20%	12%	4%	12%	16%
ENSZ fennhatóság Jeruzsálem felett	6%	8%	18%	11%	42%	15%

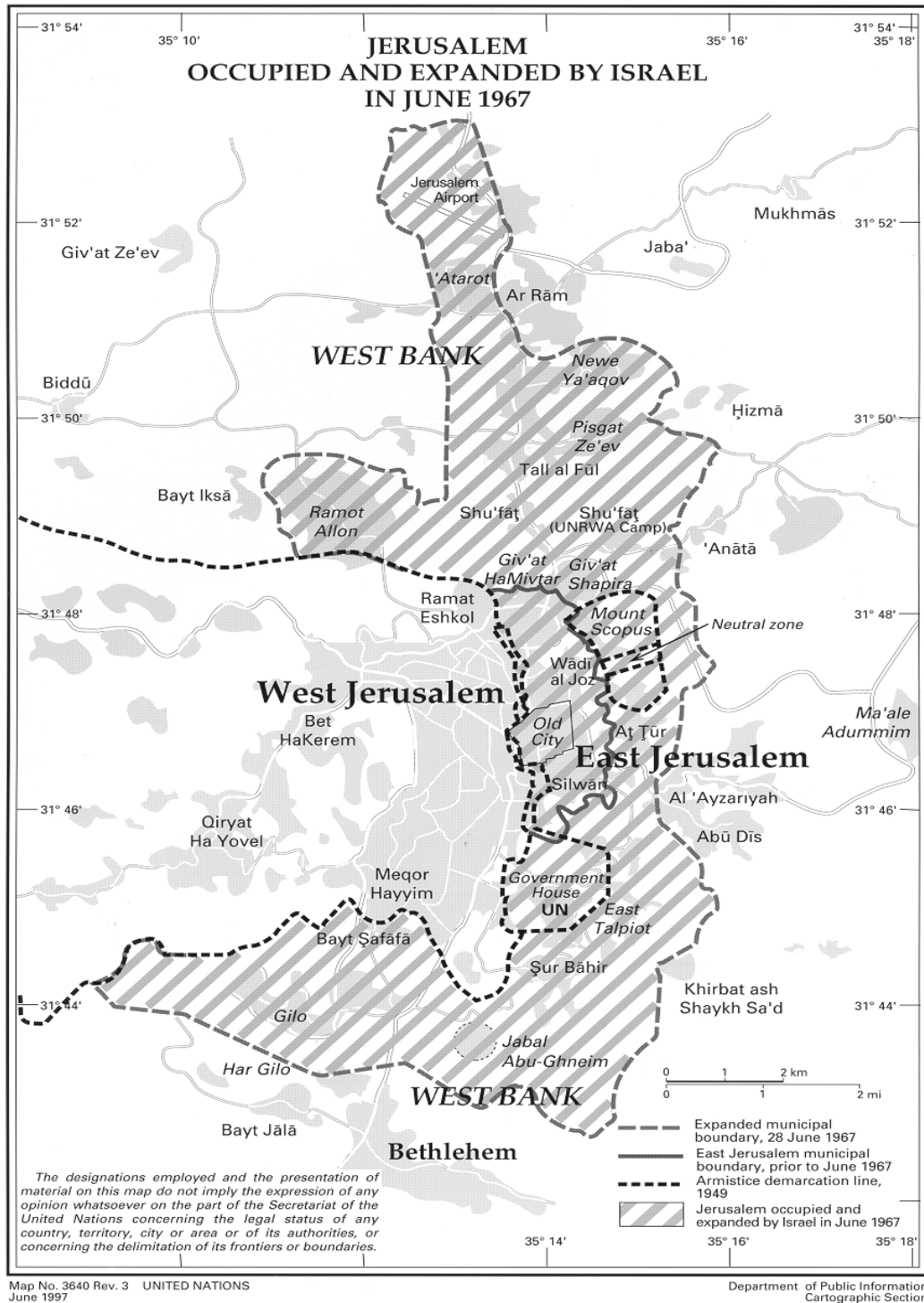
III. Térképek

1. Jeruzsálem határai az ENSZ Közgyűlés 181 (II)-es határozata szerint¹⁵⁸

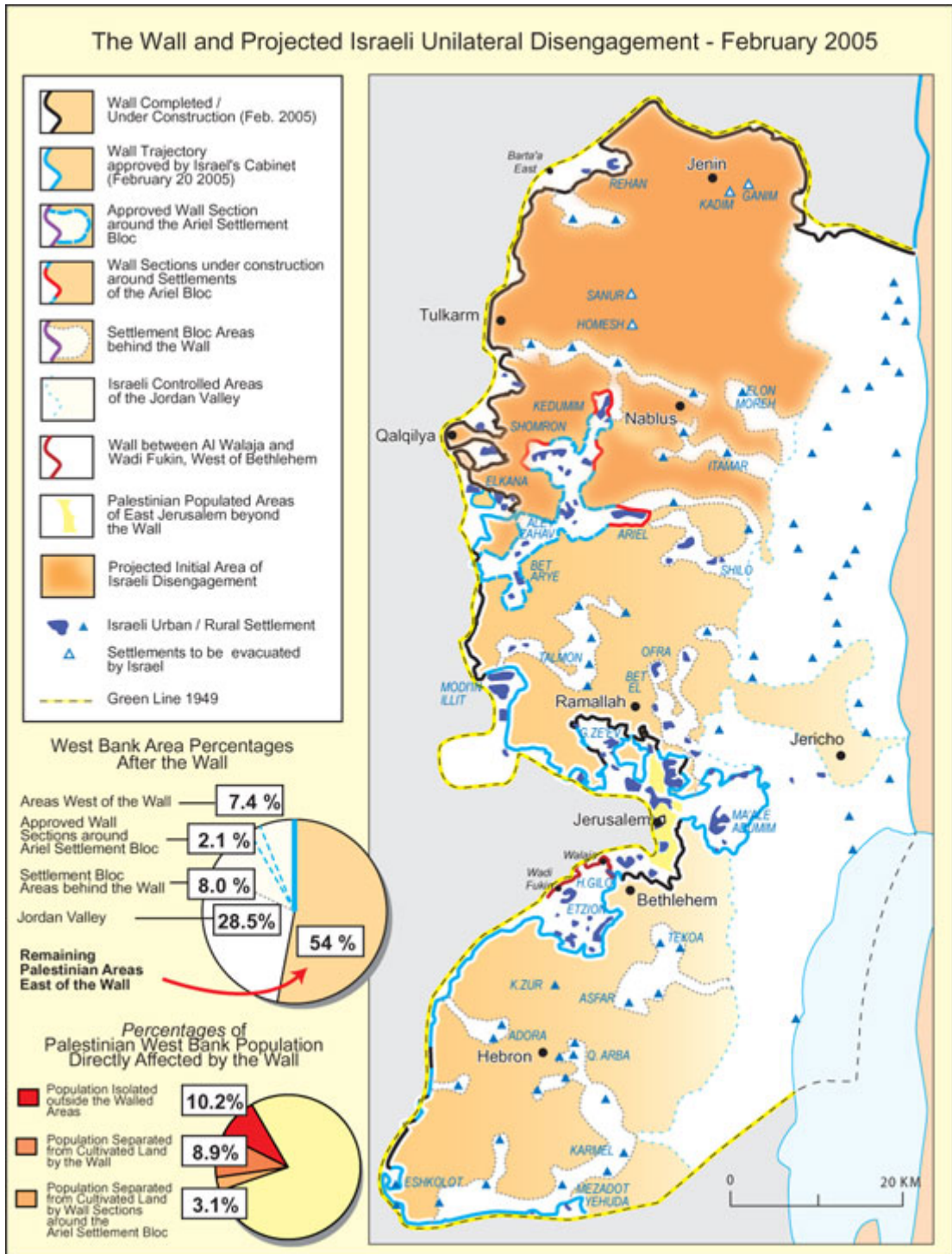
¹⁵⁸ Forrás: domino.un.org/unispal.nsf

2. Az Izrael által megszállt Jeruzsálem kiterjesztett határai¹⁵⁹

¹⁵⁹ Forrás: domino.un.org/unispal.nsf

3. A ciszjordániai „biztonsági kerítés” nyomvonala¹⁶⁰

¹⁶⁰ Forrás: www.passia.org

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abádi Ervin et al. [1973]: Jubileumi évkönyv Izrael fennállásának 25. évfordulójára. A Hét Tükre kiadása, Tel-Aviv
- Agha, Hussein & Malley, Robert [2002]: The Last Negotiation – How to End the Middle East Peace Process, Foreign Affairs, May-June.
- Americans for Peace Now – The Center for Middle East Peace & Economic Cooperation (co-sponsors) [2000]: New Thinking on Jerusalem – Life After Camp David konferencia, Rayburn House Office Building, Washington D.C., szeptember 5.; <http://www.peacenow.org/nia/jerusalem/>
- Armstrong, Karen [1997]: Jeruzsálem – egy város, három vallás. Európa Könyvkiadó, Budapest
- Asali, KJ [1989]: Jerusalem in History. Scorpion Publishing Ltd, London
- Ataöv, Türkkaya [1981]: The Status of Jerusalem as a Question of International Law. In: Köchler [1981] pp. 133-143
- Avineri, Shlomo [1994]: A modern cionizmus kialakulása. (Ford.: Babarczy Eszter) Századvég Kiadó, Budapest
- Barzilai, Amnon [2002]: A brief history of the missed opportunity, Haaretz, 5th June.
- Baskin, Gershon & Twite, Robin [1993]: The future of Jerusalem – Proceedings of the First Israeli Palestinian International Academic Seminar on the Future of Jerusalem. Israel/Palestine Center for Research and Information, Jerusalem (First edition: Sept. 1994, IPCRI, Jerusalem)
- Baskin, Gershon [1994]: Jerusalem Should Be Shared. 26th June, Washington Post
- Baskin, Gershon [1996]: Jerusalem of Peace – Sovereignty and Territory in Jerusalem's Future. Second printing, June, Israel/Palestine Center for Research and Information, Jerusalem
- Baskin, Gershon [2000]: The Agreement on Jerusalem and its Price. Israel/Palestine Center for Research and Information, May, <http://place4peace.com/article.php?sid=18>
- Baskin, Gershon [2002]: The Oslo Peace Process – Lessons Learned. Israel/Palestine Center for Research and Information. Dec 8. www.ariga.com
- Berkowitz, Peter [2004]: Re-Clash of Civilizations - ...and has become a belated bestseller in Israel. The Boston Globe, 15. February.
- Bibó István [1990]: A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai - Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás (IV. rész:

- Két területi és államalakulási vita: Ciprus és Közel-Kelet), in: Bibó István: Válogatott tanulmányok 1935-1979, Magvető Kiadó, Budapest, pp. 283-681
- Bridgeman, Charles T. [1950]: The Internationalization of Jerusalem and the Christian population. Letter to the President of the Trusteeship Council, New York, Jan 6th www.domino.un.org
- Bureau of Near Eastern Affairs [2001] Israeli-Palestinian Joint Statement.; U.S. Department of State; <http://www.state.gov/p/nea/rls/22699.htm>
- Cabinet Secretariat, State of Israel [1999]: Cabinet Communique. 14. March, www.mfa.gov.il
- Cassese, Antonio [1981]: Legal Considerations on the International Status of Jerusalem. In: Köchler [1981] pp. 144-153
- Christison, Kathleen [2000]: Perceptions of Palestine – Their Influence on US Middle East Policy. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London
- Cohen, Yoel [1999]: The Political Role of the Israeli Chief Rabbinate in the Temple Mount Question. From the Jewish Political Studies Review, Vol 11:1-2 (Spring), Jerusalem Center for Public Affairs, www.jcpa.org
- Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People [1997]: The Status of Jerusalem. Division for Palestinian Rights, United Nations Information System on the Question of Palestine, United Nations, New York, www.un.org/Depts/dpa/qpal/dpr/DPR_jeru_st.htm
- Dowty, Alan and Michelle Gawerc[2001]: The Intifada – Revealing the Chasm. Middle East Review of International Affairs, Vol. 5, No. 3 (Sept)
- Draper, G.I.A.D. [1981]: The Status of Jerusalem as a Question of International Law. In: Köchler [1981] pp. 154-163
- Dunay Pál, Kardos Gábor, Kende Tamás és Nagy Boldizsár (szerk.) [1991]: Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- The Economist – Special Report [2003]: A safety measure or a land grab?, Special report on Israel's security barrier, The Economist, October 11th
- Eldar, Akiva [2003]: They Just Can't Hear Each Other. Haaretz, March 11. www.haaretzdaily.com
- Eshel, David [2004]: JTIC briefing – Hizbullah's escalating role in the Palestinian intifada. Jane's Terrorism & Insurgency Centre, 10. September, www.janes.com/security/international_security/news/jtic
- Eveisz, Abdel-Halim [2003]: The Status of Jerusalem in Islam. <http://www.palestine-info.com/jerusalem/thestatus.htm>

- Feith, Douglas J. [1996]: The Inner Logic of Israel's Negotiations: Withdrawal Process, Not Peace Process. Middle East Quarterly, March
- Flapan, Simha [1979]: Zionism and the Palestinians. Croom Helm, London
- Foreign & Commonwealth Office [1998]: Jerusalem - A Background. London, March, (revised) <http://files.fco.gov.uk/info/briefs/jerusalem.pdf>
- Fuller, Graham E.[2002]: The Future of Political Islam. Foreign Affairs, March/April
- Gál Vilmos, Tar Attila Szilárd (szerk.) [2001]: Dokumentumok a XX: század történetéhez. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Gilbert, Martin [1991]: Zsidó történelmi atlasz. Gondolat Kiadó, Budapest (First published: Jewish History Atlas, 1969, Routledge, UK.)
- Gilbert, Martin [1996]: Jerusalem in the Twentieth Century. John Wiley & Sons, Inc. New York, USA
- Gilbert, Martin [2000]: Izrael története. Pannonica, Budapest (First published: Israel, A History. 1998, Transworld (UK), Doubleday (USA)
- Gilbert Martin [2002]: The Routledge Atlas of the Arab-Israeli Conflict. Routledge, London (Sixth ed., First published in 1974 as The Dent Atlas of the Arab Israeli Conflict, J. M. Dent Ltd.)
- Glick, Caroline B. [2003]: The full interview with Shaul Mofaz. Aug 8., Jerusalem Post Internet Edition, www.jpost.com
- Gold, Dore [2001a]: Jerusalem in International Diplomacy, 1. April, Jerusalem Center for Public Affairs, lásd: www.jcpa.org/jcprg10.htm, lásd még www.onejerusalem.org/jerusalemIntDiplomacy.asp
- Gold, Dore [2001b]: Occupied Territories or Disputed Territories?. Jerusalem Issue Brief; Vol. 1, No. 1; 2 September; Jerusalem Center for Public Affairs, <http://www.jcpa.org/art/brief1-1.htm>
- Haaretz Special Edition [2000]: Text of Clinton proposal for Israeli Palestinian peace plan. www2.haaretz.co.il/breaking-news/peace_process/346358.stm
- Haaretz Special Edition [2001]: EU description of the outcome of permanent status talks at Taba; <http://www.haaretzdaily.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=130196&contrastID=2&subContrastID=5&sbSubContrastID=0&listSrc=Y>
- Haaretz Special Edition [2002]: Elements of a performance-based road map to a permanent two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict. Draft December 2002, www.haaretzdaily.com
- Haaretz Special Edition [2003]: The Geneva Accord, Haaretz, 1. Dec., www.haaretzdaily.com

- Hattis Rolef, Susan [1993] (ed.): Political Dictionary of the State of Israel; MacMillan publishing Company, New York; 2nd ed.
- Herzl, Theodor [2003]: The Jewish State (Der Judestaat). Translated from German by Sylvie D'Avigdor; Adapted from the edition published in 1946 by the American Zionist Emergency Council, Proofread and corrected by MidEastWeb, with a preface by Ami Isseroff. www.MidEastWeb.org
- Herzl Tivadar [1993]: Ósújország. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest (német eredetiben Altneuland, az 1938-as kiadás alapján, ford: Márkus Aladár)
- Israel Information Center [2004]: Életeket menteni – Izrael biztonsági kerítése. Izrael Állam magyarországi nagykövetsége, Budapest (First published in 2003, IIC, Jerusalem)
- Ibn Pino, Asad [2001]: An Open Letter to Elie Wiesel. 4, February <http://www.iap.org/articles/wiesel.htm>
- Indyk, Martin [2002]: Back to the Bazaar. Foreign Affairs Volume 81. No. 1.
- Iran Press Service [2001]: Rafsandjani Says Muslims should Use Nuclear Weapon Against Israel. 14. December, Teheran http://www.iran-press-service.com/articles_2001/dec_2001/rafsanjani_nuke_threats_141201.htm
- Islam Online [2004]: Palestine – Its Significance for Muslims. Fatwa Bank; 26th June <http://www.islamonline.net/fatwa/english/FatwaDisplay.asp?hFatwaID=74021>
- II. János Pál pápa [1999]: December 9-ei beszéd a palesztinai pápai misszió előtt. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1999/documents/hf_jp-ii_spe_09121999_palestine_en.html
- Jerusalem Quarterly File [2000]: Jerusalem Chronology, 1 February 2000-30 April 2000 Issue 8.
- Jerusalem Post [2001]: Official text of the joint statement released at the close of the Taba talks by Israeli and Palestinian negotiators, 28. Jan.
- Kaplan, Jonathan, szerk. [1983]: The Zionist Movement vol. 2. Selected Organizational and Political Documents. The Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, Jerusalem
- Katz, Samuel [1977]: Battleground – Facts and Fantasy in Palestine. Bantam Books, New York, USA
- Keinon, Herb & Barak, Jeff [2000]: Barak to „Post” – Jerusalem and Al-Quds will be side by side. 28th September, The Jerusalem Post Internet edition, www.jpost.com

- Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S. [2003]: The Palestinian People – A History. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts és London, England, pp. 568
- Kiss J. László [2003]: Globalizálódás és külpolitika – Nemzetközi rendszer és elmélet az ezredfordulón. Teleki László Alapítvány, Budapest, pp. 298
- Kissinger, Henry [1996]: Diplomácia. Panem-McGraw-Hill-Grafo, Budapest (Ford: Baik Éva, Kálmán András, dr Magyarics Tamás, Rózsa György, Szabó Klára. Eredetiben: Henry Kissinger: Diplomacy, 1994, Simon & Schuster, New York)
- Kissinger, Henry [2002]: Korszakováltás az amerikai külpolitikában?. Panem Kft., Budapest (Ford.: Kovács Attila, Eredetiben: Henry Kissinger: Does America Need a Foreign Policy? – Toward a Diplomacy for the 21th Century, 2001, Simon & Schuster Inc.)
- Köchler, Hans (ed.) [1981]: The Legal Aspects of the Palestine Problem with Special Regard to the Question of Jerusalem. Wilhelm Braumüller, Vienna
- Landau, Yehezkel [2003]: Healing the Holy Land – Interreligious Peacebuilding in Israel/Palestine. Peaceworks No. 51. (First published September 2003) United States Institute of Peace, Washington
- Lapidoth, Ruth [1994a]: Jerusalem and the Peace Process. Israel Law Review, Vol 28, Spring-Summer
- Lapidoth, Ruth [1994b]: Jerusalem – The Legal and Political Background. Justice, No.3. The International Association of Jewish Lawyers and Jurists, Autumn
- Lapidoth, Ruth & Hirsch, Moshe szerk. [1994]: The Jerusalem Question and its Resolution: Selected Documents. Dordrecht, Boston and London: Martinus Nijhoff/JIIS, pp 542.
- Laqueur, Walter [2003]: The History of Zionism. (Third edition, First edition published in 1972) Tauris Parke Paperbacks in association with The European Jewish Publication Society, London, pp. 640
- Laqueur, Walter [2004]: The Terrorism to Come. Policy Review, No. 126, 4. August
- Lewis, Bernard [2004]: Az iszlám válsága. Európa Könyvkiadó, Budapest, pp. 219
- Mahathir, Mohamad [2003]: Az Islamic Summit Conference tizedik ülésének megnyitóján mondott beszéd. október 16., Putrajaya Convention Centre, Putrajaya, Malaysia, <http://www.mahathirism.com/oic1.htm> és „Close Ranks Muslim Urged”, The Star Online, www.thestar.com.my
- Mahle, Melissa Boyle [2005]: A Political-Security Analysis of the Failed Oslo Process; Middle East Policy, Volume XII, Spring, No. 1.

- Makovsky, David [2000]: The Final Months – Clinton Administration Options on the Peace Process. *Peacewatch*, Number 280, September 28, The Washington Institute for Near East Policy
- Mallison, Sally V & Mallison, W. Thomas [1981]: The Jerusalem Problem in Public International Law – Juridicial Status and a Start Towards a Solution. In: Hans Köchler [1981] pp. 98-119
- Mallat, Chibli [2000]: Whither Christian Jerusalem? *The Daily Star*, Lebanon, augusztus 4.
- Ma'oz, Moshe [2002]: The UN Partition Resolution of 1947: Why Was it Not Implemented? *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*, Vol. 9 No. 4./Narratives of 1948
- Matarasso, Léo [1981]: Le statut de Jerusalem en droit international avant l'occupation totale de la ville par Israel, le 7 juin 1967. In: Köchler [1981] pp. 164-171
- McHugo, John [2002]: Resolution 242 – A Legal Reappraisal of the Right-wing Israeli Interpretation of the Withdrawal Phrase with Reference to the Conflict Between Israel and the Palestinians. *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 51, Oct.
- Meir, Golda [2000]: *Életem. Filum Kiadó*, Budapest pp. 479 (Ford.: Kiss Marianne, Eredetiben: Golda Meir: My Life. Futura Publications, 1975)
- Morris, Benny [2001]: *Righteous Victims – A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. Vintage Books, New York, USA, pp. 784
- Nabil, Lima [2003]: Jerusalem – 5000 Years of Arab History. Feb. 6. http://www.palestine-info.co.uk/am/publish/article_30.shtml
- Natta, Don Van Jr. & O'Brien, Timothy L. [2003]: Hamas document hints at Saudi aid. 17. Sept., *International Herald Tribune*; <http://www.iht.com/articles/110195.html>
- Organization of Islamic Countries [2000]: Final Communique of the Ninth Session of the Islamic Summit Conference - Session of Peace and Development, „Al Aqsa Intifada”; Doha, State of Qatar; 12-13 November
- Ott, David [2000]: The Church and the Status of Jerusalem. Special File – The Pope and Jerusalem, Issue 8., *Jerusalem Quarterly File*, www.jqf-jerusalem.org
- Palestinian Center for Policy and Survey Research [2003]: Palestinian Public Opinion Poll No. 9. 15 October, <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2003/p9epressrelease.html>
- Palestinian Center for Policy and Survey Research [2005]: Joint Palestinian-Israeli Public Opinion Poll. 21. December, <http://www.pcpsr.org/survey/polls/2005/p18ejoint.html#a3>

- Palestinian National Authority [2000]: Jerusalem – Its Legal Status and the Possibility of a Durable Settlement. www.pna.net
- Palestinian National Council [1988]: Palestinian Declaration of Independence. 15 November, <http://www.mideastweb.org/plc1988.htm>
- Peresz, Simon [1995]: Az Új Közel-Kelet. Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, Budapest, pp. 231 (Ford: Félix Pál, Eredetiben: Shimon Peres: The New Middle East, Henry Holt and Company, Inc.)
- Peters, Joan [1984]: From Time Immemorial – The Origins of the Arab-Jewish Conflict over Palestine. Harper and Row, New York
- Rodman, David [2001]: Israel's National Security Doctrine – An Introductory Overview. Middle East Review of International Affairs, Vol. 5. No. 3., (September)
- Rostoványi Zsolt [1998]: Az Iszlám a 21. század küszöbén. Aula, 1998.
- Rostoványi, Zsolt [2004]: Az Iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina, Budapest
- Ross, Dennis B. [2002]: Think Again – Yasir Arafat. Foreign Policy, July/August, www.foreignpolicy.com/story/files/story179.php
- Rubin, Barry [2002]: The Triumph of the „Old Middle East”. Middle East Review of International Affairs, Volume 6, No. 2, June
- Sadat, Anwar [1978]: In Search of Identity – An Autobiography. William Collins Sons & Co Ltd. Glasgow, Great Britain
- Said, Edward W. [1992]: The Question of Palestine. Vintage Books Edition, New York (First published in 1979, Times Books, New York)
- Said, Edward W. [1995]: Orientalism – Western Conceptions of the Orient. Penguin Books, London (Reprinted with a new Afterword, First published by Routledge & Kegan Paul Ltd, 1978)
- Schweitzer András [2001] (Antal András): Interjú Meron Benvenistivel – Kell a homály. HVG melléklet (Megosztott városok), 12. szám, március 24.
- Schweitzer András [2005]: Natonek József, Az elfeledett őscionista – Magyar messiás. HVG Szellem, 22. szám, június 4.
- Segal, M. Jerome [1997]: Is Jerusalem Negotiable? Israel/Palestine Center for Research and Information, Final Status Series publications, Number 1., July, Studies from The Jerusalem Project of the Center for International and Security Studies, University of Maryland, IPCRI, Jerusalem
- Segal, Ronald [1975]: Whose Jerusalem? – The Conflicts of Israel; Harmondsworth, England, pp. 266. (First published by Jonathan Cape [1973])

- Shavit, Ari [2001]: Interview with Yossi Beilin on the Oslo Peace Process. Haaretz, June 15.
- Shikaki, Khalil [2002]: Palestinians divided, Foreign Affairs, (Jan-Feb)
- Shikaki, Khalil [2004]: The future of Palestine, Foreign Affairs (Nov-Dec)
- Shlaim, Avi [2001]: The Iron Wall – Israel and the Arab World. W. W. Norton & Company, New York, London
- Shomron, Dan [2003]: Back on the Oslo Track. Jerusalem Post Internet Edition, 7. August
- Shragai, Nadav [2005]: Leading rabbis rule Temple Mount is off limits to Jews, Haaretz, 18 January
- Stern, Yoav & Schiff, Zeev [2004]: Report – Iran admits to supplying Hezbollah with drones, Haaretz, November 10.
- Stevens, Richard P. [1981]: The Vatican, the Catholic Church and Jerusalem. In: Köchler, Hans (ed.) [1981] pp. 172-179
- Stuby, Gerhard [1981]: The Status of Jerusalem and the Right of Self-Determination of the Palestinian People. In: Köchler [1981] pp. 120-131
- Tessler, Mark [1994]: A History of the Israeli-Palestinian Conflict. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis
- Tibi, Bassam [2003]: Keresztes háború és dzsihád – Az iszlám és a keresztény világ. Corvina, Budapest (Ford.: Derék Gyéza, Eredetiben: Bassam Tibi: Kreuzzug und Djihad – Der Islam und die christliche Welt., Wilhelm Goldmann Verlag, München, 2001)
- Usher Graham [1999]: Doves over Jerusalem? – An interview with Menachem Klein. Jerusalem Quarterly File Issue 5
- Wasserstein, Bernard [2002]: Divided Jerusalem – The Struggle for the Holy City. (Second Edition), Yale Nota Bene, Yale University Press, New Haven
- Whitbeck, John V. [1998]: Joint undivided sovereignty. Al-Ahram Weekly On-line, 9-15 July 1998, Issue No. 385, www.ahram.org.eg/weekly/1998/385/op5.htm
- Zunes, Stephen [2000]: U.S. Policy Toward Jerusalem: Clinton's Shift to the Right. Foreign Policy in Focus, July, www.foreignpolicy-infocus.org/commentary/jerusalem_body.html

A szerző a témában megjelent munkái

Folyóiratcikkek

- Jeruzsálem nemzetközi jogi státusa – politikai dokumentumok és értelmezések. Külügyi Szemle, 2003. tavasz, (második évf. 1. szám), pp. 62-79
- A négyszer megoldott Izrael/Palesztin-konfliktus és korunk „rejtett kérdése”. Külügyi Szemle, 2005. ősz-tél (negyedik évf. 3-4. szám), pp. 152-175

Műhelytanulmányok

- Nemzetiségi államok széthullásának speciális esete: A kő-papír-olló konfliktusok. in: Blahó András (ed.): A Jövő a jelenben – Átalakuló társadalom, új tudományos problémák. Ph.D. hallgatók előadásai az első nemzetközi konferencián 177-187 o.; Budapesti Köz-gazdaságtudományi Egyetem Posztgraduális Kar, Budapest, 1998

Újságcikkek:

- A filiszteusoktól a washingtoni békeszerződésig. Magyar Hírlap, Fókusz, 1993. szeptember 13. hétfő
- A cionizmus és a zsidó vallás – Ki vándorol haza? HVG, Szellem, 1997. augusztus 23. (34. szám)
- [Németh Andrással közösen] Tűzfészekesélyek – Parázs és viták. HVG, Melléklet (A jövő irányai), 2001. január 6. (1. szám)
- Jeruzsálem megosztása – Lehetetlen és muszáj. HVG, Melléklet (Megosztott városok), 2001. március 24. (12. szám)
- Repedés a Templom-hegyen – A végzet ujja? HVG, Monitor, 2002. október 18. (42. szám)
- Átalakuló Közel-Kelet – Szép új régió? HVG, Melléklet (Az iraki háború hatásai), 2003. május 3. (18. szám)
- Úti terv és úti cél. HVG, Vélemények, 2003. december 13. (50. szám)
- Herzl Tivadar víziói és a valóság – Álomállam. HVG, Szellem, 2004. július 3. (27. szám)

- A közel-kelet négy nagy kérdése - Fel is utak, le is utak. HVG, Trend, 2005. január 8. (1. szám)
- Natonek József, Az elfeledett őscionista – Magyar messiás. HVG, Szellem, 2005. június 4. (22. szám)
- Der Vergessene Zionist – Wer kennt Josef Natonek? Der ungarische Rabbiner warb schon eine Generation vor Herzl für den Judenstaat. Jüdische Allgemeine, 10. Nov. 2005. (Nr. 45/05.)
- Nemzetközi konfliktusok jövője - Biztonsági tanácstalanság. HVG, Trend, 2006. január 7. (1. szám)
- Hadüzenetek. HVG, Fókuszban, 2006. február 11. (6. szám)